

Bilaga 1

Svensk ekonomi

Bilaga 1

Svensk ekonomi

Innehållsförteckning

Förord.....	7
1 Inledning.....	7
1.1 Sammanfattning.....	7
1.2 Resursläget.....	9
1.3 Finanspolitiken.....	10
1.4 Utvecklingen inom olika områden.....	11
2 Internationell utveckling.....	18
2.1 Utvecklingen i Europa.....	19
2.2 Utvecklingen i Förenta staterna.....	21
2.3 Utvecklingen i Asien och Latinamerika.....	22
2.4 Utvecklingen i Polen, de baltiska länderna och Ryssland.....	23
2.5 Den svenska världsmarknadstillväxten.....	23
3 Kapitalmarknaderna.....	24
3.1 Utvecklingen i omvärlden.....	24
3.2 Sverige.....	26
4 Utrikeshandel.....	30
4.1 Varuexport.....	30
4.2 Varuimport.....	32
4.3 Tjänstehandel.....	33
4.4 Bytesbalans.....	33
4.4 BNI.....	34
5 Näringslivets produktion.....	35
5.1 Industri.....	35
5.2 Byggindustri.....	37
5.3 Tjänstesektorer.....	38
6 Arbetsmarknad.....	39
7 Löner.....	44
8 Inflation.....	46

9	Hushållens ekonomi och konsumtionsutgifter	50
9.1	Hushållens inkomster	50
9.2	Hushållens konsumtionsutgifter	53
10	Investeringar.....	57
10.1	Näringslivet.....	57
10.2	Offentliga myndigheter.....	59
10.3	Bostäder.....	59
10.4	Lager	60
11	Den offentliga sektorn.....	61
11.1	Den konsoliderade offentliga sektorn.....	61
11.2	Den statliga sektorn	65
11.3	Ålderspensionssystemet.....	65
11.4	Kommunsektorn.....	66
11.5	Finanspolitiska mål och indikatorer	68
12	Prognosutvärdering.....	72
12.1	Finansdepartementets prognoser för 2002	72
12.2	Jämförelse med andra prognosmakare	74
12.3	Varför tar inte prognosmakare ut svängarna?.....	75
Fördjupningsruta		
	Ekonomiska effekter av räntekonvergens vid ett "ja" i folkomröstningen om införande av euron.....	28

Tabellförteckning

1.1 Prognosförutsättningar	8
1.2 Nyckeltal	10
1.3 Försörjningsbalans.....	14
1.4 Bidrag till BNP-tillväxt.....	15
1.5 Sparandets sammansättning	16
1.6 De offentliga finanserna	17
2.1 BNP-tillväxt, KPI och arbetslöshet.....	18
3.1 Betalningsbalansens finansiella poster.....	27
3.2 Ränte- och valutakursantaganden.....	27
4.1 Export och import av varor och tjänster	30
4.2 Bytesbalans.....	34
4.3 Bruttonationalinkomst	34
5.1 Näringslivets produktion	35
5.2 Nyckeltal för industrin.....	36
5.3 Byggvolymer.....	38
6.1 Nyckeltal inom arbetsmarknadsområdet	39
7.1 Timlöner	44
7.2 Arbetskraftskostnader per timme i näringslivet	45
8.1 Konsumentprisutveckling	49
9.1 Hushållens reala disponibla inkomster.....	50
9.2 Bidrag till hushållens realinkomstökning.....	51
9.3 Ändamålsfördelade transfereringsinkomster	52
9.4 Hushållens justerade reala disponibla inkomster.....	53
9.5 Hushållens finansiella förmögenhet	54
9.6 Hushållens sparande	56
10.1 Investeringar	57
10.2 Varuproducenters investeringar	58
10.3 Tjänsteproducenters investeringar	59
11.1 Offentliga sektorns finansiella sparande	61
11.2 Den offentliga sektorns finanser	62
11.3 Skatter och avgifter.....	63
11.4 Den offentliga sektorns utgifter	64
11.5 Statens finanser (exklusive statliga affärsverk och aktiebolag).....	65
11.6 Ålderspensionssystemet.....	66
11.7 Kommunsektorns finanser.....	67
11.8 Strukturellt sparande i offentlig sektor	69
11.9 Indikator för efterfrågan	71
12.1 Finansdepartementets prognoser och utfall för 2002.....	72
12.2 Genomsnittligt absolut prognosfel för BNP-tillväxten	75

Diagramförteckning

1.1 BNP-tillväxt, faktisk och potentiell BNP	7
2.1 Den prognoserade konjunkturuppgången i Förenta staterna jämfört med genomsnittet av tidigare konjunkturuppgångar sedan andra världskriget	22
3.1 Styrrentor i Förenta staterna, euroområdet och Sverige	24
3.2 10-åriga statsobligationsrentor i Förenta staterna, Tyskland och Sverige.....	25
3.3 Dollar mot euro.....	25
3.4 Börsutvecklingen i Förenta staterna, euroområdet och Sverige.....	26
3.5 Differensen mellan 10-årig statsobligationsrentor i Sverige och Tyskland.....	27
3.6 Kronans växelkurs, TCW-index	27
4.1 Varuexport och exportorderingång.....	31
5.1 Industrins enhetsarbetskostnad per producerad enhet i Sverige relativt 11 OECD-länder	36
5.2 Industrins bruttoöverskottsandel	37
6.1 Nyanmälda lediga platser och varsel om uppsägning.....	40
6.2 Antal sysselsatta och personer i arbete	41
6.3 Arbetskraftsutbud och antal sysselsatta	42
6.4 Öppet arbetslösa och personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program.....	43
7.1 Timlöneutveckling 1960–2002.....	44
8.1 Inflation (KPI) exkl. el, olja och bensin	46
8.2 Bidrag till KPI-inflationen från vissa varu- och tjänstegrupper	46
8.3 Konsumentprisernas utveckling	48
9.1 Real disponibel inkomst.....	52
9.2 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter	53
9.3 Hushållens konsumtion av varor och tjänster.....	54
9.4 Skulder i förhållande till disponibla inkomster	55
9.5 Skulder i förhållande till reala och finansiella tillgångar.....	55
9.6 Hushållens förväntningar om ekonomin 12 månader framåt.....	55
9.7 Hushållens nettosparkvot.....	56
10.1 Investeringar	57
10.2 Kapacitetsutnyttjandet i industrin	57
10.3 Kapitalkvoten i industrin	58
10.4 Påbörjade nybyggnationer av bostäder	59
11.1 Den offentliga sektorns finansiella sparande.....	61
11.2 Den offentliga sektorns finansiella nettoställning	62
11.3 Den offentliga sektorns inkomster och utgifter	63
11.4 Kommunsektorns finanser	67
11.5 Kommunsektorns konsumtionsutgifter	68
12.1 Genomsnittliga absoluta prognosfel för 2002	74
12.2 Medelprognos, preliminära och reviderade utfall för BNP-tillväxten.....	75

Svensk ekonomi

Förord

I denna bilaga till 2003 års ekonomiska vårproposition redovisas en prognos för den internationella och den svenska ekonomins utveckling t.o.m. 2004. Därutöver redovisas även en kalkyl för utvecklingen under 2005 och 2006.

Bedömningarna baseras på underlag från Statistiska centralbyrån (SCB), OECD och Konjunkturinstitutet (KI). Ansvar för bedömningarna åvilar dock helt Finansdepartementet.

Beräkningarna är gjorda med stöd av KI:s modell KOSMOS och är betingade av att ett antal förutsättningar är uppfyllda.

För beräkningarna av volymutvecklingen har 2001 använts som fast basår.

Ansvarig för beräkningarna är departementsrådet Mats Dillén. Beräkningarna baseras på information t.o.m. 9 april 2003.

1 Inledning

Återhämtningen i världsekonomin är svagare än vad som tidigare har antagits. Den globala osäkerhet som hänger samman med Irakkrisen påverkar bl.a. företagets investeringsvilja samtidigt som höga oljepriser har dämpat hushållens köpkraft. Det försämrade internationella konjunkturläget kombinerat med svag utveckling i några för Sverige viktiga exportbranscher, bl.a. teleproduktindustrin, och en påtaglig nedgång i hushållens inkomsttillväxt bidrar till att bruttonationalprodukten (BNP) i år väntas öka med 1,4 %. Som en konsekvens av den dämpade efterfrågan stiger den öppna arbetslösheten. Nästa år bedöms investeringarna återigen öka, efter att ha fallit två år i rad. Exporttillväxten ökar i takt med att det internationella konjunkturläget gradvis förbättras. År 2004 förutses BNP stiga med 2,4 % och arbetslösheten sjunka.

1.1 Sammanfattning

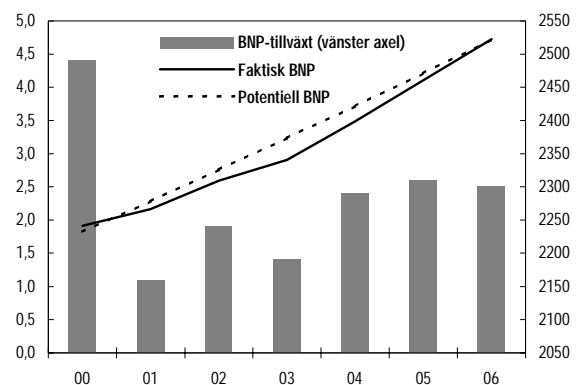
Den globala tillväxten begränsas i år av att euroområdet utvecklas svagt och av fortsatt låg aktivitet i Japan. Särskilt oroväckande är situationen i Tyskland där tillväxten för tredje året i rad väntas understiga 1 %. I Förenta staterna har en mycket expansiv inriktning av den ekonomiska politiken stimulerat konsumtionen och därigenom motverkat den efterfrågeminskning som de senaste årens kraftiga börsfall och svaga industrikonjunktur har resulterat i. En god tillväxt i Förenta staterna är en viktig förutsättning för att den globala konjunkturåterhämtningen skall fortsätta.

Den säkerhetspolitiska situationen till följd av Irakkrisen utgör för närvarande en hämmande faktor i världsekonomin. Prognosen bygger på antagandet att osäkerheten avseende det världspolitiska läget består men är avsevärt mindre det andra halvåret 2003. Den bygger också på att oljepriset inte under längre perioder ligger på höga nivåer. I takt med att den politiska osäkerheten minskar förutses företagets investeringsvilja och hushållens konsumtionsefterfrågan globalt att öka.

Diagram 1.1 BNP-tillväxt, faktisk och potentiell BNP

Procentuell volymförändring

Miljarder kronor

Osäkerheten beträffande Irakkonfliktens fortsatta förlopp och dess spridningseffekter är dock stor. Å ena sidan kan händelseutvecklingen bli sådan att det pessimistiska stämmningsläget bryts tidigare än förväntat och att oljepriset i genomsnitt blir lägre än väntat. I ett sådant scenario påskyndas återhämtningen i världsekonomin. Å andra sidan kan Irakkonflikten leda till en sämre ekonomisk utveckling med bestående stor osäkerhet och att oljepriset blir högt under en längre period. Investerings- och konsumtionsbeslut kan då komma att skjutas på framtiden. Riskbilden är asymmetrisk på så sätt att de möjliga negativa prognosavvikelserna är större än de positiva.

Den svaga globala efterfrågan bedöms leda till en fortsatt expansiv inriktning av penningpolitiken i Förenta staterna, i euroområdet och i Sverige. I Förenta staterna förutses styrräntan ligga kvar under 2 % under resten av året. I euroområdet och i Sverige bedöms centralbankerna fortsätta sänka sina respektive styrräntor. För Sveriges del antas penningpolitikens utformning påverkas av såväl konjunkturutsikterna som av att finanspolitiken gradvis stramas åt. Prognosen bygger på ett oförändrat antagande om att Sverige inte deltar i valutaunionen. Vid ett eventuellt "ja" i folkomröstningen om införande av euron förändras förutsättningarna för såväl finans- som penningpolitiken.

Tabell 1.1 Prognosförutsättningar

	2002	2003	2004	2005	2006
BNP världen ¹	2,9	3,2	4,0	3,9	3,8
HIKP EU ²	2,1	2,0	1,9	1,8	1,7
Timlön i Sverige ³	4,0	3,5	3,5	3,5	3,5
TCW-index ²	133,7	128,8	127,0	127,0	127,0
Tysk långränta ⁴	4,8	4,3	5,0	5,4	5,4
Svensk långränta ⁴	5,3	4,9	5,4	5,8	5,8
Svensk kortränta ⁵	4,1	3,5	4,0	4,8	4,9

¹ Procentuell förändring.

² Årsgenomsnitt.

³ Kostnad, årsgenomsnitt.

⁴ 10-års statsobligation, årsgenomsnitt.

⁵ 6-månaders statsskuldsväxel, årsgenomsnitt.

Källor: OECD, Statistiska centralbyrån, Medlingsinstitutet och Finansdepartementet.

Enligt de preliminära nationalräkenskaperna ökade BNP i Sverige 2002 med 1,9 %, vilket kan jämföras med prognosen i budgetpropositionen på 2,1 %. Den säsongrensade utvecklingen av BNP tyder på att tillväxten bromsades upp under det andra halvåret. Utfallet för 2002 visar

vidare att exporten, hushållens konsumtion och de fasta bruttoinvesteringarna utvecklades betydligt svagare än vad som bedömdes i budgetpropositionen. Lager och offentlig konsumtion gav högre tillväxtbidrag än förväntat. Importen utvecklades svagare än beräknat. Tillväxtens sammansättning 2002 har, i förhållande till prognosen i budgetpropositionen, negativa följdverkningar för tillväxten 2003. Lageromslaget i år förutses bli mindre och utrymmet för en fortsatt kommunal expansion har minskat. Den något lägre tillväxten 2002 än förväntat, det förhållandet att tillväxten avtog under andra halvåret och tillväxtens mer ogynnsamma sammansättning har påtagligt försämrat utgångsläget inför 2003 i jämförelse med prognosen i budgetpropositionen.

Mot bakgrund av det svaga globala konjunkturläget hölls tillväxten 2002 ändå väl uppe i den svenska ekonomin. Som en jämförelse ökade BNP i euroområdet i fjol med endast knappt 1 %. Orsaken till den relativt goda utvecklingen står sannolikt inte att finna i att Sverige skulle ha utsatts för färre eller mindre tillväxthämmande störningar än andra länder. Tvärtom var borsutvecklingen mer negativ och den fortsatta nedgången i sektorn för informations- och kommunikationsteknik (IKT-sektorn) drabbade Sverige snarast hårdare än andra OECD-länder. Sveriges relativt goda tillväxt berodde i stället bl.a. på en expansiv finanspolitik och en försvagad växelkurs. Därmed motverkades i viss utsträckning de negativa tillväxtimpulserna från omvärlden, IKT-sektorns svaga utveckling och de fallande börskurserna.

Någon motsvarande positiv efterfrågepåverkan väntas inte i år eller nästa år, vare sig från växelkursen eller från finanspolitiken. Den förstärkning av den svenska kronan som ägt rum sedan hösten 2002 antas bli bestående, vilket dämpar exporttillväxten i år. Den förväntade förbättringen av det internationella konjunkturläget bidrar dock till att exporttillväxten successivt ökar i år och nästa år. Finanspolitiken går från att ha varit kraftigt expansiv till att i år och nästa år bli åtstramande. För hushållens del innebär detta att inkomsterna inte förstärks genom bl.a. skattesänkningar, som varit fallet under de närmast föregående åren. Hushållen har emellertid inte fullt ut utnyttjat tidigare års höga inkomstökningar till konsumtion utan bedöms i viss utsträckning ha försiktighetssparat som en reaktion på den svaga börsutvecklingen.

Hushållens förmögenhetsställning är fortfarande god, bl.a. till följd av stigande priser på småhus. I kombination med ett lågt ränteläge förutses detta leda till en relativt stark konsumtionsutveckling framöver.

Osäkerheten om den framtida efterfrågan på teleprodukter är stor. I prognosen antas såväl produktion som export av teleprodukter öka svagt under loppet av innevarande år och nästa år. Nedgången har ändå varit så pass kraftig att exportvolymen 2004 endast förväntas bli knappt 60 % av exportvolymen under toppåret 2000. Teleproduktindustrin har också varit föremål för mycket kraftiga revideringar i nationalräkenskaper, vilket ytterligare ökar osäkerheten i framtidsbedömningarna. Möjligheterna till en bättre utveckling än prognoserat bedöms dock vara lika stora som risken för en sämre utveckling.

Även investeringsutvecklingen är svårbedömd. Inom såväl industrin som inom tjänstesektorerna föll investeringsvolymerna kraftigt 2002 och minskningen väntas fortsätta i år. Nivåerna är dock fortfarande förhållandevis höga och den osäkerhet som råder kan innebära att investeringarna i dessa sektorer sjunker också nästa år. Det bedöms dock som mer sannolikt att den väntade produktionsuppgången leder till att investeringarna stiger 2004. De positiva signaler om en förbättrad industrikonjunktur som framkommit i bl.a. KI:s månadsbarometer och det låga ränteläget talar också för en gradvis förbättrad investeringskonjunktur i näringslivet. Offentliga myndigheters investeringar stiger både i år och nästa år framför allt tack vare de statliga satsningarna på infrastrukturen. Ökningen dämpas dock av de besparingsåtgärder som föreslås.

Efterfrågan på arbetskraft är för närvarande svag. De senaste månadernas arbetskraftsundersökningar (AKU) visar på fallande sysselsättning och stigande öppen arbetslöshet. Under 2002 var sysselsättningen och arbetslösheten i stort sett oförändrad jämfört med 2001. Däremot sjönk antalet arbetade timmar med drygt 1 %, vilket förklaras av sjunkande medelarbetstid per sysselsatt. Den lägre medelarbetstiden beror i sin tur framför allt på stigande frånvaro, bl.a. till följd av sjukdom. Den stigande frånvaron innebar att antalet personer i arbete minskade med drygt 0,5 % 2002. I år förutses sysselsättningen minska med 0,3 % samtidigt som nedgången i medelarbetstiden bromsas upp. Den öppna arbetslösheten väntas öka till 4,5 %, mätt som årsgenom-

snitt. Nästa år bedöms den allmänna konjunkturförstärkningen leda till ett förbättrat arbetsmarknadsläge med stigande sysselsättning och fallande öppen arbetslöshet. Den reguljära sysselsättningsgraden för personer mellan 20 och 64 år beräknas 2004 uppgå till 77,6 %.

Inflationen har ökat kraftigt under vintern. Inflationsuppgången förklaras i stort sett helt av stigande priser på villaolja, bensin och el. Dessa priser väntas gradvis sjunka och ger därför endast en tillfällig inflationspåverkan. Det inhemska inflationstrycket avseende både varor och tjänster, som var tydligt i slutet av 2001 och början av 2002, har sedan dess gradvis minskat. Trots den senaste tidens höga inflation är därför bedömningen att det underliggande inflationsstrycket på ett till två års sikt är lågt.

En förklaring till att tjänsteinflationen har dämpats är att sysselsättningstillväxten i de privata tjänstesektorerna har mattats av och att löneglidningen därmed har minskat. Den inkommande statistiken visar också att löneökningstakten i hela ekonomin har minskat något 2002. Minskningen har varit särskilt tydlig i tjänstesektorerna. Profilen på de avtalsmässiga löneökningarna innebär att dessa kan förväntas bli något lägre 2003 än tidigare år. Prognosen bygger på antagandet att ökningen av timlönerna för 2003 och framåt begränsas till 3,5 % per år. Ett orosmoment är utvecklingen av övriga arbetskraftskostnader. Under 2001 och 2002 har dessa ökat något snabbare än lönerna. I år tvingas många företag och kommuner, som en reaktion på de senaste årens börsfall, att öka sina pensionsavsättningar, vilket bidrar till högre arbetskraftskostnader.

1.2 Resursläget

Nedrevideringen av årets BNP-tillväxt i förhållande till bedömningen i budgetpropositionen innebär att ekonomins resurser inte tas i anspråk på det sätt som tidigare förväntats. Det s.k. BNP-gapet, dvs. skillnaden mellan den faktiska och potentiella produktionsnivån, beräknas i år uppgå till -1,4 %. I budgetpropositionen uppskattades BNP-gapet för 2003 till -0,5 %. Nästa år ökar tillväxten och BNP-gapet minskar till -1,0 %. Konjunktursituationen under de s.k. medelfriståren 2005 och 2006 är svår att bedöma. Tillväxtprognoserna för dessa år baseras därför på antagandet att BNP-gapet sluts år 2006.

BNP-gapet kan dekomponeras i ett produktivitetsgap, ett sysselsättningsgap och ett medelarbetstidsgap där respektive gap uttrycker den procentuella skillnaden mellan variabelns faktiska och potentiella nivå.

Produktivitetstillväxten uppgick 2002 till ca 3 %. Denna historiskt sett höga ökningstakt skall dels ses tillsammans med den svaga produktivitetstillväxten 2001 (0,6 %), dels ses som en effekt av att den höga frånvaron inte fullt ut slog igenom i minskad produktion. Den produktivetsökning som ökad frånvaro resulterar i bedöms dock inte vara långsiktigt hållbar. Föregående års goda produktivitetstillväxt bedöms med andra ord till stor del vara tillfällig. Produktivitetsgapet förutses i stort sett vara slutet i år, vilket innebär att produktivitetstillväxten i år och framåt utvecklas i linje med den trendmässiga produktivitetstillväxten, som uppskattas till 1,8 % för ekonomin som helhet.

Sysselsättningsgapet uppskattas till -0,4 % i år och ökar 2004 till ca -0,5 %. Sysselsättningen väntas öka med 0,6 % per år under 2005 och 2006. Sysselsättningsuppgången möjliggörs bl.a. av att den arbetsföra befolkningen växer med 0,6 % per år. Den potentiella sysselsättningen ökar med 0,4 % per år 2005 och 2006 och utvecklas därmed svagare än tillväxten i den arbetsföra befolkningen. I bedömningen av den potentiella sysselsättningstillväxten tas hänsyn till att ålderskategorier med en låg sysselsättningsgrad växer som andel av befolkningen i yrkesverksamma åldrar. Sysselsättningstillväxten år 2005 och 2006 överstiger således den potentiella sysselsättningstillväxten för dessa år. Detta möjliggörs genom att den öppna arbetslösheten väntas sjunka till knappt 4 % 2006. Antalet personer i arbetsmarknadspolitiska program förutses också minska, vilket frigör arbetskraft.

Medelarbetstidsgapet uppskattas 2003 till -0,8 % och bedöms 2004 uppgå till ca -0,5 %. Den potentiella medelarbetstiden beräknas av bl.a. demografiska skäl minska med 0,2 % per år 2005 och 2006. Den faktiska medelarbetstiden förutses dock påverkas i positiv riktning av regeringens program för ökad hälsa i arbetslivet.

Sammantaget innebär bedömningarna av resursläget och den trendmässiga tillväxten att BNP beräknas öka med 2,6 % 2005 och med 2,5 % 2006.

Tabell 1.2 Nyckeltal

	2002	2003	2004	2005	2006
KPI, dec-dec	2,3	1,6	2,5	2,3	2,0
UND1X, dec-dec	2,2	1,9	1,7	-	-
Real disponibel inkomst ¹	4,7	1,7	1,4	0,9	1,6
Sparkvot (nivå) ²	2,8	2,6	1,9	0,6	-0,1
Industriproduktion ¹	2,9	2,2	5,0	4,2	3,9
Relativ enhets- arbetskostnad i industrin ^{1,3}	0,3	2,8	0,3	-	-
Antal sysselsatta ¹	0,1	-0,3	0,3	0,6	0,6
Öppen arbetslöshet ⁴	4,0	4,5	4,3	4,0	3,8
Konjunkturberoende arbets- marknadspolitiska program ⁴	2,6	2,2	2,0	1,7	1,7
Reguljär sysselsättningsgrad ⁵	78,1	77,6	77,6	77,7	77,8
Handelsbalans ⁶	147	156	171	188	204
Bytesbalans ⁷	4,2	4,3	4,1	4,1	4,3
Offentligt finansiellt sparande ⁷	1,1	0,3	1,0	1,4	2,1

¹ Årlig procentuell förändring.

² Exklusive sparande i avtalspension.

³ I gemensam valuta, SEK.

⁴ Procent av arbetskraften.

⁵ Antal sysselsatta i åldern 20-64 år, exklusive sysselsatta i arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i denna åldersgrupp.

⁶ Miljarder kronor.

⁷ Procent av BNP.

Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen, Riksbanken och Finansdepartementet.

1.3 Finanspolitiken

Målet för de offentliga finanserna är ett överskott om 2 % av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel. Därmed stärks den offentliga förmögenhetsställningen, vilket skapar ett finansiellt utrymme att möta den demografiska utvecklingen under de närmaste decennierna.

Det finansiella sparandet i offentlig sektor beräknas i år till 0,4 % av BNP och 2004 till 1,0 % av BNP. BNP-gapet väntas vara negativt såväl 2003 som 2004. Det strukturella överskottet är därför högre än det redovisade och beräknas till 1,4 % av BNP i år och 1,7 % av BNP 2004. Under de följande två åren stärks det strukturella överskottet ytterligare och uppgår 2006 till 2,2 %. Eftersom BNP-gapet bedöms vara slutet sammanfaller i stort sett det redovisade och det strukturella sparandet 2006. Mot denna bakgrund bedöms de prognoserade överskotten t.o.m. 2006 vara förenliga med målet om ett överskott på 2 % av BNP i genomsnitt över en konjunkturcykel. För en utförligare diskussion se avsnitt 11.

Förändringen i det offentliga sparandet är en indikator på de offentliga finansernas effekter på efterfrågan i ekonomin. Förändringen kan delas in i diskretionära åtgärder i den statliga budgeten, automatiska stabilisatorer och övriga faktorer.

Det finansiella sparandet förstärks successivt mellan 2003 och 2006, vilket verkar återhållande på efterfrågan i ekonomin. Ungefär hälften av förstärkningen av de offentliga finanserna förklaras av ett förbättrat konjunkturläge, dvs. av de automatiska stabilisatorerna. Den andra hälften beror på att det strukturella överskottet ökar. Finanspolitikens inriktning, mätt som förändringen av det strukturella sparandet, under perioden fram till 2006 bedöms därför vara svagt kontraktiv (se tabell 1.6 och avsnitt 11.5).

1.4 Utvecklingen inom olika områden

Den internationella utvecklingen

Den globala återhämtning som inleddes under första halvåret 2002 avtog i styrka under senare delen av året. I euroområdet försvagades tillväxten och i Förenta staterna var tillväxten svag under fjärde kvartalet. Utvecklingen i regionerna utanför OECD-området var, med undantag för Latinamerika, god under 2002. Det internationella säkerhetspolitiska läge som för närvarande råder verkar dämpande på den globala aktiviteten. Givet att osäkerheten minskar är dock förutsättningarna gynnsamma för att återhämtningen skall få förnyad kraft under senare delen av 2003. Under 2002 beräknas den globala tillväxten till 2,9 %. Den väntas öka till 3,2 % i år och till 4 % 2004.

I Förenta staterna har en kraftigt expansiv ekonomisk politik stärkt hushållens köpkraft och utgjort en motvikt till den svaga industri- och investeringskonjunkturen. Under de senaste två åren har en omfattande kostnadsanpassning skett i näringslivet. Obalanser som beror på tidigare överinvesteringar har successivt korrigerats. Kostnadsanpassningen har medfört att företagens vinstutsikter förbättras, vilket tillsammans med låga räntor lägger grunden för ökade investeringar. Amerikanska exportföretag gynnas också av det senaste årets dollarförsvagning.

Den amerikanska ekonomin befinner sig i ett känsligt läge. Den tillväxt som hittills i hög grad har upprätthållits av en expansiv ekonomisk po-

litik bedöms övergå till att bli självbärande. I ett negativt riskscenario dämpas tillväxten i hushållens konsumtion innan en solid uppgång av industriproduktion och investeringar har etablerats. En utdragen Irakkris med fortsatt hög osäkerhet, en svag börsutveckling eller ett fall i bostadspriserna är faktorer som kan äventyra återhämtningen. Sammantaget bedöms BNP i Förenta staterna öka med 2,6 % i år och med 3,8 % 2004.

Den japanska ekonomin fortsätter att brottas med stora problem. Den inhemska efterfrågan är mycket låg. Hushållens konsumtion påverkas negativt av en svag arbetsmarknad, sjunkande aktiekurser och svaga offentliga finanser. De japanska konsumentpriserna har fortsatt att falla. Det blir därmed fördelaktigt för hushållen att skjuta konsumtionsbeslut på framtiden. Det osäkra världspolitiska läget och bristen på riskkapital till följd av banksystemets konsolideringsbehov bidrar till en låg investeringsaktivitet. Trots att den externa efterfrågan väntas stärkas bedöms den svaga inhemska efterfrågan leda till att BNP under prognosperioden endast ökar mycket måttligt. I år väntas BNP öka med 0,7 % och nästa år med 0,8 %.

Som konstaterades ovan bromsade den redan måttliga tillväxten i euroområdet upp mot slutet av 2002. BNP för helåret 2002 ökade med historiskt låga 0,8 %. Ledande indikatorer pekar inte på någon omedelbar förstärkning av tillväxten även om utsikterna varierar mellan euroländerna. Särskilt i Tyskland är tillförsikten inför framtiden bland hushåll och företag dämpad. Förstärkningen av euron och en förväntad stram inriktning av finanspolitiken begränsar i viss utsträckning efterfrågan från omvärlden och den inhemska efterfrågan. Återhämtningen i år förväntas av dessa skäl bli måttlig och tillväxten i euroområdet bedöms endast bli drygt 1 %. Ytterligare lättnader i penningpolitiken förutses och i takt med att den globala efterfrågan stärks väntas tillväxten nästa år bli 2,2 %.

I Storbritannien har tillväxten under de senaste åren drivits av en stark inhemsk efterfrågan och en snabbt växande tjänstesektor samtidigt som industriproduktionen har utvecklats svagt. I år och nästa år väntas dock konsumtionstillväxten dämpas till följd av att de senaste årens börsfall och av att en stigande skuldsättning har försämrat hushållens finansiella förmögenhetsställning. Hushållens disponibla inkomster väntas också växa i en något lång-

sammare takt. Den väntade globala konjunkturuppgången och ett svagare pund bedöms stärka exporttillväxten. Den tudelning som har karakteriserat den brittiska ekonomin förutses därmed minska. BNP-tillväxten väntas i år uppgå till 2,1 % och 2004 till 2,3 %. I Norge och Danmark var tillväxten förra året måttlig. I Norge ökade BNP med 1,0 %. I Danmark var tillväxten något högre, 1,6 %, men föll tydligt tillbaka under det andra halvåret. I både Norge och Danmark är förutsättningarna goda för en gynnsam utveckling av hushållens konsumtion. I Danmark förefaller den lagerkorrigering som begränsade tillväxten 2002 vara avslutad och i Norge väntas den offentliga konsumtionen öka i god takt framöver. Tillväxten förutses i år bli 1,2 % i Norge och 1,4 % i Danmark och nästa år 2,0 % i Norge och 2,3 % i Danmark.

Räntor, valutor och inflation

Efterfrågan på riskfyllda tillgångar, t.ex. aktier, har varit fortsatt låg under årets inledning. Förklaringen ligger dels i att osäkerheten kring konjunkturutvecklingen och den säkerhetspolitiska situationen är mycket stor, dels i att de senaste årens svaga börsutveckling har minskat riskbenägenheten hos de finansiella aktörerna. Detta har i sin tur påverkat prisbildningen på de finansiella marknaderna genom att aktiekurserna har fortsatt att falla och genom att obligationspriserna har stigit (dvs. räntorna har fallit). Det låga ränteläget är också ett resultat av att de tongivande centralbankerna bedriver en expansiv penningpolitik med låga styrräntor. Denna förskjutning i de finansiella aktörernas placeringsinriktning till förmån för obligationer har även inneburit att ränteskillnaden mellan företags- och statsobligationer har minskat. Ett tydligt inslag i den senaste tidens utveckling är emellertid att bedömningarna av Irakrisens utveckling och dess konsekvenser snabbt skiftar, vilket ger upphov till kraftiga prisrörelser på de finansiella marknaderna.

Kombinationen hög risk och låg riskbenägenhet har pressat ner de långa marknadsräntorna till mycket låga nivåer. I Förenta staterna har räntan på 10-åriga statsobligationer under mars legat runt eller under 4 %. Man får gå tillbaka till 1950-talet för att hitta motsvarande nivåer. Ett annat ovanligt inslag i den globala räntestrukturen är att de tyska obligationsräntorna har varit högre än de amerikanska. Skillnaden är dock

relativt liten. Under andra halvåret 2003 förväntas ett förbättrat konjunkturläge och en lägre världspolitisk osäkerhet leda till att de långa marknadsräntorna stiger. I slutet av 2004 beräknas ränteläget ha normaliserats och den tyska 10-årsräntan förväntas uppgå till knappt 5,5 % och motsvarande amerikanska ränta till knappt 6 %. Skillnaden mellan svenska och tyska 10-årsräntor har legat ganska stabilt runt 0,5 procentenheter under de senaste åren. Skillnaden bedöms minska till 0,4 procentenheter i slutet av 2004.

Den tilltagande osäkerheten, försämrade konjunkturutsikter och därmed ett avtagande inflationstryck medförde att centralbanken i Förenta staterna, den europeiska centralbanken (ECB) och Riksbanken under slutet av 2002 och under inledningen av 2003 sänkte sina styrräntor. Den amerikanska penningpolitiken är kraftigt expansiv och styrräntan låg i början av april på 1,25 %. Även om ytterligare räntesänkningar inte kan uteslutas förutses den amerikanska centralbanken låta styrräntan ligga kvar på denna låga nivå till slutet av året då en period av räntehöjningar väntas inledas. I euroområdet är konjunkturutsikterna sämre än i Förenta staterna och finanspolitiken bedöms vara något åtstramande. ECB förutses bl.a. av dessa skäl fortsätta att lätta på penningpolitiken och sänka sin styrränta till 2 %, vilket också förväntas vara nivån i slutet av året. Under 2004, när konjunkturåterhämtningen bedöms vara stabil, väntas den amerikanska centralbanken och ECB strama åt penningpolitiken. Det bör dock understrykas att även om styrräntorna i Förenta staterna och euroområdet höjs så är styrräntornas nivå under hela 2004 lägre än de nivåer som bedöms vara långsiktigt normala. Inriktningen av penningpolitiken är, med andra ord, expansiv även under 2004.

Sedan inledningen av 2002 har dollarn försvagats med ca 20 % mot euron. Det finns sannolikt flera samverkande faktorer bakom dollarns försvagning, men en viktig förklaring är troligen den förskjutning som skett i investerarnas fokus mot placeringar med liten risk. Den förhållandevis låga räntenivån i Förenta staterna jämfört med euroområdet, som bl.a. berott på den expansiva penningpolitiken, har lett till ett betydande kapitalinflöde till euroområdet från Förenta staterna. Den svaga börsutvecklingen och nedjusterade vinstutsikter har sannolikt också bidragit till att det blivit svårare att attrahera det kapital som krävs för att finansiera underskottet

i den amerikanska bytesbalansen. Underskottet i den amerikanska bytesbalansen är i storleksordningen 5 % av BNP.

Sedan hösten 2001 har den svenska kronan stärkts från 146 till ca 130 i termer av det handelsviktade TCW-indexet. En viss ytterligare förstärkning förutses under loppet av 2003. I slutet av 2003 beräknas TCW-indexet uppgå till 127. Ingen ytterligare varaktig förstärkning väntas under åren därefter.

Den svenska penningpolitiken vägleds av ett inflationsmål. Inflationen mätt som förändringen i konsumentprisindex (KPI) över tolv månader skall uppgå till 2 % med ett toleransintervall på +/- 1 procentenhet. Riksbanken har förtydligat att det för närvarande är UNDI1X som styr utformningen av penningpolitiken. UNDI1X är Riksbankens mått på den underliggande inflationen där de direkta effekterna av förändrade räntor, indirekta skatter och subventioner har exkluderats från KPI. Riksbanken förutsätts anpassa penningpolitiken så att inflationen utvecklas i linje med inflationsmålet.

Inflationen har ökat under vintern och uppgick i februari till 3,4 % mätt som tolv månadersförändringen i KPI. Prisökningar på el, villaolja och bensin svarade för 1,6 procentenheter av februari månads KPI-inflation. Om dessa varor exkluderas syns en tämligen stadig inflationsnedgång under 2002. Eftersom prisökningarna på el och olja endast bedöms ge upphov till tillfälliga inflationseffekter förutses dessa inte påverka penningpolitikens utformning. Med ett sjunkande underliggande inflationstryck, en omläggning av finanspolitiken i stramare riktning och med beaktande av att den samlade efterfrågan är svag förväntas Riksbanken i år genomföra ytterligare styrräntesänkningar. Den s.k. reporäntan väntas i slutet av 2003 uppgå till 2,75 %. I takt med att konjunkturläget förbättras under 2004 antas Riksbanken höja reporäntan. I slutet av 2004 antas reporäntan vara 4 %.

Försörjningsbalansen

Varuexporten ökade 2002 med drygt 2 %, vilket mot bakgrund av det svaga konjunkturläget på viktiga svenska exportmarknader var en förhållandevis god utveckling. Exporttillväxten var särskilt stark under det första halvåret 2002. I efterhand kan konstateras att teleprodukt- och motorfordonsindustrins exportframgångar var tillfälliga. Under det andra halvåret har export-

volymerna i dessa branscher kraftigt fallit tillbaka. Liksom under 2001 gav exporten av teleprodukter 2002 ett stort negativt bidrag till utvecklingen av varuexporten. Exklusive teleprodukter ökade varuexporten med ca 4 % 2002.

I prognosen förutsätts teleproduktexporten under loppet av 2003 öka med ca 8 %, men den svaga utvecklingen under andra halvåret 2002 gör att årsgenomsnittet för teleproduktexportens utveckling för 2003 blir -12 %. Teleprodukterna ger därmed ett negativt bidrag till den totala varuexporttillväxten 2003 på 1,1 procentenheter. Detta illustrerar den svenska varuexportens känslighet för teleproduktindustrins återhämtning. Den stora osäkerhet som råder beträffande framtidsutsikterna gör att risken för prognosfel är betydande.

De senaste indikatorerna för den svenska exportindustrin har varit förhållandevis positiva. Bilden är dock splittrad. KI:s barometer för januari och februari visar att exportorderingen ökar. I inköpschefsindex för mars redovisas en dämpning av exportorderingen. En möjlig delförklaring kan vara att industriföretag runt om i världen fyller på sina lager i syfte att gardera sig emot störningar i handeln till följd av Irakkonflikten. Under det andra halvåret bedöms dock den förväntade internationella återhämtningen få förnyad kraft. Svensk exportindustri med sin relativa tonvikt på investeringsvaror möter då en mer gynnsam sammansättning av efterfrågan eftersom investeringsbehoven i omvärlden gradvis ökar. Mot denna bakgrund förutses den svenska varuexporten öka med 2,3 % i år och 7,0 % 2004.

Svängningarna i varuimporten har, sett ur ett försörjningsbalansperspektiv, påverkat BNP-tillväxten kraftigt under de senaste åren. År 2001 föll exempelvis importen av varor med hela 5,5 %. Nedgången kan inte fullt ut förklaras med minskad efterfrågan och sammansättningsförändringar på försörjningsbalansens användningssida. Sannolikt har den svaga kronkursen 2001 inneburit att efterfrågan i högre grad har kommit att inriktas mot svensk produktion i stället för import. BNP-tillväxten påverkades positivt av detta. Även 2002 var varuimporten oväntat svag och föll med ca 1,5 %. Nedgången på teleproduktmarknaden har inte bara försämrat exporten utan har också bidragit till en låg import. Under 2002 minskade importen inom denna varugrupp med 14 %. Den lageranpassning som förra året ägt rum inom industri

Tabell 1.3 Försörjningsbalans

	Miljarder kronor 2002 ¹	Procentuell volymförändring							
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Hushållens konsumtionsutgifter	1139	4,0 ²	0,2	1,3	1,9	2,2	2,3	2,4	
Offentliga konsumtionsutgifter	656	0,7 ²	0,9	2,1	0,5	0,2	0,3	0,3	
Statliga	188	-2,8	-2,5	1,7	-0,5	-0,5	0,0	0,0	
Kommunala	468	2,2 ²	2,4	2,3	0,8	0,5	0,5	0,5	
Fasta bruttoinvesteringar	400	6,6	0,8	-2,5	-0,5	2,9	4,9	4,7	
Näringsliv exkl. bostäder	280	9,6	-0,2	-6,9	-2,2	3,0	5,2	5,0	
Bostäder	49	10,0	3,6	10,4	2,3	4,2	8,0	8,0	
Myndigheter	70	-8,1	4,2	9,5	4,5	1,4	1,3	1,2	
Lagerinvesteringar ³	4	0,5	-0,4	-0,1	0,2	0,0	0,1	0,0	
Export	1012	11,3	-0,8	0,4	2,3	7,0	6,3	6,0	
Import	871	11,5	-3,5	-2,7	2,3	6,0	6,2	6,1	
BNP	2340	4,4	1,1	1,9	1,4	2,4	2,6	2,5	

¹ Löpande priser.

² Exklusive effekten av att Svenska kyrkan 1 januari 2000 överfördes från kommunsektorn till hushållssektorn i nationalräkenskaperna. Inklusive denna effekt är utvecklingsstalen för år 2000 för hushållens konsumtion 5,0 %, för offentlig konsumtion -1,1 % och för kommunal konsumtion -0,3 %.

³ Förändring uttryckt i procent av BNP föregående år.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

och handel har också dämpat importen.

Kronans förstärkning innebär att importvaror blir billigare, vilket tillsammans med en uppgång i bl.a. export och hushållens konsumtion bidrar till ökad import i år. Importefterfrågan stärks av att lageranpassningen i år bedöms vara avslutad. Varuimporten väntas sammantaget öka med ca 3 % i år, vilket är en högre tillväxt i förhållande till efterfrågekomponenternas utveckling jämfört med de föregående två åren. Nästa år förutses varuimporten öka med 6,5 %.

Tjänstehandels nedgång, som inleddes i början av 2001, har fortsatt under 2002. Det fjärde kvartalet 2002 minskade exporten av tjänster enligt nationalräkenskaperna med 16 % i jämförelse med samma kvartal föregående år. År 2002 gav tjänstebalansen inget bidrag till tillväxten, men den svaga utvecklingen av tjänsteexporten i slutet av året medför att tjänstehandeln väntas ge ett negativt bidrag på 0,4 procentenheter 2003. Nästa år bedöms tjänstehandeln ge ett positivt tillväxtbidrag med 0,1 procentenheter.

Liksom i övriga OECD-området var den svenska investeringskonjunkturen svag 2002. I näringslivet föll investeringarna med 6,9 %. Bostadsinvesteringarna och infrastrukturinvesteringar steg dock. Totalt sett minskade investeringarna 2002 med 2,5 %. Den osäkra internationella situationen och svag lönsamhet dämpar näringslivets investeringsvilja i år. Trots fort-

satt god tillväxt i myndighets- och bostadsinvesteringarna, minskar därför ekonomins totala investeringar i år med ca 0,5 %. Nästa år har de senaste årens produktionstillväxt höjt kapacitetsutnyttjandet så mycket att investeringsvolymerna återigen måste öka för att efterfrågan skall kunna mötas med ökad produktion. Totalt sett väntas investeringarna 2004 öka med ca 3 %.

Nedgången i industriinvesteringarna har varit kraftig. Under 2001 och 2002 har investeringarna sammantaget sjunkit med nästan 13 %. I år väntas de minska med ytterligare 4 %. Det kraftiga fallet är ett uttryck för att investeringsnivån 2000 var ohållbart hög. Det är emellertid mycket svårt att fastställa hur stor anpassning av kapitalbeståndet som är nödvändigt. I prognosen ligger en uppgång på knappt 5 % 2004.

I tjänstesektorn föll investeringarna med ca 8 % 2002. Liksom i industrin är nedgången till stor del en konsekvens av tidigare höga investeringsvolymerna. I år väntas investeringarna fortsätta att falla i flertalet tjänstesektorer. Undantaget är handeln där investeringarna ökar. Sammantaget bedöms investeringarna i tjänstesektorn i år sjunka med ca 2,5 %. Avmattningen i tjänsteproduktionen de senaste åren har varit relativt mild. Tjänsteproduktionen bedöms fortsätta öka i god takt framöver. Mot denna bakgrund bedöms investeringarna stiga med drygt 2 % nästa år.

Bostadsinvesteringarna ökade med drygt 10 % 2002. Bakom uppgången ligger framför allt ett ökat småhusbyggande. Ett antal indikatorer tyder på att ökningen i nybyggnationer av småhus och flerbostadshus har bromsats upp. Sammantaget väntas de totala bostadsinvesteringarna öka med 2,3 % i år och 4,2 % nästa år. Uppgången måste betecknas som måttlig mot bakgrund av att bostadsbyggandet fortfarande befinner sig på en historiskt mycket låg nivå.

Handeln och industrin justerade ner sina lager förra året. En oväntat stor lageruppbyggnad det fjärde kvartalet medförde dock att lagerförändringarnas negativa effekt på BNP-tillväxten stannade vid 0,1 % av BNP. Eftersom lagren minskade i fjol och väntas öka något i år bidrar lagren positivt till BNP-tillväxten 2003 med 0,2 % av BNP. Nästa år är lagerinvesteringarna tillväxtneutrala.

Efter ett antal år med mycket höga ökningstal stannade tillväxten i hushållens konsumtionsutgifter upp under slutet av år 2000. I början av 2002 inleddes en påtaglig återhämtning. Konsumtionen ökade 2002 som årsgenomsnitt med 1,3 % och steg under loppet av året med ca 2 %. Fallande börskurser bidrog till att hushållens finansiella förmögenhet minskade med ca 250 miljarder kronor förra året, vilket påverkade konsumtionen negativt. Den viktigaste förklaringen till den ändå förhållandevis gynnsamma konsumtionstillväxten ligger sannolikt i att hushållens disponibla inkomster ökade kraftigt, bl.a. som ett resultat av sänkta inkomstskatter. Enligt nationalräkenskaperna ökade de reala disponibla inkomsterna 2002 med hela 4,7 %, varav 2,3 procentenheter berodde på ekonomiska reformer. Nivån för de reala disponibla inkomsterna år 2001 hölls dock tillbaka av att hushållen betalade höga kapitalvinstskatter på framför allt aktier till följd av tidigare års börsuppgångar (reavinsterna tillgodoräknas dock inte hushållens disponibla inkomster i nationalräkenskaperna). Rensat från denna effekt ökade de reala disponibelinkomsterna med ca 3,5 % 2002. Under 2003 och 2004 förutses hushållens inkomster utvecklas svagare än under 2001 och 2002, bl.a. till följd av en mer återhållen finanspolitik. Den förväntade sysselsättningsminskningen i år verkar också dämpande på hushållens inkomstutveckling.

Den inkommande kortperiodiska statistiken visar dock på en fortsatt god utveckling inom detaljhandeln och då särskilt för sällanköpsvaror. Hushållens tillförsikt inför framtiden har mins-

kat något, men hushållen är ändå relativt optimistiska i sin syn på den egna ekonomin. Anledningen till detta kan vara dels att hushållens förmögenhetssituation, på grund av en stark real förmögenhetstillväxt, alltfjämt är god, dels att ränteläget är lågt. Som tidigare påpekats antas Riksbanken genomföra fortsatta styrräntesänkningar, vilket ytterligare stimulerar konsumtionen. Sammantaget bedöms hushållens konsumtionsutgifter öka med ca 2 % per år i år och nästa år.

De statliga konsumtionsutgifterna steg 2002 med hela 1,7 %. Utvecklingen i år och nästa år väntas bli svagare, bl.a. på grund av utgiftsbegränsningar inom försvaret, och uppgår till -0,5 % båda åren.

Den kommunala konsumtionen utvecklades starkt i fjol samtidigt som inkomsterna steg i något långsammare takt än tidigare år. Balanskravet började tillämpas 2000 och innebär att kommuner och landsting skall upprätta budgetar som är sådana att intäkterna överstiger kostnaderna. År 2002 uppvisade kommunsektorn som helhet ett negativt resultat. I år höjs skatterna med 65 öre och kommunsektorns finanser beräknas därmed förbättras. Inom ramen för balanskravet prognoseras konsumtionsutvecklingen till 0,8 % 2003 och till 0,5 % nästa år.

Tabell 1.4 Bidrag till BNP-tillväxt

Procentenheter

	2002	2003	2004	2005	2006
Hushållens konsumtionsutgifter	0,6	0,9	1,1	1,1	1,1
Offentliga konsumtionsutgifter	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1
Fasta bruttoinvesteringar	-0,4	-0,1	0,5	0,8	0,8
Lagerinvesteringar	-0,1	0,2	0,0	0,1	0,0
Netto utrikeshandel	1,2	0,2	0,9	0,5	0,5
Export	0,2	1,0	3,1	2,9	2,9
Import	1,1	-0,9	-2,3	-2,4	-2,5
BNP	1,9	1,4	2,4	2,6	2,5

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Tillväxtens och sparandets sammansättning

Nedgången i BNP-tillväxten från 1,9 % 2002 till 1,4 % 2003 förklaras till stora delar av en kraftig minskning i tillväxtbidraget från utrikeshandeln (se tabell 1.4). Att utrikeshandeln i år ger ett lägre tillväxtbidrag än 2002 kan, med tanke på att exporttillväxten ökar, tyckas vara något överras-

kande. Förklaringen ligger i det mycket kraftiga omslaget i tillväxtbidraget från importen. Även tillväxtbidraget från offentliga konsumtionsutgifter minskar i år. I viss mån motverkas dock dessa negativa effekter av stigande tillväxtbidrag från lager och hushållens konsumtionsutgifter.

Bruttosparandet i ekonomin är nästan oförändrat mellan 2002 och 2004 (se tabell 1.5). Det finansiella sparandet, som i stort överensstämmer med bytesbalansens utveckling, förväntas ligga stabilt runt 4 % av BNP under samtliga år t.o.m. 2006. Den successiva förbättringen av sparandet i den offentliga sektorn bidrar till att förstärka det finansiella sparandet. Hushållens sparande väntas å andra sidan försvagas vilket reducerar det totala finansiella sparandet. De fasta investeringarna faller tillbaka något i år som andel av BNP, men en uppgång förutses under 2005 och 2006.

Tabell 1.5 Sparandets sammansättning

Löpande priser, procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Realt sparande	17,2	17,1	17,1	17,5	17,8
Fasta investeringar	17,1	16,7	16,7	17,1	17,4
Lagerinvesteringar	0,2	0,4	0,4	0,4	0,4
Finansiellt sparande ¹	4,1	4,1	3,9	4,1	4,3
Offentlig sektor ²	1,1	0,4	1,0	1,4	2,1
Hushåll	4,6	4,4	4,2	3,5	3,3
Företag	-1,6	-0,7	-1,3	-0,8	-1,1
Bruttosparande	21,3	21,2	21,0	21,6	22,1

¹ Enligt Riksbankens definition.

² Enligt prognos.

Källor: Statistiska centralbyrån, Riksbanken och Finansdepartementet.

Arbetsmarknaden

Under loppet av 2001 och 2002 har sysselsättningen varit i stort sett oförändrad. I fjol minskade sysselsättningen i näringslivet och särskilt i industrin. I den privata tjänstesektorn har sysselsättningen ökat något. Uppgången inom tjänstesektorn är betydligt mer dämpad än den sysselsättningsexpansion som skedde 1998–2001. Totalt sett steg sysselsättningen 2002 med 0,1 %.

Indikatorerna över den framtida utvecklingen tyder på att sysselsättningen minskar i år. Industrin avser, enligt Konjunkturinstitutets barometer, att fortsätta att dra ner personalstyrkan. Den övergripande bild som ges i barometern vad gäller anställningsplanerna i tjänstesektorerna är att en minskning är att vänta även här. Det finns

dock skillnader mellan olika branscher. Statistiska centralbyråns vakansstatistik för fjärde kvartalet 2002 visar också att efterfrågan på arbetskraft är svag. Utfallsstatistik, ledande indikatorer och efterfrågeläget i ekonomin leder sammantaget till bedömningen att sysselsättningen minskar med 0,3 % i år. Produktionen väntas ta fart under andra halvåret 2003. Med viss fördröjning bedöms detta leda till att även sysselsättningen ökar. Antalet sysselsatta förutses stiga med 0,3 % 2004.

Medelarbetstiden minskade med hela 3,8 % mellan 1999 och 2002. Förutom att frånvaron har ökat förklaras den lägre medelarbetstiden av att övertiden och den s.k. vanligen arbetade tiden har sjunkit. Medelarbetstiden förutses minska med 0,2 % i år och öka med lika mycket nästa år. Därmed bryts de senaste årens utveckling med minskande medelarbetstid, vilket bl.a. är ett resultat av regeringens åtgärder för ökad hälsa i arbetslivet och de sysselsättningspolitiska insatser som föreslås i denna proposition.

Arbetskraftsutbudet visar en god samvariation med konjunktur- och arbetsmarknadsutvecklingen. Eftersom arbetsmarknaden i år bedöms vara svag hålls utbudet av arbetskraft tillbaka. Arbetsutbudet påverkas också av antalet studerande. Antalet deltagare i arbetsmarknadspolitiska program, varav huvuddelen räknas som studerande, minskar under prognosåren. Detta bidrar positivt till arbetsutbudet. Övriga studerande ökar något, vilket verkar i motsatt riktning. Här utöver måste man också beakta hur den arbetsföra befolkningens sammansättning utvecklas. Eftersom befolkningstillväxten i huvudsak väntas ske i ålderskategorier med ett lågt arbetskraftsdeltagande är detta en faktor som verkar dämpande på arbetskraftsutbudet. Den arbetsföra befolkningens sammansättning påverkar också utvecklingen av antalet sjuka utanför arbetskraften i negativ riktning. Regeringens handlingsprogram för hälsa i arbetslivet förutses få effekt genom att andelen sjuka i varje åldersklass så småningom minskar.

En sammanvägning av ovanstående förhållanden ger vid handen att arbetsutbudet ökar med 0,2 % i år och nästa år. Den öppna arbetslösheten ökar därför till 4,5 % i år. Nästa år minskar den till 4,3 %.

Offentliga finansier

År 2002 uppgick den offentliga sektorns finansiella sparande till 1,1 % av BNP. Som andel av BNP uppgick skatter och avgifter till 51,3 % och de totala inkomsterna till 56,8 % medan utgifterna motsvarade 55,8 % av BNP. För 2003 beräknas sparandet minska till 0,4 % av BNP. Som andel av BNP är skatteinkomsterna i stort sett oförändrade medan utgifterna ökar. År 2004 beräknas sparandet stiga till 1 % av BNP under det att både inkomster och utgifter minskar som andel av BNP. År 2005 och 2006 ökar sparandet med 1,4 % respektive 2,1 %.

Det finansiella sparandet fördelas 2003 mellan den offentliga sektorns tre delar så att staten har ett underskott på 43 miljarder kronor medan ålderspensionssystemet visar ett överskott på 51 miljarder kronor. Det statliga underskottet väntas minska under prognosperioden samtidigt som pensionssystemets överskott ökar något. Den kommunala sektorns finansier väntas 2004–2006 visa underskott efter ett mindre överskott 2003. Underskottet i kommunernas finansiella sparande bedöms dock vara förenligt med ett ekonomiskt resultat som uppfyller balanskravet.

Det höga finansiella sparandet under senare år medförde att nettoskulden vändes till en positiv finansiell förmögenhet 2001 på 3,5 % av BNP. Nettoskulden, som den definieras av Statistiska centralbyrån, har reviderats ned med 74 miljarder, vilket innebär att den finansiella nettoställningen var starkare än vad som redovisats tidigare. Kraftiga värdepminskningar på aktier under 2002 medförde åter en nettoskuld, trots ett fortsatt positivt sparande. I prognosen görs inget antagande om framtida värdeförändringar med undantag av effekten på statsskulden av valutakursens utveckling. Det innebär att nettoskulden utvecklas i takt med det finansiella sparandet. Det positiva sparandet medför att nettoskulden minskar under prognosperioden och 2005 väntas den offentliga sektorns finansiella tillgångar åter överstiga skulderna.

Fördelningen av det finansiella sparandet mellan staten och ålderspensionssystemet medför att förbättringen av den finansiella ställningen sker genom ökade tillgångar i pensionssystemet. Underskottet i statens finansiella sparande innebär att skuldsidan i den offentliga sektorns balansräkning ökar under prognosperioden. Skuldökningen är dock inte större än att såväl statsskulden som den konsoliderade brut-

toskulden fortsätter att minska som andel av BNP. År 2006 beräknas den konsoliderade skuldkvoten uppgå till 46,4 % av BNP.

Jämfört med budgetpropositionen har den offentliga sektorns finansiella sparande reviderats ned med 13 miljarder kronor 2002. Skatteinkomsterna blev något högre än väntat. För-sämringen beror uteslutande på högre offentliga utgifter. År 2003 och framåt får den lägre BNP-nivån genomslag i lägre skatteinkomster än vad som beräknades i budgetpropositionen, trots att de kommunala skattehöjningarna blev högre än beräknat. Högre utgifter bidrar också till försämringen av det finansiella sparandet jämfört med beräkningarna i budgetpropositionen. Sammantaget beräknas den offentliga sektorns finansiella sparande försämrats med 25 miljarder kronor 2003 och med 15 miljarder kronor 2004 jämfört med budgetpropositionen.

Tabell 1.6 De offentliga finanserna

Procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	56,8	56,8	56,5	56,1	56,1
Skatter ¹	51,8	51,5	51,2	50,9	50,8
Utgifter	55,8	56,4	55,5	54,7	53,9
Finansiellt sparande	1,1	0,4	1,0	1,4	2,1
Strukturellt sparande	0,8	1,4	1,7	1,9	2,2
Konsoliderad bruttoskuld	52,4	51,0	50,0	48,4	46,4
Nettoskuld	2,5	1,2	0,2	-1,0	-3,1

¹ Inklusive skatter till EU.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

2 Internationell utveckling

Under förra året påbörjades en försiktig återhämtning av den globala ekonomin. Detta skedde efter en, i ett historiskt perspektiv, relativt grund konjunktursvacka. Återhämtningen har hittills varit återhållen till följd av en rad underliggande problem och ett behov av att korrigera dessa, bl.a. genom en fortsatt konsolidering av företagens balansräkningar. Dessutom har det skett en anpassning av kapitalstocken efter tidigare överinvesteringar. Därutöver har konjunkturåterhämtningen tyngts av det osäkra geopolitiska läget.¹ Den förhöjda osäkerheten har bidragit till en dämpning av förtroendet för ekonomin bland företag och hushåll, uppskjutande av ekonomiska beslut, svag börsutveckling samt stigande oljepriser. Detta har sammantaget inverkat negativt på den ekonomiska utvecklingen globalt.

De regionala skillnaderna är dock stora. Efter återhämtningen i början av året har tillväxten i Förenta staterna varit fortsatt god. Den redan måttliga tillväxten i stora delar av EU tappade däremot fart mot slutet av året. Den japanska ekonomin utvecklades fortsatt svagt. I kontrast till detta uppvisade övriga Asien en dynamisk utveckling.

Återhämtningen i den globala ekonomin förutses fortsätta och stärkas under innevarande år. Den geopolitiska händelseutvecklingen är dock av avgörande betydelse för den ekonomiska utvecklingen framöver. I prognosen har antagits att osäkerheten kring det globala politiska läget kommer att vara lägre under det andra halvåret i år. En minskad osäkerhet framöver väntas leda till ökad tillförsikt hos hushåll och företag och därmed stimulera till ökad konsumtion och investeringstillväxt. Återhämtningen, som tidigare i stor utsträckning drivits av en expansiv ekonomisk politik, förutses därmed under året övergå till att innebära en mer självbärande ökning av tillväxten.

Utöver betydande förtroendeeffekter för den ekonomiska utvecklingen påverkar det geopolitiska läget i högsta grad oljeprisets utveckling. Priset på råolja steg kraftigt under hösten och vintern. Den huvudsakliga orsaken till det höga

oljepriset var en betydande riskpremie till följd av den globala politiska instabiliteten centrerad till Irak. Även den underliggande utbuds- och efterfrågesituationen, varav utbudet bl.a. påverkats av politiska oroligheter i Venezuela, bidrog till det höga oljepriset i början av året. Då vissa orosmoment gällande oljeproduktionen kvarstår förutses priset på Brentolja i slutet av 2003 uppgå till 25,5 dollar per fat, så även vid utgången av 2004.

Tabell 2.1 BNP-tillväxt, KPI och arbetslöshet

Procentuell förändring om inget annat anges

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
<i>Bruttonationalprodukt</i>						
Världen	2,3	2,9	3,2	4,0	3,9	3,8
Förenta staterna	0,3	2,4	2,6	3,8	3,7	3,6
Japan	0,4	0,3	0,7	0,8	0,9	0,9
EU ¹	1,6	1,0	1,3	2,2	2,7	2,6
Euroområdet	1,5	0,8	1,1	2,2	2,7	2,7
Tyskland	0,6	0,2	0,5	1,8	2,5	2,5
Frankrike	1,8	1,2	1,2	2,2	2,4	2,4
Italien	1,8	0,4	1,1	2,2	2,7	2,6
Storbritannien	2,0	1,6	2,1	2,3	2,4	2,4
Norden	1,1	1,5	1,6	2,5	2,5	2,4
Danmark	1,4	1,6	1,4	2,3	2,9	2,9
Finland	0,7	1,6	2,4	3,2	2,5	2,5
Norge	1,3	1,0	1,2	2,0	1,7	1,7
<i>Konsumentpriser²</i>						
EU	2,3	2,1	2,0	1,9	1,8	1,7
Euroområdet	2,5	2,3	2,0	1,9	1,9	1,7
Förenta staterna	2,8	1,6	1,9	2,2	2,2	2,2
<i>Arbetslöshet, procent av arbetskraften³</i>						
EU	7,4	7,5	8,1	8,0	7,5	7,3
Euroområdet	8,0	8,3	8,8	8,7	8,2	7,9
Förenta staterna	4,8	5,8	5,8	5,5	5,3	5,2
<i>Marknadstillväxt, bearbetade varor</i>						
	-0,1	2,1	5,6	7,7	7,7	7,5

¹Siffror för EU innefattar nuvarande 15 medlemsstater för samtliga år.

²HIKP för EU-länder och KPI för Förenta staterna.

³ILO-definitionen för EU-länder och nationell definition för Förenta staterna.

Källor: Nationella källor och Finansdepartementet.

År 2002 uppgick BNP-tillväxten i Förenta staterna till knappt 2,5 %. Mot bakgrund av att ekonomin drabbades av flera störningar får detta anses vara en förhållandevis stark siffra. En viktig orsak till motståndskraften i den amerikanska ekonomin står att finna i den historiskt starka ekonomisk-politiska stimulansen som bidrog till fortsatt stabil konsumtionstillväxt, den rådande osäkerheten till trots. Konjunkturer inom indu-

¹ Med geopolitisk osäkerhet avses den globala osäkerhet som f.n. främst hänger samman med Irakkonflikten, terrorhot, osäkerhet om råvaruförsörjningen etc.

strisektorn har dock varit dämpad. Den underliggande inhemska efterfrågesituationen ser i huvudsak alltså stabil ut och väntas få fortsatt stimulans av ett gynnsamt ränteläge och en god utveckling av reala disponibla inkomster en bra bit in på innevarande år. En fortsatt förbättring av företagens vinster och en mer gynnsam börsutveckling förutses stimulera investerings- och sysselsättningstillväxten och utgöra grunden för en mer självbärande tillväxt under andra halvåret i år. En förhållandevis försiktig återhämtning väntas resultera i en BNP-tillväxt i Förenta staterna på drygt 2,5 % i år som sedan stärks till knappt 4,0 % nästa år.

Utvecklingen i euroområdet kontrasterar på flera sätt mot den i Förenta staterna. Mest påtaglig är skillnaden när det gäller den inhemska efterfrågan som i euroområdet inte kunnat bidra till att lyfta regionen ur det svaga konjunkturläget. Denna skillnad har funnits under en längre tid och en bidragande orsak är sannolikt en avsevärt högre produktivitetstillväxt i Förenta staterna sedan mitten av 1990-talet, som kommit hushållen till del genom en bättre löneutveckling. I sammanhanget kan nämnas att beräkningar genomgående visar på en avsevärt högre potentiell tillväxt i Förenta staterna än i euroområdet. En annan skillnad är att den ekonomisk-politiska stimulansen, i brist på finanspolitiskt handlingsutrymme, varit mer begränsad i euroområdet. Då inte heller utrikeshandeln utgjorde någon reell drivkraft resulterade detta sammantaget i en viss dämpning av tillväxttakten i euroområdet i slutet av 2002. Speciellt svag har utvecklingen varit i euroområdets största ekonomi Tyskland. Tillväxten i euroområdet väntas förbli svag under första halvåret i år. Tidigare och förväntade ytterligare räntesänkningar fortsätter dock att stabilisera utvecklingen och mot slutet av året förutses en viss ökning av tillväxttakten, driven framför allt av en återhämtning av den globala konjunkturen. BNP-tillväxten i euroområdet prognoseras till drygt 1,0 % i år och drygt 2,0 % nästa år.

I Japan är bristen på inhemsk efterfrågan än mer oroväckande. De drivkrafter som funnits det gångna året har i stort sett uteslutande varit av extern natur. Exporten utgör dock en relativt liten del av den japanska ekonomin och kan inte ensam lyfta den japanska ekonomin ur dess prekära läge. Kvarstående underliggande strukturella problem väntas leda till fortsatt svag inhemsk efterfrågan under prognosperioden och

BNP-tillväxten förutses uppgå till knappt 1 % både i år och nästa år.

Sammantaget väntas den globala BNP-tillväxten uppgå till 3,2 % i år och 4,0 % nästa år. Marknadstillväxten, som utgör ett handelsviktat genomsnitt av importtillväxten på Sveriges viktigaste exportmarknader, förutses mot denna bakgrund växa med 5,6 % i år och 7,7 % nästa år.

Den rådande geopolitiska situationen gör det ekonomiska läget osedvanligt svårbedömt. Ett utdraget osäkert läge till följd av Irakkonflikten skulle sannolikt innebära allvarliga negativa följder för världsekonomin som helhet. Samtidigt kan dock en snabb upplösning av det rådande läget komma att leda till en mer positiv utveckling än väntat. Den geopolitiska problematiken dominerar sålunda riskbilden för den globala ekonomin i stort. Till de regionspecifika riskerna i prognosen hör bl.a. företagens pensionsåtaganden i Förenta staterna som, i kombination med en fortsatt svag börsutveckling, kan kräva ytterligare konsolidering av företagens balansräkningar på bekostnad av investeringar och nyanställningar. Vidare utgör läget i de offentliga finanserna en risk för tillväxtutvecklingen i euroområdet. Det kan inte uteslutas att ytterligare finanspolitisk åtstramning är att vänta då länderna söker uppfylla kraven enligt EU:s stabilitets- och tillväxtpakt. Situationen i Japan är alltså osäker och betydande strukturella problem och risker kvarstår.

2.1 Utvecklingen i Europa

Euroområdet

År 2002 ökade euroområdets sammanlagda BNP med 0,8 %, vilket är den lägsta tillväxten sedan 1993. Den ekonomiska utvecklingen har varit särskilt svag i euroområdets tre största ekonomier, Tyskland, Frankrike och Italien. Under fjärde kvartalet förra året dämpades tillväxten och flera indikatorer tyder på att ekonomin i euroområdet var fortsatt svag under inledningen av innevarande år.

Under första halvåret 2002 vände konjunkturen uppåt men redan under sommaren dämpades aktiviteten i ekonomin åter. Den tillfälliga uppgången kan i huvudsak förklaras av ett starkare bidrag från utrikeshandeln. Osäkerheten om den internationella konjunkturen tilltog dock under sommaren och hösten i takt med att det geopo-

litiska läget förvärrades och förtroendet i näringslivet och hos hushållen sjönk åter tillbaka.

Hushållens konsumtion stöddes av goda reallöneökningar och ett lågt ränteläge men förtroendet hos hushållen försvagades markant under andra hälften av 2002. Samtidigt har fallet i investeringar och en markant lageravveckling haft en fortsatt dämpande effekt på tillväxten. Korrigeringar av kapitalstocken till följd av tidigare överinvesteringar har inneburit att investeringarna har minskat under de senaste två åren.

Utvecklingen den senaste tiden tyder inte på en snar uppgång i konjunkturen men vissa tecken indikerar att konjunkturedgången kan ha bottenat. Fallen i industriproduktion och investeringar har hejdat. Osäkerheten om tidpunkten och styrkan i en uppgång i euroområdet är emellertid betydande. Den mest centrala frågan är utvecklingen av det geopolitiska läget och hur efterverkningarna av Irakkonflikten kan komma att påverka den globala ekonomin. Dessutom har utvecklingen på de finansiella marknaderna och företagens vinstutveckling en avgörande betydelse för styrkan och uthålligheten i återhämtningen.

Under första halvåret av innevarande år väntas tillväxten vara fortsatt svag. En stigande global efterfrågan, förbättrade realinkomster och en expansiv penningpolitik förväntas därefter bidra till ett förbättrat konjunkturläge. Utvecklingen av investeringarna väntas stabiliseras och industrikonjunkturen vända uppåt. En tydlig investeringsuppgång förutses dock dröja till nästa år när kapacitetsutnyttjandet stigit och vinstmarginalerna ökat. Hushållens konsumtion stöds av en stabil utveckling av de reala disponibla inkomsterna och låga räntor. Konsumentpriserna (HIKP) väntas emellertid stiga tillfälligt under årets första hälft till följd av höjda oljepriser. Kärninflationen förutses avta under innevarande år till följd av en förstärkning av euron och dämpade prisökningar i tjänstesektorn.

Efter en viss ökning av arbetslösheten under innevarande år väntas arbetsmarknadsläget ljusna i takt med att konjunkturen stärks under nästa år. Flertalet länder i euroområdet, bl.a. Tyskland, Frankrike och Portugal, har ansträngda offentliga finanser och sammantaget bedöms finanspolitiken i euroområdet vara svagt kontraktiv under prognosperioden.

Sammantaget bedöms euroområdet växa med 1,1 % under innevarande år och med 2,2 % nästa

år. Skillnaderna i tillväxt mellan enskilda medlemsländer är dock betydande. Bland lågtillväxtländerna märks Tyskland och Nederländerna där tillväxten väntas understiga 1,0 % medan både Grekland och Irland förväntas få en tillväxt som överstiger 3,0 % innevarande år. Prognosen innebär att euroområdet förutses växa väsentligt under sin potentiella tillväxt under innevarande år men något över nästa år.

Förutom den globala politiska instabiliteten utgör arbetsmarknaden och de ansträngda offentliga finanserna de främsta riskfaktorerna för euroområdet. Båda riskerar att leda till att konsumtionstillväxten mattas betydligt.

Sysselsättningstillväxten dämpades betydligt redan i början av 2001, men trots avmattningen i ekonomin dröjde en ökning av arbetslösheten fram till inledningen av förra året.

Storbritannien

Storbritannien har klarat sig relativt väl igenom den internationella lågkonjunkturen, men ekonomin har fortsatt att visa på en splittrad utveckling. Expansiv finans- och penningpolitik har spelat en viktig roll för att stärka ekonomin under det senaste året, och tillväxten har drivits av god privat konsumtionstillväxt och en dynamisk tjänstesektor. Utvecklingen inom industrin har dock varit fortsatt svag. Framöver väntas den ekonomiska politiken agera fortsatt stödjande. Den privata konsumtionstillväxten förutses dock bli mer dämpad, inte minst mot bakgrund av hushållens höga skuldsättning som andel av disponibla inkomster. Samtidigt väntas ett svagare pund och en global återhämtning leda till ett mer gynnsamt läge för brittisk industri, varmed en viss återbalansering av ekonomin kan komma att inledas under prognosperioden. BNP-tillväxten förutses uppgå till 2,1 % i år och 2,3 % nästa år. En speciell riskfaktor i Storbritannien är utvecklingen på privatusmarknaden, där priserna stigit mycket kraftigt de senaste åren.

Norden

Gemensamt för de nordiska ekonomierna, undantaget Sverige, är att hushållens konsumtion har utgjort en viktig drivkraft de senaste åren och väntas fortsätta att göra det framöver.

Den norska ekonomin utvecklades relativt svagt under 2002. Det var främst fallande inve-

steringar som höll ned tillväxten. Lönsamheten och konkurrenskraften hos norska företag har försämrats till följd av kraftiga löneökningar i kombination med höga räntor och en appreciering av valutan. Problemen har förstärkts av den svaga efterfrågeutvecklingen i omvärlden. Hushållens konsumtion har dock utvecklats starkt och väntas under prognosperioden fortsatt vara den främsta drivkraften i den norska ekonomin. Ett ökat utnyttjande av petroleumfonden kan ge större utrymme för offentlig konsumtion och därigenom också komma att bidra positivt till tillväxten. Sammantaget väntas BNP öka med 1,2 % i år och 2,0 % nästa år.

I Danmark skedde, efter en stark återhämtning under det första halvåret 2002, en tydlig inbromsning av BNP-tillväxten under återstoden av året. Orsaken till detta står bl.a. att finna i den danska exportutvecklingen som dämpades. Samtidigt uppvisade hushållens konsumtion en god tillväxttakt under 2002 som helhet. Efter flera år av dämpad konsumtionstillväxt förutses konsumtionen, understödd av ökade realinkomster och låga räntor, utgöra den huvudsakliga drivkraften i ekonomin även i år. Efter inbromsningen i slutet av 2002 väntas även exporten åter ta fart, dock först under den senare delen av innevarande år. Investeringsstillväxten förutses tillta först under nästa år. Sammantaget väntas BNP-tillväxten nå 1,4 % i år för att sedan öka till 2,3 % nästa år.

Den finska ekonomin återhämtade sig under 2002 efter en försvagning av ekonomin under 2001. Det var främst en positiv exportutveckling och en ökning av hushållens konsumtion som bidrog till tillväxten. Återhämtningen syntes också på industriproduktionen som ökade markant under förra året. Konsumtionen väntas även fortsatt vara en av de främsta drivkrafterna för den finska ekonomin, tillsammans med exporten som väntas fortsätta att öka i takt med att den globala konjunkturen vänder uppåt. BNP-tillväxten bedöms uppgå till 2,4 % i år och 3,2 % nästa år.

2.2 Utvecklingen i Förenta staterna

Under förra året fortsatte den återhämtning av konjunkturen som inleddes i slutet av 2001. Ekonomin växte sammantaget med knappt 2,5 % trots att ett flertal betydande störningsmoment påverkade konjunkturen negativt.

Dessa moment inkluderar efterdyningarna av terrorattacken den 11 september 2001, redovisningsskandaler, en fortsatt betydande börsnedgång och ökade geopolitiska risker bl.a. på grund av Irakkonflikten. I synnerhet de geopolitiska riskerna har haft negativa effekter på förtroendet bland hushållen och hos många företag.

Återhämtningen förra året stimulerades annars av en historiskt mycket expansiv ekonomisk politik. Räntorna var de lägsta på 40 år. Hushållen har i stor utsträckning fortsatt att lägga om bostadslån till lägre ränta och många hushåll har också haft möjlighet att öka sin beläning eftersom fastighetspriserna har fortsatt att stiga. Detta har skapat ett ökat konsumtionsutrymme för hushållen. Även den finanspolitiska stimulansen var betydande. Skattesänkningar ledde till en avsevärd uppgång i hushållens disponibla inkomster vilket i hög grad sannolikt också har bidragit till hushållens konsumtions-tillväxt. Bilföretagens erbjudanden om rabatter och räntefria lån vid nybilsköp har också understött konsumtionen. Hushållens konsumtion har därför fortsatt att utvecklas relativt stabilt, trots den stora osäkerhet om framtiden som hushållen givit uttryck för i enkäter och konsumentundersökningar.

Den justering av kapitalstocken som skett under de senaste åren till följd av tidigare överinvesteringar och som inneburit en dämpande effekt på konjunkturen bedöms i huvudsak vara slutförd. I slutet av förra året ökade också investeringarna sammantaget för första gången på två år.

Antagandet att den globala politiska instabiliteten minskar framöver innebär att förtroendet förbättras och att en återhämtning sker på börsen. Företagen har under de senaste åren skurit avsevärt i sina kostnader. I ett läge där förtroendet åter stärks och börsen återhämtar sig ökar efterfrågan i ekonomin. Detta bedöms leda till att vinsterna fortsätter att öka i år. Företagen kommer att stå bättre rustade och vinststillväxten skapar ett ökat utrymme för företagen att investera och nyanställa. En förbättrad arbetsmarknadssituation stimulerar konsumtionen. Därför förutses en självbärande återhämtning under det andra halvåret i år.

Penningpolitiken bedöms fortsätta att bidra till en stabil konsumtionstillväxt i år. Historiska erfarenheter visar att många hushåll reagerar med en viss fördröjning på sjunkande bostadsräntor. Därför antas de sjunkande bostadsräntorna fort-

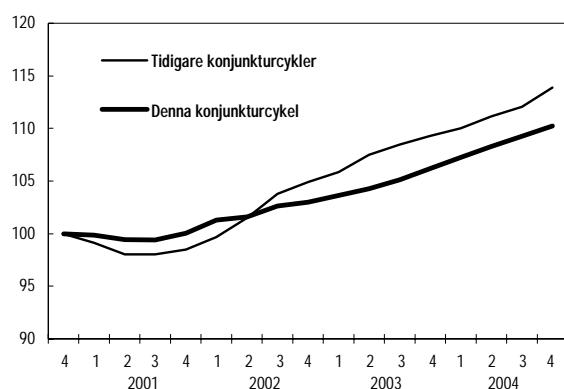
sätta att ge en stimulans till hushållen en bra bit in på detta år.

En fortsatt stark produktivitetstillväxt borgar för en fortsatt hög potentiell tillväxt. Sannolikt har en utökad användning av ny teknologi och organisationsförändringar haft en positiv inverkan på produktiviteten.

BNP-tillväxten väntas bli 2,6 % i år för att sedan stiga till 3,8 % nästa år. Den återhämtning som förutses i år är svag i ett historiskt perspektiv, vilket kan utläsas av diagram 2.1.

Diagram 2.1 Den prognoserade konjunkturuppgången i Förenta staterna jämfört med genomsnittet av tidigare konjunkturuppgångar sedan andra världskriget

BNP-nivå, index

Källa: Finansdepartementet.

Anm.: Diagrammet avser kvartalsstatistik. Årtalen på x-axeln gäller förloppet för innevarande konjunkturcykel. Båda kurvorna är indexerade och index 100 erhålls det sista kvartalet innan recession inleds.

Den svaga återhämtningen i år skall ses i ljuset av den geopolitiska osäkerheten i utgångsläget, den svaga börsutvecklingen och de underskott i företagens pensionsåtaganden som i viss mån begränsar företagens investeringsutrymme. I höst och nästa år bedöms dessa faktorer i betydligt mindre grad verka dämpande på konjunkturen.

Osäkerheten om den fortsatta utvecklingen i Förenta staterna är främst kopplad till utvecklingen av Irakkonflikten. En fortsatt eller ökad geopolitisk osäkerhet skulle kunna leda till att börsen fortsätter att utvecklas svagt. Detta skulle i sin tur bl.a. öka underskottet i företagens pensionsåtaganden och därmed inverka dämpande på investeringarna, nyanställningarna och hushållens konsumtionsvilja. Resultatet skulle därmed bli en betydligt sämre utveckling i år än den förväntade.

2.3 Utvecklingen i Asien och Latinamerika

Japan

Tillväxten i Japan var fortsatt svag under 2002. Även om BNP-utvecklingen var bättre än väntat, och tillväxten var positiv varje kvartal, så var den inhemska efterfrågan fortsatt mycket svag.

Hushållens konsumtion hålls bl.a. ned av att läget på arbetsmarknaden är dämpat. Investeringarna utvecklas också svagt, sannolikt till följd av den osäkerhet företagen känner inför framtiden. Tillväxten hämmas dock framför allt av Japans underliggande strukturella problem med deflation och med en hög andel dåliga lån i banksektorn.

Deflationen minskade något under 2002, möjligen till följd av centralbankens försök att öka likviditeten i ekonomin genom omfattande penningpolitiska åtgärder. Dock ser deflationen ut att bestå. Vidare är utrymmet för att stimulera ekonomin genom finanspolitiska åtgärder begränsat då Japan har ett betydande budgetunderskott och en såväl stor som växande offentlig skuld.

Tillväxten i Japan framöver kommer främst att bero på hur långt den japanska regeringen kommer att driva sin reformagenda. Det är tydligt att Japan är i stort behov av strukturella reformer för att få till stånd en högre långsiktig tillväxt. Det har dock visat sig svårt för regeringen att driva igenom de nödvändiga reformerna. Om regeringen lyckas genomföra omfattande reformer så riskerar det kortsiktigt att leda till ett försämrat ekonomiskt läge eftersom det sannolikt skulle innebära kreditstramning, ökade konkurser och stigande arbetslöshet.

Under prognosperioden väntas den inhemska efterfrågan förbli svag medan den externa efterfrågan väntas stärkas i takt med att den globala konjunkturen vänder uppåt. Japans exportsektor är dock inte tillräckligt stor för att generera en substantiell tillväxt (exportsektorn står för drygt 10 % av BNP). Med tanke på Japans strukturella problem och den reformtakt som hittills har hållits, bedöms tillväxten förbli svag under hela prognosperioden. I år väntas BNP öka med 0,7 % och nästa år med 0,8 %.

Övriga Asien

De asiatiska ekonomierna har påverkats förhållandevis lite av avmattningen i världsekonomin. Asien exklusive Japan var under förra året världens snabbast växande region. Tillväxten drevs framför allt av en stark exportutveckling gynnad av regionens konkurrenskraftiga position. Kina står för den högsta tillväxten och bidrar positivt till utvecklingen i regionen genom sin starka inhemska efterfrågan och import från sina grannländer. Den gynnsamma utvecklingen i Asien väntas fortsätta under prognosperioden och BNP-tillväxten bedöms uppgå till 6,1 % i år och 6,3 % nästa år.

Latinamerika

Inhemska problem i flera latinamerikanska länder hade en negativ inverkan på konjunkturen i regionen under 2002. Detta i kombination med den globala avmattningen, som bl.a. ledde till att omvärldens investeringsvilja minskade, resulterade i recession i regionen under förra året. Den negativa utvecklingen förväntas dock vända under 2003. Läget i Brasilien och Argentina ser ut att stabiliseras något, och utvecklingen i Mexiko är fortsatt relativt gynnsam. Export och industriproduktion bedöms öka till följd av en återhämtning i den internationella konjunkturen och deprecierade växelkurser. Osäkerheten kring den inhemska politiska utvecklingen har dock haft en dämpande effekt på tillväxten. Sammantaget väntas BNP öka med 1,6 % i år och 3,0 % 2004.

2.4 Utvecklingen i Polen, de baltiska länderna och Ryssland

Efter en period av svag ekonomisk tillväxt väntas en gradvis återhämtning i den polska ekonomin. Återhämtningen förväntas framför allt drivas av hushållens konsumtion, men även av en successiv ökning av exporten. På sikt förutses även investeringarna bidra till tillväxten. BNP-tillväxten bedöms uppgå till ca 2,5 % i år och 4,0 % nästa år. Hög arbetslöshet, fortsatt svag investeringsutveckling och beroendet av den svaga tyska ekonomin utgör dock risker för den förväntade ekonomiska återhämtningen i Polen.

De baltiska staterna har stått emot den globala konjunkturedgången väl till följd av en stark inhemska efterfrågan som gynnas av sjunkande arbetslöshet och stigande reallöner. Regionens genomsnittliga tillväxttakt har legat betydligt över EU-ländernas och förutses göra så även 2003 och 2004 med en tillväxttakt på 5-6 %. Både en fortsatt stark inhemska efterfrågan och stärkt export förväntas bidra till BNP-tillväxten. Däremot kan behovet av en finanspolitisk åtstramning verka dämpande på tillväxten.

Trots en avmattning mot slutet av året växte den ryska ekonomin med 4,3 % 2002. Energiexporten och hushållens konsumtion utgjorde de huvudsakliga drivkrafterna. Det statsfinansiella läget var gynnsamt och det tidigare utflödet av kapital avtog. Ett kraftigt fallande oljepris utgör det största hotet mot den ryska ekonomin på kort och medellång sikt. Förutsatt att detta inte inträffar förväntas tillväxten uppgå till 4,0 % både 2003 och 2004.

2.5 Den svenska världsmarknadstillväxten

Till följd av den relativt svaga globala återhämtningen förra året förbättrades förutsättningarna för den svenska exporten endast marginellt. Världsmarknadstillväxten, dvs. den handelsviktade importefterfrågan på bearbetade varor som de svenska exportföretagen möter, beräknas ha varit endast 1,9 % förra året. Detta kan jämföras med historiskt låga - 0,1 % 2001. Det finns vissa tecken på en återhämtning i världshandeln och mot bakgrund av den fortsatta globala konjunkturuppgången väntas världsmarknadstillväxten öka med 5,6 % i år och 7,7 % nästa år.

3 Kapitalmarknaderna

Irakkrisen har under inledningen av året präglat utvecklingen på de finansiella marknaderna. Investerare har i stor utsträckning sålt aktier och i stället köpt säkrare räntepapper.

Under hösten föreföll det som att de finansiella marknaderna åter började normaliseras. Räntor och framför allt aktiebörser steg kraftigt. En bidragande orsak till börsuppgången var att företagens resultat för det tredje kvartalet inte var fullt så svaga som befarat. Frånvaron av ytterligare större redovisningsskandaler bidrog också till ett ökat köpintresse. De makroekonomiska signalerna fortsatte dock att uppvisa en splittrad bild av den ekonomiska utvecklingen, samtidigt som bolagen var försiktiga i sina framtidsbedömningar. Detta tillsammans med en förstärkt oro för ett krig i Irak fick aktiekurserna att åter börja falla i slutet av 2002. Därefter fortsatte den geopolitiska osäkerheten att tynga de finansiella marknaderna.

Kreditmarknaden har utvecklats i positiv riktning och ränteskillnaden mellan företagsobligationer och statsobligationer har minskat sedan september. Intresset för företagsobligationer har gynnats av att bolagen fokuserat på att sanera sina balansräkningar och minska sin skuldsättning. Samtidigt har den låga räntan på statsobligationer, tillsammans med aktiemarknadernas svaga utveckling, bidragit till ett ökat intresse bland investerare för företagsobligationer. På valutamarknaden bidrog det osäkra geopolitiska läget med tillhörande osäkerhet kring konjunktur- och vinstutveckling till att dollarn vid slutet av 2002 återigen började försvagas mot euron, en utveckling som fortsatt i början av 2003.

Riksbanken, Europeiska centralbanken (ECB) och den amerikanska centralbanken, Federal Reserve, sänkte sina styrräntor i slutet av 2002 och i början av 2003 till följd av ett minskat inflationstryck och det osäkra ekonomiska läget. Ytterligare räntesänkningar förväntas från ECB och Riksbanken under våren och sommaren. Federal Reserve bedöms börja strama åt penningpolitiken från en mycket låg nivå i slutet av 2003 i takt med minskad osäkerhet och förbättrad konjunktur. För 2004 görs bedömningen att även ECB och Riksbanken kommer att inleda en återgång mot neutral penningpolitik.

Efter en kortare uppgång under hösten har marknadsräntorna sjunkit tillbaka och noteras

nu till mycket låga nivåer i ett historiskt perspektiv. Marknadsräntorna förutses vara fortsatt låga under en tid framöver tills osäkerheten på de finansiella marknaderna minskar. De väntas stiga under loppet av 2003 i takt med att den geopolitiska osäkerheten avtar och den internationella konjunkturen förbättras.

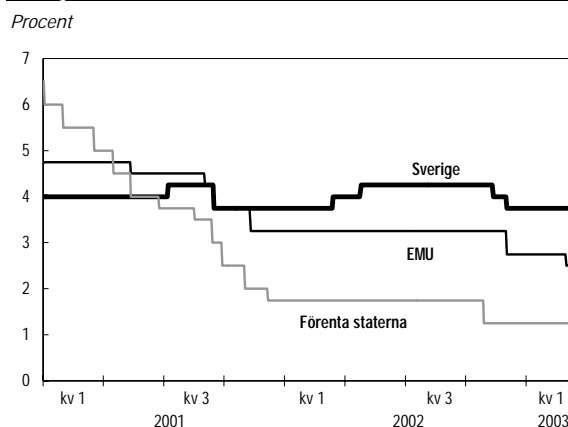
Kronan har fortsatt att stärkas under 2002 och i inledningen av 2003. Det handelsvägda TCW-indexet noterades i början av april till ca 130, vilket är den starkaste nivån på mer än två år. En viss ytterligare förstärkning av kronan förutses under loppet av 2003.

3.1 Utvecklingen i omvärlden

Låga marknadsräntor i Förenta staterna

Förenta staternas centralbank, Federal Reserve, sänkte styrräntan med 0,5 procentenheter i november 2002. Räntesänkningen föranleddes av att den ökade geopolitiska osäkerheten bedömdes dämpa aktiviteten i den amerikanska ekonomin. Styrräntan väntas ligga kvar på nuvarande nivå ännu en tid. En ytterligare räntesänkning under våren i syfte att understödja konjunkturerhämtningen kan dock inte uteslutas. Återhämtningen i den amerikanska ekonomin förutses ta fart först under andra halvåret 2003 och Federal Reserve väntas under slutet av 2003 höja styrräntan. Den penningpolitiska åtstramningen bedöms fortsätta under 2004 i takt med att återhämtningen stärks och resursutnyttjandet ökar i den amerikanska ekonomin. Prognosen för den amerikanska styrräntan är 1,75 % i december 2003 och 4,0 % i december 2004.

Diagram 3.1 Styrräntor i Förenta staterna, euroområdet och Sverige

Källa: EcoWin.

Amerikanska marknadsräntor befinner sig på historiskt låga nivåer. Oron för utvecklingen i Irakkonflikten och vilka effekter den kommer att få på den ekonomiska utvecklingen och det säkerhetspolitiska läget har i hög grad varit avgörande för utvecklingen på de finansiella marknaderna under 2002 och i inledningen av 2003. Som en följd av Irakkonflikten skulle kvarstående stora geopolitiska risker kunna leda till en sämre konjunkturutveckling än den förväntade. Under loppet av 2003 antas den geopolitiska osäkerheten avta och konjunkturuppgången väntas bli tydlig med stigande marknadsräntor som följd. Ett växande amerikanskt lånebehov förutses under 2003, vilket kan komma att förstärka ränteuppgången. Prognosen för den amerikanska 10-årsräntan är 5,0 % i december 2003 och 5,8 % i december 2004.

Diagram 3.2 10-åriga statsobligationsräntor i Förenta staterna, Tyskland och Sverige

Ränteutvecklingen i euroområdet

ECB, den europeiska centralbanken, har sänkt styrräntan med sammanlagt 0,75 procentenheter under vintern och refinäntan är nu 2,50 %. I sina senaste uttalanden har ECB signalerat en ökad oro för den ekonomiska utvecklingen, samtidigt som inflationsriskerna tonats ned. Den europeiska konjunkturen förutses att utvecklas svagt under 2003 och inflationen väntas falla tillbaka under andra halvåret i år. Därmed bedöms ECB ha utrymme att sänka styrräntan med ytterligare 0,5 procentenheter under året. I december 2003 förutses styrräntan vara 2,0 %. Konjunkturutvecklingen i Europa bedöms följa den i USA, med en viss eftersläpning, och en återhämtning väntas under slutet av 2003. Under loppet av 2004 väntas ECB strama åt penningpolitiken

något i takt med att konjunkturen förbättras och inflationen åter börjar stiga. Styrräntan bedöms vara 3,5 % i december 2004.

De europeiska marknadsräntorna har sjunkit och befinner sig på mycket låga nivåer. De långa marknadsräntorna bedöms vända uppåt under senare delen av 2003 i takt med att den säkerhetspolitiska osäkerheten avtar och det ekonomiska läget ljusnar. Prognosen för den tyska 10-årsräntan är 4,5 % i december 2003 och 5,4 % i december 2004.

Utvecklingen av euro-dollarkursen

Den dollarförsvagning som inleddes under våren 2002 har fortsatt med förnyad kraft under vintern. Flera faktorer har försvagat dollarn under det senaste året. Under 2001 och 2002 uppdagades flera stora redovisningsskandaler i Förenta staterna, vilket bidrog till att minska internationella investerarens intresse för att investera i amerikanska tillgångar. Vid slutet av 2002 och början av 2003 har osäkerheten kring Irakkonflikten bidragit till att pressa dollarn. Valutamarknaden oroas bl.a. av att kriget i Irak kan bli kostsamt för Förenta staterna. Det finns sannolikt flera samverkande orsaker till dollarns försvagning, med det gemensamma att investerarnas fokus har förskjutits från tillväxtskillnader och företagens vinstutveckling till skillnader i räntenivå. Den förhållandevis låga räntenivån i Förenta staterna i förhållande till bl.a. euroområdet och Storbritannien attraherar i dagsläget inte tillräckligt stora kapitalinflöden, vilket får en dämpande effekt på dollarn.

Diagram 3.3 Dollar mot euro

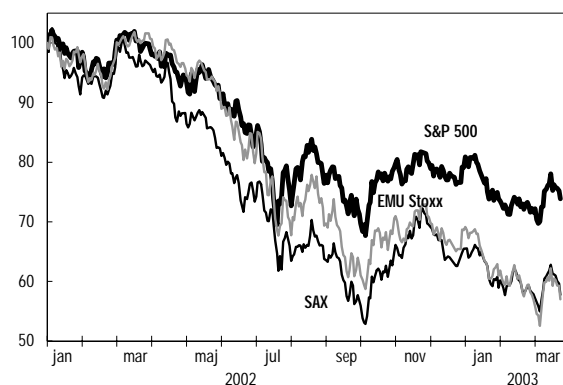
När osäkerheten om situationen i Irak och den ekonomiska utvecklingen gradvis avtar, under loppet av 2003, bedöms det bidra till att dollarn stärks något. Den amerikanska ekonomin förväntas växa snabbare än euroområdet, vilket väntas leda till att efterfrågan på amerikanska tillgångar än en gång ökar i takt med att investerarnas fokus åter riktas mot företagens vinstutveckling.

Den internationella börsutvecklingen

Osäkerhet präglar utvecklingen på de internationella aktiemarknaderna. Under hösten 2002 bröts börsnedgången tillfälligt i samband med rapportperioden för tredje kvartalet. En bidragande orsak till uppgången var att företagens resultat för det tredje kvartalet inte var fullt så svaga som befarat. I slutet av 2002 och under inledningen av 2003 försämrades åter det säkerhetspolitiska läget liksom vinstutsikterna i en rad sektorer, vilket bidrog till att dämpa utvecklingen på aktiemarknaderna. Irakkonflikten och osäkerheten om de mer långsiktiga ekonomiska effekterna av krisen har också tyngt börsutvecklingen. Nedgången har varit störst i Tyskland, men även i t.ex. Storbritannien har aktiemarknaden fallit markant. Nedgången har inte varit fullt lika stor på börserna i USA och Sverige. En förklaring till den kraftiga nedgången i Tyskland är att försäkringsbolagen, som väger tungt i borsindex, brottas med stora problem.

Diagram 3.4 Börsutvecklingen i Förenta staterna, euroområdet och Sverige

Index 2001-12-31 = 100

Källa: EcoWin.

Aktiemarknaderna kommer under den närmaste tiden att påverkas av det geopolitiska läget. På längre sikt förefaller utsikterna ljusare. Antagandet att osäkerheten som har att göra med Irakkriget avtar innebär att fokus åter riktas

mot den ekonomiska utvecklingen. En fortsatt starkt konjunktur skapar förutsättningar för en vinstaterhämtning för företagen, vilket gynnar aktiekursutvecklingen.

3.2 Sverige

Riksbanken har sänkt styrräntan under vintern. Räntesänkningarna har i huvudsak motiverats med att både den svenska och den internationella konjunkturen utvecklats svagt, samtidigt som framtidsutsikterna försämrats. Uppgången i olje- och energipriserna under slutet av 2002 och i inledningen av 2003 bidrog visserligen till att inflationen i februari låg ovanför Riksbankens övre toleransgräns. Riksbanken har dock tonat ned inflationsriskerna och bedömt att inflationsuppgången är temporär. Riksbanken har istället betonat det instabila geopolitiska läget med vidhäftad konjunkturosäkerhet. En svag ekonomisk utveckling under 2003, tillsammans med en åtstramande finanspolitik, skapar förutsättningar för en dämpad prisutveckling under 2003 och 2004. Därutöver förväntas lägre energipriser under våren, något som också bidrar till att dämpa inflationstrycket i den svenska ekonomin. Riksbanken förutses därmed sänka reporäntan ytterligare under 2003. Under 2004 förväntas Riksbanken strama åt penningpolitiken i takt med att den svenska ekonomins resurser tas i anspråk. Reporäntan bedöms vara 2,75 % i december 2003 och 4,0 % i december 2004.

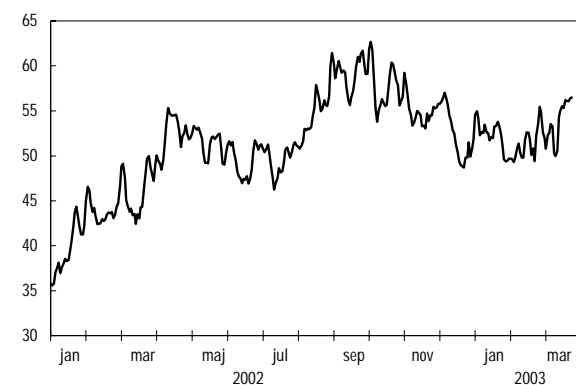
De svenska marknadsräntorna har fallit i linje med den internationella ränteutvecklingen under 2002 och under början av 2003. Marknadsräntorna har följt en nedåtgående trend sedan ungefär ett år tillbaka. En svag börsutveckling, tillsammans med ett osäkert konjunkturläge och säkerhetspolitiskt läge, har bidragit till att minska investerarnas riskbenägenhet och därmed ökat efterfrågan på statsobligationer. Under loppet av 2003 förutses de svenska marknadsräntorna börja stiga i linje med de internationella marknadsräntorna i takt med att konjunkturläget förbättras och osäkerheten på de finansiella marknaderna avtar. Prognosen för den svenska 10-årsräntan är 5,0 % i december 2003 och 5,8 % i december 2004. Ränteprognosen bygger på ett oförändrat antagande om ett "nej" i folkomröstningen om ett införande av euron som valuta. Vid ett eventuellt "ja" förändras förutsättningarna för ränteprognosen med tillhörande

effekter på den ekonomiska utvecklingen. För en närmare genomgång av några tänkbara effekter se fördjupningsrutan sidan 28–29.

Skillnaden mellan svenska och tyska tioåriga statsobligationsräntor har varit relativt stabil, omkring 50 punkter (0,5 procentenheter) under det senaste året. Under prognosperioden bedöms ränteskillnaden minska något, delvis som en följd av att den svenska reporäntan antas närma sig ECB:s styrränta. Dessutom bedöms förhållandevis stabila svenska offentliga finanser bidra till en minskad ränteskillnad. Prognosen är att differensen mellan svenska och tyska 10-årsräntan är 50 punkter i december 2003 och 40 punkter i december 2004.

Diagram 3.5 Differensen mellan 10-årig statsobligationsräntor i Sverige och Tyskland

Punkter

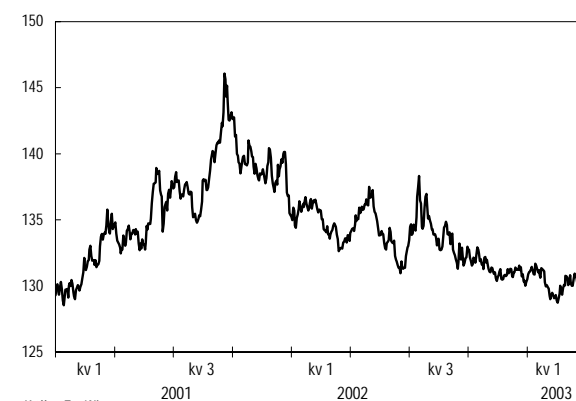

Källa: EcoWin.

Sedan hösten 2001 har kronan stärkts från ca 146 till ca 130 mot TCW-index. En viss ytterligare förstärkning förutses för kronan understödd bl.a. av en fortsatt positiv utveckling av bytesbalansen och en minskad oro på de finansiella marknaderna. För december 2003 och december 2004 är prognosen 127 mot TCW-index.

Diagram 3.6 Kronans växelkurs, TCW-index

Index

Källa: EcoWin.

Stockholmsbörsen har fortsatt att utvecklas i linje med de tongivande internationella börserna. Från början av oktober till slutet av november steg Stockholmsbörsen med ca 37 %. Därefter har den svenska aktiemarknaden utvecklats relativt svagt och sedan årsskiftet har SAX-index fallit med ca 3 %. Sammantaget har Stockholmsbörsen tappat omkring 65 % av börsvärdet sedan toppnivån i mars 2000.

Riksbankens statistik över betalningsbalansen visar att utländska investerare nettoköpte svenska portföljaktier för 18,3 miljarder kronor under 2002. Summan av bytesbalans, kapitaltransfereringar, direkta investeringar och portföljaktier har historiskt visat en relativt god korrelation med kronans utveckling. Under 2002 uppgick detta mått till 116,7 miljarder kronor, vilket kan ha bidragit till att kronan stärktes.

Tabell 3.1 Betalningsbalansens finansiella poster

Flöden miljarder kronor

	2001	2002
A. Bytesbalans	88,2	97,2
B. Kapitaltransfereringar	-2,1	-0,8
C. Finansiell balans	16,8	-140,8
Direkta investeringar	53,6	2,1
Portföljinvesteringar	-135,4	-108,3
Räntebärande värdepapper	123	-126,5
I svenska kronor	-4,5	-35,2
I utländsk valuta	127,5	-91,3
Aktier	-258,3	18,2
Svenska	-230,3	-10,1
Utländska	-28	28,3
Finansiella derivat	-53,2	-1,8
Övrigt kapital	141,1	-25,4
Valutareservens förändring	10,7	-7,4
D. Restpost	-102,9	44,4

Källa: Riksbanken.

Tabell 3.2 Ränte- och valutakursantaganden

Värde vid respektive års slut

	2002	2003	2004	2005	2006
Reporänta	3,75	2,75	4,00	4,75	4,75
6-månadersränta	3,54	3,35	4,60	4,90	4,90
5-årsränta	4,14	4,50	5,30	5,30	5,30
10-årsränta	4,71	5,00	5,80	5,80	5,80
10-årsdiff. SEK-DEM	0,52	0,50	0,40	0,40	0,40
6 mån. EURIBOR	2,80	2,60	4,10	4,60	4,60
TCW-index	131	127	127	127	127

Källa: Finansdepartementet.

Ekonomiska effekter av räntekonvergens vid ett "ja" i folkomröstningen om införande av euron

Ett deltagande i valutaunionen innebär att den svenska räntenivån anpassas till räntenivån i euroområdet. Den europeiska centralbankens penningpolitiska beslut kommer att vara styrande för de korta svenska marknadsräntorna. De långa svenska marknadsräntorna påverkas av att kronan byts ut mot euron och av att den svenska räntemarknaden integreras med räntemarknaden i euroområdet. Nedan redovisas en uppskattning av räntekonvergensens omfattning och kortsiktiga effekter på tillväxten.

Räntekonvergens

Genom införandet av EMU:s tredje steg har alla länder i euroområdet samma valuta och en gemensam penningpolitik. Detta innebär att räntesatserna på korta statspapper med samma löptid tenderar att sammanfalla oberoende av i vilket land statsskuldsväxlarna är emitterade. Vid ett "nej" i folkomröstningen väntas Riksbankens styrränta vara högre än ECB:s under de närmaste åren. Vid ett "ja" i folkomröstningen kommer de korta räntorna att närma sig motsvarande räntor i euroområdet. Den 1 januari 2006 förväntas räntan på svenska statsskuldsväxlar vara densamma som i euroområdet. Räntekonvergens äger således rum innan kronan byts ut mot euron. Hur snabbt anpassningen sker beror bl.a. på hur Riksbanken väljer att utforma penningpolitiken. Det är dock rimligt att anta att räntenivån på korta statspapper, under ERM2-perioden, i genomsnitt är högre vid ett "nej" än vid ett "ja" i folkomröstningen.

Vad gäller statsobligationer skiljer sig räntesatserna mellan euroländerna. Skillnaderna är små och beror bl.a. på det enskilda landets kreditrisk, likviditeten i landets statsobligationer och det statsfinansiella läget i allmänhet. Faktorer som också påverkar statsobligationsräntorna är växelkursrisk och centralbankens penningpolitik. Dessa faktorer är emellertid gemensamma och bidrar inte till några ränteskillnader mellan länderna. Eftersom svenska statsobligationsräntor ligger avsevärt högre än motsvarande räntor i euroområdet, kommer denna ränteskillnad sannolikt vara lägre 1 januari 2006, än vad den är i dag.

Ett näraliggande exempel är Finland. Finland anslöt sig till ERM2 hösten 1996 och deltog i valutaunionen från januari 1999. I och med inträdet i ERM2 konvergerade de finska statsobligationsräntorna mot de tyska och ränteskillnaden är sedan 1999 omkring 0,1 procentenheter på obligationer med 10 års löptid. För Sverige, som är jämförbart med Finland avseende t.ex. kreditbetyg och marknadslikviditet, innebär detta att ränteskillnaden mellan en svensk och en tysk statsobligation kan falla med uppemot 0,5 procentenheter för obligationer med 10 års löptid.

Ett deltagande i valutaunionen bedöms även leda till lägre krediträntor. Detta innebär att ränteutgifterna för hushåll och företag bedöms vara lägre vid ett "ja" än vid ett "nej" i folkomröstningen. Nedgången i ränteskillnaden mellan svenska kreditpapper och motsvarande kreditpapper i euroområdet blir sannolikt större än nedgången i ränteskillnaden för statsobligationer. Det finns två faktorer som verkar i denna riktning. För det första bör deltagandet i valutaunionen innebära att konkurrensen mellan banker och kreditinstitut hårdnar vilket pressar räntemarginalerna. För det andra så integreras det svenska banksystemet med banksystemet i euroområdet. Kreditrisk kan därmed hanteras på ett effektivare sätt, vilket kan förväntas leda till lägre räntor. Sannolikt kommer även räntevariationerna att minska vid ett deltagande i valutaunionen.

De svenska krediträntorna beräknas konvergera vid ett "ja" i folkomröstningen mot räntenivån i euroområdet redan under 2003 (se nedanstående tabell). Vid slutet av 2004 beräknas kreditmarknadsräntorna vara ca 0,7 procentenheter lägre än vid ett "nej" i folkomröstningen och vid slutet av 2005 ca 0,4 procentenheter lägre.

Förväntade effekter på den reala ekonomin

De lägre räntorna vid ett ERM2/EMU-deltagande (jämfört med räntorna vid ett "nej" i folkomröstningen) bedöms att ge en positiv stimulans åt svenska hushåll och företag. Effekten på ekonomin är bl.a. abhängig storleken på det s.k. BNP-gapet, dvs. skillnaden mellan faktisk och potentiell produktion. Vid ett lågt resursutnyttjande har fallet i räntorna en positiv effekt på tillväxt och sysselsättning. Vid ett högt resursutnyttjande i utgångsläget kan de mer expansiva

förhållandena leda till ett inflationstryck som måste mötas med en finanspolitisk åtstramning. Resursutnyttjandet i den svenska ekonomin bedöms dock vara lågt. BNP-gapet för 2003 uppskattas till -1,4 % av BNP.

För att analysera hur ett antal nyckelvariabler som BNP-tillväxten, inflationen och den finanspolitiska inriktningen förväntas påverkas av de lägre räntorna används en simuleringsmodell. Det är viktigt att betona att modellsimuleringar alltid speglar en förenklad bild av verkligheten vilket innebär att resultaten först och främst bör tolkas i kvalitativa termer.

Simuleringarna indikerar att det lägre ränteläget vid ett "ja" i folkomröstningen kan få relativt stora effekter på BNP-tillväxten. BNP-tillväxten kommer enligt dessa beräkningar att bli ca 0,7 procentenheter högre under 2004 och 0,3 procentenheter högre under 2005 vid ett "ja" än vid ett "nej" i folkomröstningen. Det lägre ränteläget och den högre tillväxten leder även till att BNP-gapet sluts fortare och inflationstrycket förväntas öka något under slutet av ERM2-perioden.

Eftersom BNP-tillväxten under 2004 och 2005 bedöms öka mer vid ett "ja" än vid ett "nej" förstärks också de offentliga finanserna i högre grad. Förutom den förbättrade efterfragesituationen kommer även lägre statsobligationsräntor att påverka de offentliga finanserna positivt genom att räntekostnaderna på statskulden blir lägre. Det förhållandet att BNP-gapet sluts snabbare ger inte upphov till någon större strukturell förbättring av de offentliga finanserna. Lägre räntor på statsskulden gör dock att det strukturella sparandet bedöms bli större vid ett "ja" än vid ett "nej".

På lång sikt kan EMU-deltagandet leda till något lägre realräntor i Sverige. Det beror bl.a. på att den växelkursrisk som är förknippad med placeringar i krontillgångar bortfaller. Växelkursrisken innebär att placerare kräver en viss räntekompensation. En lägre realränta har positiva effekter på investeringarna och bör därför leda till en högre BNP-nivå även på lång sikt.

Sammanfattningsvis leder ett "ja" i folkomröstningen sannolikt till en lägre räntenivå. Det bedöms finnas lediga resurser och den svenska ekonomin behöver efterfrågestimulans för att perioden med underutnyttjade resurser ska bli kortvarig. Den lägre räntenivån vid ett "ja" i folkomröstningen bedöms således ha positiva effekter på tillväxt och sysselsättning – i första hand på kort sikt.

Förväntade effekter på BNP-tillväxt och räntor av ett EMU-deltagande

Skilnad i BNP-tillväxt och räntor jämfört med ett "nej" i folkomröstningen

	2003	2004	2005
BNP-tillväxt	0,00	0,70	0,30
Marknadsräntor ¹	-0,25	-0,70	-0,40

¹Gemensnittlig differens på krediträntor med löptid 2 och 5 år gentemot euroområdet.

Källa: Finansdepartementet.

4 Utrikeshandel

Svensk export har alltsedan den internationella konjunkturedgången inleddes under slutet av 2000 lidit av en ogynnsam exportsammansättning och en osedvanligt svag investeringskonjunktur på flera av våra viktigaste exportmarknader. Under inledningen av 2002 bröts den negativa utvecklingen – tämligen oväntat – av mycket stark tillväxt i exporten av främst motorfordon och IKT-produkter². Den samantagna uppgången under första halvåret var cirka 6 % jämfört med närmast föregående halvår. I budgetpropositionen för 2003 förutsågs trots det en avmattning under senare delen av 2002. Varuexporten sjönk dock betydligt mer än prognoserat, och den konsekutiva minskningen för andra halvåret 2002 uppskattas till -3 % enligt nationalräkenskaperna. Utvecklingen exklusive IKT-produkter och motorfordon visade emellertid på ett förlopp mer i linje med den internationella konjunkturen. Under vintermånaderna har varuexporten ånyo förbättrats, och då i synnerhet efterfrågan på konsumtions- och in-satsvaror samt motorfordon.

Osäkerheten i samband med Irakkrisen verkar emellertid hämmande på de ekonomiska aktörerna, vilket bl.a. återspeglas i uttalanden från stora exportföretag. Allt eftersom osäkerheten minskar och den internationella konjunkturen förbättras, antas efterfrågan på svenska exportvaror öka. Först 2004 väntas världsmarknadstillväxten närma sig det historiska genomsnittet och svensk varuexport beräknas då öka med 7,4 % jämfört med 3,8 % i år.

Importen av varor minskade i föl för andra året i rad. Den svaga utvecklingen hänger till stor del samman med den svaga exportutvecklingen. Varuimporten väntas dock öka framöver. Det finns flera anledningar till det. Industrikonjunkturen förstärks och exporten av varor väntas öka. Därmed ökar behovet av att importera in-satsvaror till produktionen. Dessutom bedöms den neddragning av främst insatsvarulagren som inverkat återhållande på importen det senaste året nu vara avslutad. Även hushållens konsumtion bedöms fortsätta att öka under prognosperioden och därmed ökar hushållens efterfrågan på importerade varor. Utvecklingen stöds dess-

utom av att importpriserna väntas sjunka de närmaste kvartalen i takt med en fortsatt förstärkning av den svenska kronan.

Tjänstehandeln nedgång, vilken inleddes vintern 2001, accelererade under loppet av 2002. En kraftig minskning av exporten av främst IKT-relaterade tjänster och så kallad merchanting³ resulterade i att tjänsteexporten minskade med drygt 16 % på årsbasis under fjärde kvartalet i föl. Tjänstebalansens bidrag blev trots det tillväxtneutralt, men trenden mot slutet av föregående år medför att tjänstehandeln för innevarande år prognoseras ge ett negativt tillväxtbidrag motsvarande 0,4 procentenheter, för att åter ge ett positivt bidrag 2004.

Tabell 4.1 Export och import av varor och tjänster

	Nivå, mdkr	Volymutveckling i %				
		2002	2002	2003	2004	2005
Varuexport	806	2,3	3,8	7,4	6,6	6,3
Bearbetade varor ¹	672	2,2	4,6	8,4	-	-
Tjänsteexport	226	-5,9	-3,2	5,3	5,0	5,0
Total export	1032	0,4	2,3	7,0	6,3	6,0
Varuimport	638	-1,4	2,8	6,5	6,3	6,1
Bearbetade varor ¹	498	-3,1	2,5	7,0	-	-
Tjänsteimport	229	-6,1	0,8	4,3	6,0	6,0
Total import	867	-2,7	2,3	6,0	6,2	6,1

¹Varugrupping enligt SNI.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

4.1 Varuexport

Den senare delen av 1990-talet var en mycket framgångsrik period för svenska exportföretag. En god internationell efterfrågan av investeringsvaror, företrädesvis IKT-produkter, tillsammans med ett i övrigt gott konkurrensläge bidrog till att svensk export av bearbetade varor ökade sina marknadsandelar med drygt 1 % per år mellan 1994 och 2000. Sedan dess har de ekonomiska aktörerna emellertid blivit försiktigare när de fattar sina investeringsbeslut, och finansieringsmöjligheterna har i många fall försämrats betydligt. Det här har sammantaget verkat återhållande på investeringarna, och den internationella investeringskonjunkturen har följaktligen varit

² IKT refererar till informations- och kommunikationsteknik.

³ Merchanting avser främst handelsmarginaler, dvs. den vinst som erhålls vid olika varuförmedlingsavtal.

svag under de senaste två åren, vilket har slagit hårt mot den investeringsvaruintensiva svenska exportindustrin. Den positiva trenden av stigande svenska marknadsandelar bröts därför under 2001, men tack vare uppgången i exporten av främst råvaror och råvarunära produkter ökade marknadsandelarna återigen under föregående år. Som antydde inledningsvis var emellertid den underliggande efterfrågan på bearbetade varor svag, och svensk export beräknas därför förlora marknadsandelar i år, för att ånyo vinna marknadsandelar i takt med att den internationella efterfrågan på varor från traditionell svensk basindustri återhämtar sig.

En underliggande uppgång i varuexporten

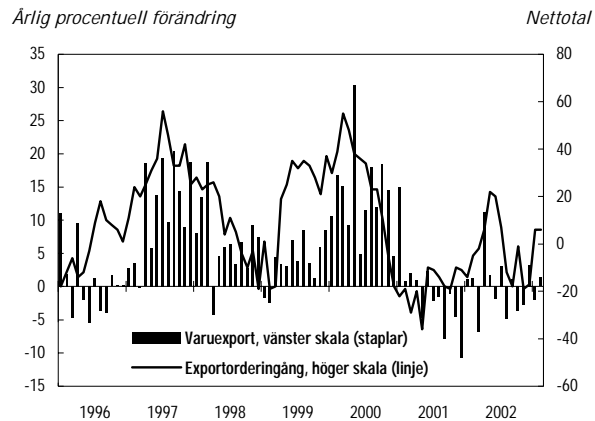
Den goda exportutvecklingen under första halvåret 2002 var koncentrerad till Förenta staterna, medan övriga marknader visade en negativ eller oförändrad efterfrågeutveckling. Även om exporten till den amerikanska marknaden föll tillbaka efter den starka inledningen, indikerar den länderfördelade statistiken från slutet av 2002 att exporten till Förenta staterna återigen stiger. Dessutom ökade exporten till länder utanför OECD-området under andra halvåret; däribland Kina och övriga Sydostasien. Trots att importen i EU och euroområdet återhämtade sig under slutet av 2002 har svensk varuexport till de europeiska ekonomierna varit fortsatt låg och visar inga entydiga tecken på förbättring.

Den kraftiga ökningen av exporten av IKT-produkter och motorfordon under föregående års inledning baserades till stor del på tillfälliga faktorer; bl.a. kan kompletterande investeringar i andra generationens mobilsystem antas ha legat bakom den goda exporten av IKT-produkter. Den underliggande exporten av bearbetade varor, exklusive motorfordon och IKT-produkter, var istället fortsatt svag.

Andra halvårets varuexport, som i aggregerade termer uppvisade låga tillväxttakter, verkar emellertid ha varit inledningen på den försiktiga uppgång som nu framträder i olika indikatorer. Tack vare en ökad efterfrågan på konsumtionsvaror, insatsvaror, och i viss mån även investeringsvaror, har Statistiska centralbyråns (SCB:s) utrikeshandelsstatistik visat på en kontinuerlig förbättring sedan slutet av föregående år. Sammantaget kan därför sägas att förutsättningarna för den svenska varuexporten, ur såväl ett branschmässigt som ett geografiskt perspektiv,

verkar vila på en bredare bas än tidigare, trots riskerna förknippade med Irakkrisen.

Diagram 4.1 Varuexport och exportordergång

Källor: Statistiska centralbyrån och Konjunkturinstitutet.

Utsikterna förbättras, men stora risker kvarstår

I EU och euroområdet, som svarade för 54 % respektive 39 % av svensk varuexportmarknad under 2002, väntas investeringarna inte öka nämnvärt under innevarande år. I Förenta staterna har emellertid en viss förbättring av investeringsviljan kunnat skönjas, men ett lågt kapacitetsutnyttjande i industrin och ansträngda balansräkningar torde innebära att investeringarna ökar relativt långsamt i år. I länder utanför OECD-området verkar konjunkturläget redan ha förbättrats, och exporten av svenska varor till dessa områden förutses utvecklas väl. Importefterfrågan på bearbetade varor på svenska exportmarknader, dvs. världsmarknadstillväxten, beräknas sammantaget öka med 5,6 % i år och 7,7 % 2004. De osäkra globala utsikterna, framför allt till följd av Irakkrisen, kan emellertid komma att ändra förutsättningarna för svensk export, i synnerhet om konflikten skulle bli långvarig eller medföra att risken för terrordåd ökar.

Oaktat en sådan utveckling understöds svensk konkurrenskraft av låga relativa arbetskraftskostnader per producerad enhet mätt i gemensam valuta. Tillsammans med en förhållandevis god export av insatsvaror bidrar det till att förlusten av marknadsandelar under 2003 begränsas. I takt med att den globala investeringskonjunkturen förbättras, utvecklas svensk export allt starkare och beräknas då åter vinna marknadsandelar.

Ur Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer, där tillförsikten har ökat på bred front de senaste månaderna, kan utläsas att såväl insats- som in-

vesteringsvaruindustrin möter en ökad export-orderingång. Den bilden bekräftas i viss mån av SCB:s orderstatistik samt av inköpschefernas index (ICI). Överlag är uttalanden från företag och branschorganisationer försiktigt positiva, även om de flesta pekar på den genuina osäkerhet som råder med anledning av Irakkrisen. Den relativt ljusa bild som för närvarande syns i olika indikatorer antas åtminstone till en del vara ett utslag av en viss lageruppbyggnad då kriget mot Irak potentiellt kan medföra betydande leverans- och produktionssvårigheter.

Världsmarknadstillväxten väntas bli betydligt högre i år än i fjol, men efterfrågan antas främst riktas mot konsumtions- och insatsvaror, vilket medför att svensk varuexport endast bedöms öka med 3,8 % i år. I takt med att resursutnyttjande och industriproduktion stiger förväntas emellertid investeringsvaror utgöra en allt större del av omvärldens import. En gynnsam sammansättning av efterfrågan på svenska exportvaror, tillsammans med en ytterligare något högre världsmarknadstillväxt, bedöms sammantaget leda till att exporten av varor ökar med 7,4 % 2004.

Fortsatt hög priskonkurrens på exportmarknaderna

Den svaga internationella efterfrågan på traditionellt svenska exportprodukter under föregående år medförde att exportpriserna, det vill säga svenska exportföretags priser uttryckta i svenska kronor, sjönk med 2,5 %. Den negativa effekten på vinstmarginalerna begränsades i viss mån av en svag växelkursnivå och hög produktivitet. Den prognoserade kronförstärkningen minskar emellertid utrymmet för svenska företag att använda priset som konkurrensmedel, och aviserade prisökningar inom vissa exportsektorer kan antas bero på den senaste tidens växelkursutveckling. Under hela prognosperioden väntas konkurrenstrycket vara högt, men det minskar i takt med att efterfrågan på insats och investeringsvaror ökar.

Varuexporten under kalkylåren

För kalkylåren, det vill säga år 2005 och 2006, är osäkerheten om utvecklingen betydande. Beräkningarna baseras i hög grad på antaganden avseende bl.a. trendmässig tillväxt i BNP och utrikeshandel.

Den internationella konjunkturen bedöms fortsätta stärkas även efter 2004, med ökad efterfrågan av investerings- och insatsvaror som följd. Exportutvecklingen under kalkylåren begränsas emellertid av att det historiska mönstret indikerar att världsmarknadstillväxten vid oförändrad växelkurs överstiger svensk exporttillväxt.

Under 2005 och 2006 förutses varuexporten öka med cirka 6,5 % per år. Den ökade internationella efterfrågan möjliggör också högre exportpriser, vilka beräknas öka med i genomsnitt 1,1 % under kalkylåren.

4.2 Varuimport

Under perioden 1994–2000 ökade importen av varor till Sverige med nära 9 % per år i genomsnitt. Den stora ökningen beror till stor del på de framgångar som svensk exportindustri skördade under denna period. Förklaringen är att mycket av det som exporteras från Sverige produceras med hjälp av importerade insatsvaror. Första halvåret 2001 skedde emellertid ett snabbt omslag i den svenska varuimporten och därefter har utvecklingen varit betydligt svagare. Omslaget berodde på en dämpning av den inhemska efterfrågan och en kraftigt försvagad varuexport.

Efter en nedgång på 5,5 % 2001 minskade varuimporten för andra året i rad förra året och nedgången uppmättes till 1,4 %. Ännu syns ingen tydlig återhämtning enligt nationalräkenskaperna men flera faktorer talar för en kommande ökning av importen av varor till Sverige.

Ökad varuimport framöver

I samband med att industrikonjunkturen återhämtar sig bedöms importen av varor komma igång framöver. Orderingången rapporteras ha ökat främst från exportmarknaderna och återhämtningen i den globala efterfrågan väntas fortsätta. Varuexporten ökade i fjol och enligt prognosen fortsätter uppgången de närmaste åren. Hushållens efterfrågan på importerade varor väntas också öka genom att hushållens konsumtion fortsätter att öka under prognosperioden. Detsamma gäller investeringarna som framför allt under 2004 bör kunna bidra till en ökad import av såväl insats- som investeringsvaror. Ytterligare en bidragande faktor är att industrins insatsvarulager minskade under slutet av fjolåret.

Det är därmed sannolikt att den lagerneddragning som hämmat importen det senaste året är avslutad och behovet av att importera nya insatsvaror ökar därmed fr.o.m. inledningen av innevarande år. Visserligen bedöms färdigvarulagren alltså vara något större än önskat. Insatsvarulagren uppges däremot vara lagom stora eller i några branscher till och med något för små.

Importpriserna bedöms sjunka i år i takt med att kronan apprecierar för att nästa år stiga långsamt till följd av att ekonomin stärks internationellt.⁴ Därmed stimuleras en ökad import under den närmaste tiden.

Sammantaget bedöms varuimporten öka med 2,8 % i år och 6,5 % nästa år, vilket innebär att importkvoten⁵ i stort sett är oförändrad i år för att därefter öka något nästa år. Historiskt sett har importkvoten ökat med i genomsnitt 1,5–2,0 % per år.

Under kalkylåren, dvs. år 2005 och 2006, normaliseras importkvoten och importen av varor stiger då med 6,3 % respektive 6,1 %.

Fortsatt svag utveckling för importen av teleprodukter

I likhet med exporten av varor är även importen av varor till viss del beroende av utvecklingen inom teleproduktmarknaden. Det exakta sambandet mellan export och import av teleprodukter är svårt att fastställa, eftersom det i många fall rör sig om olika typer av varugrupper, men samvariationen dem emellan är stark. Således motsvaras den senaste tidens svaga teleproduktexport av en svag import av teleprodukter. År 2002 minskade importen inom denna varugrupp med 14 %. Den totala varuimporten exklusive teleprodukter var däremot i det närmaste oförändrad jämfört med året innan (att jämföra med en minskning om 1,4 % då teleprodukterna inkluderas). Den svaga återhämtning som prognoseras avseende såväl export som produktion av teleprodukter gör att importen inom denna sektor inte heller framöver väntas ge något stort bidrag till den totala varuimporten.

4.3 Tjänstehandel

Resandet minskade kraftigt i efterdyningarna av terrordåden i september 2001, varför såväl export som import av resevaluta sjönk. Invasionen av Afghanistan, inledningen till Irakkrisen, och oron för fortsatta terrordåd fortsatte att hålla resandet på låga nivåer under hela 2002. Den minskande privatimporten av utländska bilar förbättrade ytterligare nettoexporten av resevaluta. Mot slutet av året bidrog emellertid den starkare växelkursen till en synbar försämring av resevalutanettet, främst genom en minskad turism från utlandet. Försämringen av tjänstenettet mot slutet av föregående år accentuerades också av en kraftig minskning av exporten av IKT-relaterade tjänster och merchanting.

Den betydligt lägre nettoexporten av tjänster under slutet av föregående år medför att bidraget till tillväxten försämras kraftigt för innevarande år. År 2004 väntas emellertid det höga tjänsteinnehållet i exportindustrins försäljning leda till ett svagt positivt bidrag från tjänstehandeln.

4.4 Bytesbalans

Till följd av den relativt högre volymen export än import och förbättrade relativpriser ökade handelsbalansöverskottet med drygt 12 miljarder kronor 2002. Bytesbalansen förväntas, trots den starkare kronan, fortsätta stärkas under såväl prognos- som kalkylperioden. Den förbättrade bytesbalansen beror framför allt på den prognoserat goda exportutvecklingen, men även kapitalavkastningen väntas så småningom bidra positivt, allt eftersom landets finansiella nettoställning stärks med förbättrat räntenetto som följd. Den faktiska och förväntade förstärkningen av växelkursen bidrar också till att amorteringar på skulder i utländsk valuta blir billigare. Det finansiella sparandet, vilket utgörs av bytesbalansen och kapitaltransfereringarna, beräknas minska som andel av BNP, från 4,1 % 2002 till 3,9 % 2004, för att därefter stabiliseras på drygt 4 % under kalkylåren.

⁴ För en närmare beskrivning hänvisas till avsnitt 8.

⁵ Import av bearbetade varor i förhållande till importviktad efterfrågan.

Tabell 4.2 Bytesbalans

Miljarder kronor, löpande priser, om ej annat anges

	2002	2003	2004
<i>Handelsbalans</i>	147,1	155,6	171,2
% av BNP	6,3	6,4	6,8
Varuexport	786,8	801,5	852,9
Varuimport	639,7	645,9	681,7
<i>Tjänstebalans</i>	-5,1	-27,5	-32,3
Transport	15,7	14,1	14,0
Resevaluta	-26,6	-28,2	-30,0
Övriga tjänster	5,9	-13,4	-16,2
<i>Löner</i>	-2,0	-2,3	-2,0
<i>Kapitalavkastning</i>	-15,5	-8,0	-13,5
Räntor	-67,6	-40,0	-45,0
Direktinvesteringar	50,0	30,0	30,0
Portföljaktier	2,1	2,0	1,5
<i>Löpande transfereringar</i>	-27,3	-14,2	-19,6
Bytesbalans	97,2	103,7	103,9
Kapitaltransfereringar	-0,8	-5,3	-6,0
Finansiellt sparande¹			
% av BNP	4,1	4,1	3,9

Anm: Bytesbalansen visas enligt Riksbankens definition.

¹Finansiellt sparande utgörs av bytesbalansen och kapitaltransfereringar.

Källor: Riksbanken och Finansdepartementet.

4.4 BNI

Bruttonationalinkomsten, BNI, erhålls genom att till BNP i löpande priser addera svenskers inkomster från utlandet och dra ifrån utländska medborgares inkomster i Sverige. BNI ligger till grund för beräkningar av bl.a. biståndsanslag och avgiften till EU. Till följd av att räntebetalningarna till utlandet fortfarande är höga är Sveriges BNI ca 20 miljarder kronor lägre än BNP, även om skillnaden beräknas minska framöver.

På grund av att BNP i löpande priser numera inkluderar moms i offentlig sektor har BNI justerats upp med motsvarande belopp. Omläggningen har tidigare tagits i beaktande vid beräkning av EU-avgiften och kommer således inte att leda till en högre kostnad för medlemskapet.

Tabell 4.3 Bruttonationalinkomst

Miljarder kronor, löpande priser

	2002	2003	2004	2005	2006
BNP	2340	2426	2532	2652	2773
Primära inkomster ¹	-21	-10	-13	-12	-10
BNI	2319	2416	2519	2640	2764

¹Kapitalavkastning, löner, subventioner och skatter netto gentemot utlandet.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

5 Näringslivets produktion

Efter en mycket kraftig ökning av produktionen inom näringslivet under slutet av 1990-talet har utvecklingen under 2001 och 2002 varit svag. Avmattningen förklaras av att den internationella konjunkturedgången har drabbat svensk produktion, särskilt på grund av att den globala efterfrågan på teleprodukter fallit avsevärt. Även den inhemska efterfrågan på varor och tjänster från näringslivet har mattats av de senaste åren.

Tabell 5.1 Näringslivets produktion

Procentuell volymförändring

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Jord- och skogsbruk, fiske	-0,8	1,2	2,6	1,0	-	-
Industri	-1,5	2,9	2,2	5,0	4,2	3,9
El-, gas-, värme- och vattenverk	6,6	-2,5	1,2	1,0	-	-
Byggindustri	4,1	2,3	0,1	1,9	-	-
Tjänstesektorer	2,1	1,9	1,4	2,3	-	-
Summa näringsliv¹	1,3	2,1	1,6	2,9	3,1	2,9

¹ Exklusive ofördelade banktjänster.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Produktionen i näringslivet bedöms fortsätta öka svagt även i år för att växa något starkare nästa år.

Det finns tecken på att konjunkturläget för industrin har börjat förstärkas under inledningen av innevarande år, även om osäkerheten i samband med konflikten i Irak medför mer försiktiga produktionsplaner. En dämpad investeringsaktivitet i Sverige och i omvärlden i kombination med en fortsatt svag internationell konjunktur bedöms också hålla tillbaka industriproduktionen den närmaste tiden. Under slutet av 2003 och under 2004 förutses industriproduktionen växa starkare i takt med att den internationella och inhemska efterfrågan tilltar.

Trots att en återhämtning av industrikonjunkturen förefaller ha inletts väntas en ökning av företagets efterfrågan på tjänster fördröjas något. Detta bidrar till att produktionen i tjänstesektorerna stiger svagt i år. Nästa år väntas både industriföretagens och hushållens efterfrågan på tjänster vara hög.

Produktionen inom byggindustrin ökade betydligt svagare under fjolåret än under de närmast föregående åren, främst på grund av en svag investeringsutveckling inom tillverkningsindustrin. Även framöver förutses en svag

utveckling av byggproduktionen inte minst till följd av en fortsatt låg nivå på bostadsbyggandet.

Sammantaget beräknas produktionen i näringslivet stiga med 1,6 % 2003 och med 2,9 % 2004.

Eftersom det bedöms finnas lediga resurser i ekonomin 2004 fortsätter produktionen i näringslivet att öka förhållandevis kraftigt även under påföljande år. Näringslivets produktion beräknas öka med ca 3 % per år 2005 och 2006.

Produktiviteten i näringslivet ökade med 4,2 % i fjol efter att ha ökat med endast 0,6 % 2001. Den starka produktivetsutvecklingen under förra året förklaras främst av fortsatta neddragningar av personalstyrkan inom både industrin och tjänstesektorerna. Mycket tyder på att sysselsättningsutvecklingen kommer att vara svag även i år, vilket medför att produktivitetstillväxten hålls uppe trots en måttlig produktionsökning. Nästa år förutses en viss ökning av antalet arbetade timmar medan produktionen ökar något starkare igen. Produktivitetstillväxten i näringslivet bedöms uppgå till 2,6 % 2003 och till 2,3 % 2004.

5.1 Industri

Produktionen tar fart nästa år

Konjunkturläget i industrin stärktes något förra året jämfört med 2001, men var fortfarande förhållandevis svagt. Industriproduktionen ökade med 2,9 % i fjol, vilket är lägre än den genomsnittliga tillväxttakten för de senaste 20 åren. Utvecklingen av produktionen inom investeringsvaruindustrin bidrog starkt till att industriproduktionen som helhet ökade, trots att produktionen inom teleproduktindustrin sjönk med mer än 10 %. Andra delar av investeringsvaruindustrin såsom maskinindustri, metallvaruindustri och motorfordonsindustri ökade sin produktion föregående år. Det kan tyckas något motsägelsefullt att produktionen av investeringsvaror ökade förra året när investeringsaktiviteten både i Sverige och i omvärlden var svag. Förklaringen kan till viss del finnas i att omvärldens efterfrågan på svenska motorfordon var hög under inledningen av förra året. Produktionen av insatsvaror minskade däremot något under 2002.

Under inledningen av innevarande år förefaller en försiktig återhämtning av industri-

konjunkturen ha inletts. Exempelvis visar Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer att både orderingång och produktionsvolym har ökat för industriföretagen och att deras förväntningar inför de närmaste månaderna är optimistiska.

Trots att en återhämtning av industrikonjunkturen förefaller ha inletts bedöms den fortsatt svaga efterfrågan på svenska exportvaror i kombination med en ännu låg investeringsaktivitet hålla tillbaka produktionsökningen den närmaste tiden. Dessutom bedöms den osäkra globala situationen i samband med konflikten i Irak medföra en större försiktighet vad gäller produktionsplanerna. Irakkonflikten kan emellertid komma att ändra förutsättningarna för svensk industriproduktion än mer, såväl i form av efterfråge- som kostnadsförändringar som exempelvis ett långvarigt, högt oljepris.

I slutet av innevarande år och under nästa år förutses efterfrågan på industrivaror stiga då det internationella och inhemska konjunkturläget förstärks.

Sammantaget prognoseras produktionen i industrin öka med 2,2 % i år och med 5,0 % nästa år.

Tabell 5.2 Nyckeltal för industrin

Procentuell förändring

	2001	2002	2003	2004
Produktionsvolym	-1,5	2,9	2,2	5,0
Arbetskraftskostnad	5,1	6,7	4,3	3,7
Produktivitet	0,9	7,6	4,5	4,3
Enhetsarbetskostnad (ULC)	4,2	-0,8	-0,2	-0,6
ULC i 11 OECD-länder ¹	2,4	1,5	1,3	1,1
ULC i 11 OECD-länder ¹ , SEK	11,8	-1,1	-2,9	-0,8
Relativ ULC, SEK	-6,8	0,3	2,8	0,3
Vinstmarginal	-0,9	-0,6	0,1	0,3
Bruttoöverskottsandel ²	38,0	36,6	37,2	38,3

¹ 11 OECD-länder avser Kanada, Förenta staterna, Japan, Belgien, Frankrike, Italien, Nederländerna, Storbritannien, Tyskland, Danmark och Norge.

² Bruttoöverskottsandelen avser driftöverskottet som andel av förädlingsvärdet till faktorpris.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

Produktiviteten i industrin ökade med 7,6 % 2002 efter en tillväxttakt på endast 0,9 % året innan. Konjunkturförsvagningen för industrin inleddes redan under hösten 2000 men anpassningen av personalstyrkan till det svagare konjunkturläget skedde med viss fördröjning. Antalet arbetade timmar minskade med mer än 4 % i industrin i fjol. Därmed blev produktivitetstillväxten hög trots att produktionsökningen var måttlig. Produktivitetstillväxten bedöms bli för-

hållandevis hög även i år och nästa år. Under innevarande år förutses antalet arbetade timmar fortsätta att minska, vilket medför en hög produktivitetstillväxt. Nästkommande år bedöms anpassningen av personalstyrkan vara avslutad. Produktivitetstillväxten väntas då hållas uppe av en stark ökning av produktionen. Produktivitetstillväxten prognoseras till 4,5 % 2003 och 4,3 % 2004.

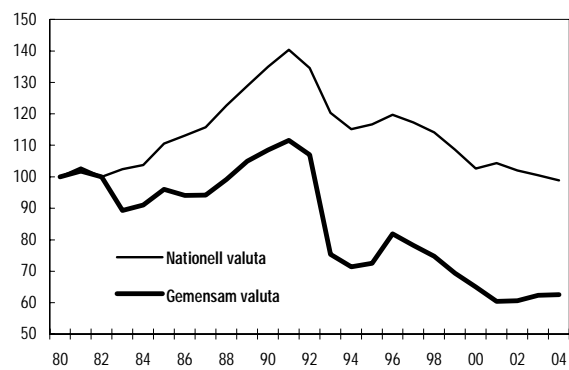
Fortsatt god konkurrenskraft för svensk industri

De stigande arbetskraftskostnaderna i den svenska industrin kompenseras förra året av den höga produktivitetstillväxten, vilket innebar att enhetsarbetskostnaden sjönk.

Även under prognosåren 2003 och 2004 bedöms den förhållandevis höga produktivitetstillväxten fortsätta balansera de stigande arbetskraftskostnaderna och enhetsarbetskostnaden förutses sjunka. Detta förutsätter emellertid fortsatt måttliga löneökningar i linje med de antaganden som nämns i avsnitt 7.

Diagram 5.1 Industrins enhetsarbetskostnad per producerad enhet i Sverige relativt 11 OECD-länder

Index 1980=100

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Sedan 1997, undantaget 2001, har enhetsarbetskostnaden i Sverige sjunkit medan den har ökat i våra konkurrentländer, mätt i nationell valuta. Även under de kommande två åren bedöms enhetsarbetskostnaden i nationell valuta stiga mer i våra konkurrentländer än i Sverige.

Den svenska kronan har försvagats betydligt de senaste åren, vilket inneburit att den relativa enhetsarbetskostnaden, mätt i gemensam valuta, har fallit kraftigt. Därmed har svensk konkurrenskraft förstärkts. I år och nästa år väntas emellertid den förutsedda kronförstärkningen

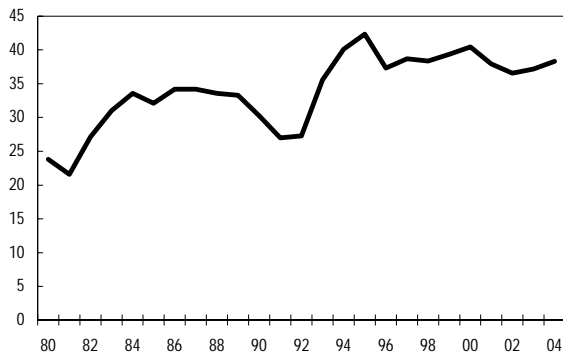
leda till att den relativa enhetsarbetskostnaden stiger i gemensam valuta. Sett i ett historiskt perspektiv bedöms ändå den svenska industrins konkurrensläge vara fortsatt gott.

Lönsamheten i svensk industri förbättras något

Den svenska kronans värde förstärktes förra året och därmed minskade företagens kostnader för att importera insatsvaror. Dessutom sjönk enhetsarbetskostnaden. Däremot tvingade kronförstärkningen många företag att sänka sina priser uttryckta i kronor på exportmarknaden för att inte tappa konkurrenskraft. Den fortsatt ansträngda industrikonjunkturen i Sverige gjorde det dessutom svårt för företagen att höja sina priser på hemmamarknaden. Sammantaget innebär detta att företagens bruttoöverskottsandel⁶ försämrades under föregående år.

Diagram 5.2 Industrins bruttoöverskottsandel

Procent

Anm.: Bruttoöverskottsandelen avser driftsöverskottet som andel av förädlingsvärdet till faktorpris.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den förutsedda förstärkningen av kronan under innevarande och nästkommande år väntas medföra att företagens kostnader för att importera insatsvaror fortsätter sjunka. Den fortsatt starka produktivitetstillväxten förutses kompensera de stigande arbetskraftskostnaderna för företagen. Förstärkningen av kronan medför emellertid också att exportföretagen måste sänka sina priser ytterligare för att inte tappa marknadsandelar. Medan företagen som agerar på hemmamarknaden beräknas kunna höja sina priser något. Sammantaget väntas industrins lönsamhet för-

bättras svagt de närmaste åren och bruttoöverskottsandelen stiger till ca 37 % i år och till ca 38 % nästa år.

5.2 Byggindustri

Den totala byggvolymen, dvs. bygginvesteringar och byggreparationer, ökade med 2,2 % i fjol vilket innebär att ökningstakten har minskat i jämförelse med de två närmast föregående åren då tillväxten varit drygt 4 %. I den totala byggvolymen räknas även delar av tjänstesektorerna in. Bl.a. ingår arvoden till arkitekter och tekniska konsulter. Även kostnader för byggmaterial ingår i det som kallas total byggvolym. För att undvika att dessa delar räknas två gånger vid summeringen av näringslivets produktion totalt, exkluderas de när produktionen i byggindustrin studeras. Utvecklingen av byggvolymen är dock betydligt lättare att urskilja i statistiken och fungerar därför som riktmärke vid bedömningen av produktionen inom byggindustrin som ungefärligen följer samma mönster som utvecklingen av byggvolymen.

Inom tillverkningsindustrin föll bygginvesteringarna med hela 16 % förra året och trots vissa tecken på en ljusare industrikonjunktur framöver väntas dessa investeringar inom tillverkningsindustrin fortsätta att falla i år för att därefter vända svagt uppåt 2004.

Inom branschen post- och telekommunikation pågår en utbyggnad av tredje generationens mobiltelefonnät. Samtidigt avtar andra investeringar som exempelvis bredbandsutbyggnaden vilket gör att endast en svag uppgång prognoseras för innevarande år. Även från andra delar av de tjänsteproducerande företagen är investeringsefterfrågan låg. Byggandet av kommersiella lokaler, som föll i fjol, väntas fortsätta att minska såväl i år som nästa år. I Stockholmsområdet har vakanstalen ökat och i takt med att tidigare påbörjade projekt avslutas ökar överkapaciteten ytterligare. Detta problem är dock betydligt mindre i andra delar av landet.

Bostadsbyggandet, som hittills stöttat byggkonjunkturen, väntas nu bromsas upp även om det alltså är frågan om en ökning. Framst är det förutsättningarna för byggandet av småhus som bedöms vara gynnsamma det närmaste året. Däremot förutses en svag utveckling för byggandet av flerbostadshus i år följt av en marginell förstärkning nästa år.

⁶ Bruttoöverskottsandelen visar driftsöverskottet i förhållande till förädlingsvärdet till faktorpris, dvs. vinstandelen.

Inom staten väntas investeringarna följa anslagsutvecklingen för infrastruktursatsningarna, vilket betyder en fortsatt ökning om än i något lägre takt än tidigare.

Enligt KI:s senaste månadsbarometer har bristen på arbetskraft inom byggindustrin minskat under de två senaste åren samtidigt som andelen företag som uppger att efterfrågan är otillräcklig har ökat. I takt med att efterfrågeläget har försvagats har även priserna på lämnade anbud sjunkit, vilket på sikt påverkar företagets lönsamhet negativt.

Till skillnad från tillverkningsindustrin, där det finns vissa tecken på återhämtning, har utvecklingen varit fortsatt dämpad avseende såväl produktion som sysselsättning inom byggindustrin. I KI:s barometer uttrycks heller inga förhoppningar om att det skall vända de närmaste månaderna. Orderstocksomdömet försämrades markant förra våren och sedan dess uppger en majoritet av byggföretagen att orderbeläggningen är mindre än vad som är önskvärt vid befintlig mängd produktionsresurser. Även den mycket låga efterfrågan på arkitekttjänster och byggtkniska konsulter indikerar en fortsatt svag byggkonjunktur under prognosperioden.

Sammantaget beräknas utvecklingen av den totala byggvolymen börja återhämta sig under det närmaste året. För 2003 och 2004 väntas dock ökningen uppgå till endast 2,6 % respektive 2,7 %.

Tabell 5.3 Byggvolym

	Miljarder kronor 2001	Procentuell volymförändring			
		2001	2002	2003	2004
Bygginvesteringar	149	4,9	1,4	2,0	2,5
Näringslivet	69	4,9	-12,1	-2,0	1,8
Myndigheter	37	6,3	16,2	7,1	1,5
Bostäder	44	3,6	10,4	2,3	4,2
Reparationer och underhåll	76	3,6	3,7	3,7	3,3
Totalt	228	4,4	2,2	2,6	2,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

5.3 Tjänstesektorer

Produktionen i tjänstesektorerna ökade med 1,9 % i fjol. Det var hushållen som stod för den största ökningen av efterfrågan på tjänster. Produktionen inom hushållsnära delar av tjänstesektorerna, såsom handel och hushållstjänsteverksamhet, ökade starkt förra året. Detta kan tyckas något förvånande då hushållens konsumtion av tjänster var tämligen låg. En förklaring kan vara att hushållens konsumtion av varor, särskilt detaljhandelsvaror, var hög förra året. Det innebär en hög produktion av tjänster inom handeln. Däremot var efterfrågan på tjänster från industrin svagare och produktionen inom företagstjänsteverksamhet och finansiell verksamhet utvecklades svagt.

Under innevarande år väntas återhämtningen inom industrin medföra att företagen åter efterfrågar mer tjänster. Samtidigt väntas hushållens efterfrågan fortsätta stimulera tjänsteproduktionen.

Sammantaget bedöms produktionen i tjänstesektorerna öka med 1,4 % i år och med 2,3 % nästa år.

Produktivitetstillväxten i tjänstesektorerna uppgick till 3,2 % förra året. Den starka ökningstakten av produktiviteten förklaras av att antalet arbetade timmar minskade för första gången på flera år. Tjänsteföretagens anpassning av personalstyrkan till det svagare efterfrågeläget förefaller ha skett med en viss fördröjning. Även under innevarande år bedöms antalet arbetade timmar i företagen inom tjänstesektorerna minska, vilket bidrar till att produktivitetstillväxten väntas uppgå till 1,8 %. Nästa år förutses produktiviteten öka med 1,4 %.

6 Arbetsmarknad

Situationen på arbetsmarknaden är dämpad. Sysselsättningsutvecklingen har varit svag sedan början av 2001. Mätt som årsgenomsnitt ökade antalet sysselsatta med 0,1 % i fjol. Medelarbets-tiden per sysselsatt minskade för tredje året i rad. Den öppna arbetslösheten låg i genomsnitt under året kvar på samma nivå som 2001, 4,0 % av arbetskraften, men mot slutet av året började den att öka. Ökningen har fortsatt under inledningen av innevarande år.

I prognosen fortsätter arbetslösheten att öka under större delen av året. En minskning förutses dock ske mot slutet av 2003 och, framför allt, under loppet av 2004. I genomsnitt väntas den öppna arbetslösheten uppgå till 4,5 % i år. Ökningen är en konsekvens av att syssel-sättningen i ekonomin minskar samtidigt som arbetskraftsutbudet växer. Produktionen bedöms ta fart igen under andra halvan av 2003, vilket medför en högre efterfrågan på arbets-kraft. Med viss fördröjning väntas därför syssel-sättningen återigen börja stiga mot årsskiftet och ökningen fortsätter under 2004. Samtidigt stiger medelarbetstiden per sysselsatt något. Den öppna arbetslösheten bedöms minska till 4,3 % nästa år.

Tabell 6.1 Nyckeltal inom arbetsmarknadsområdet

Procentuell förändring om annat ej anges

	2002	2003	2004	2005	2006
BNP	1,9	1,4	2,4	2,6	2,5
Produktivitet	3,0	1,9	1,9	1,8	1,8
Arbetade timmar	-1,2	-0,5	0,5	0,7	0,6
Medelarbetstid	-1,3	-0,2	0,2	0,1	0,0
Antal sysselsatta	0,1	-0,3	0,3	0,6	0,6
Reguljär syssel-sättningsgrad ¹	78,1	77,6	77,6	77,7	77,8
Arbetskraft	0,1	0,2	0,2	0,3	0,4
Öppen arbetslöshet ²	4,0	4,5	4,3	4,0	3,8
Program ³	2,6	2,2	2,0	1,7	1,7

¹ Antalet sysselsatta i åldern 20–64 år, exklusive sysselsatta i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, i procent av befolkningen i den åldersgruppen.

² I procent av arbetskraften.

³ Antalet personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program i procent av arbetskraften. De program som inkluderas i denna beteckning är de som Arbetsmarknadsstyrelsen redovisar som konjunkturberoende samt Interpraktik.

Källor: Statistiska centralbyrån, Arbetsmarknadsstyrelsen och Finansdepartementet.

Antalet sysselsatta minskar i år

Sysselsättningen inom näringslivet minskade i fjol. Indikatorerna över den framtida utvecklingen tyder på att minskningen fortsätter i år. Bland annat visar Statistiska centralbyråns vakansstatistik för fjärde kvartalet 2002 att antalet lediga jobb inom den privata sektorn fortsatte att minska jämfört med motsvarande kvartal 2001.

Enligt Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer har företagen inom tillverkningsindustrin ansett sig ha behov av att minska antalet anställda alltsedan början av 2001. Det har de också gjort. Av de sammanlagt 136 000 personer som varslades om uppsägning under 2001 och 2002 var nästan hälften anställda inom tillverkningsindustrin. Mätt som årsgenomsnitt har sysselsättningen minskat med ca 30 000 personer mellan 2000 och 2002. Inledningsvis i år har tillverkningsindustrin, som i fjol utgjorde ca 17 % av den totala sysselsättningen i ekonomin, stått för drygt 35 % av det totala antalet varsel. Trots relativt expansiva produktionsplaner uppger företagen i KI:s barometer att de räknar med fortsatta nedskärningar på personalsidan. I prognosen upphör minskningen under året.

Aktiviteten inom byggnadsverksamheten mattades i fjol. Enligt KI:s barometer drog företagen ned antalet anställda, men det framgår inte av nationalräkenskapernas (NR:s) utfall enligt vilket sysselsättningen i byggindustrin faktiskt ökade något. Under innevarande år väntas antalet sysselsatta vara oförändrat. Nästa år behöver företagen troligen utöka personalstyrkan något för att möta den starkare efterfrågan.

Den mycket starka sysselsättningsuppgången i ekonomin som helhet åren 1998–2001 skedde främst inom den privata tjänstesektorn. Ökningen fortsatte i fjol, även om omfattningen var betydligt mindre än tidigare. I första hand ökade sysselsättningen inom hushållstjänsteverksamheten som bl.a. omfattar hälso- och sjukvård som drivs i privat regi. Delvis förklaras ökningen av att flera verksamheter inom landstinget bolagiserades i fjol. Det innebär att knappt 5 000 personer som förut räknades som sysselsatta inom landstingen fr.o.m. 1 januari 2002 registreras som sysselsatta i hushållstjänsteverksamheten. Men även om bolagiseringarna beaktas, ökade sysselsättningen inom hushålls-

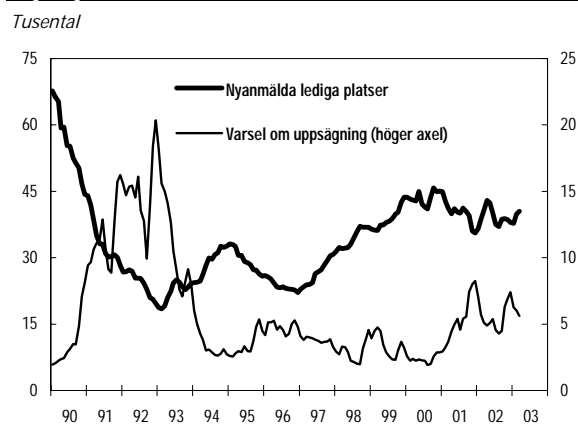
tjänsteverksamheten. Det kan bero på det tillfälliga sysselsättningsstöd som lämnades till kommuner och landsting för 2002. Underlaget för stödet utgörs både av lönekostnader för verksamheter som bedrivs i egen regi och av beräknade lönekostnader i sådan verksamhet som köps in från andra producenter. Således har kommuner och landsting med hjälp av stödet inte bara fått möjlighet att anställa fler personer själva utan även fått resurser till att köpa in mer av de tjänster som produceras av andra. Kommunsektorns ökade möjligheter att köpa in de personalintensiva tjänster som produceras inom hushållstjänsteverksamheten kan på så sätt ha bidragit till att antalet sysselsatta inom sektorn ökade i fjol.

Även inom företagstjänsteverksamheten fortsatte sysselsättningen att öka 2002. Inom handeln samt inom hotell- och restaurangbranschen minskade däremot sysselsättningen. Enligt KI:s barometer räknar handeln med att antalet anställda ligger kvar på samma nivå eller ökar något de närmaste månaderna. Inom övriga privata tjänstenäringsavser företagen sammantaget att minska antalet anställda något framöver, även om det finns skillnader mellan olika branscher.

Att det totala antalet sysselsatta i ekonomin trots allt ökade 2002 beror på att sysselsättningen ökade i den offentliga sektorn. Främst var det inom primärkommunerna som ökningen skedde, vilket troligen delvis är en följd av det tillfälliga sysselsättningsstödet. En viss ökning noterades också inom den statliga sektorn medan antalet sysselsatta inom landstingen minskade något till följd av bolagiseringarna. Kommunsektorn har omfattande rekryteringsbehov, men den ekonomiska situationen väntas endast medge en blygsam sysselsättningsökning under prognosperioden. Ökningen möjliggörs främst av att det tillfälliga sysselsättningsstödet har förlängts till att gälla t.o.m. 2004. Inom staten förblir sysselsättningsnivån oförändrad under hela prognosperioden.

Sammantaget väntas det totala antalet sysselsatta i ekonomin minska med 0,3 % eller 12 000 personer i år. Produktionen bedöms ta fart igen under andra halvan av 2003, vilket medför en högre efterfrågan på arbetskraft. Sysselsättningsökningen sker dock med viss eftersläpning i förhållande till BNP-utvecklingen. Antalet sysselsatta väntas öka med 0,3 % 2004.

Diagram 6.1 Nyanmälda lediga platser och varsel om uppsägning

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

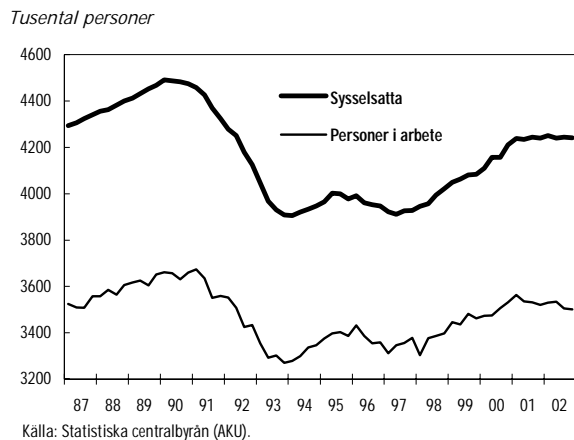
Den reguljära sysselsättningsgraden för personer i åldern 20–64 år bedöms i nuvarande prognos uppgå till 77,6 % 2004. Antalet reguljärt sysselsatta i den åldersgruppen beräknas då ha ökat med nästan 300 000 sedan 1997. Det kan jämföras med att när regeringen föreslog målet om 80 % reguljär sysselsättningsgrad 2004 gjordes bedömningen att det krävdes en sysselsättningsökning med ca 375 000 personer under perioden för att målet skulle uppnås. En högre befolkningstillväxt än vad som då antogs medför att bedömningen idag är att den sammanlagda ökningen 1997–2004 skulle behöva uppgå till närmare 425 000 personer.

En anledning till att de två senaste årens relativt svaga efterfrågan på arbetskraft inte resulterat i att antalet sysselsatta har minskat kan vara att antalet frånvarande har ökat.⁷ I genomsnitt var 65 000 fler personer frånvarande 2002 än 2000. Den ökade frånvaron förklaras inte enbart av att fler var frånvarande på grund av sjukdom, utan den främsta orsaken är att frånvaro på grund av helgdag eller helgdagsafton har ökat. Denna typ av frånvaro beror på om helgdagar ligger på ordinarie arbetsdagar eller inte. Även semesterfrånvaron har ökat. Dessutom har flera andra typer av frånvaro, bl.a. sådan som beror på föräldraledighet eller vård av sjukt barn, ökat. Den ökade frånvaron innebär att i fjol var det 20 000 färre som faktiskt arbetade än vad det var 2001. Minskningen

⁷ I arbetskraftsundersökningarna (AKU) definieras sysselsatta som summan av 1) personer som arbetat minst en timme under en mätvecka, antingen som avlönad arbetstagare eller egen företagare eller som oavlönad medhjälpande familjemedlem och 2) personer som vanligtvis arbetar enligt 1) men som varit tillfälligt frånvarande från arbetet under mätveckan. Frånvaron kan vara betald eller obetald.

motsvarar 0,5 % av alla sysselsatta 2001. Den högre frånvaron kan ha minskat behovet att säga upp personal.

Diagram 6.2 Antal sysselsatta och personer i arbete

Medelarbetstiden per sysselsatt minskar för fjärde året i rad

Det ökade antalet frånvarande avspeglas också i att medelarbetstiden per sysselsatt⁸ har minskat. I fjol minskade den med hela 1,3 %. Minskningen skedde på bred front i ekonomin. Sammantaget har medelarbetstiden minskat med 3,8 % mellan 1999 och 2002. Inte någon gång sedan 1980 har motsvarande minskning uppmätts.

Minskningen i medelarbetstid per sysselsatt förklaras dock inte enbart av att olika typer av frånvaro har ökat. Lägre vanligen arbetad tid och mindre övertid har medfört att också medelarbetstiden per person i arbete har minskat de tre senaste åren, om än i betydligt mindre omfattning.

I prognosen fortsätter medelarbetstiden per sysselsatt att minska något i år. Mätt per person i arbete är medelarbetstiden oförändrad jämfört med 2002. Nästa års starkare produktionsökning i ekonomin väntas delvis uppnås med hjälp av en högre medelarbetstid.

Hög produktivitetstillväxt i fjol som normaliseras under prognosåren

Näringslivets, i historiskt perspektiv, mycket låga produktivitetstillväxt 2001 var sannolikt en följd av att företagen inte hann anpassa personalstyrkan till den svagare efterfrågan. Ett visst mått av s.k. labour hoarding förekom troligen också. Med labour hoarding avses det faktum att företagen i inledningsfasen av en konjunkturedgång behåller arbetskraft som de inte använder fullt ut. Det beror på att de vill ha den arbetskraften på plats när konjunkturen så småningom vänder upp igen och på att de vill undvika uppsägnings- och anställningskostnader (i vid bemärkelse). Att näringslivets produktivitetstillväxt i fjol skulle bli betydligt högre än 2001 var därför väntat. Ökningen, 4,2 %, blev dock större än förutsett. En viss del av ökningen antas vara tillfällig på så sätt att den höga frånvaron medförde att produktiviteten hos de personer som faktiskt arbetade var högre än vad som är möjligt att upprätthålla på sikt. Framför allt var det inom tjänstesektorn, inte minst inom handeln, som produktivitetstillväxten var överraskande hög.

I år och nästa år väntas produktivitetstillväxten i näringslivet ligga mer i linje med genomsnittet för den senaste 20-årsperioden. Ökningen bedöms bli 2,6 % i år och 2,3 % 2004.

Befolkningstillväxtens sammansättning ogynnsam för högt arbetskraftsdeltagande under prognosåren

Utbudet på arbetskraft ökade, liksom antalet sysselsatta, med 0,1 % i fjol. Det motsvarar ungefär 6 000 personer. Ökningen av arbetskraftsutbudet berodde främst på att befolkningen i arbetsför ålder växte. Dessutom minskade antalet förtidspensionärer med andra pensionsskäl än ohälsa. Troligen bidrog också utfasningen av kunskapslyftet till ett ökat arbetskraftsutbud, vilket märks på att antalet heltidsstuderande på grundläggande nivå i åldern 20–64 år minskade. Därtill minskade både antalet arbetssökande som inte uppfyller kriterierna för att klassificeras som öppet arbetslösa och antalet personer som betraktar sig som lediga. Det som verkade i motsatt riktning, dvs. höll tillbaka ökningen av arbetskraftsutbudet, var att antalet långvarigt sjuka utanför arbetskraften – huvudsakligen personer som uppbär förtidspension av hälsoskäl (det som fr.o.m. 1 januari 2003 benämns sjukersättning) – ökade med hela

⁸ Mätt som det totala antalet arbetade timmar under året enligt NR dividerat med genomsnittligt antal sysselsatta enligt AKU.

31 000 personer. Dessutom ökade antalet heltidsstuderande på grundläggande nivå i åldern 16–19 år tämligen kraftigt, bl.a. beroende på den höga befolkningstillväxten i den åldersgruppen. Antalet studerande vid högskolor och universitet, och en del övriga studerande, såsom studerande i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program, ökade också.

Befolkningstillväxten väntas även under prognosperioden bidra positivt till utbudet av arbetskraft. Men även om befolkningstillväxten blir hög i åldersgruppen 16–64 år som helhet, är tillväxtens sammansättning inte gynnsam för ett högt arbetskraftdeltagande på aggregerad nivå. Med undantag för åldersgruppen 35–44 år, är det i åldersgrupper med ett lägre arbetskraftdeltagande än genomsnittet som befolkningstillväxten sker, nämligen i åldersgrupperna 16–19, 20–24 och 60–64 år.

Arbetskraftsutbudet påverkas positivt under prognosperioden av en neddragning av antalet deltagare i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program. De flesta av dessa räknas i AKU som studerande. I genomsnitt uppgick antalet deltagare i fjol till 117 000 per månad, vilket var fler än vad som förväntades i budgetpropositionen för 2003. I år väntas antalet deltagare minska till 97 000, mätt som årsgenomsnitt. Till följd av att många personer deltagit i program inledningsvis i år kräver detta en relativt kraftig minskning under återstoden av året. Nästa år minskar antalet deltagare med ytterligare 10 000.

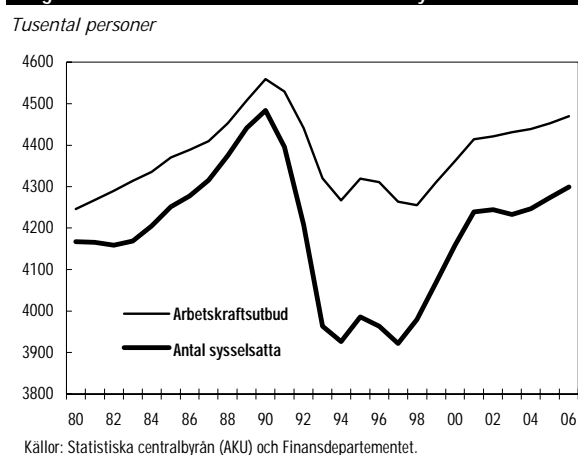
Kunskapslyftet avslutades i fjol då antalet platser inom den kommunala vuxenutbildningen och folkhögskolan tillsammans uppgick till ca 80 000. Under perioden 2003–2005 erbjuds kommunerna ett riktat statsbidrag för vuxenutbildning som sammanlagt motsvarar 53 500 platser. Därmed bedöms antalet heltidsstuderande på grundläggande nivå som är över 20 år minska i år, vilket är ännu en faktor som påverkar arbetskraftsutbudet positivt. Samtidigt utökas antalet permanenta platser inom högskolor och universitet något i år. Den höga befolkningstillväxten i åldersgruppen 16–19 år, en ålder vid vilken de flesta studerar, håller också tillbaka utbudet av arbetskraft. Sammantaget ökar antalet heltidsstuderande mellan 2002 och 2004.

Antalet sjuka utanför arbetskraften bedöms också öka i år. Det beror främst på en s.k. överhängseffekt, dvs. att nivån redan vid slutet av

2002 var betydligt högre än årsgenomsnittet för 2002. Regeringens förslag för ökad hälsa i arbetslivet förutses få effekt på så sätt att ökningen av andelen sjuka i varje åldersgrupp successivt mattas och på sikt övergår till en minskning. Till följd av det svaga arbetsmarknadsläget väntas antalet personer som av andra skäl inte deltar i arbetskraften sammantaget öka något under prognosperioden.

Sammantaget beräknas arbetskraftsutbudet öka med 0,2 % såväl i år som nästa år.

Diagram 6.3 Arbetskraftsutbud och antal sysselsatta

Arbetslösheten ökar i år

Utvecklingen av antalet sysselsatta och antalet personer i arbetskraften i fjol medförde att den öppna arbetslösheten liksom 2001 motsvarade 4,0 % av arbetskraften, mätt som årsgenomsnitt. Summan av öppet arbetslösa och antalet deltagare i arbetsmarknadspolitiska program ökade från 6,5 % till 6,6 %. Under loppet av 2002 ökade den öppna arbetslösheten successivt och ökningen har fortsatt inledningsvis i år.

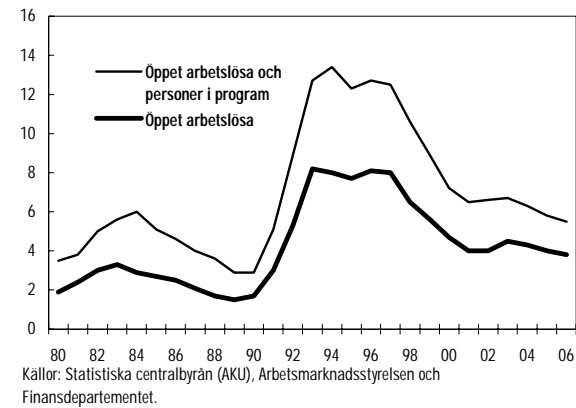
Den prognoserade utvecklingen av sysselsättning och arbetskraftsutbud medför att arbetslösheten ökar även framöver. I takt med att sysselsättningen ökar nästa år minskar dock den öppna arbetslösheten. Till minskningen bidrar också regeringens förslag för att säkerställa att de regelförändringar som genomförts inom arbetslöshetsförsäkringen skall få fullt genomslag. Syftet är att få en effektivare sökprocess och därmed uppnå en bättre matchning av lediga platser och arbetssökande för att förkorta såväl vakanstiderna som arbetslöshets-tiderna.

Sammantaget ökar den öppna arbetslösheten till 4,5 % i år. Till följd av minskningen av antalet

deltagare i arbetsmarknadspolitiska program ökar summan av antalet öppet arbetslösa och personer i program med endast 0,1 procentenhet. Nästa år minskar den öppna arbetslösheten till 4,3 % och summan av öppet arbetslösa och programdeltagare till 6,3 %.

Diagram 6.4 Öppet arbetslösa och personer i konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiska program

Procent av arbetskraften

Utvecklingen efter 2004

Den medelfristiga kalkylen är uppbyggd kring en bedömning om att det finns lediga resurser i slutet av 2004 som kan tas i anspråk utan att det uppstår inflationsdrivande flaskhalsar. BNP och sysselsättning kan därmed utvecklas väl under 2005 och 2006. Under 2006 antas resurserna ha tagits i anspråk. Som ett resultat av den goda utvecklingen minskar den öppna arbetslösheten och den reguljära sysselsättningsgraden ökar marginellt. En förhållandevis hög befolkningstillväxt i åldersgrupper med relativt lågt arbetskraftsdeltagande och låg sysselsättningsgrad bidrar till den svaga utvecklingen av sysselsättningsgraden. Produktiviteten antas växa i takt med vad som bedöms vara den potentiella utvecklingen. Medelarbetstiden stiger endast marginellt. Den underliggande utvecklingen är negativ till följd av utvecklingen av befolkningsstrukturen. Åldersgrupper med låg medelarbetstid ökar mer än grupper med hög. Samtidigt bedöms födelsetalen öka och därmed frånvaron för vård av barn. Den medelarbetstidsutveckling som ligger i kalkylen kan mot denna bakgrund betraktas som relativt god.

7 Löner

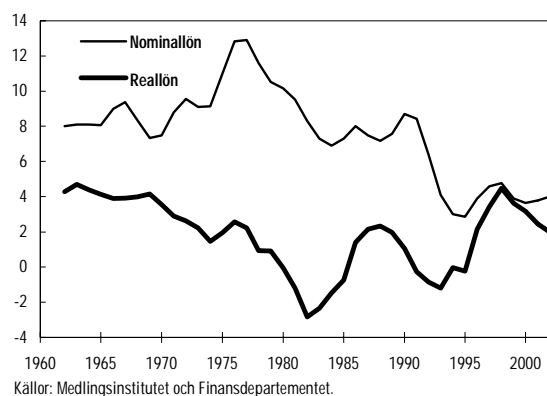
Under 1970- och 1980-talet ökade de nominella timlönerna med i genomsnitt ca 9 % per år. Till följd av höga prisökningar var samtidigt reallöneökningarna mycket måttliga. I början av 1980- och 1990-talet sjönk t.o.m. reallönerna. Detta mönster bröts under mitten av 1990-talet och lönebildningen har sedan dess resulterat i förhållandevis låga nominella men höga reala löneökningar. Inte sedan 1960-talet har en lika god reallöneutveckling observerats.

En förklaring till den gynnsamma utvecklingen är penningpolitikens normbildande roll för lönebildningen. Riksbankens oberoende har givit en hög trovärdighet för inflationsmålet, vilket har lett till ett tydligt tak för de nominella löneökningarna. Denna regim har mynnat ut i samarbetsavtal mellan arbetsmarknadens parter som medverkat till att hålla nere de nominella löneökningarna och skapat utrymme för goda reallöneökningar.

Under de senaste två åren har de nominella timlönerna ökat förhållandevis snabbt, trots det svaga konjunkturläget. Till följd av en högre inflationstakt har reallönerna ökat något långsammare.

Diagram 7.1 Timlöneutveckling 1960–2002

Årlig procentuell förändring, 3 års glidande medeltal

Enligt preliminär statistik från Medlingsinstitutet föll löneökningstakten tillbaka något 2002 jämfört med 2001. För ekonomin som helhet uppgick de nominella timlöneökningarna till 4,0 %. Löneutvecklingen i olika sektorer speglar relativt väl resursutnyttjandet i respektive sektor. Inom näringslivet dämpades löneökningarna påtagligt i byggsektorn där också konjunkturläget var mycket svagt. Även i flera tjänstesektorer var efterfrågan relativt svag under fjolåret med lägre löneökningar som följd. Den

relativt goda löneökningstakten i industrin kan hänga samman med den något förbättrade industrikonjunkturen. Produktivitetstillväxten i industrin uppgick 2002 till hela 7,6 %, vilket till stor del förklaras av att antalet arbetade timmar sjönk. De högre löneökningarna kan därför delvis vara en konsekvens av förändringar i arbetskraftens sammansättning.

I offentlig sektor steg lönerna mer än i näringslivet. Särskilt höga var löneökningarna i kommunsektorn, vilket kan vara en konsekvens av rekryteringssvårigheter.

Tabell 7.1 Timlöner

Årlig procentuell förändring

	1999	2000	2001	2002 ¹
Näringsliv	3,0	3,7	4,0	3,8
Industri	2,5	4,1	3,7	4,0
Byggnadsindustri	4,1	3,9	4,9	3,7
Tjänster	3,5	3,4	4,3	3,7
Offentlig sektor	4,0	3,8	4,7	4,3
Stat	4,6	4,8	4,3	3,9
Kommun	3,8	3,6	4,8	4,4
Totalt	3,4	3,7	4,3	4,0

¹ Preliminär statistik.
Källa: Medlingsinstitutet.

Löneutvecklingen under prognosperioden

Avtalsförhandlingarna 2001 omfattade den helt dominerande delen av arbetsmarknaden och resulterade i de flesta fall i treåriga överenskommelser. Generellt sett var de avtal som innehöll centralt fastställda löneökningar något "framtunga", dvs. de avtalade löneökningarna avtog successivt under avtalsperioden. Det innebär att de avtalsmässiga löneökningarna ligger något lägre för innevarande år än vad de gjort de senaste två åren. Flera av de avtal som slöts 2001 innehöll en uppsägningsklausul för det tredje avtalsåret (1 april 2003 – 31 mars 2004). En part – Svenska Kommunalarbetsförbundet – valde att utnyttja denna möjlighet och sade i höstas upp avtalet med Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Det kommande avtalet täcker ca 420 000 arbetstagare och på grund av dess storlek kommer det att påverka löneökningarna i hela ekonomin.

I slutet av mars 2004 löper avtalen för flertalet anställda ut. Det innebär att flera avtalsförhandlingar inleds i en period då svensk

ekonomi generellt sett väntas karakteriseras av ett lågt resursutnyttjande, vilket borde verka dämpande på kommande avtalsmässiga löneökningar. Också löneökningar vid sidan om de centralt fastställda borde öka långsammare.

Bilden skiljer sig dock åt mellan olika sektorer. I kommunsektorn kan det tilltagande behovet av arbetskraft leda till förhållandevis höga avtalsmässiga löneökningar. Det skulle kunna leda till kompensationskrav som i sin tur kan leda till högre löneökningar även i andra sektorer. Historiskt sett har följsamheten mellan löneökningarna varit stor mellan olika branscher och sektorer, trots att förutsättningarna i form av vinstnivåer och resursutnyttjande har varierat. I prognosen antas dock lönebildningen fungera så att relativlöneförändringar blir möjliga utan att de samlade löneökningarna i ekonomin blir alltför höga.

För innevarande år belastas arbetsgivarnas kostnader för de anställda särskilt mycket på grund av höjda premier till avtalsreglerade trygghetssystem. Enbart dessa premiehöjningar väntas bidra till att arbetskraftskostnaderna för hela ekonomin ökar med omkring 1 % i år. Arbetsmarknadens parter antas beakta dessa höjningar i avtalsförhandlingarna vilket minskar löneökningstrycket.

Den tidvis något höga inflationstakten de senaste två åren bedöms i stor utsträckning vara tillfällig och i takt med att inflationen minskar väntas också inflationsförväntningarna falla. Detta verkar också för lägre löneökningar framöver.

Sammantaget antas de nominella timlöneökningarna i hela ekonomin begränsas till 3,5 % både i år och nästa år. Eftersom en lägre inflationstakt förutses kommer de reala lönerna att öka i god takt också de närmaste åren.

Internationell jämförelse

Arbetskraftskostnaderna, dvs. löner inklusive sociala avgifter och indirekta löneskatter, har ökat snabbare i Sverige än i våra konkurrentländer under de senaste åren (se tabell 7.2).

För att få en uppfattning om Sveriges egentliga förändring i konkurrenskraft relativt omvärlden bör man även beakta produktiviteten och jämföra arbetskraftskostnaden per producerad enhet, den s.k. enhetsarbetskostnaden. (Se avsnitt 5 för utvecklingen av enhetsarbetskostnaden i industrin.) Även med hänsyn

taget till produktiviteten så har arbetskraftskostnaderna i Sverige ökat snabbare än vad som samhällsekonomiskt vore att föredra.

Om arbetskraftskostnaderna i Sverige ökar snabbare än i omvärlden leder det till att näringslivets konkurrenskraft försämras vilket inverkar negativt på produktionen. I ett kortsiktigt perspektiv kan effekten av högre nominella arbetskraftskostnadsökningar balanseras av en deprecierande kronkurs och den internationella konkurrenskraften därmed bibehållas. För att motverka inflationsimpulser, som kan uppkomma både till följd av den svagare kronan och av ett ökat inhemskt pristryck, kan dock en penningpolitisk åtstramning bli nödvändig för att upprätthålla målet om prisstabilitet. En stramare penningpolitik dämpar såväl sysselsättning som produktion, och minskar därigenom kommande ökningarna i arbetskraftskostnader. Det är således inte möjligt att arbetskraftskostnaderna i Sverige stiger snabbare än i omvärlden utan att det på längre sikt påverkar landets produktion och sysselsättning negativt.

De senaste åren har just en försvagad krona lett till att Sveriges konkurrenskraft inte försämrats trots höga arbetskraftskostnader. I fjol bröts dock denna trend och kronan apprecierade mot både euron och dollarn. Samtidigt steg produktiviteten kraftigt vilket resulterade i att konkurrenskraften i stort sett bibehölls.

För de närmaste åren antas produktivitetens utvecklingen i Sverige följa utvecklingen i övriga Europa. Samtidigt väntas kronan appreciera. För att konkurrenskraften inte skall försvagas är det därför viktigt att lönekostnaderna i Sverige inte stiger snabbare än i våra konkurrentländer. Om löneökningarna överstiger antagandet i prognosen kan produktions- och sysselsättningsutvecklingen bli svagare än beräknat.

Tabell 7.2 Arbetskraftskostnader per timme i näringslivet

Årlig procentuell förändring

	1998	1999	2000	2001	2002
Sverige	4,8	3,7	4,1	4,8	4,1
EU	2,7	2,8	3,5	3,7	3,6
Euroområdet	2,0	2,4	3,3	3,5	3,7
Förenta staterna	3,6	3,2	4,5	4,1	3,9 ¹

¹ T.o.m. kvartal 3 2002.

Källor: Eurostat och Medlingsinstitutet.

8 Inflation

Inflationen har de senaste månaderna dragits upp av kraftigt höjda priser på el och olja. Energipriserna väntas dock falla och därmed i allt mindre utsträckning bidra till att höja inflationen under resten av 2003, för att sedan bidra till att sänka inflationen under inledningen av 2004. Importprisernas utveckling bedöms fortsätta att dämpa inflationen. Det inhemska inflationsstrycket väntas vara lågt under prognosperioden även om det förutses öka något under 2004.

Inflationen, mätt med konsumentprisindex (KPI), väntas uppgå till 1,6 % i slutet av 2003 och till 2,5 % i slutet av 2004 (se tabell 8.1). Mätt som årsgenomsnitt beräknas inflationen uppgå till 2,4 % i år och 1,8 % nästa år. Den underliggande inflationen, mätt med Riksbankens mätt UND1X, väntas uppgå till 1,9 % i slutet av 2003 och 1,7 % i slutet av 2004. Skillnaden mellan KPI-inflationen och den underliggande inflationen i slutet av perioden beror främst på att bostadslåneräntorna, som inte ingår i UND1X, enligt prognosen höjer KPI-inflationen kraftigt under 2004.

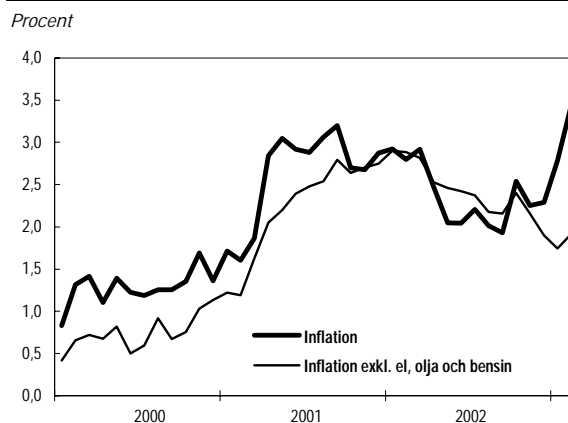
Tillfälliga störningar har påverkat inflationen de senaste åren

Kraftiga svängningar har kommit att dominera bilden av inflationens utveckling under de senaste två åren. Dessa svängningar har haft mer att göra med olika tillfälliga utbudsstörningar än med variationer i det allmänna inflationsstrycket i den svenska ekonomin. Under våren 2001 höjdes priserna kraftigt på främst kött, frukt, grönsaker, olja, bensin och elektricitet. Dessa prisökningar berodde till stor del på olika tillfälliga utbudsstörningar och gjorde att inflationen på kort tid steg med över en procentenhet. De sista effekterna av dessa prishöjningar föll bort ur tolv månaderstalen under våren 2002 varvid inflationen sjönk till nära 2 %.

Under de senaste månaderna har kraftigt höjda priser på energi åter drivit upp inflationen. I februari var inflationen, mätt med KPI, 3,4 %, medan tolv månaderstalet för KPI exklusive energipriser var 1,9 % (se diagram 8.1). Priset på elektricitet har de senaste månaderna ökat framför allt på grund av brist på vattenkraft, medan oljepriset stegrats bland annat till följd av den stora osäkerheten om utvecklingen i Irak. Tolv månaderstalet för KPI exklusive energi har, med

undantag för två månader, sjunkit successivt sedan början av förra året.

Diagram 8.1 Inflation (KPI) exkl. el, olja och bensin

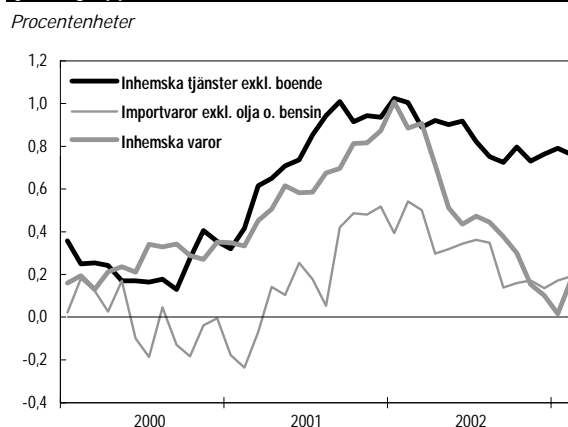

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Även inhemska tjänstepriser har höjt inflationen

Det är dock inte bara de ovannämnda utbudsstörningarna som har bidragit till högre inflation de senaste två åren. När effekterna av 2001 års livsmedels- och energiprishöjningar hade klingat av i mitten av 2002 var KPI-inflationen ändå ca 0,5 procentenheter högre än den var innan dessa prishöjningar inleddes. Denna del av den ökade inflationen förklaras i viss utsträckning av priserna på tjänster. Tjänsteprisernas bidrag till den totala KPI-inflationen steg kontinuerligt från början av 2001, då det var mindre än 0,5 procentenheter, till senare delen av samma år, då det var ca 1 procentenhet (se diagram 8.2).

Diagram 8.2 Bidrag till KPI-inflationen från vissa varu- och tjänstegrupper

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Även under första halvåret 2002 fortsatte priserna för flera tjänstekomponenter att öka inflationen. Sedan dess har effekten minskat något,

men tjänstepriserna bidrar alltså mer till inflationen än de gjorde 2000. De högre priserna på tjänster bedöms delvis hänga samman med att flera års höga löneökningar i konsumentnära tjänstebanscher med viss fördröjning har fått genomslag i konsumentpriserna.

Energipriserna väntas falla under 2003

De höga prisnivåer på el, bensin och olja som är den huvudsakliga orsaken till den mycket höga inflationen under inledningen av 2003 väntas fortsätta bidra till hög inflation ännu en tid men inte bestå året ut. Både el- och oljepriserna förväntas sjunka under loppet av året.

Elpriset väntas sjunka relativt snabbt under våren och sommaren, och större delen av det senaste halvårets prishöjningar förutses ha fallit tillbaka i höst. En mindre del av prishöjningarna antas dock dröja kvar och bidra till att förstärka elleverantörernas vinstmarginaler.

Oljepriset antas avta från de högsta nivåerna före Irakkriget utbrott till ett pris på 25,5 dollar per fat i slutet av året. (Se även nedan.)

I början av 2004 beräknas energipriserna bidra avsevärt till att hålla ned inflationen. Dessa prisers betydelse för inflationsförloppet under prognosperioden är stor, och avvikelser från prognosen, framför allt när det gäller elprisutvecklingen, kan ge upphov till stora prognosfel enskilda månader.

Importpriserna väntas dämpa inflationen

Prisutvecklingen i importledet påverkar de svenska konsumentpriserna dels direkt, genom att en stor del av konsumtionsvarorna importeras, dels indirekt, genom att priserna på importerade insatsvaror som används i den inhemska produktionen i varierande grad slår igenom i konsumentpriserna. Importpriserna bestäms i stor utsträckning av hur kronans värde förändras gentemot våra viktigaste handelsländers valutor.

Under 2002 stärktes kronan successivt och importpriserna i producentledet sjönk i takt med valutaförstärkningen. Importprisernas genomslag i konsumentledet är svårbedömt. Den uppgång i importpriserna som föregått det senaste årets nedgång fick inte fullt genomslag i konsumentledet. Även när importpriserna sjunker bedöms genomslaget i konsumentledet ske med viss tröghet. De importerande företagen som

fått se sina marginaler krympa förutses i viss grad återställa dessa framöver.

Det närmaste året beräknas kronan fortsätta att stärkas för att därefter bibehålla sitt värde under 2004. Förstärkningen leder till att importpriserna på bearbetade varor minskar med i genomsnitt drygt 2 % i år för att därefter öka svagt i samband med att de internationella varupriserna stiger allt snabbare. Trots att genomsnittspriset på olja bedöms bli högre i år än förra året leder valutaförändringen till sjunkande importpriser även för råvaror i kronor räknat.

Priset på olja steg kraftigt fram till krigsutbrottet i Irak. Prognosen för oljeprisutvecklingen utgör, i högre grad än normalt, en källa till osäkerhet beträffande inflationsprognosen. När osäkerheten kring situationen i Irak avtar bedöms världsmarknadspriset komma att ligga inom det intervall som OPEC har satt som mål, dvs. mellan 22 och 28 dollar per fat.

Inflationsförväntningarna har stigit något

Hushållens inflationsförväntningar mäts i Konjunkturinstitutets månatliga undersökning av hushållens inköpsplaner (HIP). Förväntningarna på tolv månaders sikt, som steg i början av 2001, föll tillbaka i somras men har därefter åter stigit. Metodolagningar under de senaste åren gör att nivåerna inte är direkt jämförbara över tiden, men utvecklingen tyder på att inflationsförväntningarna enligt HIP i viss mån har följt den faktiska inflationens svängningar de senaste åren.

Även resultat från företaget Prospera, som på Riksbankens uppdrag undersöker förväntningarna hos bl.a. arbetsmarknadens parter, visar att förväntningarna sjönk något i höstas för att åter stiga i år. I mars var de genomsnittliga förväntningarna för alla grupper i Prosperas undersökning 2,4 % på både ett och två års sikt. Sammanfattningsvis är uppgången i inflationsförväntningarna begränsad och bedöms vara övergående.

Lågt inhemskt inflationstryck

Som nämnts inledningsvis i detta avsnitt har tjänsteprisernas bidrag till inflationen avtagit något sedan första halvåret 2002. Även om hushållens konsumtion åter tilltog under 2002, och konsumtionstillväxten bedöms fortsätta under prognosperioden, väntas sysselsättningen i den

privata tjänstesektorn utvecklas fortsatt svagt under 2003 för att växa något starkare under 2004 (se avsnitt 6). Löneökningarna antas uppgå till 3,5 % per år. Produktiviteten i den svenska ekonomin utvecklades gynnsamt i fjol och väntas fortsätta att öka i god takt under prognosperioden. Detta bidrar till att dämpa utvecklingen av arbetskraftskostnaden per producerad enhet och därmed det inhemska inflationstrycket.

Indirekta effekter av de höga el- och oljepriserna kan bidra till att höja konsumentpriserna på inhemskt producerade varor och tjänster under perioden, men dessa effekter bedöms bli relativt små.

Sammantaget väntas det inhemska konsumentprisstrycket förbli lågt under prognosperioden även om det förutses stiga något under 2004. Den successiva förstärkningen av efterfrågeläget väntas öka handelns möjligheter att höja marginalerna, och en viss marginalförstärkning beräknas således bidra till inflationen under såväl innevarande som nästa år.

Ränteutvecklingen påverkar boendekostnaderna

Förra året bidrog boendekostnaderna i betydande grad till inflationen. Utöver elpriset höjde hyror och räntekostnader vid olika tider på året inflationstalen. Hyreshöjningarna uppgick till 2,6 % under loppet av 2002. Under loppet av 2003 väntas hyrorna stiga med 3,0 %, bland annat mot bakgrund av uppvärmningskostnadernas utveckling, och 2004 bedöms hyrorna öka med drygt 2 %.

Prognosen för ränteutvecklingen (se avsnitt 3.2) innebär ett förhållandevis kraftigt omslag i reporäntan, och därmed i de kortfristiga bostadslåneräntorna mellan 2003 och 2004. Detta gör att räntekostnaderna för egnahemsboende förutses bidra till att sänka KPI-inflationen under loppet av 2003 men höja den under loppet av 2004.

Sammantaget väntas boendekostnaderna, exklusive skatt och uppvärmning av egnahem, bidra till den totala KPI-inflationen under loppet av 2003 med ca -0,1 procentenheter och under loppet av 2004 med ca +1,2 procentenheter.

Inflation i linje med målet när tillfälliga effekter faller bort

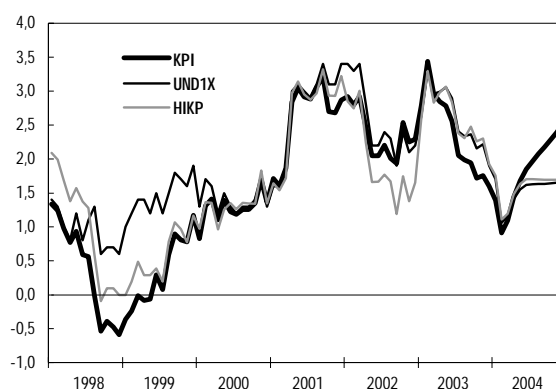
Sammanfattningsvis bedöms det underliggande inflationstrycket under prognosperioden vara

långt. De höga energipriserna, som gjort att inflationen blivit hög under inledningen av 2003, väntas falla tillbaka under året. Redan i mitten av innevarande år beräknas inflationen därmed vara omkring 2 % för att sedan sjunka ytterligare (se diagram 8.3).

Under 2004, när de tillfälliga effekterna fallit ur tolv månaderstalen, bedöms inflationen åter öka. För både 2003 och 2004 gör de kraftigt varierande energipriseffekterna att inflationen under loppet av respektive år (decemberinflationen) skiljer sig betydligt från årsgenomsnittet enligt prognosen (se tabell 8.1).

Diagram 8.3 Konsumentprisernas utveckling

Årlig procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Enligt Riksbanken baseras penningpolitiken på utsikterna för den underliggande inflationen, mätt med UND1X, på upp till två års sikt. I UND1X, till skillnad från i KPI, ingår inte räntekostnader för egnahemsägare.⁹ Den förutsedda ränteutvecklingen innebär ett tämligen kraftigt omslag i de kortfristiga bostadslåneräntorna mellan 2003 och 2004, vilket gör att inflationen mätt med KPI under 2004 väntas stiga betydligt mer än den underliggande inflationen mätt med UND1X (se diagram 8.3), vilken bedöms vara 1,7 % i december 2004. Under kalkylåren 2005 och 2006 antas penningpolitiken anpassas så att inflationen utvecklas i linje med Riksbankens inflationsmål.

⁹ Dessutom exkluderar UND1X direkta effekter av förändringar i nettot av indirekta skatter och subventioner.

Tabell 8.1 Konsumentprisutveckling*Procentuell förändring*

	2002	2003	2004	2005	2006
KPI, årsgenomsnitt	2,4	2,4	1,8	2,4	2,1
KPI, dec-dec	2,3	1,6	2,5	2,3	2,0
UND1X, årsgenomsnitt	2,5	2,6	1,5	–	–
UND1X, dec-dec	2,2	1,9	1,7	–	–
HIKP, årsgenomsnitt	2,0	2,6	1,6	–	–
HIKP, dec-dec	1,7	1,9	1,7	–	–
NPI, årsgenomsnitt	2,2	1,8	1,8	–	–
NPI, dec-dec	2,1	1,1	2,7	–	–
Prisbasbelopp, tkr	37,9	38,6	39,6	40,3	41,2
HIKP, EU, årsgenomsnitt	2,1	2,0	1,9	1,8	1,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

9 Hushållens ekonomi och konsumtionsutgifter

Hushållens realinkomstökning väntas, jämfört med de senaste åren, falla tillbaka under prognosperioden. Ökningstakten beräknas i genomsnitt bli knappt 1,5 % per år.

Trots den relativt svaga inkomstutvecklingen bedöms konsumtionsutgifterna öka med ca 2 % per år under prognosperioden. Den förhållandevis goda konsumtionsutvecklingen som förutses understöds av en initialt god real förmögenhet, en mer stabil finansiell förmögenhetsutveckling och fortsatt låga räntenivåer.

Sparkvoten, dvs. hushållens sparande som andel av disponibel inkomst, har under de senaste två åren förbättrats avsevärt. Hushållens inkomster ökade kraftigt 2002, samtidigt som konsumtionen steg i en måttlig takt. Sparkvoten steg med över 3 procentenheter till 2,8 %.

9.1 Hushållens inkomster

Hushållens realinkomster har under de senaste åren utvecklats gynnsamt. En positiv sysselsättningsutveckling, reformer och skattesänkningar har givit stora bidrag till inkomstutvecklingen. År 2002 steg hushållens reala disponibla inkomster med hela 4,7 %. En så kraftig inkomstökning har endast uppmäts ett fåtal gånger de senaste decennierna. I år väntas realinkomstökningen falla tillbaka till 1,7 %.

Hushållens reala inkomster har under de senaste åren stigit kraftigt

Under de senaste fem åren har hushållens reala inkomster förbättrats väsentligt och stigit med i genomsnitt drygt 3 % per år. En period med så hög genomsnittlig tillväxt har hushållen inte upplevt sedan 1960-talet. Denna period kom

dock efter ett antal år med mycket svaga, och vissa år fallande, realinkomster. Utvecklingen var så svag att den senaste 10-årsperiodens genomsnittliga realinkomstökning på drygt 1 % ligger klart under genomsnittet för perioden 1950–2002 på drygt 2 % och något under genomsnittet för perioden 1980–2002 på knappt 1,5 %.

Tillfälliga effekter förklarar den kraftiga realinkomstökning 2002

År 2002 steg hushållens reala inkomster med hela 4,7 % enligt preliminära nationalräkenskaper (NR), trots en nästan oförändrad sysselsättning och ett minskat antal arbetade timmar. Normalt sett ger löner det dominerande bidraget till realinkomstökningen. Under 2002 steg hushållens inkomster från löner, före skatt, med 1,9 % realt och bidrog med endast 1,6 procentenheter till disponibelinkomstökningen, vilket kan jämföras med 2000 och 2001 då inkomster från löner steg med 5,6 % respektive 3,6 % realt, se tabell 9.1 och 9.2.

Inkomstökningen 2002 berodde istället framför allt på minskade skattebetalningar, vilket förklaras dels av skattesänkningar på ca 20 miljarder kronor bl.a. genom tredje steget i kompensationen för de allmänna pensionsavgifterna, och dels av kraftigt minskade skatter på kapitalvinster. Kapitalvinster i sig ingår inte som en inkomst i nationalräkenskaperna. Skatter på kapitalvinster ingår dock i hushållens skatter och påverkar därmed hushållens inkomster. Om skatterna på kapitalvinster varierar kraftigt kan effekten bli att hushållens realinkomstutveckling kraftigt avviker från den underliggande utvecklingen. Inkomster som inte preliminärbeskattas, framför allt skatter på kapitalvinster, bokförs i nationalräkenskaperna året efter det att kapitalvinsten uppkommer. Mellan 2000 och 2001 föll kapitalvinsterna kraftigt och därmed föll skatterna på dessa mellan 2001 och 2002.

Tabell 9.1 Hushållens reala disponibla inkomster

	Mdkr 2002	Procentuell volymförändring						
		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Löneinkomster	997	5,6	3,6	1,9	0,7	2,2	2,3	2,2
Transfereringar från offentlig sektor	433	1,3	0,7	2,7	4,8	0,5	0,5	1,1
Övriga privata inkomster	211	-5,4	7,2	-12,3	-1,1	0,6	-5,0	-0,2
Skatter och avgifter	469	4,8	2,0	-7,4	1,7	2,2	2,8	2,3
Disponibel inkomst	1 172	2,7	2,5	4,7	1,7	1,4	0,9	1,6

Anm.: Real disponibel inkomst är deflaterad med implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Sammantaget gav skatter och avgifter ett positivt bidrag till den reala inkomstökningen på 3,3 procentenheter 2002. Normalt ger skatter och avgifter ett negativt bidrag till inkomstutvecklingen. Justerar man för nationalräkenskapernas ofullständiga periodisering av skatter blev inkomstökning förra året 3,5 %, se tabell 9.2 och 9.4 (se även avsnitt om justerad realinkomstökning nedan).¹⁰

Tabell 9.2 Bidrag till hushållens realinkomstökning

Procentenheter

	2002	2003	2004	2005	2006
Löneinkomster	1,6	0,6	1,9	2,0	1,9
Transfereringar från offentlig sektor	1,0	1,8	0,2	0,2	0,4
Övriga privata inkomster	-1,3	0,0	0,3	-0,1	0,2
Skatter och avgifter	3,3	-0,7	-0,9	-1,1	-0,9
Real disponibel inkomst¹	4,7	1,7	1,4	0,9	1,6
Skatteperiodisering ²	-1,2	-1,3	0,0	0,4	0,0
Periodiserad real disponibel inkomst¹	3,5	0,4	1,4	1,3	1,6
IPI ³	2,0	2,4	1,8	1,9	1,9
Nominell disponibel inkomst ¹	6,8	4,1	3,3	2,8	3,5

¹ Procentuell förändring.

² En negativ skatteperiodisering innebär att den av nationalräkenskaperna redovisade utvecklingen förbättras av periodiseringseffekter och tvärtom.

³ Implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter. Årlig procentuell förändring.

Anm.: Real disponibel inkomst är deflaterad med implicitprisindex för hushållens konsumtionsutgifter (IPI).

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Ett antal reformer som höjda ersättningsnivåer i a-kassan och höjt garantibelopp i föräldraförsäkringen bidrog positivt till inkomstökningen 2002. Maxtaxan inom barnomsorgen påverkade hushållens reala inkomster genom lägre avgifter.

Den negativa börsutvecklingen och hushållens ökade skuldsättning påverkade hushållens inkomster negativt. Hushållens räntenetto försämrades och inkomster från aktieutdelningar föll kraftigt 2002. I nominella termer föll aktieutdelningarna med hela 24 % mellan 2001 och 2002. Sammantaget gav räntor och utdelningar ett negativt bidrag till realinkomstökningen på ca 1 procentenhet.

Under prognosperioden väntas hushållens reala inkomster öka i en måttligare takt

Under prognosperioden väntas hushållens reala inkomster öka i en betydligt lägre takt än de senaste åren. I år väntas inkomster från löner, före skatt, utvecklas svagt till följd av ett minskat antal arbetade timmar. Skatterna inom den kommunala sektorn har höjts med i genomsnitt 65 öre vilket motsvarar 8,5 miljarder kronor i högre skatter för hushållen. Hushållens kapitalvinster, och därmed skatter på kapitalvinster, fortsatte att falla mellan 2001 och 2002, vilket håller tillbaka ökningen av hushållens totala skatter och avgifter.

Offentliga transfereringar till hushållen ger i år ett relativt kraftigt bidrag till realinkomstökningen, 1,8 procentenheter. Till viss del består ökningen av att det särskilda grundavdraget för pensionärer försvinner och ersätts med en beskattad garantipension. Förändringen medför att garantipensionen stiger samtidigt som hushållens skattebetalningar ökar i motsvarande grad så att nettopensionen blir oförändrad. Nivån i a-kassan höjdes vid halvårsskiftet 2002 och ger således ett positivt bidrag till inkomstutvecklingen även i år.

År 2003 genomförs även en grön skatteväxling som innebär att inkomstskatten har sänkts för vissa inkomstgrupper. Samtidigt höjs energiskatterna i motsvarande grad, med högre priser som följd. Hushållens samlade reala inkomster påverkas inte. Sammantaget bedöms hushållens reala inkomster stiga med 1,7 %. Även i år hålls realinkomstökningen uppe av nationalräkenskapernas ofullständiga skatteperiodisering. Den periodiserade inkomstökningen väntas uppgå till endast 0,4 procent.

Även 2004–2006 beräknas inkomstökningen för hushållen bli måttlig. Utvecklingen av antalet arbetade timmar väntas bli bättre än 2003. Bidraget från löneinkomster väntas under dessa år uppgå till ca 2 procentenheter per år. Hushållens reala inkomster bedöms växa med 1,4 % 2004, 0,9 % 2005 och 1,6 % 2006.

Transfereringsinkomster

I år väntas inkomsterna från pensioner stiga kraftigt då det särskilda grundavdraget för pensionärer ersätts av en beskattad garantipension. Pensionerna, brutto, stiger samtidigt som skatterna stiger i motsvarande grad.

¹⁰ Även vissa andra skatter påverkar periodiseringseffekten, exempelvis jämkningar, men i huvudsak består skillnaden mellan periodiserade skatter och NR-skatter av skatter på kapitalvinster. Variationer i skatter på kapitalvinster förklarar merparten av den årliga förändringen av periodiseringseffekten.

Tabell 9.3 Ändamålsfördelade transfereringsinkomster

	Mdkr 2002	Procentuell real utveckling				
		2002	2003	2004	2005	2006
Pensioner	201	2,9	9,6	2,9	1,8	1,8
Sjukdom	105	7,3	4,0	1,7	4,9	1,7
Arbets- marknad	36	-0,1	4,5	-10,1	-10,9	-4,9
Familjer & barn	45	1,6	1,4	0,4	0,5	-0,2
Studier	13	-5,4	-18,2	0,1	-0,7	0,8
Övriga löp. transf.	34	1,9	-0,4	-0,5	-1,2	-1,2
Summa¹	435	2,7	4,8	0,5	0,5	1,1

¹ Inklusive kapitaltransfereringar. Därav differensen mot tabell 9.1.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Hushållens inkomster från sjukpenning väntas falla i år. Den tidigare aviserade takhöjningen skjuts på framtiden och ersättningsnivån reduceras. Samtidigt stiger utgifterna för sjukersättning, tidigare förtidspension, fortfarande kraftigt. Sammantaget innebär det att inkomsterna från transfereringssystem inom ohälsområdet i år stiger med ca 4 % i reala termer. Under de kommande åren väntas hushållens inkomster från sjukpenning minska ytterligare. Till viss del är detta en effekt av att långtidssjukskrivna övergår till sjukersättning, som väntas fortsätta stiga. Sammantaget beräknas hushållens inkomster från ohälsorelaterade transfereringar stiga reallt under hela prognosperioden.

Den positiva utvecklingen på arbetsmarknaden de senaste åren har lett till fallande arbetslöshet och därmed mindre inkomster från a-kassan. I år väntas dock den utvecklingen gå i omvänd riktning och inkomsterna från ersättningssystem inom arbetsmarknadsområdet stiger med 4,5 % i reala termer. Under resten av prognosperioden väntas arbetslösheten åter falla tillbaka vilket minskar hushållens inkomster från bl.a. a-kassa. Inkomsterna från studiebidrag m.m. faller i år framför allt på grund av utfasningen av vissa vuxenstudiestöd.

Justerad realinkomstökning

Den redovisade inkomstutvecklingen påverkas av hur nationalräkenskaperna bokför och periodiserar olika transaktioner. Det kan i vissa fall vara av intresse att redovisa inkomstutvecklingen med en annorlunda redovisning av skatter på

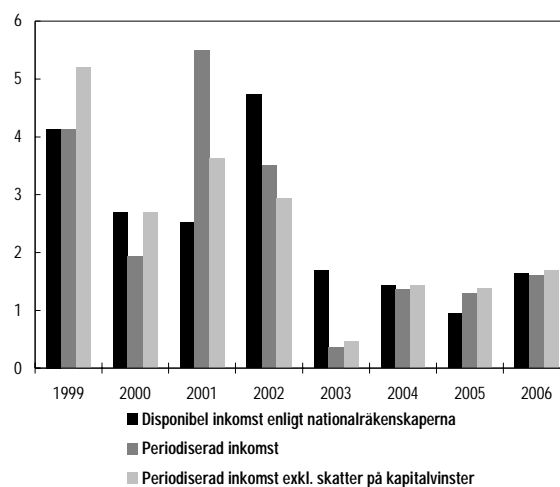
kapitalvinster.¹¹ Effekterna av nationalräkenskapernas bokföringsmetoder för dessa poster har till viss del berörts ovan.

1. Periodiserad inkomst

I nationalräkenskaperna redovisas skatter på inkomster som inte preliminärbeskattas året efter intjänandeåret (se även fotnot 10). Det gäller framför allt skatter på kapitalvinster. En mer rättvisande bild av inkomstutvecklingen för enskilda år erhålls om skatterna periodiseras till det år skatterna avser.

Diagram 9.1 Real disponibel inkomst

Procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

2. Periodiserad inkomst, exklusive skatter på kapitalvinster

I nationalräkenskapernas redovisning ingår inte kapitalvinster i hushållens inkomster. Skatter på kapitalvinster reducerar däremot inkomsterna. Om hushållens skatter på kapitalvinster utvecklas i takt med övriga inkomster påverkas inte realinkomsternas tillväxttakt. Men om kapitalvinsterna varierar kraftigt, vilket har varit fallet under de senaste åren, kan emellertid skatterna på kapitalvinsterna kraftigt påverka den redovisade inkomstutvecklingen. Eftersom hushållen kan antas betala skatterna på kapitalvinster med en del av kapitalvinsten så erhålls en mer rättvisande bild av hushållens underliggande inkomstutveckling, om den periodiserade inkomstutvecklingen redovisas exklusive skatter på kapitalvinster.

¹¹ Med kapitalvinster menas i hela stycket nettot av kapitalvinster och kapitalförluster.

Tabell 9.4 Hushållens justerade reala disponibla inkomster

Procentuell förändring

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Enligt nationalräkenskapernas redovisning	4,1	2,7	2,5	4,7	1,7	1,4	0,9	1,6
Periodiserad inkomst	4,1	1,9	5,5	3,5	0,4	1,4	1,3	1,6
Periodiserad inkomst, exklusive skatter på kapitalvinster	5,2	2,7	3,6	2,9	0,5	1,4	1,4	1,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Enligt nationalräkenskaperna steg hushållens inkomster kraftigt 2002, se diagram 9.1 och tabell 9.4. Ökningen beror emellertid till stor del på minskade skattebetalningar vilka i sin tur till stor del beror på lägre skatter på kapitalvinster.

Om periodiseringseffekten i skattebetalningarna beaktas var inkomstökningen kraftigast 2001, vilket till stor del kan förklaras av att de periodiserade skatterna på kapitalvinster föll kraftigt mellan 2000 och 2001. Mellan 2000 och 2001 föll hushållens kapitalvinstnetto med nära 60 miljarder kronor, motsvarande drygt 5 % av hushållens inkomster. Till följd av de lägre kapitalvinsterna föll även hushållens skatter. Skatterna på kapitalvinsterna höll nere den periodiserade inkomstutvecklingen 2000. Minskningen av skatter på kapitalvinster gav därför en positiv effekt för inkomstillväxten 2001.

Hushållens periodiserade inkomster exklusive skatter på kapitalvinster uppvisar en jämnare utveckling. Inkomstutvecklingen är relativt hög samtliga år under perioden 1999–2002.

År 2003 växer inkomsterna enligt nationalräkenskapernas definition snabbare än den periodiserade inkomsten. Anledningen är det fall i kapitalvinster mellan 2001 och 2002 som i nationalräkenskaperna redovisas som fallande skatter på kapitalvinster 2003. I periodiserade termer uppkommer minskningen av skatten mellan 2001 och 2002.

9.2 Hushållens konsumtionsutgifter

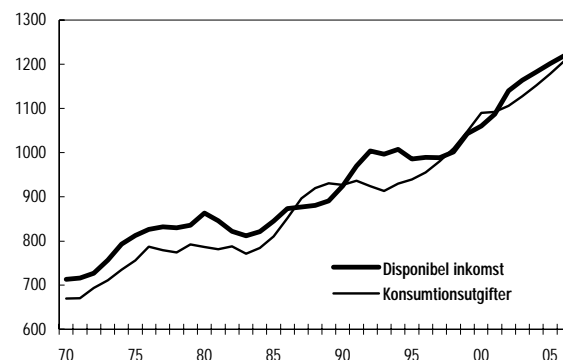
Efter drygt ett år med oförändrade konsumtionsutgifter tilltog återigen hushållens konsumtion under 2002. Konsumtionen ökade med ca 2 % under loppet av året, trots att tillväxten mätt som årsgenomsnitt uppgick till endast 1,3 %. En förklaring till den förhållandevis gynnsamma konsumtionsutvecklingen är hushållens kraftiga inkomstökningar. Hushållens förmögenhetsställning fortsatte däremot att

försämrats till följd av den negativa börsutvecklingen. Under hösten försvagades också hushållens förväntningar om deras och landets framtida ekonomiska situation.

Under perioden 2003–2004 förutses endast en måttlig inkomstökning, främst beroende på ett försämrat arbetsmarknadsläge och en mer återhållsam finanspolitik. Detta bedöms dämpa hushållens konsumtion framöver. Hushållens försvagade tillförsikt väntas också hålla tillbaka konsumtionen något i år.

Diagram 9.2 Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter

Miljarder kronor, fasta priser referensår 2001

Anm.: Uppgifterna avser hushållssektorn exklusive Svenska kyrkan.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

En stabil real och finansiell förmögenhetsutveckling i kombination med låga räntenivåer förväntas emellertid stimulera till konsumtion. Också hushållens tillförsikt bedöms stärkas i takt med det allmänt förbättrade konjunkturläget. Med minskad osäkerhet och en bättre värdeutveckling av hushållens finansiella tillgångar, förutses konsumtionen kunna växa snabbare än inkomsterna. Sammantaget prognoseras en konsumtionstillväxt på ca 2 % per år under 2003 och 2004. Under 2005 och 2006 bedöms konsumtionen öka med drygt 2 % per år.

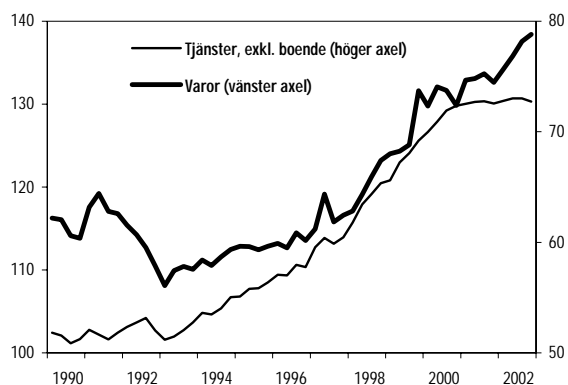
Ökad konsumtion under 2002

Enligt de preliminära nationalräkenskaperna uppgick konsumtionstillväxten 2002 till 1,3 %. Det är en påtaglig återhämtning jämfört med den svaga utvecklingen under slutet av 2000 och hela 2001. En bidragande orsak till den ökande konsumtionen var den gynnsamma utvecklingen inom detaljhandeln. Konsumtionen av sällanköpsvaror ökade med nära 6 % och bidrog med drygt 1 procentenhet till den totala konsumtionstillväxten. Bilkonsumtionen fortsatte att utvecklas svagt och drog ned hushållens totala konsumtionstillväxt ett par tiondelar. Den negativa utvecklingen förklaras utslutande av en svag försäljning av begagnade bilar. Ser man endast till nybilsförsäljningen så ökade däremot bilkonsumtionen något i fjol.

För konsumtionen av tjänster, exklusive boende, syns ännu inga tecken på återhämtning. Konsumtionen av tjänster har i stort sett varit oförändrad sedan andra halvåret 2000 och föll t.o.m. något under fjärde kvartalet föregående år (se diagram 9.3).¹²

Diagram 9.3 Hushållens konsumtion av varor och tjänster

Miljarder kronor, fasta priser, referensår 2001, säsongrensade värden

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Vissa enskilda tjänster har utvecklats särskilt svagt. Konsumtionen av finansiella tjänster, som delvis beror av börsutvecklingen, minskade markant 2001 och även något i fjol. Restaurantutgifterna har i stort sett varit oförändrade under senaste två åren. Utgifterna för charterresor minskade med ca 11 % i fjol, vilket höll nere den

totala konsumtionstillväxten med 0,2 procentenheter. Även konsumtionen av livförsäkringar minskade kraftigt och bidrog negativt med 0,1 procentenheter till den sammanlagda konsumtionstillväxten.

Svenska hushålls konsumtionsutgifter i utlandet fortsatte att minska under 2002. Dessa utgifter var 2002 ca 20 % lägre än två år tidigare. Minskningen förra året var ca 7 %. Även utländska hushålls konsumtion i Sverige minskade under 2002. Nedgången uppgick till drygt 3 %.¹³ Sedan 1980 har en tillbakagång i utländska hushålls konsumtion i Sverige endast noterats en gång tidigare (år 1990).

Det finns hitintills endast få indikatorer på hur konsumtionen utvecklats under inledningen av innevarande år. Hushållens inregistreringar av personbilar, exklusive direktimport, var under första kvartalet 4 % högre än under första kvartalet i fjol. Omsättningen i detaljhandeln har varit fortsatt hög under årets första månader.

Hushållens förmogenhetsställning

Hushållens finansiella nettoförmögenhet kulminerade för ungefär tre år sedan. Sedan dess har nettoförmögenheten successivt försvagats framför allt genom fallande aktievärden men även genom ökad skuldsättning.

Tabell 9.5 Hushållens finansiella förmögenhet

Värde vid respektive års slut, miljarder kronor, löpande priser

	1998	1999	2000	2001	2002
Finansiella tillgångar ¹	2 367	2 975	2 956	2 962	2 716
<i>Aktier och fonder</i>	869	1236	1102	959	661
<i>Bankinlåning</i>	449	451	442	491	520
<i>Försäkring</i>	560	733	800	889	914
<i>Bostadsrättsandelar</i>	254	334	418	430	423
Finansiella skulder	961	1 042	1 134	1 235	1 326
Finansiell nettoförmögenhet	1 406	1 933	1 822	1 727	1 390

¹ Exklusive kollektiva försäkringar och posten "övriga finansiella tillgångar" som ingår i finansräkenskaperna.

Källa: Statistiska centralbyrån (Finansräkenskaperna och Sparbarometern).

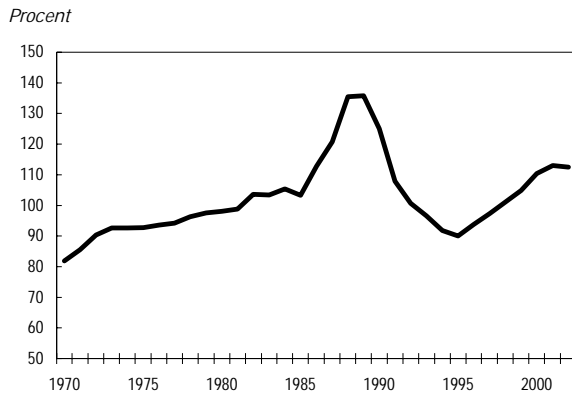
Vid årsskiftet 2002/2003 uppgick värdet av aktie- och fondinnehav till ca 660 miljarder kronor,

¹² Produktionen av tjänster, särskilt hushållsnära tjänster, ökade dock förra året (se avsnitt 5). En förklaring till diskrepansen kan vara att *produktion av tjänster* i viss utsträckning mynnar ut i *konsumtion av varor*, exempelvis i parti- och detaljhandeln.

¹³ Nationalräkenskaperna avser att mäta svenska hushålls konsumtion. Utländska hushålls konsumtion i Sverige är därför en negativ post i NR: mätt på hushållskonsumtion. Fjolårets minskade utgifter från utländska hushåll bidrar följaktligen positivt till hushållens konsumtionsutgifter.

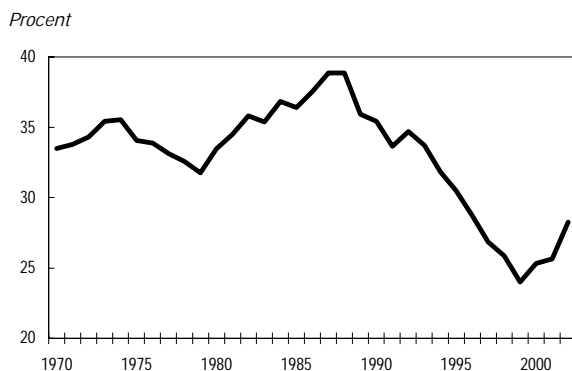
vilket kan jämföras med ca 1 240 miljarder kronor årsskiftet 1999/2000 (se tabell 9.5). Hushållens aktietillgångar har alltså nästintill halverats på tre år. Samtidigt har hushållen placerat en allt större del av sitt sparande i bank- och försäkringstillgångar. Värdet av dessa har ökat med ca 250 miljarder kronor de senaste tre åren. De totala finansiella tillgångarna har därför inte minskat i samma utsträckning som aktietillgångarna.

Diagram 9.4 Skulder i förhållande till disponibla inkomster

Den finansiella nettoförmögenheten minskade under samma treårsperiod med ca 28 %, vilket även förklaras av successivt ökad skuldsättning. Skuldkvoten, definierad som skulder i förhållande till disponibla inkomster, uppgick 2002 till ca 112 % (se även diagram 9.4).

Diagram 9.5 Skulder i förhållande till reala och finansiella tillgångar

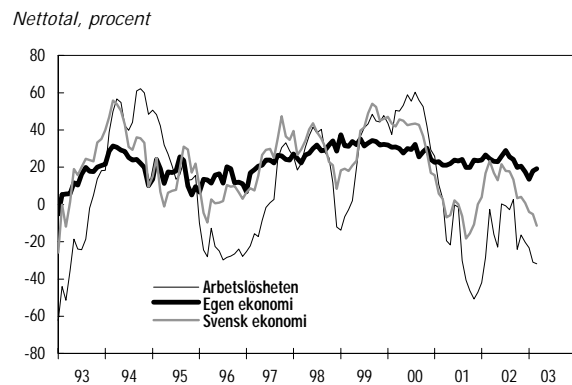
Hushållens sammantagna förmögenhetsställning får, trots den svaga utvecklingen på börserna, betraktas som god. Den tilltagande belåningen är i stor utsträckning knuten till stigande småhuspriser, dvs. en ökad real förmögenhet. Småhuspriserna var ca 7 % högre 2002 än året innan.

Av diagram 9.5 framgår att hushållens skuldsättning i jämförelse med deras totala tillgångar är låg i ett historiskt perspektiv. Samtidigt är räntorna låga vilket gör att även hushållens samlade ränteutgifter är relativt låga.

Lägre tillförsikt under hösten

Hur stor del av hushållens inkomster som kommer att användas till konsumtion beror sannolikt av hushållens förväntningar om den egna ekonomiska utvecklingen. I diagram 9.6 illustreras hushållens tillförsikt avseende deras egen ekonomi, Sveriges ekonomi och arbetslösheten, enligt Konjunkturinstitutets undersökningar av hushållens inköpsplaner (HIP). Som syns i diagrammet föll förväntningarna påtagligt under andra halvåret 2002. Förväntningarna sjönk samtidigt som flera kommuner aviserade skattechöjningar och samtidigt som tecknen på en svagare arbetsmarknadsutveckling blev tydligare. Hushållens försvagade tillförsikt är en möjlig förklaring till att konsumtionen inte ökade mer under 2002, trots de goda realinkomstökningarna. Hitintills i år har förväntningarna varit fortsatt dämpade.

Diagram 9.6 Hushållens förväntningar om ekonomin 12 månader framåt

Fortsatt god konsumtionsutveckling framöver

Hushållens låga reala inkomstökningar i kombination med den dämpade tillförsikten bedöms hålla tillbaka konsumtionsutvecklingen under innevarande år. Konsumtionen förutses därför utvecklas något svagare än under 2002 även om tillväxten mätt som årsgenomsnitt beräknas bli högre, 1,9 %.

Även 2004 väntas hushållens inkomster utvecklas svagt. Konsumtionsutgifterna bedöms ändå stiga med 2,2 %.

Trots en förutsedd svag inkomstutveckling under åren 2003 och 2004 finns faktorer som talar för en förhållandevis god konsumtionsutveckling framöver. Enligt vedertagen ekonomisk teori tenderar hushållen att, vid varje tidpunkt, anpassa konsumtionsutgifterna till sina sammanlagda inkomster över tiden. Tillfälliga förändringar i inkomster påverkar därför endast i begränsad omfattning konsumtionen. Detta innebär bl.a. att konsumtion och inkomst inte nödvändigtvis följs åt enskilda år (se diagram 9.2), vilket i sin tur resulterar i en varierande sparkvot (se diagram 9.7). I perioder av hög avkastning på aktietillgångar kan hushållen välja att konsumera utifrån såväl realiserade som orealiserade värdestegringar. I perioder av låg eller negativ avkastning kan hushållen omvänt välja att kompensera uteblivna värdestegringar genom att öka sparandet i andra tillgångar. Mot bakgrund av den svaga börsutvecklingen under förra året var det därför inte förvånande att hushållens sparande fortsatte att öka.

Tabell 9.6 Hushållens sparande

Procent av disponibel inkomst

	2001	2002	2003	2004
Nettosparande	-0,5	2,8	2,6	1,9
Finansiellt sparande	-0,2	3,3	3,2	2,5

Anm.: Exklusive sparande i avtalspensioner.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

En mer stabil finansiell förmögenhetsutveckling och en initialt stark real förmögenhet förväntas bidra till ökad konsumtion framöver.

Framåtblickande hushåll gör att också förväntningar om framtida inkomster har betydelse för deras benägenhet att konsumera. Om förväntningarna om den framtida egna ekonomin är fördelaktiga antas viljan att konsumera öka. För närvarande är hushållens framtidsförväntningar relativt dämpade vilket alltså bedöms hålla tillbaka konsumtionen något i år. I takt med att konjunkturen stärks och arbetslösheten minskar väntas dock konsumtionen kunna öka något snabbare under 2004 än under 2003.

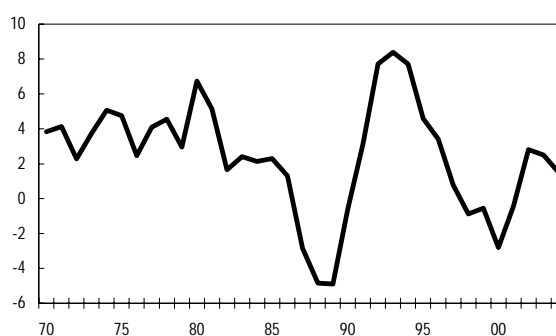
Sammantaget förutses en minskad allmän osäkerhet och en mer stabil värdeutveckling av hushållens aktietillgångar bidra till att konsumtionen ökar i förhållandevis god takt trots de svagare inkomstökningarna.

Konsumtionen förutses växa snabbare än inkomsterna, vilket gör att sparkvoten faller tillbaka något under perioden. Fortfarande ligger dock sparkvoten kvar på en betydligt högre nivå än under åren 1997–2000 (se diagram 9.7).

Till riskbilden hör att osäkerheten om den internationella och svenska konjunkturen för den närmaste framtiden kan komma att bestå under innevarande år, vilket skulle kunna avspeglas i fallande börskurser och fortsatt låg tillförsikt inför framtiden. En sådan utveckling kan göra att konsumtionen blir lägre än prognoserat.

Diagram 9.7 Hushållens nettosparkvot

Procent

Anm.: Sparande, exklusive avtalspensioner, i förhållande till disponibel inkomst.
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10 Investeringar

Investeringarna minskade med 2,5 % förra året. Den svaga utvecklingen förklaras av en nedgång i näringslivet medan bostadsbyggandet och offentliga myndigheters investeringar steg.

Mönstret bedöms bli detsamma i år. Investeringskonjunkturen i näringslivet är fortsatt svag. Många branscher har fortfarande överkapacitet. Även en försämrad lönsamhet och osäkerhet om den globala utvecklingen dämpar investeringsviljan. I samband med att den internationella ekonomin stärks senare i år stiger produktionen successivt och därmed även resursutnyttjandet. En svag uppgång i näringslivets investeringar förutses därför nästa år. Bostadsbyggandet fortsätter att öka samtidigt som offentliga myndigheters investeringar stiger ytterligare bl.a. tack vare de statliga satsningarna i infrastrukturen.

De totala investeringarna faller med 0,5 % i år och ökar med 2,9 % nästa år. Osäkerheten om investeringarna de närmaste åren är stor. Risken för en sämre utveckling än prognoserat dominerar.

I slutet av 2004 bedöms det fortfarande finnas lediga resurser på arbetsmarknaden, vilket möjliggör att BNP-tillväxten kan överstiga den långsiktiga åren därefter. Därmed beräknas även investeringarna öka i relativt hög takt.

Tabell 10.1 Investeringar

Procentuell volymförändring

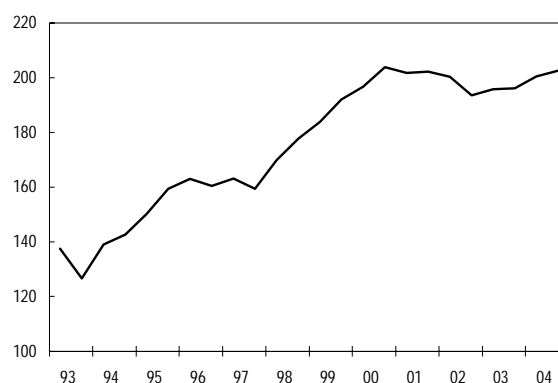
	2002	2003	2004	2005	2006
Näringslivet	-6,9	-2,2	3,0	5,2	5,0
Varuproducenter	-5,2	-1,8	3,7	-	-
Tjänsteproducenter	-8,1	-2,5	2,5	-	-
Bostäder	10,4	2,3	4,2	8,0	8,0
Offentliga myndigheter	9,5	4,5	1,4	1,3	1,2
Stat	12,4	8,0	1,0	-	-
Kommuner	6,8	1,0	1,9	-	-
Totalt	-2,5	-0,5	2,9	4,9	4,7
Byggnader	1,4	2,0	2,5	-	-
Maskiner	-4,0	-1,9	3,3	-	-
Övriga ¹	-7,2	-2,3	2,7	-	-

¹ I huvudsak datorprogram.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Diagram 10.1 Investeringar

Mdkr, fasta priser referensår 2001, säsongrensade halvårsvärden

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

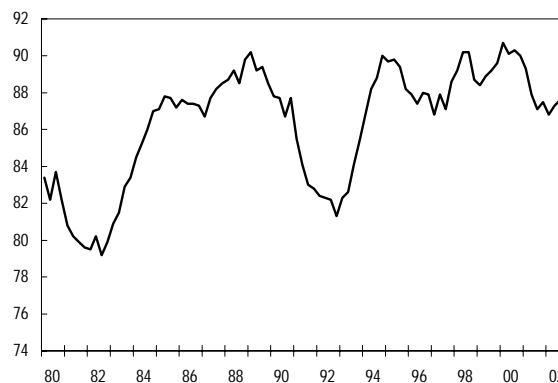
10.1 Näringslivet

Återhämtningen i varuproducenternas investeringar dröjer till nästa år

Efter en tillfällig uppgång i mitten av förra året föll industriproduktionen tillbaka igen under andra halvåret. Det finns tecken på att konjunkturen åter håller på att stärkas. Industriproduktionen beräknas öka med drygt 2 % i år, se avsnitt 5.

Diagram 10.2 Kapacitetsutnyttjandet i industrin

Procent

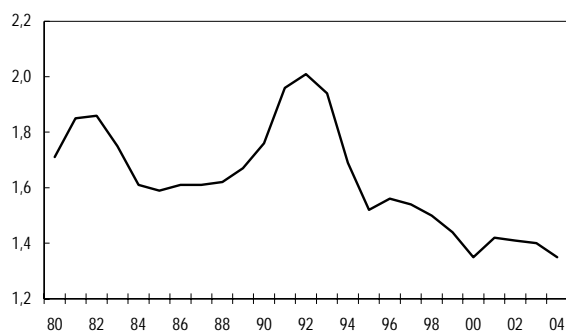
Källa: Statistiska centralbyrån.

Under 2001 föll industrins investeringar med 5 %. Trots att produktionen steg minskade investeringarna även förra året. Den tidigare höga investeringsnivån innebär dock att trots nedgången de två senaste åren ökade ändå produktionskapaciteten, dvs. ersättningsinvesteringarna och tillskottet av nya maskiner och byggnader var fortfarande större än förslitningen. Mot bakgrund av att kapacitetsutnyttjandet alltjämt är lågt förefaller det inte finnas något behov av att

utöka produktionskapaciteten i år med ett fortsatt fall i investeringarna som följd, se diagram 10.2. Statistiska centralbyråns (SCB:s) investeringsenkät från februari stöder den bilden. Visserligen förutser företagen oförändrad investeringsnivå i jämförelse med förra året, men normalt överskattar företagen utvecklingen vid enkättillfället i februari. Sammantaget bedöms industrins investeringar falla med ca 4 % i år. Därmed dröjer det till nästa år innan produktionsökningen skapar behov av att expandera produktionskapaciteten igen. Nästa år stiger industrins investeringar med knappt 5 %.

Prognosen innebär att kapitalkvoten, dvs. maskiner, byggnader och dataprogram i relation till produktionen, i år ligger kvar på fjolårets nivå men faller nästa år i samband en högre produktionsstillväxt och ett högre kapacitetsutnyttjande. Nedgången i kvoten indikerar en uppgång i investeringarna från och med nästa år.

Diagram 10.3 Kapitalkvoten i industrin

Anm.: Kapitalkvoten definieras som kvoten mellan kapitalstocken och förädlingsvärdet i industrin, uttryckt i 2001 års priser.

Källor: Statistiska centralbyrån, Konjunkturinstitutet och Finansdepartementet.

Inom andra varuproducerande branscher är bilden splittrad. Byggkonjunkturen har försvagats betydligt de senaste två åren och det finns få tecken på någon snar förbättring. Den minskade byggaktiviteten stärker bilden av en allmänt svag investeringskonjunktur, men innebär också att byggföretagen väntas minska sina inköp av bl.a. maskiner även i år. De statliga infrastruktursatsningarna och den förutsedda ökningen av bostadsbyggandet väntas emellertid medföra att byggsektorn expanderar igen nästa år. Planerna inom energisektorn är fortsatt optimistiska. Uppgången förklaras bl.a. av ny- och ombyggnationer av fjärrvärmeverk. Sammantaget väntas investeringarna i de varuproducerande branscherna, där industrin dominerar, minska i år med 2 % och öka med 4 % nästa år när strikonjunkturen stärks ytterligare.

Tabell 10.2 Varuproducenters investeringar

Procentuell volymförändring

	2001	2002	2003	2004
Jord- och skogsbruk, fiske	0,0	-0,5	2,4	1,9
El-, gas-, värme- och vattenverk	-2,2	2,6	4,6	1,4
Byggindustri	-1,3	-3,7	-1,9	3,6
Industrin	-5,0	-7,8	-3,9	4,7
Totalt	-3,8	-5,2	-1,8	3,7

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Bred nedgång i tjänstebanscher även i år

Flera branscher inom tjänstesektorn har haft och väntas ha en svag investeringsutveckling även i år. Liksom i industrin är nedgången i tjänstesektorn till stor del en konsekvens av tidigare höga investeringsnivåer. Många branscher har överkapacitet till följd av avmattningen i hushållens efterfrågan och den dämpade industrikonjunkturen. Nedgången är bl.a. tydlig inom hushållstjänster, företagstjänster och fastighetsverksamhet. I den senare är det mycket som tyder på att byggandet av kommersiella lokaler kommer att vara fortsatt begränsat även nästa år. Utöver den dämpade byggkonjunkturen är antalet ineliggande uppdrag för arkitekter det lägsta sedan 1996. Även orderläget för bygg- och teknisk konsultverksamhet är bekymmersamt enligt Konjunkturinstitutets (KI:s) barometer, vilket indikerar en svag utveckling ett till två år framåt i tiden.

Även inom handeln föll investeringarna i fjol. Stigande försäljning väntas dock medföra att handeln expanderar de närmaste åren. Inom post- och telekommunikationer väntas i år utbyggnaden av den tredje generationens mobiltelefoni bromsa nedgången från förra året. För samfärdslös noterades ett kraftigt investeringsfall 2002. Orsaken är bl.a. att flera större projekt slutfördes förra året, t.ex. utbyggnaden av Arlanda flygplats. Planerna för 2003 är delvis expansiva i denna sektor enligt SCB:s enkät. Mot bakgrund av det markanta fallet under loppet av förra året blir dock årsgenomsnittet kraftigt negativt även i år.

För tjänstesektorn som helhet förutses nedgången på 8 % i fjol följas av ett fortsatt fall på ca 2,5 % i år. Det är mycket svårt att bedöma när behov av ökande investeringar uppstår i tjänstesektorn igen. Till följd av den förhållandevis milda avmattningen i tjänstproduktionen de se-

naste åren och av att aktiviteten i denna sektor ökar ytterligare i år bedöms investeringarna i tjänstebranscherna stiga med ca 2,5 % nästa år.

Tabell 10.3 Tjänsteproducenters investeringar

Procentuell volymförändring

	2001	2002	2003	2004
Handel	3,0	-6,9	4,1	3,5
Finansiell verksamhet	5,5	-4,4	-2,0	2,6
Företagstjänster	6,6	-4,3	-2,7	3,9
Fastighetsförvaltning ¹	9,1	-5,9	-3,7	-3,1
Hushållstjänster	0,4	-6,5	-3,3	3,3
Övrig tjänsteverksamhet	-2,8	-12,4	-5,3	2,7
därav				
Transport	-10,1	-14,3	-9,6	2,5
Post och tele	12,9	-10,9	-0,2	2,8
Hotell, restaurang	-1,4	-6,7	0,1	3,3
Övrigt	6,8	-9,8	3,4	3,5
Totalt	2,2	-8,1	-2,5	2,5

¹ Exklusive bostäder.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

10.2 Offentliga myndigheter

Statens bygginvesteringar ökade kraftigt under förra året och bidrog till att hålla uppe den totala investeringsutvecklingen med 1 procentenhet. De ökade resurser som avsatts för åtgärder i infrastrukturen innebär att statens bygginvesteringar stiger även framöver, dock med avtagande styrka. Även inom kommunala myndigheter har betydande bygginvesteringar genomförts de senaste åren. Ytterligare behov finns även om ökningstakten avtar. Liksom i näringslivet väntas inköpen och egenproduktionen av datorprogram fortsätta att falla i år, vilket dämpar uppgången i offentliga myndigheters investeringar. Sammantaget beräknas den offentliga sektorns investeringar öka med 4,5 % i år och med 1,4 % nästa år.

10.3 Bostäder

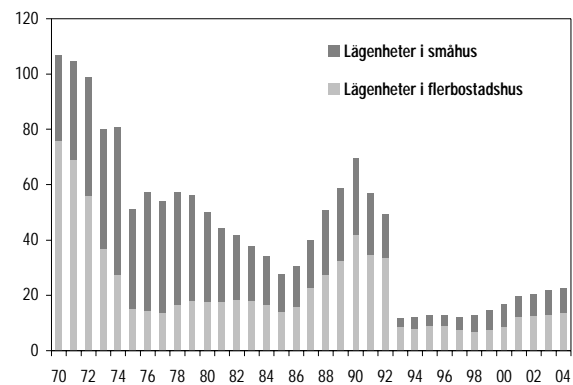
Investeringarna i bostäder ökade totalt med drygt 10 % förra året enligt nationalräkenska-

perna. Ombyggnationerna förblev oförändrade och har legat på i stort sett samma nivå sedan 1998.¹⁴ Nybyggnationerna ökade däremot med hela 18 %. Utvecklingen av nybyggnationerna väntas nu bromsas upp påtagligt och sammantaget betyder det att de totala bostadsinvesteringarna förväntas öka med mer måttliga 2,3 % i år och 4,2 % nästa år.

Bakom ökningen av nybyggnationerna ligger främst ett ökat småhusbyggande. Antalet påbörjade nya lägenheter i småhus steg från 7 100 år 2001 till 7 800 förra året. Nybyggnationerna av antalet lägenheter i flerbostadshus ökade endast marginellt till 12 800. Totalt påbörjades således nybyggnationer av 20 600 lägenheter förra året.¹⁵ Det är visserligen en ökning med 1 000 lägenheter jämfört med året innan men utgör ändå en låg nivå historiskt sett.

Diagram 10.4 Påbörjade nybyggnationer av bostäder

Antal lägenheter, tusental

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Antalet nybyggda småhus beräknas fortsätta att öka även i år för att därefter ligga kvar på samma nivå nästa år. Som visas i avsnitt 9 är hushållens ekonomiska situation fortfarande stark trots den kraftiga börsnedgången i fjol. Hushållens inkomster väntas fortsätta att öka, om än i lägre takt än tidigare, samtidigt som läget på arbetsmarknaden är förhållandevis stabilt. Detta är viktiga förutsättningar för en fortsatt hög efterfrågan på bostäder. Ytterligare en faktor som talar för ett ökat småhusbyggande är att försäljningspriserna på andrahandsmarknaden vände uppåt under andra kvartalet 2002 efter att ha

¹⁴ Ombyggnationer avser tillskott av lägenheter, t.ex. genom att vindar inreds, befintliga hus byggs till eller lokaler byggs om till lägenheter.

¹⁵ Statistiken avser antal bostadslägenheter som påbörjats i småhus och flerbostadshus.

legat still i ett år. Ännu syns dock ingen uppgång i antal bygglov för småhus.

En viktig orsak bakom de senaste årens ökning av bostadsbyggandet i flerbostadshus har varit den starka prisuppgången för befintliga bostadsrätter. Denna prisutveckling har nu bromsats upp och i Stockholm föll medelpriset på bostadsrätter under fjärde kvartalet. Det är dock osäkert om kvadratmeterpriserna föll eftersom nedgången kan vara en sammansättnings-effekt. Prisutvecklingen talar för att omfattningen av satsningar på nybyggnationer av flerbostadshus kommer att avta. Detta syns tydligt i antalet bygglov som visserligen fortsatt att öka i landet som helhet, men som minskat kraftigt i tillväxtregionerna. Tredje kvartalet i fjol hade antalet bygglov i Stockholm för lägenheter i flerbostadshus som inte omfattas av investeringsbidrag, minskat från 4 200 till 2 900 på ett år. För flerbostadshusen prognoseras ett i det närmaste oförändrat antal påbörjade nybyggnationer i år och därefter en viss ökning nästa år.

Sammantaget betyder det att för 2003 beräknas antalet påbörjade nybyggnationer uppgå till knappt 22 000 och för 2004 till 22 500. På medellång sikt, dvs. åren 2005 och 2006, väntas investeringsvolymerna öka för att gå mot mer långsiktiga nivåer. Bostadsinvesteringarna beräknas öka med 8 % respektive år.

I budgetpropositionen för 2003 angav regeringen som mål att det skall byggas 120 000 nya lägenheter under perioden 2003–2006. Behovet av nya bostäder skiljer sig åt mellan olika delar av landet. Boverkets årliga enkät visar att antalet kommuner med brist på bostäder ökat från 77 i förra årets undersökning till 100 i år. Fortfarande är det något fler kommuner (116 st) som uppger att de har överskott på bostäder men andelen av befolkningen som bor i kommuner med brist på bostäder har ökat och uppgår nu till 60 %. Det råder brist på bostäder framför allt i storstadsregionerna samt på många högskole- och universitetsorter. En åtgärd som vidtas i syfte att åstadkomma bättre balans på bostadsmarknaderna i tillväxtregionerna är införandet av den nya investeringsstimulans som motsvarar en sänkning av byggmomsen från 25 % till 6 % vid byggande av mindre hyreslägenheter och studentbostäder.

10.4 Lager

Såväl handeln som industrin justerade ned sina lager förra året. En oväntat stor lageruppbyggnad under fjärde kvartalet medförde dock att lagerförändringarnas negativa effekt på BNP-utvecklingen stannade vid 0,1 % av BNP. Uppbyggnaden i slutet av förra året skedde i såväl handeln som i industrin.

Inom industrin var det färdigvarulagren som växte under fjärde kvartalet. Ökningen verkar delvis vara ofrivillig och det förefaller därför finnas ett mindre behov av att minska färdigvarulagren inledningsvis i år. Därefter väntas en planerad lagerökning ske i samband med en allt högre produktionsnivå. Industrins insatsvarulager sjönk däremot kraftigt under fjärde kvartalet med ett markant fall i lagerkvoten, dvs. lagren i förhållande till produktionen, som följd. Insatsvarulagren förefaller snarast vara något för små. Därför bedöms dessa lager öka redan inledningsvis i år. Det bör dock understrykas att förändringarna av industrins lager i år väntas vara förhållandevis små.

Försäljningen i detaljhandeln ökade starkt under andra halvåret 2002. Lagertillväxten i handeln i slutet av året verkar därför till största delen vara en konsekvens av att sektorn fortsatte att expandera. KI:s barometer stärker den bilden. Missnöjet med lagerläget steg visserligen något i slutet av 2002, men förändringarna av lageromdömena var begränsade. Endast små förändringar av handelslager förutses därmed framöver.

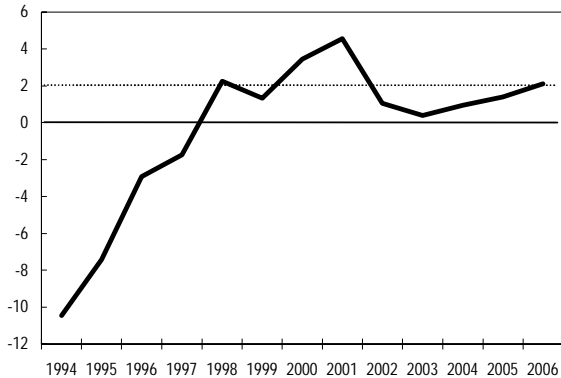
Sammantaget förutses en svag lagerökning i år och nästa år. Mot bakgrund av förra årets neddragningar i handeln och industrin bidrar ändå lagerinvesteringarna i år positivt till BNP-tillväxten med 0,2 % av BNP. Nästa år är lagerutvecklingen tillväxtneutral.

11 Den offentliga sektorn

Den offentliga sektorns finansiella sparande minskar i år till ett överskott på 0,4 % av BNP. Från 2004 sker successiv förstärkning av det finansiella sparande och 2006 beräknas åter ett överskott på 2 % av BNP. Därigenom reduceras skulden som andel av BNP och en positiv finansiell förmögenhet återställs.

Diagram 11.1 Den offentliga sektorns finansiella sparande

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

11.1 Den konsoliderade offentliga sektorn

Finansiellt sparande

År 2002 uppgick den offentliga sektorns finansiella sparande till 25 miljarder kronor eller 1,1 % av BNP. Det är en kraftig minskning från 2001, då sparandet uppgick till över 100 miljarder kronor. Det höga sparandet 2001 beror emellertid till stor del på ofullständig periodisering i nationalräkenskapernas (NR:s) redovisning av skatter, som sammantaget förstärkte det redovisade sparandet med ca 2 % av BNP, se tabell 11.1. Periodiseringseffekter uppkommer huvudsakligen till följd av variationer i bolags- och kapitalvinster. Skatten på dessa redovisas i NR med ett års eftersläpning. De exceptionellt höga

skatteinkomsterna på bolags- och kapitalvinster 2000 redovisas således 2001.

Om sparandet även justeras för konjunkturläget fås ett mått på sparandets underliggande, strukturella, nivå. (Bedömningen av det strukturella sparandet beskrivs närmare i avsnitt 11.5.) Det strukturella sparandet beräknas ha minskat som andel av BNP från 4,2 % 2000 till 0,8 % 2002. Denna utveckling avspeglar en expansiv finanspolitik.

År 2003 minskar det redovisade sparandet till 0,4 % av BNP, medan det strukturella sparandet ökar till 1,4 % av BNP. Den skilda utvecklingen förklaras av den vikande konjunkturen (BNP-gapet vidgas) och av att även 2002 års redovisade sparande höjdes av skatteperiodiseringen. Dessa faktorer påverkar det redovisade men inte det strukturella sparandet. Under de följande åren ökar såväl det redovisade som det strukturella sparandet och 2006 väntas sparandet överstiga 2 % av BNP. Det strukturella sparandet ökar från 0,8 % av BNP 2002 till 2,2 % av BNP 2006. Finanspolitikens inriktning under prognosperioden, mätt som förändringen av det strukturella sparandet, bedöms därför vara stram.

År 2002 uppgick den offentliga sektorns inkomster som andel av BNP till 56,8 % medan utgifterna uppgick till motsvarande 55,8 %. För 2003 är inkomsterna, som andel av BNP, oförändrade medan utgifterna ökar. Det finansiella sparandet beräknas till 0,4 % av BNP. År 2004 beräknas sparandet stiga till 1 % BNP under det att både inkomster och utgifter minskar som andel av BNP. Denna minskning fortsätter under 2005 och 2006 och sparandet beräknas uppgå till 1,4 % respektive 2,1 % av BNP, se tabell 11.2.

Det finansiella sparandet fördelas 2003 mellan den offentliga sektorns tre delar så att staten har ett underskott på 43 miljarder kronor medan ålderspensionssystemet visar ett överskott på 51 miljarder kronor. Det statliga underskottet väntas minska under prognosperioden samtidigt

Tabell 11.1 Offentliga sektorns finansiella sparande

Procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Finansiellt sparande enligt NR/ENS	3,4	4,6	1,1	0,4	1,0	1,4	2,1
Skatteperiodisering m.m.	1,0	-2,1	-0,8	0,1	0,1	0,2	0,1
Justering för BNP-gap	-0,3	0,4	0,5	1,0	0,7	0,3	0,0
Strukturellt sparande	4,2	2,8	0,8	1,4	1,7	1,9	2,2

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

som pensionssystemets överskott ökar något. Den kommunala sektorns finanser väntas visa underskott 2004–2006 efter ett mindre överskott 2003. Underskotten bedöms vara förenliga med ett positivt resultat som det definieras i balanskravet för kommuner och landsting.

Den finansiella ställningen

Den offentliga sektorns finansiella tillgångar och skulder redovisas i Statistiska centralbyråns finansiella rapporter. Enligt de regler som gäller inom EU (ENS-95) värderas tillgångar och skulder till marknadspris. Det innebär att förändringen av den finansiella nettoställningen inte bara bestäms av det finansiella sparandet utan också påverkas av värdeförändringar på finansiella tillgångar och skulder. Det gäller såväl realiserade som realiserade värdeförändringar.

Tabell 11.2 Den offentliga sektorns finanser

Miljarder kronor

	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	1 330	1 377	1 430	1 489	1 555
<i>procent av BNP</i>	56,8	56,8	56,5	56,1	56,1
Skatter och avgifter	1 201	1 241	1 290	1 341	1 400
<i>procent av BNP</i>	51,3	51,2	51,0	50,6	50,5
Kapitalinkomster	51	53	54	58	62
Övriga inkomster	78	82	85	89	93
Utgifter	1 305	1 367	1 406	1 452	1 496
<i>procent av BNP</i>	55,8	56,4	55,5	54,7	53,9
Utgifter exkl. räntor	1 231	1 299	1 346	1 381	1 425
<i>procent av BNP</i>	52,6	53,5	53,2	52,1	51,4
Ränteutgifter	74	68	59	71	71
<i>procent av BNP</i>	3,2	2,8	2,3	2,7	2,6
Finansiellt sparande	25	10	24	37	59
<i>procent av BNP</i>	1,1	0,4	1,0	1,4	2,1
Staten	-14	-43	-23	-16	5
ÅP-systemet	48	51	53	58	57
Kommunal sektor	-8	1	-6	-4	-4
Finansiell ställning					
Nettoskuld	59	29	4	-27	-86
<i>procent av BNP</i>	2,5	1,2	0,2	-1,0	-3,1
Konsoliderad bruttoskuld	1 227	1 237	1 267	1 284	1 287
<i>procent av BNP</i>	52,4	51,0	50,0	48,4	46,4

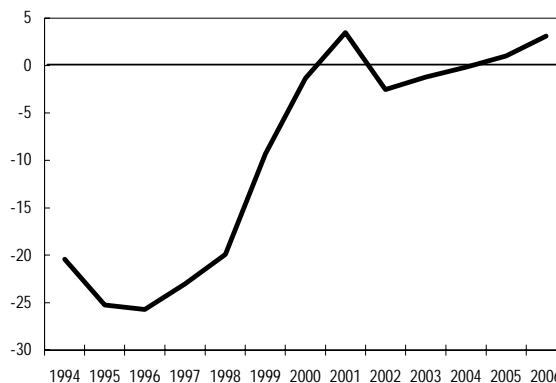
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den offentliga sektorns finansiella förmögenhet uppgick 1990 till över 100 miljarder kronor eller 8 % av BNP. Under den djupa krisen i början av

1990-talet försämrades den finansiella ställningen snabbt. Förmögenheten vändes till en nettoskuld som 1996 var 467 miljarder kronor eller nära 27 % av BNP. Sedan 1996 har den finansiella ställningen förbättrats och 2001 vändes nettoskulden åter igen till en positiv förmögenhet.

Diagram 11.2 Den offentliga sektorns finansiella nettoställning

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Kraftiga värdeminskningar på den offentliga sektorns innehav av aktier under 2002 medförde åter en nettoskuld, trots ett fortsatt positivt sparande. I prognosen görs inget antagande om framtida värdeförändringar med undantag av effekter på statsskulden av valutakursens utveckling. Det innebär att nettoskulden utvecklas i takt med det finansiella sparandet. Det positiva sparandet medför att nettoskulden minskar under prognosperioden och 2005 väntas den offentliga sektorns finansiella tillgångar åter överstiga skulderna.

Fördelningen av det finansiella sparandet mellan staten och ålderspensionssystemet medför att förbättringen av den finansiella ställningen sker genom ökade tillgångar i pensionsystemet. Underskottet i statens finansiella sparande innebär att skuldsidan i den offentliga sektorns balansräkning ökar under prognosperioden. Skuldökningen är dock inte större än att statsskulden och den konsoliderade bruttoskulden fortsätter att minska som andel av BNP.

Den konsoliderade bruttoskulden definieras av EU-regler (Maastricht-villkoren). Definitionen innebär att den offentliga sektorns bruttoskuld minskas med den offentliga sektorns innehav av interna skulder. För svenska förhållanden innebär definitionen att den konsoliderade bruttoskulden består av den konsoliderade statsskulden och kommunsektorns skulder på kreditmarknaden med avdrag för AP-

fondens innehav av statsobligationer. Värderingen sker till nominellt värde.

Den konsoliderade skulden uppgick vid utgången av 2002 till 52,4 % av BNP, vilket med god marginal underskrider referensvärdet inom EU på 60 % av BNP. Vid slutet av 2005 väntas den konsoliderade bruttoskulden understiga 50 % av BNP.

Jämförelse med budgetpropositionen för 2003

Den offentliga sektorns finansiella sparande blev 13 miljarder kronor lägre 2002 än vad som beräknades i budgetpropositionen, trots att skatteinkomsterna blev något högre än väntat. Försämringen beror på högre statliga och kommunala utgifter. År 2003 och framåt får nedrevideringen av BNP-tillväxten sedan budgetpropositionen genomslag i lägre skatteinkomster än vad som då beräknades, trots att de kommunala skattehöjningarna blev högre än väntat. Högre utgifter bidrar också till försämringen av det finansiella sparandet jämfört med beräkningen i budgetpropositionen. Sammantaget har den offentliga sektorns finansiella sparande reviderats ned med 25 miljarder kronor 2003 och med 15 miljarder kronor 2004 jämfört med bedömningen i budgetpropositionen.

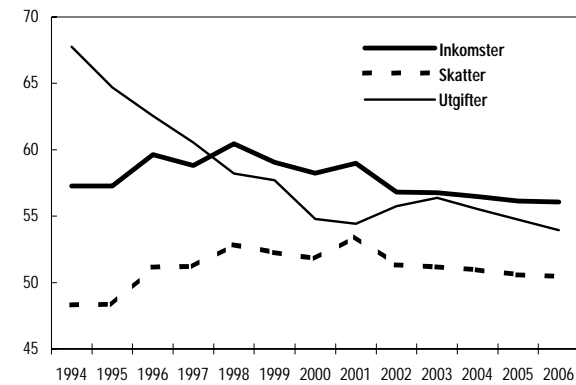
Nettoskulden, som den redovisas i Statistiska centralbyråns finansiella räkenskaper, har reviderats ned med 74 miljarder kronor 2001, vilket innebär att den finansiella nettoställningen var starkare än vad som redovisats tidigare. Trots det förbättrade utgångsläget beräknas nu nettoskulden redan 2002 vara högre än bedömningen i budgetpropositionen. Det beror på de stora värdeminskningar som skedde på aktier under förra året. Därtill kommer att både netto- och bruttoskulden ökar i förhållande till prognosen i budgetpropositionen till följd av lägre finansiellt sparande.

Skatter och avgifter

De skatter som redovisas i den offentliga sektorn är något lägre än de totala skatterna. I nationalräkenskaperna (NR) redovisas nämligen den del av mervärdesskatten och tullinkomsterna som ingår i avgiften till EU, inte som transaktioner i den offentliga sektorn, utan som en skatt till utlandet.

Diagram 11.3 Den offentliga sektorns inkomster och utgifter

Procent av BNP

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

År 2002 uppgick de totala skatteinkomsterna enligt NR till 51,8 % av BNP, se tabell 11.3. Om man periodiserar skatterna till det inkomstår skatten avser får man en mer rättvisande bild av skattekvotens förändring och nivå, som periodiserat väntas uppgå till 50,8 %. (Utfallet av 2002 års periodiserade skatter baseras på taxeringen hösten 2003.) Den periodiserade skattekvoten ökar i år med 0,8 procentenheter till 51,6 %. Ökningen beror dels på höjda kommunalskatter, dels på att det särskilda grundavdraget för pensionärer har avskaffats och ersatts med en beskattad garantipension. Inga större förändringar av skattereglerna ingår i prognoserna för de följande åren. Ändå faller skattekvoten såväl enligt NR:s redovisning som i periodiserade termer. Det beror främst på att de viktigaste skattebaserna utvecklas långsammare än BNP.

Tabell 11.3 Skatter och avgifter

Procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Hushållens skatter och avgifter	19,6	19,7	19,6	19,6	19,6
Företagens direkta skatter	2,7	2,4	2,4	2,3	2,4
Arbetsgivar- och egenföretagaravgifter	14,8	14,7	14,6	14,6	14,5
Mervärdesskatt	9,4	9,5	9,4	9,3	9,3
Fastighetsskatt	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9
Övriga indirekta skatter	4,4	4,3	4,2	4,1	4,1
Summa inkl. skatt till EU	51,8	51,5	51,2	50,9	50,8
<i>varav till EU</i>	<i>0,5</i>	<i>0,4</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>	<i>0,3</i>
Periodisering m.m.	-1,1	0,1	0,1	0,2	0,1
Periodiserad skatt	50,8	51,6	51,3	51,0	50,9

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Andra inkomster

Vid sidan av skatter har den offentliga sektorn andra inkomster, som 2002 uppgick till 130 miljarder kronor eller 5,5 % av BNP. Omkring 40 % av dessa inkomster består av kapitalinkomster i form av räntor och utdelningar, varav ca hälften är direktavkastning på pensionsfonderna. Övriga inkomster består till 80 % av tillräknade pensionsavgifter och kapitalförslitning. Dessa inkomster är kalkylmässiga och motsvaras på utgiftssidan av lika stora utgifter, som inräknas i den offentliga konsumtionen. I övrigt har den offentliga sektorn transfereringsinkomster från hushåll, företag och utlandet. Sammantaget beräknas kapitalinkomsterna och övriga inkomster vara i stort sett oförändrade som andel av BNP under prognosåren.

Utgifter

År 2002 uppgick den offentliga sektorns utgifter som andel av BNP (utgiftskvoten) till 55,8 %. Utgiftskvoten beräknas stiga med 0,6 procentenheter i år. Exklusive ränteutgifter ökar utgiftskvoten med knappt 1 procentenhet, se tabell 11.4. Hälften av denna ökning beror på att det särskilda grundavdraget för pensionärer avskaffas och ersätts med en beskattad garantipension. Det höjer även den offentliga sektorns inkomster med motsvarande belopp. Högre kommunala konsumtionsutgifter förklarar merparten av den resterande ökningen. Utgiftskvoten beräknas sjunka från 2004, delvis till följd av att den ekonomiska tillväxten tar fart.

Transfereringar till hushåll stiger 2003 som andel av BNP, delvis till följd av ovan nämnda införande av beskattad garantipension. De senaste årens kraftiga ökning av utgifterna för sjukförsäkringen bryts men sjukersättningen (förtidspensionerna) fortsätter att öka. Från 2004 väntas transfereringarna minska genom att arbetslösheten sjunker. Pensionsutgifterna, som ökar starkt i volym under hela prognosperioden, minskar trots det som andel av BNP 2005. De index som styr pensioner (inkomstindex och KPI) ökar långsammare än BNP.

Övriga transfereringar stiger något 2003 och 2004 genom att den BNI-baserade EU-avgiften ökar. Det är delvis ett resultat av att en större del av den totala EU-avgiften baseras på BNI. Den del av EU-avgiften som baseras på basen för mervärdesskatten räknas inte som en utgift i

nationalräkenskaperna utan som en skatt till utlandet.

Den statliga konsumtionen väntas minska i fasta priser med 0,5 % per år 2003 och 2004. Inom ramen för balanskravet uppgår det finansiella utrymmet för en fortsatt tillväxt i den kommunala sektorns konsumtion till 0,8 % 2003 och till 0,5 % 2004. Trots att ökningen i år är betydligt lägre än för BNP stiger den offentliga konsumtionen som andel av BNP. Det beror på en relativt hög prisutveckling för den kommunala konsumtionen främst till följd av höjda premier för avtalsförsäkringar.

Satsningar på infrastruktur bidrar till att de offentliga investeringarna ökar i volym och ligger kvar på en relativt hög andel av BNP under prognosperioden.

Ränteutgifterna uppgick 2002 till 3,2 % av BNP. Det låga ränteläget och förstärkningen av valutakursen väntas medföra en kraftig minskning av ränteutgifterna under 2003 och 2004. Mellan 2002 och 2004 sjunker ränteutgifterna med 15 miljarder kronor eller med nära 1 % av BNP. De minskade ränteutgifterna innebär att underskottet av kapitalinkomster och ränteutgifter, netto, reduceras från 23 miljarder kronor 2002 till endast 5 miljarder kronor 2004. En normalisering av ränteläget och stigande statsskuld medför att ränteutgifterna stiger 2005.

Tabell 11.4 Den offentliga sektorns utgifter

Procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Hushållstransfereringar	18,6	19,2	18,9	18,4	18,2
Pensioner	8,6	9,2	9,2	8,9	8,9
Sjukdom	4,5	4,6	4,6	4,7	4,6
Arbetsmarknad	1,5	1,6	1,4	1,2	1,1
Familjer och barn	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8
Studier	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4
Socialbidrag m.m.	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
Övrigt	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9
Övriga transfereringar	2,9	3,0	3,2	3,0	2,9
varav					
BNI-avgiften till EU	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7
Konsumtion	28,0	28,2	27,9	27,5	27,2
Staten och ÅP-systemet	8,0	7,9	7,8	7,6	7,5
Kommunal sektor	20,0	20,3	20,1	19,9	19,7
Investeringar	3,1	3,1	3,2	3,1	3,1
Ränteutgifter	3,2	2,8	2,3	2,7	2,6
Summa utgifter	55,8	56,4	55,5	54,7	53,9
exklusive räntor	52,6	53,5	53,2	52,1	51,4

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

11.2 Den statliga sektorn

Statens finansiella sparande visade ett underskott på 14 miljarder kronor 2002, medan budgetsaldot visade ett överskott på 1 miljard kronor. Skillnaden mellan det finansiella sparandet och budgetsaldot beror bl.a. på att en extra utdelning från Riksbanken på 20 miljarder kronor tillgodoräknas budgetsaldot men inte det finansiella sparandet. Enligt de regler som gäller för nationalräkenskaperna inom EU inkluderas endast den "normala" utdelningen i det finansiella sparandet.

Tabell 11.5 Statens finanser (exklusive statliga affärsverk och aktiebolag)

Miljarder kronor

	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	742	752	788	819	855
Skatter och avgifter	678	686	722	749	783
Övriga inkomster	64	65	66	69	72
Utgifter	756	794	811	835	850
Transfereringar till hushåll, näringsliv och utlandet	310	344	355	359	365
Bidrag till kommuner	120	122	124	127	129
Ålderspensionsavgifter till pensionssystemet	22	21	23	25	25
Premiepensionsmedel	20	22	24	24	25
Konsumtion och investeringar	219	227	235	239	246
Ränteutgifter	66	59	50	61	60
Finansiellt sparande	-14	-43	-23	-16	5
<i>procent av BNP</i>	<i>-0,6</i>	<i>-1,8</i>	<i>-0,9</i>	<i>-0,6</i>	<i>0,2</i>
Budgetsaldo	1	-21	-27	-9	-1
<i>procent av BNP</i>	<i>0,1</i>	<i>-0,9</i>	<i>-1,1</i>	<i>-0,3</i>	<i>0,0</i>
Statsskuld¹	1 165	1 164	1 189	1 202	1 202
<i>procent av BNP</i>	<i>49,8</i>	<i>48,0</i>	<i>47,0</i>	<i>45,3</i>	<i>43,3</i>

¹ I redovisningen av statsskulden används konsoliderad statsskuld (i enlighet med Årsredovisningen för staten) vilket innebär att statliga myndigheters innehav av statspapper konsolideras.

Källor: Riksgäldskontoret, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

År 2003 ökar statens skatteinkomster med endast 8 miljarder kronor medan den offentliga sektorns skatteinkomster ökar med 40 miljarder kronor. Större delen av ökningen tillfaller den kommunala sektorn till följd av kommunala skattehöjningar och slutavräkningen av kommunalskattemedel. De statliga utgifterna ökar med 38 miljarder kronor och underskottet i det finansiella sparandet ökar till 43 miljarder kronor. Budgetunderskottet blir lägre bl.a.

genom att antagna försäljningar av aktier om 15 miljarder kronor inräknas i budgetsaldot men inte i det finansiella sparandet.

År 2004 väntas inkomsterna öka starkare och nu föreslagna besparingar i budgeten samt fortsatt fallande ränteutgifter bidrar till att underskottet i det finansiella sparandet reduceras till 23 miljarder kronor. Under de följande åren fortsätter förstärkning av statens finanser och för 2006 beräknas ett mindre överskott i statens finansiella sparande.

Från och med 2003 gäller nya principer för Riksgäldskontorets definition av statsskulden. Den nya definitionen innebär att skuldbytesavtal och valutaterminer inkluderas i statsskulden samt att alla skuldinstrument värderas till nominella slutvärden. Genom den nya definitionen höjdes den redovisade statsskulden med 44 miljarder kronor vid årsskiftet 2002/2003. Riksgäldskontoret redovisar statsskulden brutto, medan statliga myndigheters innehav av statsobligationer avräknas i Årsredovisningen för staten och i tabell 11.5. Den således konsoliderade statsskulden utgör statsskuldens bidrag till den offentliga sektorns konsoliderade bruttoskuld, som den mäts i EU-sammanhang.

Statsskulden minskar 2003 enligt det nya måttet, trots ett budgetunderskott (lånebehov) på 21 miljarder kronor. Det beror på att skulden i utländsk valuta reduceras av den förutsatta apprecieringen av kronan. Statsskulden ökar sedan under prognosperioden, men ökningen är inte större än att skulden minskar som andel av BNP.

11.3 Ålderspensionssystemet

Ålderspensionssystemet består av en fördelningsdel och en premiepensionsdel. Fördelningsdelen finansieras genom AP-fonderna, som fungerar som en buffert i det nya pensionssystemet. Vid sidan av AP-fonderna sker en förmögenhetsuppbyggnad inom premiepensionssystemet. De medel som sedan 1995 avsätts motsvarar intjänad premiepensionsrätt och placeras först i Riksgäldskontoret (RGK) och därefter hos den fondförvaltare som den enskilde själv väljer. Genom att den statliga myndigheten Premiepensionsmyndigheten (PPM) formellt är ägare av fondandelarna inräknas sparandet i premiepensionssystemet i den offentliga sektorn.

Tabell 11.6 Ålderspensionssystemet

Miljarder kronor

	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	203	209	220	231	241
Avgifter	161	165	171	179	185
Premiepensionsmedel	20	22	24	24	25
Räntor, utdelningar m.m.	22	23	26	28	31
Utgifter	155	158	167	173	184
Pensioner	152	155	164	170	180
Övriga utgifter	3	3	3	4	4
Finansiellt sparande	48	51	53	58	57
<i>procent av BNP</i>	<i>2,0</i>	<i>2,1</i>	<i>2,1</i>	<i>2,2</i>	<i>2,1</i>
därav					
AP-fonderna ¹	26	27	26	29	27
Premiepensionsmyndigheten	21	24	27	28	30

¹ Med AP-fonderna avses fördelningsdelen av ålderspensionssystemet.

Källor: Riksgäldskontoret, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Under den tillfälliga förvaltningen i RGK ingår avsättningarna till premiepensionssystemet i statens sparande och reducerar därmed statskulden. Medel motsvarande premiepensionsrätten överförs till PPM andra året efter inkomståret. Det sparande som sker inom premiepensionssystemet motsvaras således av ett minskat sparande i staten.

År 2002 uppgick det finansiella sparandet i pensionssystemet, dvs. AP-fonderna och PPM, till 48 miljarder kronor eller 2 % av BNP. Trots det positiva sparandet minskade placerings-tillgångarna i pensionssystemet med nära 90 miljarder kronor under förra året. Det beror på kraftiga värdepemskningar på aktier, som svarar för större delen av tillgångarna både i AP-fonderna och i de fonder som förvaltas av PPM. Värdeförändringar påverkar inte det finansiella sparandet. Där inräknas endast direktavkastningen i form av räntor och utdelningar.

År 2003 stiger sparandet till följd av att staten övertar pensionsutgifter på 7 miljarder kronor. Sparandet förutses sedan ligga kvar på en nivå strax över 2 % av BNP under prognosperioden. Hela målet om ett överskott om 2 % av BNP för de samlade offentliga finanserna kommer således de närmaste åren att ligga i pensionssystemet och användas för att bygga upp pensionsfonderna. Sparandet i premiepensionssystemet stiger under prognosperioden och kommer 2006 att vara större än i fördelningssystemet.

11.4 Kommunsektorn

Kommunsektorns ekonomi förbättrades under slutet av 1990-talet och år 2000. Det var framför allt en gynnsam sysselsättningsutveckling i ekonomin som bidrog till ett växande skatteunderlag och därmed ökade skatteinkomster för kommuner och landsting. Även statsbidragen steg under denna period till följd av att ett antal reformer genomfördes inom det kommunala området.

Den kommunala konsumtionen har ökat kraftigt sedan 2000. Samtidigt avtog sysselsättningsökningen i ekonomin under 2001 och 2002, vilket bidrog till att skatteunderlaget steg i en något långsammare takt än tidigare år. Utgifterna ökade under dessa år mer än inkomsterna och 2002 uppvisade kommunsektorn ett underskott i det finansiella sparandet på 8 miljarder kronor. Balanskravet började tillämpas 2000 och innebär att kommuner och landsting skall upprätta en budget i balans. Om underskott uppstår skall detta balanseras inom två år. År 2002 uppvisade kommunsektorn som helhet ett negativt resultat.¹⁶

Kommunsektorns finanser

År 2003 höjdes skatterna med i genomsnitt 65 öre i kommunsektorn som helhet. Den genomsnittliga skattesatsen är efter höjningen 31,17 % och antas vara oförändrad under prognosperioden. Höjningen motsvarar 8,5 miljarder kronor i ökade skatteinkomster. Finanserna förbättras därmed under innevarande år och det finansiella sparandet för sektorn som helhet beräknas uppgå till 1 miljard kronor.

Trots skattehöjningen revideras det finansiella sparandet ned 2003 jämfört med prognosen i budgetpropositionen för 2003 (en genomsnittlig skattehöjning med 25 öre prognoserades i budgetpropositionen). Nedrevideringen av det finansiella sparandet beror främst på höjda premier för avtalsförsäkringar vilket motsvarar en kostnadsökning på 4 miljarder kronor.

Inkomstökningen beräknas dämpas relativt kraftigt nästa år trots att det tillfälliga sysselsätt-

¹⁶ Det resultat som kommuner och landsting redovisar i resultaträkningarna skiljer sig ifrån definitionen av finansiellt sparande enligt nationalräkenskaperna.

ningsstödet och den så kallade 200-kronan¹⁷ förlängs till 2004. I löpande priser ökar inkomsterna med 2,1 %, vilket kan jämföras med en inkomstökning på ca 6 % per år 2002 och 2003. Uppbromsningen av kommunsektorns inkomstökning beror främst på stora slutavräkningar på kommunalskatten vilket bidrar till ett inkomstbortfall motsvarande 4,5 miljarder kronor 2004.¹⁸ Det finansiella sparandet försämras till -6 miljarder kronor 2004 trots en återhållsam ökning av utgifterna.

Tabell 11.7 Kommunsektorns finanser

Miljarder kronor					
	2002	2003	2004	2005	2006
Inkomster	549	584	596	618	641
Skatter och statsbidrag	503	534	544	565	585
Övriga inkomster	46	50	52	53	56
Utgifter	558	582	601	623	645
Konsumtion	468	492	509	527	545
Volymförändring, %	2,3	0,8	0,5	0,5	0,5
Övriga utgifter	90	90	92	96	100
Finansiellt sparande	-8	1	-6	-4	-4
% av BNP	-0,4	0,1	-0,2	-0,2	-0,1

Anm.: Statsbidragen och skatterna redovisas tillsammans eftersom effekten av reformer som påverkar skatteunderlaget neutraliseras genom justeringar av statsbidragen.

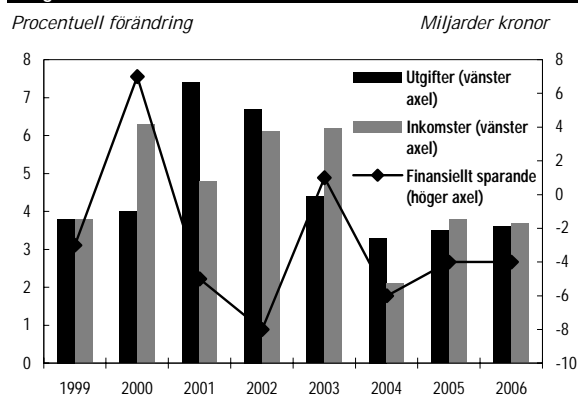
Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Under 2005 ökar skatteinkomsterna snabbare än 2004 samtidigt som det tillfälliga sysselsättningsstödet och 200-kronan upphör. Det finansiella sparandet förbättras något 2005 och 2006 till -4 miljarder kronor. Ett finansiellt underskott i den storleksordningen bedöms vara förenligt med ett resultatmässigt överskott sammantaget i kommunsektorn. Balanskravet uppfylls för sektorn som helhet åren 2004–2006 förutsatt att ökningen i verksamhetsvolymen begränsas till 0,5 % per år.

Under de senaste åren har det ekonomiska läget varit sämre för landstingen än för primärkommunerna. År 2002 redovisade 62 % av primärkommunerna ett positivt resultat medan endast fem av de 18 landstingen redovisade ett resultatmässigt överskott. I år höjdes skatterna

med 17 öre i primärkommunerna och med 48 öre i landstingen. Finanserna förbättras därmed framför allt i landstingen. Det finansiella sparandet i primärkommunerna bedöms vara negativt under perioden 2003–2006 medan landstingen enligt prognosen uppvisar ett positivt finansiellt sparande. För primärkommunerna bedöms ett visst underskott i det finansiella sparandet vara förenligt med att balanskravet uppfylls.

Diagram 11.4 Kommunsektorns finanser

Anm.: Exklusive Svenska kyrkan samtliga år.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Begränsat utrymme för konsumtionsökning

För att balanskravet skall uppfyllas under prognosperioden förutsätts konsumtionen öka i väsentligt lägre takt än under de senaste åren. I år beräknas utrymmet för ökad verksamhetsvolym uppgå till 0,8 %. Under perioden 2004–2006 beräknas konsumtionsökningen till 0,5 % per år i volym, vilket är i linje med vad den demografiska utvecklingen bedöms kräva.

Kommunal sysselsättning

I fjol ökade antal sysselsatta i kommuner och landsting med 1,1 % samtidigt som sysselsättningen i ekonomin som helhet ökade med endast 0,1 %. Ökningen kan sannolikt delvis förklaras av det tillfälliga sysselsättningsstödet som kommuner och landsting erhöll förra året och som nu föreslås förlängas till 2004. Den kommunala sysselsättningsökningen bedöms fortsätta såväl i år som nästa år, men i avtagande takt.

¹⁷ Överföring av statlig inkomstskatt till kommuner och landsting.

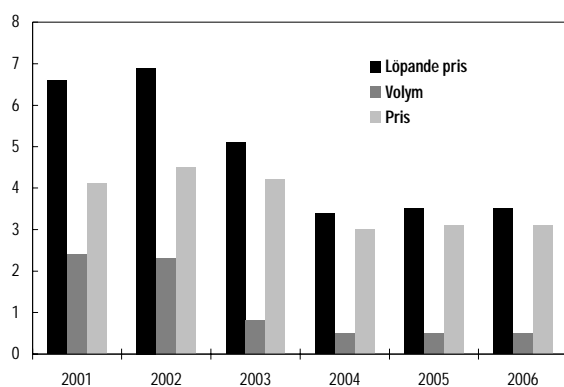
¹⁸ I nationalräkenskaperna redovisas skillnaden mellan de preliminära fastställda och de definitiva kommunskatterna året efter intjänandeåret. År 2003 får kommunerna en positiv slutavräkning om drygt 2 miljarder kronor. År 2004 väntas denna post uppgå till nästan -2,5 miljarder kronor. Dvs. ett omslag på nära 4,5 miljarder kronor 2004.

Prisutvecklingen i kommunal sektor

De kommunala utgifterna består till ca 85 % av konsumtionsutgifter. Kommunsektorns konsumtionsutgifter i löpande priser har stigit förhållandevis kraftigt under de senaste tre åren. År 2002 ökade konsumtionsutgifterna med nära 7 % i löpande priser. Den kommunala konsumtionen är till stor del lönerelaterad, antingen som direkta löner eller som köp av personalintensiva tjänster. Den starka utvecklingen i löpande priser jämfört med volymutvecklingen på 2,3 % berodde framför allt på stigande löner inom de kommunala verksamheterna och införandet av maxtaxan inom barnomsorgen.¹⁹

Diagram 11.5 Kommunsektorns konsumtionsutgifter

Procentuell förändring

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Löneutvecklingen var starkare i kommunsektorn än i ekonomin som helhet under 2002.²⁰ Kommunala löneökningar i linje med löneökningar i ekonomin som helhet får begränsade effekter på kommunernas finanser eftersom skatteunderlaget växer ungefär i takt med kostnaderna. Om löneökningarna är högre i kommunsektorn än i övriga sektorer påverkas emellertid kommunernas finanser negativt.

Konsumtionsutgifterna väntas öka med 5,1 % 2003 i löpande priser. Denna relativt stora ökning i löpande priser jämfört med volymutvecklingen på 0,8 % beror till stor del på lönekostnadsökningar i samband med höjda premier för avtalsförsäkringar. Trots antagandet om en timlöneutvecklingen på 3,5 % väntas prisutvecklingen även under innevarande år bli relativt hög.

¹⁹ Maxtaxan leder till att en mindre del av kostnaderna finansieras med avgifter vilket höjer kommunal konsumtion i löpande priser.

²⁰ Preliminär statistik från Medlingsinstitutet.

Under perioden 2004–2006 dämpas konsumtionsutgifternas ökningstakt i löpande priser och kommunsektorns utgifter växer i takt med inkomsterna.

11.5 Finanspolitiska mål och indikatorer

Finanspolitikens centrala mål är att upprätthålla ett överskott i den offentliga sektorns finansiella sparande motsvarande i genomsnitt 2 % av BNP över en konjunkturcykel. Huvudsyftet är att stärka den offentliga förmögenhetsställningen inför de demografiska förändringarna som är förestående de närmaste decennierna. Samtidigt innebär överskottsmålet att det skapas utrymme för att undvika alltför stora underskott i en lågkonjunktur inom ramen för de regelverk som gäller inom EU. De automatiska stabilisatorerna kan verka fullt ut och det finns utrymme för arbetsmarknadspolitik och andra aktiva finanspolitiska medel när konjunkturen viker, utan att underskottsgränsen på 3 % av BNP överskrids. Därmed kan finanspolitiken bidra till att stabilisera efterfrågan och sysselsättningen.

En indikator för överskottsmålet

De offentliga finanserna påverkas av automatiska variationer i skatteintäkter och utgifter över konjunkturcykeln. För enskilda år kan därför överskottet avvika från 2 % av BNP utan att det medelfristiga målet äventyras. När det finns lediga resurser i ekonomin kan överskottet tillåtas understiga 2 % och när resursutnyttjandet ligger över den långsiktigt hållbara nivån bör överskottet vara större än 2 %.

För att bedöma huruvida överskotten enskilda år ligger i linje med överskottsmålet används en indikator som avspeglar överskottets strukturella nivå justerad för tillfälliga effekter. Normalt utgörs de tillfälliga effekterna av konjunkturberoende variationer i inkomster, framför allt skatter, och utgifter, men även engångseffekter av annan typ kan förekomma. Tillfälliga inkomster och utgifter samt periodiserings-effekter i skatteuppbörden kan påverka det redovisade saldot med betydande belopp.

Det strukturella överskottet i de offentliga finanserna bör normalt ligga nära 2 % av BNP. Det kan emellertid uppkomma konjunktursituationer då de automatiska stabilisatorerna behö-

ver förstärkas genom aktiva åtgärder för att understödja penningpolitiken. I sådana situationer kan det strukturella saldoto behöva avvika från 2 % av BNP. Ett högre eller lägre strukturellt överskott kan också vara nödvändigt ett visst år om överskottet föregående år avviker markant från målet. En snabb anpassning av de offentliga finanserna kan ge upphov till en alltför stark effekt på efterfrågan.

Justeringen av överskottet för konjunkturen bygger på en bedömning av konjunkturläget samt konjunkturlägets effekter på de offentliga finanserna. Konjunkturläget beskrivs med det s.k. BNP-gapet, som utgör skillnaden mellan faktisk och potentiell BNP. Storleken på BNP-gapet uppskattas utifrån en sammantagen bedömning av en rad indikatorer för produktionen, arbetsmarknaden samt pris- och lönebildningen.

Beräkningar av de offentliga finansernas konjunkturkänslighet visar att 1 procentenhets förändring av BNP-gapet påverkar det offentliga sparandet med 0,65 till 0,90 % av BNP. Värdet i nedre delen av intervallet gäller när enbart de automatiska stabilisatorerna mäts. Högre värden erhålls när även arbetsmarknadspolitiken beaktas. Den konjunkturberoende arbetsmarknadspolitiken kan betraktas som en "halvautomatisk" stabilisator, som regelmässigt används i syfte att stabilisera arbetslösheten även om detta förutsätter formella beslut.

Bedömningen är att en förändring av BNP-gapet med 1 procentenhet i genomsnitt påverkar överskottet i de offentliga finanserna med 0,7 % av BNP. Känsligheten varierar mellan åren beroende på hur olika BNP-komponenter utvecklas i förhållande till varandra. De offentliga finanserna är exempelvis mer känsliga för en förändring i hushållens konsumtion, som utgör en viktig skattebas, än om konjunkturen påverkas genom utrikeshandeln.

Strukturellt sparande i offentlig sektor

År 2001 och 2002 uppgick det finansiella sparandet i offentlig sektor till 4,6 respektive 1,1 % av BNP. Det redovisade sparandet påverkades emellertid starkt av periodiseringen av skatteinbetalningarna. Om sparandet justeras för nationalräkenskapernas ofullständiga periodisering av framförallt skatter på kapitalinkomster, erhålls en mer rättvisande bild av utvecklingen. Det periodiserade sparandet minskar mellan 2001 och 2002 från 2,5 till 0,3 % av BNP. Huvudförklaringen är den expansiva budgetpolitiken, som förra året bidrog till saldoförsvagningen med 1,8 % av BNP.

I budgetpropositionen för 2003 gjorde regeringen bedömningen att överskottet i de offentliga finanserna skulle uppgå till 1,5 % av BNP 2003. Den ekonomiska tillväxten bedöms nu bli väsentligt svagare än vad som förutsågs i budgetpropositionen. BNP-tillväxten för 2003 har reviderats ned från 2,5 % till 1,4 %. Överskottet i den offentliga sektorns finanser beräknas nu uppgå till 0,4 % av BNP, dvs. 1,1 procentenheter lägre än bedömningen i budgetpropositionen. De lägre överskotten förklaras till största delen av svagare tillväxt än förväntat.

Beräkningarna visar att de redovisade överskotten är lägre än 2 % av BNP även 2004 och 2005. BNP-gapet bedöms emellertid fortfarande vara negativt, vilket innebär att de strukturella överskotten är högre än de redovisade överskotten och 2005 beräknas det strukturella saldoto ligga nära 2 % av BNP. År 2006 bedöms produktionsgapet vara slutet och överskottet uppgå till drygt 2 %. Även om det strukturella sparandet avviker relativt kraftigt från 2 % av BNP 2002 och 2003, så bedöms de prognoserade överskotten t.o.m. 2006 vara förenliga med målet om ett överskott på 2 procent av BNP i genomsnitt över konjunkturcykeln.

Tabell 11.8 Strukturellt sparande i offentlig sektor

Procent av BNP

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Finansiellt sparande	3,4	4,6	1,1	0,4	1,0	1,4	2,1
Justering för skatteperiodisering m.m.	1,0	-2,1	-0,8	0,1	0,1	0,2	0,1
Periodiserat sparande	4,5	2,5	0,3	0,5	1,0	1,6	2,2
Justering för BNP-gap	-0,3	0,4	0,5	1,0	0,7	0,3	0,0
Strukturellt sparande	4,2	2,8	0,8	1,4	1,7	1,9	2,2
<i>BNP-gap</i>	0,4	-0,5	-0,7	-1,4	-1,0	-0,4	0,0

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Uppskattningen av den potentiella produktionsnivån är osäker. Om ekonomins produktionsförmåga överskattas kommer även det strukturella sparandet att överskattas.

En indikator för de offentliga finansernas effekter på efterfrågan

Efterfrågan i den privata sektorn påverkas av förändringar i de offentliga finanserna. Ett minskande överskott i de offentliga finanserna innebär att skatter och avgifter ökar långsammare än de offentliga utgifterna, vilket normalt medför en förstärkning av den privata sektorns inkomster. Effekterna på efterfrågan är svårbedömda av flera skäl. Hushåll med olika konsumtionsbenägenhet reagerar på olika sätt på finanspolitiska stimulanser. Hushåll med goda kreditmöjligheter kan utjämna sina konsumtionsutgifter vid inkomstförändringar. För andra hushåll påverkas konsumtionsutgifterna mer direkt. Det finns också en osäkerhet om när i tiden effekterna uppkommer.

För att finanspolitiken skall ha önskad effekt krävs trovärdighet för de offentliga finansernas långsiktiga hållbarhet. Hushållen blir mer försiktiga med sina utgiftsbeslut om de offentliga underskotten är stora eftersom dessa förr eller senare måste finansieras med skattehöjningar eller besparingar. Omvänt kan konsumentförtroendet påverkas positivt när de offentliga finanserna uppvisar stora överskott. Av dessa skäl är den årsvisa förändringen av det offentliga sparandet endast en grov indikator för de offentliga finansernas effekter på efterfrågan i ekonomin.

Förändringen av den offentliga sektorns finansiella sparande mellan åren kan beskrivas med utgångspunkt i tre saldpåverkande faktorer.

1. Automatiska stabilisatorer

De s.k. automatiska stabilisatorerna i de offentliga finanserna ger ett viktigt bidrag till stabiliseringspolitiken. När BNP-tillväxten överstiger den trendmässiga tillväxten förstärks de offentliga finanserna genom att skatteinkomsterna ökar och kostnaderna för arbetslösheten minskar, vilket i sin tur leder till att inkomsttillväxten dämpas i den privata sektorn. Det bidrar till att begränsa den inhemska efterfrågan i ekonomin och minskar risken för överhettning. Omvänt stimuleras ekonomin när BNP-tillväxten är lägre

än den trendmässiga. De höga skatte- och utgiftskvoterna i Sverige medför att de automatiska stabilisatorerna är stora i jämförelse med flertalet andra länder, vilket innebär att de offentliga finanserna har en jämförelsevis starkt dämpande effekt på konjunktursvängningarna. Den makroekonomiska prognosen innebär att BNP växer snabbare än den potentiella tillväxten under perioden 2004–2006. De automatiska stabilisatorerna ger därför positiva bidrag till det offentliga saldots förändring under dessa år, se tabell 11.9.

2. Diskretionär finanspolitik

Den diskretionära komponenten i finanspolitiken består av aktiva reformbeslut och besparingar i statsbudgeten. En sammanställning av tidigare beslutade och nu föreslagna eller aviserade reformer redovisas i kapitel 4 i 2003 års ekonomiska vårproposition. Budgeteffekten avser året när besluten träder i kraft oavsett när de fattas.

3. Övriga saldpåverkande faktorer

Utöver den diskretionära finanspolitiken och de automatiska stabilisatorerna påverkas de offentliga finanserna av en rad andra faktorer. Tillväxtens sammansättning och nationalräkenskapernas ofullständiga periodisering av skatterna kan få betydande effekter på det redovisade offentliga sparandet enskilda år. Därutöver påverkas kapitalinkomster och ränteutgifter av förändringar av den offentliga sektorns tillgångar och skulder samt av ränteläget. Transfereringsutgifterna påverkas av volymförändringar, t.ex. den demografiska utvecklingen eller beteendeförändringar, utan direkt samband med den ekonomiska konjunkturen. Slutligen påverkas de offentliga finanserna av utvecklingen inom den kommunala sektorn. En skattehöjning i syfte att återställa balansen i de kommunala finanserna får en åtstramande effekt på ekonomin.

Förändringen i den offentliga sektorns finansiella sparande utgörs av summan av förändringarna i de tre komponenterna ovan. Det utgör en grov indikator på de offentliga finansernas effekt på efterfrågan. Förändringen i det strukturella saldot, dvs. den förändring av sparandet som inte beror på de automatiska stabilisatorerna, utgör en indikator på finanspolitikens inriktning. Denna indikator omfattar således inte enbart beslut om reformer och besparingar i statsbudgeten utan även andra saldpåverkande faktorer.

Effekter på efterfrågan och finanspolitikens inriktning

I tabell 11.9 redovisas förändringen av den offentliga sektorns sparande åren 2002–2006. Den diskretionära politiken i statsbudgeten var starkt expansiv 2002. En mindre stimulans uppkom också via de automatiska stabilisatorerna eftersom BNP-gapet vidgas något mellan 2001 och 2002. Övriga saldpåverkande faktorer gav endast upphov till marginella effekter. Därmed bidrog finanspolitiken, tillsammans med de automatiska stabilisatorerna, till att hålla den ekonomiska aktiviteten uppe trots den internationella avmattningen.

Tabell 11.9 Indikator för efterfrågan

Förändring i procent av BNP

	2002	2003	2004	2005	2006
Finansiellt sparande	-3,5	-0,7	0,6	0,4	0,7
Justering för skatteperiodisering	1,3	0,9	0,0	0,1	-0,1
Periodiserat sparande	-2,2	0,2	0,5	0,5	0,7
därav					
Automatiska stabilisatorer	-0,2	-0,4	0,3	0,4	0,3
Strukturellt sparande	-2,0	0,6	0,3	0,1	0,4
därav					
Diskretionär finans- politik i statsbudgeten	-1,8	-0,5	-0,1	0,1	0,0
Kapitalkostnader, netto	-0,1	0,4	0,4	-0,3	0,1
Övriga faktorer	-0,1	0,8	0,0	0,3	0,2
<i>BNP-gap, förändring i procentenheter</i>	-0,2	-0,6	0,4	0,5	0,4

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

I år beräknas den offentliga sektorns periodiserade sparande endast förstärkas marginellt, vilket innebär att de offentliga finanserna sammantaget får en neutral effekt på ekonomin. De automatiska stabilisatorerna bidrar med en viss stimulans men denna motverkas av att det strukturella sparandet förstärks. Finanspolitikens inriktning, mätt som förändringen av det strukturella sparandet, är således åtstramande. Den diskretionära politiken i statsbudgeten är expansiv trots de besparingar som nu föreslås. Kommunsektorns finanser förstärks emellertid kraftigt bl.a. till följd av kommunala skattehöjningar. Även det förbättrade räntenettet bidrar till förstärkningen av det strukturella sparandet.

Under perioden 2004–2006 förbättras det periodiserade sparandet successivt. Till detta bidrar både de automatiska stabilisatorerna och

en fortsatt förstärkning av det strukturella saldoot. Den finanspolitiska inriktningen är således fortsatt stram, vilket mildrar behovet av penningpolitisk åtstramning i den ekonomiska uppgången. Stabiliseringspolitikens sammansättning blir därmed fördelaktig för tillväxt och sysselsättning på medellång sikt.

12 Prognosutvärdering

Finansdepartementets prognoser avseende den makroekonomiska utvecklingen ligger till grund för regeringens utformning av finanspolitiken. När den ekonomiska politiken blir allt mer målstyrd – genom t.ex. sysselsättningsmålet och målet om överskott i den offentliga sektorns sparande – blir också kraven på prognosernas kvalitet högre.

I detta avsnitt redogörs för hur de fyra prognoser för 2002 som Finansdepartementet framlade under 2001 och 2002 förhåller sig till det preliminära utfallet. I årets prognosutvärdering diskuteras också den kritik som ibland riktas mot prognosmakares ovilja att till fullo beakta nyinkommen information i sina prognoser, varför revideringar i efterhand kan te sig allt för små. I likhet med tidigare prognosutvärderingar jämförs dessutom Finansdepartementets prognoser med prognoser från andra konjunkturbedömare.

Finansdepartementet har tidigare publicerat tre prognosutvärderingar, och avser att återkomma med utvärderingar även i kommande vårpropositioner. Utvärderingarna syftar ytterst till att förbättra framtida prognoser.

12.1 Finansdepartementets prognoser för 2002

Enligt det preliminära utfallet från nationalräkenskaperna blev BNP-tillväxten 1,9 % 2002. Överlag har prognosfelen för de olika variablerna minskat i takt med att prognoshorizonten blivit kortare och mer information blivit tillgänglig, vilket också illustreras i tabell 12.1. I förhållande till nationalräkenskapernas preliminära utfall för 2002 kan prognoserna överlag sägas ha varit för starka. Inflationen underskattades vid varje prognostillfälle, mycket beroende på tillfälliga effekter av olika utbudschocker. Arbetslösheten blev överlag något högre än väntat, vilket delvis kan förklaras av den lägre BNP-tillväxten.

Tabell 12.1 Finansdepartementets prognoser och utfall för 2002

Procentuell förändring där ej annat anges

	Vår 2001	Höst 2001	Vår 2002	Höst 2002	Utfall
BNP	2,6	2,4	1,4	2,1	1,9
Hushållens konsumtion	2,4	2,7	1,7	2,0	1,3
Offentlig konsumtion	0,4	1,1	0,8	1,7	2,1
Bruttoinvesteringar	5,8	4,9	1,1	-1,5	-2,5
Lagerinvesteringar ¹	0,0	-0,2	-0,2	-0,4	-0,1
Export	6,5	5,2	1,3	3,8	0,4
Import	6,8	5,5	0,7	1,0	-2,7
Industriproduktion	4,4	3,6	1,4	2,5	2,9
Antal sysselsatta	0,7	0,5	-0,4	0,0	0,1
Produktivitet ²	2,2	2,3	2,5	3,3	4,2
Medelarbetstid	0,0	-0,1	-0,1	-0,5	-1,3
Öppen arbetslöshet ³	3,7	3,8	4,3	3,9	4,0
KPI, årsgenomsnitt	1,6	1,7	2,1	2,3	2,4
BNP, världen	3,8	3,4	2,6	2,7	2,9 ⁴

¹ Förändring uttryckt i procent av föregående års BNP.

² Här avses näringslivets produktivitet.

³ I procent av arbetskraften.

⁴ För vissa länder är utfallet prognoserat.

Källor: Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

BNP-prognoser under 2001

Tillväxtutsikterna förändrades betydligt under loppet av 2001. Den amerikanska konjunkturbedgången mot slutet av 2000 hade vid tidpunkten för vårpropositionen 2001 ännu inte spridit sig till det europeiska fastlandet, och efterfrågan på svenska varor och tjänster var förhållandevis stark. Efterhand stod det emellertid allt mer klart att den internationella konjunktturen höll på att bromsa in.

Exportorderingen fortsatte att minska under sommaren och hösten 2001. Hushållen minskade sin konsumtion och ökade sparat, trots den starka förmögenhetsställningen och trots relativt goda disponibelinkomstökningar. I likhet med andra konjunkturbedömare förutsåg Finansdepartementet vid tiden för vårpropositionen 2001 en konjunkturvändning under andra halvåret 2001. Den globala konjunkturavmattningen fördjupades dock under våren och sommaren 2001, vilket drabbade den svenska exportindustrin hårt.

Minskningarna var särskilt tydliga inom IKT-sektorn, vilken till stor del låg bakom de föregående årens starka tillväxt. Förutom den sjunkande exporten syntes allt tydligare att den inhemska efterfrågan föll i relativt snabb takt. Hushållens konsumtion fortsatte att dämpas,

vilket tillsammans med fallande investeringar och minskande lager medförde att BNP-tillväxten i budgetpropositionen för 2002 reviderades ned med två tiondelar.

Den internationella bilden i budgetpropositionen var förvisso splittrad, men tolkningen av det förhållandevis höga förtroendet bland de amerikanska hushållen, det kraftfulla agerandet av den amerikanska centralbanken och den i flera länder expansiva finanspolitiken, var att under slutet av 2001 skulle en försiktig återhämtning i världsekonomin inledas. En förbättrad internationell konjunktur och därmed högre svensk export, tillsammans med föreslagna skattesänkningar förutsågs leda till att BNP skulle öka med 2,4 % 2002. Revideringarna i budgetpropositionen var, vilket den fortsatta utvecklingen i Sverige och omvärlden skulle visa, emellertid inte tillräckliga.

BNP-prognoser under 2002

Vid tiden för vårpropositionen 2002 ansågs att tillväxtutsikterna hade förbättrats efter en mer utdragen konjunkturavmattning än vad som tidigare förutspåts. Företrädesvis svenska indikatorer pekade mot att en återhämtning hade påbörjats, och den starka ekonomisk-politiska stimulansen i främst Förenta staterna antogs bära upp den internationella konjunkturen. Därtill fanns det indikationer på att lageranpassningen var över i såväl de nordamerikanska som de europeiska ekonomierna. Förutsättningarna för en gradvis förstärkning av konjunkturläget i den svenska ekonomin ansågs med andra ord gynnsamma.

Den väntade förbättringen av den internationella konjunkturen förutsågs stärka svensk export. En expansiv ekonomisk politik antogs leda till en stark disponibelinkomstutveckling och en förhållandevis god konsumtionsutveckling. En svag bilkonsumtion 2001 väntades ge en rekyl som ytterligare skulle befästa en sammantaget stark konsumtionstillväxt under 2002. Den ökade exporten och goda konsumtionstillväxten bedömdes i vårpropositionen också kompletteras av en stabilisering av investeringskonjunkturen. På grund av den mycket svaga utvecklingen mot slutet av 2001 prognosrades emellertid inte tillväxten som årsgenomsnitt bli högre än 1,4 %. Den låga genomsnittliga BNP-tillväxten dolde således ett relativt starkt förlopp.

Inledningsvis verkade också prognosen i 2002 års vårproposition infrias mer än väl. Den svenska ekonomin utvecklades överraskande starkt under första halvåret 2002. Varuexporten ökade betydligt mer än prognoserat i vårpropositionen, vilket hänfördes till svensk industris goda konkurrensläge, med gynnsam växelkurs och låg arbetskraftskostnad per producerad enhet. Den svenska industrikonjunkturen uppfattades därför som stark i jämförelse med det internationella konjunkturläget. Dessutom hade disponibelinkomstökningarna, enligt preliminära utfall från nationalräkenskaperna, skapat utrymme för hushållen att öka såväl sparande som konsumtion. I budgetpropositionen för 2003 reviderades därför tillväxten för 2002 upp till 2,1 %.

Även om konjunkturutvecklingen i Förenta staterna var i linje med den förväntade, föreföll den globala återhämtningen, i synnerhet i euroområdet, ske i en långsammare takt än vad som hade förutsetts i såväl vår- som höstpropositionen. Den svenska varuexporten avvek därför kraftigt från den förväntade. Tjänsteexporten, som hade utvecklats väl under hela 2001, visade sig också sjunka i allt snabbare takt. De disponibelinkomstökningar som hade ägt rum, sparades i betydligt högre utsträckning än prognoserat, varför konsumtionsökningen blev låg. Dessutom hade den svenska investeringskonjunkturen inte stabiliserats under inledningen av 2002. Det preliminära utfallet för BNP-tillväxten för helåret 2002 stannade därför vid 1,9 %.

Arbetsmarknaden

Till följd av en prognoserat stark konjunkturutveckling förutsågs under 2001 en förhållandevis hög sysselsättningstillväxt 2002. Den öppna arbetslösheten väntades minska ytterligare och ligga under 4 % enligt såväl 2001 års ekonomiska vårproposition som budgetpropositionen för 2002. Vid tidpunkten för 2002 års vårproposition reviderades dock BNP-tillväxten ned. Ledande indikatorer såsom varsel och nyanmälda lediga platser tydde på att sysselsättningen skulle minska och arbetslösheten öka 2002. När sedan budgetpropositionen för 2003 färdigställdes stod det klart att utvecklingen varit något bättre än förväntat vilket föranledde en mer positiv prognos. Till nedrevideringen av arbetslösheten bidrog också en upprevidering av antalet deltagare i arbetsmarknadspolitiska program. Sett till

genomsnittet av prognostillfällena har prognoserna för sysselsättningen överskattats mer än de för arbetskraftsutbudet, vilket är anledningen till att arbetslöshetsprognoserna överlag har varit lägre än utfallet.

Medelarbetstiden var den variabel som vid de fyra prognostillfällena avvek mest från utfallet. Det beror delvis på den uppmärksammade ökningen av sjukfrånvaron, vilken redan i budgetpropositionen för 2002 angavs vara den viktigaste orsaken till den sjunkande medelarbetstiden. I samtliga prognoser förutsågs en stabilisering, och så småningom ökning, av medelarbetstiden som ännu inte har infriats. En låg medelarbetstid inverkar normalt negativt på produktionen vilket syns tydligt i utfallen för 2001. Produktionen var emellertid överraskande god under 2002 vilket innebär att produktiviteten var hög under 2002.

Inflationen

Inflationen underskattades vid alla prognostillfällena, även om inflationsprognosen från hösten 2002 var mycket nära utfallet. De tillfälliga effekter som bidrog till den kraftiga inflationsuppgången under 2001 visade sig inte falla ur lika snabbt som hade förutsetts i prognoserna från 2001. Dessutom tillkom nya utbudschocker, hänförliga till bl.a. grönsaker och energi. Även inflationens underliggande nivå har emellertid underskattats. Framför allt blev prisutvecklingen på inhemska tjänster högre än väntat, något som till viss del bedöms ha hängt samman med de relativt kraftiga löneökningarna i konsumentnära tjänstebanscher.

12.2 Jämförelse med andra prognosmakare

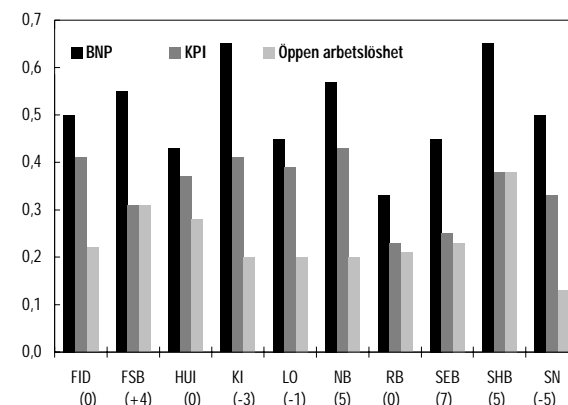
Som nämndes inledningsvis utvärderas Finansdepartementets prognoser också genom att storleken på prognosfelen mellan olika prognosmakare jämförs för några centrala variabler. En sådan jämförelse är behäftad med flera begränsningar. Till exempel publiceras prognoserna vid olika tidpunkter vilket innebär att prognosmakarna inte har tillgång till samma information. Detta blir särskilt tydligt när högfrekventa variabler såsom inflation och arbetslöshet analyseras, eller när bedömaren i en prognos har tillgång till

särskilt viktig information, exempelvis utfall från nationalräkenskaperna. I föreliggande jämförelse reduceras emellertid detta problem genom att den bygger på prognoser publicerade vid i stort sett samma tidpunkt.

Det finns också mer principiella skillnader mellan olika konjunkturbedömare. Finansdepartementet utgår exempelvis från redan beslutade, eller i propositionen föreslagna, åtgärder för den ekonomiska politiken. Andra prognosmakare gör explicita antaganden om den framtida ekonomiska politiken. En jämförande analys kan inte desto mindre ge en uppfattning om tillförlitligheten hos olika konjunkturbedömare, och kanske också hur stora prognosfel som kan betraktas som normala. Syftet är emellertid inte att rangordna prognosmakare.

Diagram 12.1 Genomsnittliga absoluta prognosfel för 2002

Procentenheter

Anm.: Genomsnittet avser de fel, i absoluta tal, som gjordes i fyra prognoser avseende 2002, dvs. på våren och hösten 2001, samt på våren och hösten 2002. Siffrorna inom parentes visar när respektive prognosinstituts prognos genomsnittligt publiceras i förhållande till FID:s prognos mätt i veckor. Prognosurvalet har gjorts så att tidpunkten för prognosen i så stor utsträckning som möjligt sammanfaller med Finansdepartementets tidpunkt för publicering. Finansdepartementet (FID), Föreningsparbanken (FSB), Handels utredningsinstitut (HUI), Konjunkturinstitutet (KI), Landsorganisationen (LO), Nordea (NB), Riksbanken (RB), SEB, Handelsbanken (SHB) och Svenskt näringsliv (SN). År 2002 saknas höstprognos för FSB. Istället har konsensusprognosen vid tidpunkten för budgetpropositionen för 2003 använts.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

I diagrammet kan utläsas att prognoser från olika bedömaren uppvisade ungefär lika stora fel för såväl BNP som inflation och arbetslöshet för 2002. Det beror på att de flesta konjunkturbedömaren har tillgång till samma information och att informationen tolkas på liknande sätt. Prognosfelen för 2002 är ur ett historiskt perspektiv relativt låga, trots att de flesta bedömaren har angett att osäkerheten avseende konjunkturutvecklingen har varit osedvanligt hög under de senaste åren. Under 2001 var emellertid prognosfelen ovanligt höga, vilket understryker svårigheten att identifiera vändpunkter.

Att jämföra prognosmakare utifrån endast ett utfallsår är självfallet osäkert. I tabell 12.2 nedan visas därför utvecklingen av prognosfelen över de senaste åren, mätt i form av fem års glidande medelvärden. Under perioden 1990–2002 har prognosmakare i genomsnitt missbedömt BNP-tillväxten med cirka en halv procentenhet vilket kan relateras till en genomsnittlig BNP-tillväxt om cirka 2 % under motsvarande period. I jämförelse med prognoser på mer än ett års sikt är bedömningarna från innevarande år betydligt mer träffsäkra. Under 1990–2002 uppgick det genomsnittliga felet till endast 0,2 procentenhet för prognoser gjorda för innevarande år.

Samtliga prognosmakare uppvisar också en betydligt högre precision än en s.k. naiv prognos, i det här fallet definierad som att prognosen för år t är identisk med utfallet för det närmast föregående året, $t-1$.

Tabell 12.2 Genomsnittligt absolut prognosfel för BNP-tillväxten

Procentenheter, 5 års glidande medelvärden

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
FiD	0,7	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7
FSB	0,7	0,6	0,6	0,6	0,8	0,7
HUI	0,9	0,5	0,7	0,8	0,8	0,8
KI	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7	0,7
Nordea	0,6	0,4	0,5	0,5	0,7	0,8
OECD	0,7	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7
SEB	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,7
SHB	0,6	0,4	0,6	0,6	0,9	0,9
SN	0,6	0,6	0,7	0,7	0,9	0,9
<i>Medelvärde</i>	<i>0,7</i>	<i>0,5</i>	<i>0,6</i>	<i>0,6</i>	<i>0,8</i>	<i>0,8</i>
Naiv	1,7	1,7	1,0	1,0	1,1	1,1

Anm.: Genomsnittet avser de absoluta fel som gjordes för respektive år, dvs. på våren och hösten föregående år, samt på våren och hösten innevarande år. Felet för respektive år är dessutom beräknade som fem års glidande medelvärden. Detta innebär att för exempelvis år 2002 anges medelvärdet av de fel som gjordes för åren 1998–2002. Genomsnittet avser därför 20 prognoser per kolumn. Raden *medelvärde* visar för respektive år medelvärdet av samtliga prognosmakares absoluta prognosfel. Den naiva prognosen innebär att den prognos som görs år t sätts lika med utfallet för år $t-1$.

Källor: Konjunkturinstitutet, Statistiska centralbyrån och Finansdepartementet.

Den genomsnittliga prognosprecisionen är över tiden mycket likartad mellan olika prognosinstitut. Skillnaden mellan det högsta och det lägsta genomsnittliga prognosfelet är två tiondelar för perioden 1990–2002. För enstaka år kan dock de genomsnittliga felbedömningarna variera mer. En orsak till att likheterna är större då hela 1990-talet studeras är att enstaka sämre prognoser får mindre genomslag under en längre period. Prognosinstitut som för det enskilda året

kan ha gynnats av ett fördelaktigt informationsläge på grund av senare publiceringstidpunkter, får i genomsnitt mindre betydelse.

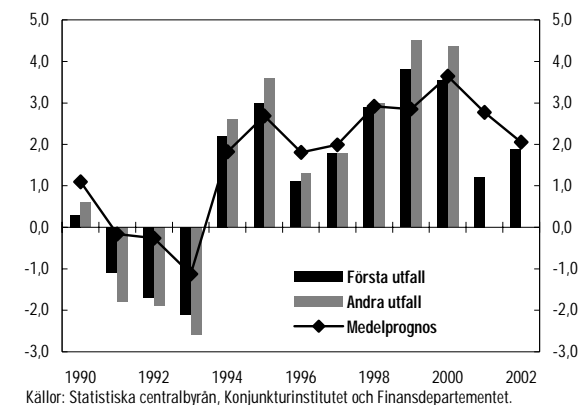
En anledning till att jämförelser av BNP-prognoser bör tolkas försiktigt är att BNP är ett aggregat, varför det är möjligt att en prognosmakare har gjort felaktiga bedömningar av efterfrågans sammansättning vilka emellertid aggregeras till en "god" BNP-prognos. Liksom för BNP verkar prognosinstituten göra mycket likartade fel avseende försörjningsbalansens poster. Med undantag för Svenskt näringsliv har samtliga konjunkturbedömare haft en tendens att överskatta tillväxten. Det mönstret framträder även på längre sikt och under perioden 1990–2002 överskattades i genomsnitt tillväxten med fyra tiondelar. Finansdepartementet överskattade tillväxten i lika stor utsträckning som andra konjunkturbedömare.

12.3 Varför tar inte prognosmakare ut svängarna?

I diagram 12.2 visas för BNP-tillväxten hur genomsnittsprognosen från olika konjunkturbedömare, samt preliminära och definitiva utfall från nationalräkenskaperna, har varierat under perioden 1990 till 2002.

Diagram 12.2 Medelprognos, preliminära och reviderade utfall för BNP-tillväxten

Procentuell förändring

Av diagrammet framgår att prognoser tenderar att vara mer utjämnade än det faktiska utfallet. Det kan även noteras att nationalräkenskapernas första utfall varierar mindre än det andra utfallet. Vidare har prognosmakare under 1990-talet i allmänhet överskattat utvecklingen i avmatt-

ningsperioder och underskattat den i återhämtningsfaser.

Har prognosmakare något att lära av detta? Skulle ovanstående observation på ett systematiskt vis kunna användas för att förbättra prognosprecisionen? Frågan är komplicerad och berör många olika aspekter av prognosverksamheten. En aspekt berör prognosinstitutens förmåga att tolka tidiga konjunktursignaler i allmänhet, och indikationer på vändpunkter i konjunkturen i synnerhet.

En annan aspekt har att göra med benägenheten att revidera prognoserna. En synpunkt som ibland framförs i detta sammanhang är att prognosinstituten är för återhållsamma med att revidera sina prognoser vartefter mer information tillkommer. Ett sätt att konkretisera denna synpunkt är att tänka sig en alternativ handlingsregel som innebär att man vid varje prognostillfälle helt enkelt reviderar prognosen mer än vad man gör i dag. Om prognosmakare i genomsnitt har en alltför låg benägenhet att göra revideringar mellan prognostillfällena, och detta förklarar en del av prognosfelen, skulle en systematisk ökning av revideringarna kunna leda till förbättrad prognosprecision.

Ett enkelt experiment har därför genomförts för att illustrera denna diskussion: Varje faktiskt genomförd revidering av prognosen ökas med 0,1 respektive 0,2 procentenheter (i samma revideringsriktning). I de fall ingen revidering har gjorts mellan prognostillfällena justeras inte prognosen. I sammanhanget bör noteras att en ökning av revideringen med 0,1 och 0,2 procentenheter är en relativt liten ändring då de studerade revideringarna i genomsnitt uppgick till 0,8 procentenheter. Även resultatet av mindre revideringar än de faktiskt gjorda studeras²¹.

Beräkningarna indikerar att i genomsnitt ökar inte prognosprecisionen vare sig vid en ökad eller minskad revidering jämfört med den faktiska.

Det är också förhållandevis svårt för konjunkturbedömarna att på förhand avgöra i vilken revideringsriktning den tillgängliga informationen pekar. En genomgång av 423 prognoser från nio inhemska prognosinstitut visar också att konjunkturbedömarna har reviderat i "fel" riktning vid 114 av 329 möjliga revideringstillfällen.

Det innebär att ungefär var tredje revidering som har gjorts under perioden 1990–2002 har gjorts i fel riktning, även om spridningen är stor över såväl tid som institut. Det står också tydligt att antalet felrevideringar är flest de år när konjunkturen tar en annan riktning.

Det verkar därför som att det huvudsakliga problemet inte är revideringarnas storlek i sig, utan snarare förmågan att tolka ny information och bestämma såväl revideringens riktning som dess storlek. Mot bakgrund av svårigheterna att tolka indikatorer och utfall är det således inte förvånande att revideringarna i efterhand kan framstå som alltför små.

²¹ Utfallet som revideringarna jämförs med är det första preliminära.

Bilaga 2

Redovisning av skatteavvikelser

Bilaga 2

Redovisning av skatteavvikelser

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	5
2	Beskrivning av jämförelsenorm	5
2.1	Norm för inkomstbeskattningen.....	6
2.2	Norm för indirekt beskattning av förvärvsinkomster	6
2.3	Norm för mervärdesskatten	6
2.4	Norm för punktskatter.....	7
3	Redovisning och beräkningsmetoder	7
3.1	Saldopåverkande skatteavvikelser	7
3.2	Icke saldpåverkande skatteavvikelser.....	8
4	Skatteavvikelsena i sammandrag	8
4.1	Saldopåverkande skatteavvikelser	8
4.1.1	Inkomstbeskattning.....	8
4.1.2	Indirekt beskattning av förvärvsinkomster	9
4.1.3	Mervärdesskatt	9
4.1.4	Punktskatter	9
4.2	Icke saldpåverkande skatteavvikelser.....	9
4.3	Skatteavvikelsena fördelade på utgiftsområden.....	9
5	Beskrivning av enskilda skatteavvikelser.....	22
5.1	Saldopåverkande skatteavvikelser	22
A.	Inkomst av tjänst.....	22
B.	Kostnader i tjänst och allmänna avdrag.....	24
C.	Intäkter i näringsverksamhet.....	24
D.	Kostnader i näringsverksamhet.....	25
E.	Intäkter i kapital.....	27
F.	Kostnader i kapital	28
G.	Skattereduktioner m.m.	28
H.	Skattskyldighet.....	28
I.	Socialavgifter	29
J.	Särskild löneskatt	29
K.	Mervärdesskatt	29
L.	Punktskatter	30
M.	Skattesanktioner.....	32
5.2	Icke saldpåverkande skatteavvikelser.....	33
N.	Skattefria transfereringar	33

6	Appendix.....	35
6.1	Översyn av redovisningen inom punktskatteområdet.....	35

Tabellförteckning

Tabell 1	Skatteavvikelser fördelade på skatteområden.....	11
Tabell 2	Skatteavvikelser fördelade på utgiftsområden.....	17

1 Inledning

Som en komplettering till redovisningen av de olika offentliga utgiftsprogrammen i statsbudgeten ges i denna bilaga en samlad redovisning av två olika typer av skatteavvikelser: saldpåverkande och icke saldpåverkande avvikelser.

Saldopåverkande avvikelser. Samhällets stöd till företag och hushåll redovisas i huvudsak på statsbudgetens utgiftssida. Vid sidan av dessa stöd finns också stöd på statsbudgetens inkomstsida i form av avvikelser från en likformig beskattning. Om ett sådant stöd slopas leder det till en budgetförstärkning för offentlig sektor. De betecknas därför som saldpåverkande skatteavvikelser.

I likhet med vad som gäller för statens olika utgifter är varje skatteavvikelse ett uttryck för en politisk vilja. De kan t.ex. syfta till att påverka den disponibla inkomsten för vissa hushåll, kostnaderna för vissa företag eller priserna på vissa typer av varor eller tjänster. I vissa fall kan det vara administrativa skäl som talar för att ett visst stöd utformas som en skatteavvikelse istället för ett bidrag som redovisas på statsbudgetens utgiftssida. I andra fall kan avvikelsen vara en förutsättning för den nivå på skatten som tas ut generellt. Skatteavvikelser kan således vara väl motiverade. För att ge regering och riksdag ett mer fullständigt underlag för prioriteringar mellan olika områden i budgetarbetet är det angeläget att redovisningen av de olika offentliga utgiftsprogrammen kompletteras med en redovisning av de stöd som lämnas på statsbudgetens inkomstsida.

Icke saldpåverkande avvikelser. Den samtidiga förekomsten av skattepliktiga och icke skattepliktiga transfereringar på budgetens utgiftssida skapar också behov av kompletterande redovisning. Blandningen av skattepliktiga och icke skattepliktiga transfereringar innebär att de kostnader, som redovisas på statsbudgetens utgiftssida för dessa stöd, inte är direkt jämförbara. För att få jämförbarhet mellan stöd som sker genom skattepliktiga och icke skattepliktiga transfereringar behövs en redovisning av hur mycket olika icke skattepliktiga transfereringar skulle behöva höjas vid en skattebeläggning utformad så att hushållens disponibla

inkomster hålls oförändrade. En sådan skattebeläggning skulle medföra ökade offentliga utgifter finansierade genom ökade skatter men inte påverka budgetsaldot. Därför betecknas skattebefrielseerna av vissa transfereringar som icke saldpåverkande skatteavvikelser.

I denna bilaga redovisas skatteavvikelseerna för inkomstären 2000-2004.¹ Sammanställningen omfattar såväl saldpåverkande som icke saldpåverkande skatteavvikelser. Allmänt gäller att skatteavvikelse-redovisningen inte beaktar de dynamiska effekter som ett slopande av avvikelserna skulle medföra.

2 Beskrivning av jämförelsenorm

För att identifiera en skatteavvikelse måste det existerande skattesystemet sättas i relation till en jämförelsenorm. Den jämförelsenorm som har använts vid beräkningen av skatteavvikelseerna i denna bilaga utgår i huvudsak från principen om likformig beskattning, vilket också var en av grundpelarna i 1990 års skattereform. Avvikelsen från en enhetlig beskattning kan uppfattas som en skatteförmån om t.ex. en viss grupp av skattskyldiga omfattas av en skattelättnad i förhållande till den enhetliga normen och som en skattesanktion om det rör sig om ett "överuttag" av skatt. För skattesanktionerna har någon fullständig genomgång av lagstiftningen dock ännu inte gjorts. Enbart enstaka sanktioner finns därför redovisade i denna bilaga.

I detta sammanhang innebär principen om likformig beskattning att beskattningen inom varje skatteslag skall vara enhetlig och utan undantag. Skatteavvikelse-redovisningen beaktar således inte fördelningen av skatteuttaget mellan olika typer av skatter såsom inkomstskatter, indirekta skatter på förvärvsinkomster, mervärdesskatt, och punktskatter. Därför preciseras jämförelse-

¹ En redovisning av skatteavvikelseerna av detta slag har lämnats varje år sedan 1996 som en bilaga till regeringens ekonomiska värproposition.

normen separat inom vart och ett av de olika skattelagen inkomstskatt, indirekt beskattning av förvärvsinkomst, mervärdesskatt och punktskatt.

Sedan föregående år har en översyn av skatteavvikelse-redovisningen inom punktskatteområdet genomförts. Arbetet har syftat till att tydliggöra principerna för vilka skatter som ingår i redovisningen och även till att förtydliga och i viss mån revidera de normer som redovisningen bygger på. Som ett resultat av denna översyn har omfattningen av vissa enskilda avvikelser förändrats liksom antalet avvikelser inom punktskatteområdet. Den reviderade normen redovisas i korthet senare i detta avsnitt. En mer detaljerad redogörelse för principerna bakom avvikelse-redovisningen och normen inom punktskatteområdet ges i ett avslutande appendix.

2.1 Norm för inkomstbeskattningen

För inkomstbeskattningen finns det en gemensam norm för vad som är en inkomst. Den innebär att den samlade inkomst som skall beskattas enhetligt motsvaras av summan av konsumtionsutgifterna och nettoförmögenhetens förändring under beskattningsperioden. Beskattningsperiodens längd skall vara ett kalenderår eller ett 12 månader långt räkenskapsår.

Det finns dock ingen gemensam norm för vilken skattenivå som ska gälla för de olika inkomstlagen inkomst av tjänst, inkomst av kapital och inkomst av näringsverksamhet. Det förhållandet att skattenivån för de olika inkomstlagen skiljer sig åt påverkar således inte skatteavvikelseberäkningarna. Vidare gäller att olika grad av progressivitet i skatteskalen är förenlig med normen under förutsättning att individer med identiska inkomster betalar lika mycket i skatt. Likaså är skattereduktioner förenliga med normen under förutsättning att de är generella och inte gynnar vissa grupper av skattskyldiga eller inkomster av vissa typer av aktiviteter.

Därutöver har bl.a. följande preciseringar gjorts av normen för inkomstbeskattningen:

- Sparande skall ske med beskattade inkomster.
- Värdestegring skall beskattas när den uppkommer och inte vid realisationstillfället.

- Värdet av hushållsarbete och fritid skall inte ingå i skattebasen.
- Offentliga transfereringar skall utgöra skattepliktig inkomst.
- Den implicita avkastning i form av boendetjänster som egnahemsägaren eller bostadsrättsinnehavaren erhåller skall utgöra skattepliktig inkomst.
- Avskrivningar i näringsverksamhet skall hanteras efter ekonomisk livslängd.

2.2 Norm för indirekt beskattning av förvärvsinkomster

Enligt normen för indirekt beskattning av förvärvsinkomster skall socialavgifter och allmän löneavgift eller särskild löneskatt utgå på all ersättning för utfört arbete. Normen är i detta fall en enhetlig skattesats för respektive skatt eller avgift. Sådana ersättningar som är förmånsgrundande för olika socialförsäkringar skall ingå i underlaget för socialavgifter och allmän löneavgift. Övriga ersättningar för utfört arbete skall ingå i underlaget för särskild löneskatt. Nivån på den särskilda löneskatten avses återspegla vad som i ekonomisk mening kan anses vara skatteinnehållet i socialavgifterna och den allmänna löneavgiften.

2.3 Norm för mervärdesskatten

Normen för mervärdesskatten är att i princip all yrkesmässig omsättning av varor och tjänster skall beskattas med normalskattesatsen 25 procent. Undantaget från skatteplikt vad gäller uthyrning av fast egendom redovisas dock inte som en skatteavvikelse. Skälet är att skatteplikt för sådana tjänster skulle innebära en icke neutral beskattning av boende i hyresrätt och egnahem. Vidare anses det förhållandet att omsättning av finansiella tjänster och försäkringstjänster inte omfattas av mervärdesskatteplikt utgöra en del av normen i skatteavvikelse-redovisningarna.

Destinationsprincipen skall tillämpas vid internationella transaktioner. Offentlig myndighetsutövning skall inte vara skattepliktig. Varor och tjänster som subventioneras med offentliga medel skall inte heller vara skattepliktiga, under förutsättning att en mervärdesskattebeläggning av den subventionerade

varan eller tjänsten skulle leda till en försvagning av de offentliga finanserna.

2.4 Norm för punktskatter

Redovisningen av skatteavvikelser inom punktsskatteområdet omfattar endast energi- och koldioxidskatterna inklusive den särskilda skatten på kärnkraftsel. Eftersom energiskatten tar sikte på energianvändningen är normen på detta område att all energiförbrukning skall belastas med samma skatt per kWh. En differentiering av skatteuttaget mellan drivmedelsenergi och el- och värmeenergi är förenlig med normen.

För förbrukning av el och värme motsvaras normen av normalskattesatsen på el. Då förbrukning av värme beskattas indirekt genom skatt på de bränslen som används i värmeproduktionen beräknas avvikelserna i denna sektor som skillnaden mellan normalskattesatsen på el och skattesatsen för respektive bränsle uttryckt i kronor per kWh oförädlad energi. Omvandlingsförlusterna beaktas inte eftersom den genomsnittliga verkningsgraden i bränslebaserad elproduktion inte skiljer sig nämnvärt från den genomsnittliga verkningsgraden i värmeproduktionen i Sverige.

För bränsle som används som drivmedel utgörs normen av skattesatsen för bensin i miljöklass 1. Den högre normalnivån för energiskatten på drivmedel är ett uttryck för att drivmedelsskatten inte bara fyller övergripande fiskala syften utan också fångar upp vissa samhällsekonomiska kostnader av vägtrafiken såsom slitage på väg, bullerstörning och olyckor.

Normen för koldioxidskatten utgår från att skatten är avsedd att utgöra ett pris på utsläpp av koldioxid. Enligt normen skall skatten därför vara proportionell mot koldioxidutsläppen från respektive bränsle. Implicit speglar skattenivån en monetär värdering av den skada som en enhet utsläppt koldioxid medför. Denna skada är densamma oavsett var utsläppen kommer ifrån. Därför sätts normen för koldioxidskatten lika med normalskattesatsen oberoende av om bränslet används för uppvärmning eller som drivmedel.

Eftersom energi- och koldioxidskatterna endast är avsedda att träffa bränsle som

används som drivmedel eller för uppvärmning betraktas skattefriheten för bränsle som används som råvara inte som en skatteavvikelse.

3 Redovisning och beräkningsmetoder

I betänkandet Förmåner och sanktioner (SOU 1995:36) och i 1997 års ekonomiska vårproposition finns en uttömmande beskrivning av jämförelsenormer och beräkningsmetoder vid skatteavvikelseberäkningarna. Beräkningen av skatteavvikelserna baseras bl.a. på en periodiserad redovisning, vilket innebär att skatteeffekterna avser det år den underliggande ekonomiska aktiviteten sker. Uppbördsförskjutningar beaktas således inte.

I tabell 1 och 2 i slutet av denna bilaga redovisas resultatet av beräkningarna. I *tabell 1* redovisas skatteavvikelserna uppdelade på skatteområden för inkomstären 2000–2004. De icke saldpåverkande skatteavvikelserna är samlade i slutet av tabellen. I anslutning till tabellen ges en kortfattad beskrivning av de enskilda skatteavvikelserna. Avvikelsens nummer i denna beskrivning svarar mot numret i den första kolumnen i tabell 1. Ett "u" i tabellen visar att avvikelsen har upphört eller kommer att upphöra ett visst år. Ett blankt fält i tabellen visar att avvikelsen inte existerade under ett eller flera år under den period för vilken avvikelserna redovisas. Ett streck i tabellen ("-") visar att avvikelsen inte har kunnat beräknas. En nolla i tabellen (0,00) visar att avvikelsen har beräknats men att den är mindre än 5 miljoner kronor.

I *tabell 2* redovisas de enskilda skatteavvikelserna fördelade på utgiftsområden.

I redovisningen av skatteavvikelser beaktas endast redan beslutade regelförändringar. För 2003 har inga skatteavvikelser tillkommit.

3.1 Saldopåverkande skatteavvikelser

Sådana skatteförmåner som i redovisningen klassificeras som saldpåverkande utgörs av stöd på budgetens inkomstsida där ett

avskaffande av förmånen skulle leda till en budgetförstärkning för offentlig sektor.

De saldpåverkande skatteavvikelserna redovisas både netto- och bruttoberäknade.

En *nettoberäknad skatteavvikelse* visar storleken på den skattefria transferering som fullt ut kompenserar de skattskyldiga om skatteavvikelsen tas bort. Den bruttoberäknade skatteavvikelsen beräknas som det potentiella skattebortfall som – i det fall det rör sig om en skatteförmån – uppstår på grund av undantaget. Beräkningsmetoden är statisk, dvs. ingen hänsyn tas till de effekter på de olika skattebasernas storlek som uppstår genom gällande skattereglars inverkan på individernas och företagens beteenden. Detta innebär att den beräknade skatteavvikelsen i de flesta fall överskattar den potentiella förändring i skatteintäkterna som skulle uppkomma i det fall skatteavvikelsen slopas.

En *bruttoberäknad skatteavvikelse* visar storleken på motsvarande skattepliktiga transferering. Vid beräkningen av den senare avvikelsen justeras den bruttoberäknade avvikelsen upp med hänsyn till den marginalskatt som gäller för det aktuella skattesubjektet. Vid en bruttoberäknad avvikelse på exempelvis 100 och en marginalskatt på 25 procent blir således den bruttoberäknade avvikelsen 133 (= $100/(1-0,25)$).

Redovisningen är av olika skäl inte fullständig. En anledning är att det i många fall saknas underlag för att beräkna skatteavvikelserna. En annan är att någon fullständig genomgång av skattelagstiftningen avseende skattesanktioner ännu inte gjorts. Därför bör man inte fästa någon större vikt vid den *samlade* omfattningen av de här redovisade avvikelserna.

3.2 Icke saldpåverkande skatteavvikelser

Icke saldpåverkande skatteavvikelser utgörs huvudsakligen av olika offentliga transfereeringar som helt eller delvis är skattebefriade. Om dessa skatteavvikelser slopades skulle visserligen skatteintäkterna öka men samtidigt skulle de offentliga utgifterna öka vid oförändrade politiska mål. För dessa skatteavvikelser beräknas endast en bruttoavvikelse. Den visar hur mycket utgifterna på den ifrågavarande transfereringen skulle behöva öka för att lämna hushållens disponibla inkomster

opåverkade vid en skattebeläggning av transfereringen.

4 Skatteavvikelserna i sammandrag

I detta avsnitt ges ett sammandrag av skatteavvikelserna. I kommentarerna refereras genomgående till uppgifter om de bruttoberäknade avvikelserna.

4.1 Saldopåverkande skatteavvikelser

De saldpåverkande skatteavvikelser som redovisas här förväntas uppgå till drygt 170 miljarder kronor inkomståret 2003. Denna uppgift om den samlade omfattningen bör dock, av skäl som anförts i avsnitt 3.1, tolkas med viss försiktighet.

4.1.1 Inkomstbeskattning

Den största avvikelsen i tjänsteinkomstbeskattningen är arbetsgivares pensionskostnader för arbetstagare som för inkomståret 2003 beräknas uppgå till knappt 13 miljarder kronor. Avvikelsen beror på att den marginalskatt som tjänstepensioner träffas av vid utbetalningstillfället i genomsnitt avviker från den marginalskatt som den anställdes förvärvsinkomster träffas av vid den tidpunkt då arbetsgivarens kostnader för trygghandlet av pensionen uppkommer.

I beskattningen av näringsverksamhet orsakas de största skatteförmånerna av reglerna för avsättning till periodiseringsfond och överavskrivningar av inventarier. Dessa avvikelser beräknas uppgå till knappt 7 respektive knappt 3 miljarder kronor inkomståret 2003.

Skatteförmånerna i kapitalinkomstbeskattningen beräknas minska under perioden 2000–2004, framförallt till följd av prisnedgången på aktiemarknaden och höjda taxeringsvärden för småhus och bostadsrätter. Den största skatteavvikelsen i kapitalinkomstbeskattningen förväntas inkomståret 2003 vara avkastningsskatten på pensionsmedel. Denna skatteförmån orsakas av att avkastningsskatten på pensionsmedel uppgår till

15 procent av en schablonmässigt beräknad avkastning i stället för till 30 procent. För inkomståret 2003 beräknas den uppgå till drygt 15 miljarder kronor. En annan stor skatteavvikelse i kapitalinkomstbeskattningen är kapitalvinstbeskattningen på egna hem och bostadsrätter. Denna skatteförmån orsakas delvis av att endast en del av vinsten tas upp till beskattning, men huvudsakligen av att värdeökningen beskattas först då den realiserats och inte när den uppstår. Inkomståret 2003 beräknas den uppgå till knappt 13 miljarder kronor brutto.

4.1.2 Indirekt beskattning av förvärvsinkomster

De saldpåverkande skatteförmåner som härrör från socialavgifterna beräknas uppgå till drygt 9 miljarder kronor för inkomståret 2003, vilket motsvarar en ökning med knappt 1 miljard kronor sedan inkomståret 2000.

4.1.3 Mervärdesskatt

Den största skatteförmånen inom mervärdesskatteområdet är den reducerade beskattningen av livsmedel som för inkomståret 2003 beräknas uppgå till drygt 23 miljarder kronor. Den näst största skatteförmånen orsakas av undantaget för lotterier. Denna skatteförmån beräknas uppgå till drygt 5 miljarder kronor inkomståret 2003. Därefter kommer personbefordran med knappt 4 miljarder kronor inkomståret 2003. Sammantaget uppgår skatteförmånerna inom mervärdesskatteområdet till närmare 45 miljarder kronor 2003.

4.1.4 Punktskatter

Inom punktskatteområdet ger skattebefrielse för elförbrukning inom industrin upphov till bruttoberäknade förmåner på knappt 18 miljarder kronor inkomståret 2003. Energiskattebefrielsen för biobränslen, torv m.m. ger en beräknad skatteförmån på knappt 14 miljarder kronor.

Totalt beräknas skatteförmånerna inom punktskatteområdet öka något under perioden 2000–2004. Ökningen beror till stor del

på att normalskattesatsen för el, som utgör normen för skattesatserna på olika fossila uppvärmningsbränslen och på elektrisk kraft, har höjts stegvis under hela perioden. Ökningen beror även på att koldioxidskattesatserna har höjts stegvis under perioden samt att användningen av biobränslen har ökat.

4.2 Icke saldpåverkande skatteavvikelser

De icke saldpåverkande avvikelser som redovisas här beräknas för inkomståret 2004 uppgå till ca 30 miljarder kronor brutto. De icke saldpåverkande avvikelserna har minskat avsevärt fr.o.m. 2003. Minskningen beror på att det särskilda grundavdraget för pensionärer upphör fr.o.m. inkomståret 2003.

4.3 Skatteavvikelserna fördelade på utgiftsområden

I tabell 2 redovisas skatteavvikelserna fördelade på utgiftsområden. Avvikelser som inte kunnat hänföras till något enskilt utgiftsområde redovisas som generella avvikelser. De största saldpåverkande avvikelserna återfinns inom utgiftsområdena näringsliv, ekonomisk trygghet vid alderdom, kommunikationer och kultur m.m. Andra utgiftsområden som har stora saldpåverkande avvikelser är allmän miljö- och naturvård, samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande samt energi.

Tabell 1 Skatteavvikelser fördelade på skatteområden

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
A. Inkomst av tjänst											
A1	Kostnadsersättning till viss personal på SIPRI	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
A2	Sänkt skatt för utländska nyckelpersoner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A3	Sjöinkomstavdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A4	Förmån av fri resa anställningsintervju	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A5	Förmån av fri utbildning vid personalavveckling m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A6	Förmån av personaldator	2,75	2,62	2,51	2,56	2,57	1,53	1,50	1,47	1,48	1,49
A7	Förmån av miljövänliga tjänstebilar			0,07	0,07	0,07			0,04	0,04	0,04
A8	Stipendier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A9	Ersättning till neurosedynskadade	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A10	Personalrabatter m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A11	EU-parlamentarikers rese- och kostnadsersättning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A12	Hittelön	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A13	Ersättning för blod m.m.	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04
A14	Intäkter vid försäljning av vilt växande bär	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A15	Kostnadsersättning i form av utlandstillägg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A16	Kostnadsersättning till statligt anställda vid utlandsstationering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A17	Tjänsteinkomster förvärvade vid vistelse utomlands	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A18	Tjänsteinkomster förvärvade på vissa utländska fartyg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A19	Arbetsgivares kostnader för arbetstagares pension	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A20	Ersättningar till offer för nationalsocialistisk förföljelse	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A21	Löneunderlaget i fåmansaktiebolag	1,12	1,10	0,91	0,95	0,89	0,61	0,61	0,52	0,54	0,52
A22	Personalvård	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A23	Personaloptioner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. Kostnader i tjänst och allmänna avdrag											
B1	Avdrag för dubbel bosättning	1,26	1,31	1,26	1,31	1,35	0,70	0,75	0,74	0,76	0,78
B2	Avdrag för resor till och från arbetet	8,30	8,77	8,82	9,15	9,34	4,63	5,01	5,16	5,29	5,41
B3	Avdrag för hemresor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B4	Avdrag för pensionspremier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B5	Avdrag för avgift till arbetslöshetskassa	0,05	0,05	u			0,03	0,03	u		
B6	Underskott i aktiv näringsverksamhet	0,05	0,03	0,03	0,03	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
B7	Underskott i litterär verksamhet m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
C. Intäkter av näringsverksamhet											
C1	Uttag av bränsle	0,16	0,17	0,15	0,16	0,15	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09
C2	Avverkningsrätt till skog	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C3	Avyttring av näringsfastighet och bostadsrätter i näringsverksamhet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D. Kostnader i näringsverksamhet											
D1	Skogsavdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D2	Avdrag för kostnader för resor till och från arbetet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D3	Yrkesfiskaravdrag	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
D4	Bidrag till regionala utvecklingsbolag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D5	Matching-credit-klausuler i olika dubbelbeskattningsavtal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D6	Koncernbidragsdispens	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D7	Rabatter och liknande från ekonomiska föreningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D8	Avsättning till personalstiftelse (pension)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D9	Anläggning av ny skog m.m.	0,37	0,29	0,30	0,30	0,35	0,20	0,16	0,17	0,17	0,20
D10	Substansminskning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D11	Nedskrivning av lager och pågående arbete	1,49	1,24	1,17	1,24	1,28	0,99	0,81	0,78	0,82	0,86
D12	Skadeförsäkringsföretag	1,09	0,59	0,68	0,63	0,86	0,80	0,43	0,50	0,46	0,63
D13	Skogs- och skogsskadekonto	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
D14	Överavskrivningar avseende inventarier	3,48	2,90	2,85	2,94	3,26	2,49	2,06	2,04	2,09	2,34
D15	Periodiseringsfonder	6,99	6,94	6,81	6,98	7,81	4,84	4,80	4,75	4,86	5,48
D16	Generationsskifte vid räntefördelning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
E. Intäkter i kapital											
E1	Avkastning eget hem	7,55	-0,02	2,80	0,07	10,40	5,28	-0,01	1,96	0,05	7,28
E2	Utdelning på aktier i onoterade bolag	3,79	3,89	3,99	4,08	4,15	2,66	2,72	2,79	2,86	2,91
E3	Utdelning av aktier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
E4	Kapitalvinstbeskattning på eget hem och bostadsrätt	46,59	55,51	22,46	12,53	11,77	32,61	38,86	15,72	8,77	8,24
E5	Avkastningsskatt på pensionsmedel	15,70	17,37	16,33	15,17	14,92	10,99	12,16	11,43	10,62	10,44
E6	Begränsningsregel småhus		0,35	0,46	0,46	0,46		0,25	0,32	0,32	0,32
E7	Kapitalvinst på aktier	-5,03	-12,06	-24,49	4,45	4,85	-5,03	-8,44	-17,14	3,11	3,40
E8	Avkastningsskatt på K-försäkringar	0,37	0,44	0,32	0,30	0,30	0,26	0,31	0,23	0,21	0,21
F. Kostnader i kapital											
F1	Konsumtionskrediter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
F2	Kapitalförluster på marknadsnoterade aktier m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
F3	Marknadsnoterade fordringar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
G. Skattereduktioner m.m.											
G1	Anställningsstöd genom kreditering av skattekonto	1,64	1,92	1,95	2,02	2,32	1,21	1,40	1,43	1,48	1,71
G2	Skattereduktion för anslutning till bredband		0,02	0,02	0,02	u		0,01	0,01	0,01	u
G3	Skattereduktion för avgiften till arbetslöshetskassa			0,65	0,61	0,61			0,38	0,35	0,35
G4	Sjöfartsstöd		0,44	1,77	1,78	1,77		0,38	1,30	1,30	1,30
G5	Tillfälligt stöd till kommuner och landsting			2,20	0,80	u			2,20	0,80	u
H. Skattskyldighet											
H1	Akademier m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H2	Företagarförening m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H3	Erkända arbetslöshetskassor m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H4	Ideella föreningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H5	Kyrkor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H6	Ägare av vissa fastigheter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
I. Socialavgifter											
I1	Nedsättning med viss inriktning på mindre företag	8,02	8,26	8,41	8,85	9,09	5,88	6,04	6,17	6,48	6,69
I2	Regional nedsättning			0,56	0,58	0,60			0,41	0,43	0,44
J. Särskild löneskatt											
J1	Utländska artister	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
J2	Ersättning skiljemannauppdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
J3	Ersättning till idrottsutövare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K. Mervärdesskatt											
<i>Undantag från skatteplikt (avdragsrätt föreligger ej)</i>											
K1	Försäljning av tomtmark och byggnader	0,09	0,09	0,10	0,10	0,10	0,07	0,07	0,07	0,07	0,08
K2	Försäljning av bildkonst (<300 000 kr/år)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K3	Lotterier	4,50	4,70	4,91	5,09	5,33	3,30	3,44	3,60	3,72	3,92
<i>Skattesats 0%, 6% eller 12% (avdragsrätt föreligger)</i>											
K4	Läkemedel	1,44	1,55	1,58	1,63	1,65	1,06	1,13	1,16	1,19	1,22
K5	Internationell personbefordran	0,08	0,09	0,09	0,09	0,10	0,06	0,06	0,07	0,07	0,07
K6	Personbefordran	2,79	3,52	3,60	3,97	4,10	2,05	2,58	2,64	2,90	3,02
K7	Allmänna nyhetstidningar	1,48	1,51	1,55	1,64	1,71	1,09	1,10	1,14	1,20	1,26
K8	Böcker, tidskrifter och övrigt			2,17	2,35	2,44			1,59	1,72	1,80
K9	Biograf föreställningar	0,28	0,31	0,33	0,34	0,35	0,21	0,23	0,24	0,25	0,26
K10	Entréavgiftsbelagda kulturevanemang	1,17	1,28	1,44	1,49	1,56	0,86	0,93	1,05	1,09	1,15
K11	Kommersiell idrott	1,04	1,61	1,71	2,01	2,07	0,76	1,18	1,25	1,47	1,53
K12	Upphovsrätter	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,08	0,08	0,08	0,08	0,09
K13	Entré djurparker		0,02	0,02	0,02	0,03		0,02	0,02	0,02	0,02

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
K14	Livsmedel	20,49	21,52	22,46	23,28	23,85	15,04	15,74	16,47	17,03	17,56
K15	Rumsuthyrning	1,07	1,14	1,19	1,23	1,29	0,78	0,83	0,87	0,90	0,95
K16	Transport i skidliftar	0,10	0,11	0,11	0,11	0,12	0,08	0,08	0,08	0,08	0,09
<i>Undantag från skattskyldighet</i>											
K17	Omsättning i ideella föreningar (exkl. konserter, idrott och utbildning)	0,07	0,07	0,08	0,08	0,08	0,05	0,05	0,06	0,06	0,06
<i>Redovisningsperiod</i>											
K18	Tidpunkt för inbetalning i byggnads- och annan entreprenadverksamhet	0,35	0,37	0,43	0,42	0,50	0,26	0,27	0,32	0,31	0,37
<i>Avdrag för ingående skatt</i>											
K19	Ingående skatt på jordbruksarrende	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L. Punktskatter											
<i>Energiskatt</i>											
L1	Energiskatt på dieselbränsle i motor-drivna fordon	9,20	8,87	9,41	9,73	9,84	6,75	6,49	6,90	7,12	7,25
L2	Energiskattebefrielse för elförbrukning vid banddrift	1,48	1,41	1,30	1,27	1,29	1,09	1,03	0,95	0,93	0,95
L3	Energiskattebefrielse för bränslebrukning vid banddrift	0,12	0,11	0,11	0,11	0,12	0,09	0,08	0,08	0,08	0,09
L4	Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes sjöfart	0,97	0,93	0,83	0,88	0,96	0,71	0,68	0,61	0,64	0,71
L5	Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes luftfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L6	Elförbrukning i vissa kommuner	0,74	0,66	0,68	0,69	0,69	0,54	0,49	0,50	0,51	0,51
L7	Skatt på el för gas-, värme-, vatten och elförsörjning	0,24	0,23	0,20	0,21	0,21	0,17	0,17	0,15	0,15	0,15
L8	Differentierat skatteuttag på fossila bränslen	4,24	5,51	5,79	7,25	7,71	3,11	4,03	4,25	5,30	5,68
L9	Energiskattebefrielse biobränslen, torv m.m.	8,90	10,27	11,60	13,73	14,96	6,53	7,51	8,51	10,04	11,01
L10	Halvt avdrag för energiskatt på bränsle	0,14	0,13	0,14	0,14	0,14	0,11	0,09	0,10	0,10	0,10
L11	Avdrag för egenproducerad el i kraftvärmeverk	0,17	0,41	0,51	0,51	0,51	0,13	0,30	0,38	0,38	0,38
L12	Återbetalning av energiskatt för fjärrvärmeleveranser till industrin	0,23	0,28	0,30	0,30	0,30	0,17	0,20	0,22	0,22	0,22
L13	Bränsleförbrukning inom industrin	1,52	1,42	1,40	1,48	1,53	1,12	1,04	1,03	1,08	1,13
L14	Bränsleförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringen	0,12	0,10	0,10	0,11	0,11	0,09	0,08	0,07	0,08	0,08
L15	Elförbrukning inom industrin	12,33	13,63	15,12	17,53	17,51	9,05	9,97	11,09	12,82	12,89
L16	Elförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringen	0,28	0,35	0,38	0,44	0,44	0,20	0,26	0,28	0,32	0,32
L17	Miljöbonus för el producerad i vindkraftverk	0,10	0,11	0,15	0,19	0,21	0,07	0,08	0,11	0,14	0,16
<i>Koldioxidskatt</i>											
L18	Generell nedsättning av koldioxidskatt för industrin	2,91	4,20	4,87	6,08	6,18	2,14	3,07	3,57	4,45	4,55
L19	Särskild nedsättning av koldioxidskatt för industrin	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26	0,19	0,19	0,19	0,19	0,19
L20	Generell nedsättning av koldioxidskatt för växthus- och jordbruksnäringen	0,07	0,09	0,09	0,11	0,11	0,05	0,07	0,06	0,08	0,08

	Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
L21 Återbetalning av koldioxidskatt för fjärrvärmeleveranser till industrin	0,21	0,35	0,49	0,49	0,49	0,15	0,26	0,36	0,36	0,36
L22 Koldioxidskattebefrielse för bandrift	0,03	0,05	0,05	0,07	0,07	0,02	0,03	0,04	0,05	0,05
L23 Koldioxidskattebefrielse för produktion av elkraft	0,55	0,61	0,71	0,82	0,70	0,41	0,45	0,52	0,60	0,51
L24 Koldioxidskattebefrielse för inrikes luftfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L25 Koldioxidskattebefrielse för inrikes yrkesmässig sjöfart	0,25	0,38	0,41	0,56	0,60	0,18	0,28	0,30	0,41	0,44

M. Skattesanktioner

Kostnader i kapital

M1 Ränteutgifter - 21 % reduktion	-0,24	-0,25	-0,27	-0,31	-0,35	-0,17	-0,17	-0,19	-0,21	-0,25
M2 Begränsning av skattereduktion	-0,48	-0,50	-0,53	-0,62	-0,67	-0,34	-0,35	-0,37	-0,44	-0,47
M3 Ränteutgifter för bostadsrättsföreningar	-2,43	-1,16	-1,23	-0,87	-1,26	-1,70	-0,81	-0,86	-0,61	-0,88
M4 Fastighetsskatt på konventionellt beskattade hyreshus och småhus	-3,15	-2,18	-2,41	-2,54	-2,61	-2,32	-1,60	-1,77	-1,86	-1,92
M5 Fastighetsskatt på lokaler	-3,60	-4,00	-4,64	-4,80	-4,91	-2,64	-2,93	-3,40	-3,52	-3,61
M6 Fastighetsskatt på industri- och elproduktionsenheter	-1,82	-1,83	-1,84	-1,85	-1,86	-1,34	-1,34	-1,35	-1,36	-1,37
M7 Avkastning på bostadsrättsfastighet	0,66	-0,84	-0,37	-0,99	0,73	0,48	-0,60	-0,26	-0,71	0,53
M8 Särskild skatt på termisk effekt i kärnkraftsreaktorer	-2,33	-2,54	-2,44	-2,55	-2,53	-1,71	-1,86	-1,79	-1,86	-1,86

N. Skattefria transfereringar

N1 Näringsbidrag och EU-bidrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N2 Avgångsvederlag till jordbrukare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N3 Bidrag från Sveriges författarfond och konstnärnämnd	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-	-	-	-	-
N4 Flyttbidrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N5 Värnpliktigas förmåner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N6 Socialbidrag och annan hjälp enligt socialtjänstlagen	3,72	3,14	3,17	2,96	2,97	-	-	-	-	-
N7 Barnbidrag m.m.	12,43	13,56	12,99	13,46	13,3	-	-	-	-	-
N8 Underhållsstöd	2,55	2,45	2,37	2,45	2,40	-	-	-	-	-
N9 Handikappersättning m.m.	0,52	0,55	0,57	0,62	0,65	-	-	-	-	-
N10 Bidrag till adoption	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N11 Engångsbidrag i samband med arbetsplacering av flyktingar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N12 Bostadstillägg pensionärer (BTP)	3,75	4,28	4,37	4,95	4,87	-	-	-	-	-
N13 Bostadsbidrag	2,07	1,88	1,78	1,72	1,64	-	-	-	-	-
N14 Studiestöd	3,38	3,68	3,84	3,93	3,97	-	-	-	-	-
N15 Skattefria pensioner	0,35	0,35	0,35	0,36	0,38	-	-	-	-	-
N16 Äldreförsörjningsstöd	-	-	-	0,24	0,24	-	-	-	-	-
N17 Övriga icke skattepliktiga transfereringar	0,18	0,18	0,18	0,17	0,17	-	-	-	-	-
<i>Kostnader i tjänst, allmänna avdrag</i>										
N18 Särskilt grundavdrag för pensionärer (SGA)	11,43	12,19	15,94	u	-	-	-	-	-	-

Tabell 2 Skatteavvikelser fördelade på utgiftsområden

	Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR					
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004	
6. Totalförsvaret											
N5	Värnpliktigas förmåner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
8. Invandrare och flyktingar											
A20	Ersättningar till offer för nationalsocialistisk förföljelse	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
N11	Engångsbidrag i samband med arbetsplacering av flyktingar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
9. Hälsovård, sjukvård och social omsorg											
K4	Läkemedel	1,44	1,55	1,58	1,63	1,65	1,06	1,13	1,16	1,19	1,22
N6	Socialbidrag och annan hjälp enligt socialtjänstlagen	3,72	3,14	3,17	2,96	2,97					
10. Ekonomisk trygghet vid sjukdom och handikapp											
A9	Ersättning till neurosedynskadade	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
N9	Handikappersättning m.m.	0,52	0,55	0,57	0,62	0,65					
11. Ekonomisk trygghet vid ålderdom											
A19	Arbetsgivares kostnader för arbetstagares pension	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
B4	Avdrag för pensionspremier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
D8	Avsättning till personalstiftelse (pension)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
E5	Avkastningsskatt på pensionsmedel	15,70	17,37	16,33	15,17	14,92	10,99	12,16	11,43	10,62	10,44
N12	Bostadstillägg pensionärer (BTP)	3,75	4,28	4,37	4,95	4,87					
N16	Äldreförsörjningsstöd				0,24	0,24					
N18	Särskilt grundavdrag för pensionärer (SGA)	11,43	12,19	15,94	u						
12. Ekonomisk trygghet för familjer och barn											
N7	Barnbidrag m.m.	12,43	13,56	12,99	13,46	13,3					
N8	Underhållsstöd	2,55	2,45	2,37	2,45	2,40					
N10	Bidrag till adoption	-	-	-	-	-					
13. Arbetsmarknad											
B5	Avdrag för avgift till arbetslöshetskassa	0,05	0,05	u			0,03	0,03	u		
G3	Skattereduktion för avgiften till arbetslöshetskassa			0,65	0,61	0,61			0,38	0,35	0,35
G1	Anställningsstöd genom kreditering av skattekonto	1,64	1,92	1,95	2,02	2,32	1,21	1,40	1,43	1,48	1,71
H3	Erkända arbetslöshetskassor m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
14. Arbetsliv											
A4	Förmån av fri resa anställningsintervju	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A5	Förmån av fri utbildning vid personalavveckling m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
N4	Flyttningsbidrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
15. Studiestöd											
N14	Studiestöd	3,38	3,68	3,84	3,93	3,97					
16. Utbildning och universitetsforskning											
A1	Kostnadsersättning till viss personal på SIPRI	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
A2	Sänkt skatt för utländska nyckelpersoner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17. Kultur, medier, trossamfund och fritid											
B7	Underskott i litterär verksamhet m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H1	Akademier m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H4	Ideella föreningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H5	Kyrkor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
J1	Utländska artister	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
J3	Ersättning till idrottsutövare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
N3	Bidrag från Sveriges författarfond och konstnärsnämnd	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
K2	Försäljning av bildkonst (<300 000 kr/år)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K3	Lotterier	4,50	4,70	4,91	5,09	5,33	3,30	3,44	3,60	3,72	3,92
K16	Transport i skidliftar	0,10	0,11	0,11	0,11	0,12	0,08	0,08	0,08	0,08	0,09
K7	Allmänna nyhetstidningar	1,48	1,51	1,55	1,64	1,71	1,09	1,10	1,14	1,20	1,26
K8	Böcker, tidskrifter och övrigt			2,17	2,35	2,44			1,59	1,72	1,80
K9	Biograf föreställningar	0,28	0,31	0,33	0,34	0,35	0,21	0,23	0,24	0,25	0,26
K10	Entréavgiftsbelagda kulturevanemang	1,17	1,28	1,44	1,49	1,56	0,86	0,93	1,05	1,09	1,15
K11	Kommersiell idrott	1,04	1,61	1,71	2,01	2,07	0,76	1,18	1,25	1,47	1,53
K12	Upphovsrätter	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,08	0,08	0,08	0,08	0,09
K13	Entré djurparker		0,02	0,02	0,02	0,03		0,02	0,02	0,02	0,02
K17	Omsättning i ideella föreningar (exkl. konserter, idrott och utbildning)	0,07	0,07	0,08	0,08	0,08	0,05	0,05	0,06	0,06	0,06
18. Samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande											
E1	Avkastning eget hem	7,55	-0,02	2,80	0,07	10,40	5,28	-0,01	1,96	0,05	7,28
E4	Kapitalvinstbeskattning på eget hem och bostadsrätt	46,59	57,27	22,98	13,08	11,95	32,61	40,09	16,08	9,16	8,37
E6	Begränsningsregel småhus		0,35	0,46	0,46	0,46		0,25	0,32	0,32	0,32
K1	Försäljning av tomtmark och byggnader	0,09	0,09	0,10	0,10	0,10	0,07	0,07	0,07	0,07	0,08
M1	Ränteutgifter - 21 % reduktion	-0,24	-0,25	-0,27	-0,31	-0,35	-0,17	-0,17	-0,19	-0,21	-0,25
M3	Ränteutgifter för bostadsrättsföreningar	-2,43	-1,16	-1,23	-0,87	-1,26	-1,70	-0,81	-0,86	-0,61	-0,88
M4	Fastighetsskatt på konventionellt beskattade hyreshus och småhus	-3,15	-2,18	-2,41	-2,54	-2,61	-2,32	-1,60	-1,77	-1,86	-1,92

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
M7	Avkastning på bostadsrättsfastighet	0,66	-0,84	-0,37	-0,99	0,73	0,48	-0,60	-0,26	-0,71	0,53
N13	Bostadsbidrag	2,07	1,88	1,78	1,72	1,64					
19. Regional utjämning och utveckling											
D4	Bidrag till regionala utvecklingsbolag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G2	Skattereduktion för anslutning till bredband		0,02	0,02	0,02	u		0,01	0,01	0,01	u
I2	Regional nedsättning			0,56	0,58	0,60			0,41	0,43	0,44
L6	Elförbrukning i vissa kommuner	0,74	0,66	0,68	0,69	0,69	0,54	0,49	0,50	0,51	0,51
20. Allmän miljö- och naturvård											
A7	Förmån av miljövänliga tjänstebilar			0,07	0,07	0,07			0,04	0,04	0,04
21. Energi											
L7	Skatt på el för gas-, värme-, vatten och elförsörjning	0,24	0,23	0,20	0,21	0,21	0,17	0,17	0,15	0,15	0,15
L8	Differentierat skatteuttag på fossila bränslen	4,24	5,51	5,79	7,25	7,71	3,11	4,03	4,25	5,30	5,68
L9	Energiskattebefrielse biobränslen, torv m.m.	8,90	10,27	11,60	13,73	14,96	6,53	7,51	8,51	10,04	11,01
L10	Halvt avdrag för energiskatt på bränsle	0,14	0,13	0,14	0,14	0,14	0,11	0,09	0,10	0,10	0,10
L11	Avdrag för egenproducerad el i kraftvärmeverk	0,17	0,41	0,51	0,51	0,51	0,13	0,3	0,38	0,38	0,38
L12	Återbetalning av energiskatt för fjärrvärmeleveranser till industrin	0,23	0,28	0,3	0,3	0,3	0,17	0,2	0,22	0,22	0,22
L17	Miljöbonus för el producerad i vindkraftverk	0,10	0,11	0,15	0,19	0,21	0,07	0,08	0,11	0,14	0,16
L21	Återbetalning av koldioxidskatt för fjärrvärmeleveranser till industrin	0,21	0,35	0,49	0,49	0,49	0,15	0,26	0,36	0,36	0,36
L23	Koldioxidskattebefrielse för produktion av elkraft	0,55	0,61	0,71	0,82	0,7	0,41	0,45	0,52	0,6	0,51
M6	Fastighetsskatt på industri- och elproduktionsenheter	-1,82	-1,83	-1,84	-1,85	-1,86	-1,34	-1,34	-1,35	-1,36	-1,37
M8	Särskild skatt på termisk effekt i kärnkraftsreaktorer	-2,33	-2,54	-2,44	-2,55	-2,53	-1,71	-1,86	-1,79	-1,86	-1,86
22. Kommunikationer											
K5	Internationell personbefordran	0,08	0,09	0,09	0,09	0,10	0,06	0,06	0,07	0,07	0,07
K6	Personbefordran	2,79	3,52	3,60	3,97	4,10	2,05	2,58	2,64	2,90	3,02
L1	Energiskatt på dieselbränsle i motor-drivna fordon	9,20	8,87	9,41	9,73	9,84	6,75	6,49	6,90	7,12	7,25
L2	Energiskattebefrielse för elförbrukning vid banddrift	1,48	1,41	1,30	1,27	1,29	1,09	1,03	0,95	0,93	0,95
L3	Energiskattebefrielse för bränslebrukning vid banddrift	0,12	0,11	0,11	0,11	0,12	0,09	0,08	0,08	0,08	0,09
L4	Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes sjöfart	0,97	0,93	0,83	0,88	0,96	0,71	0,68	0,61	0,64	0,71
L5	Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes luftfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L22	Koldioxidskattebefrielse för banddrift	0,03	0,05	0,05	0,07	0,07	0,02	0,03	0,04	0,05	0,05

		Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR				
		2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
L24	Koldioxidskattebefrielse för inrikes luftfart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L25	Koldioxidskattebefrielse för inrikes yrkesmässig sjöfart	0,25	0,38	0,41	0,56	0,6	0,18	0,28	0,3	0,41	0,44
23. Jord- och skogsbruk, fiske med anslutande näringar											
C1	Uttag av bränsle	0,16	0,17	0,15	0,16	0,15	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09
C2	Avverkningsrätt till skog	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D1	Skogsavdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D9	Anläggning av ny skog m.m.	0,37	0,29	0,30	0,30	0,35	0,20	0,16	0,17	0,17	0,20
D13	Skogs- och skogsskadekonto	0,02	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
K19	Ingående skatt på jordbruksarrende	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
L14	Bränsleförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringen	0,12	0,10	0,10	0,11	0,11	0,09	0,08	0,07	0,08	0,08
L16	Elförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringen	0,28	0,35	0,38	0,44	0,44	0,20	0,26	0,28	0,32	0,32
L20	Generell nedsättning av koldioxidskatt för växthus- och jordbruksnäringen	0,07	0,09	0,09	0,11	0,11	0,05	0,07	0,06	0,08	0,08
N2	Avgångsvederlag till jordbrukare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24. Näringsliv											
A18	Tjänsteinkomster förvärvade på vissa utländska fartyg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A21	Löneunderlaget i fåmansaktiebolag	1,12	1,1	0,91	0,95	0,89	0,61	0,61	0,52	0,54	0,52
B6	Underskott i aktiv näringsverksamhet	0,05	0,03	0,03	0,03	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
C3	Avyttring av näringsfastighet och bostadsrätter i näringsverksamhet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D6	Koncernbidragsdispens	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D10	Substansminskning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D11	Nedskrivning av lager och pågående arbete	1,49	1,24	1,17	1,24	1,28	0,99	0,81	0,78	0,82	0,86
D12	Skadeförsäkringsföretag	1,09	0,59	0,68	0,63	0,86	0,80	0,43	0,50	0,46	0,63
D14	Överavskrivningar avseende inventarier	3,48	2,90	2,85	2,94	3,26	2,49	2,06	2,04	2,09	2,34
D15	Periodiseringsfonder	6,99	6,94	6,81	6,98	7,81	4,84	4,80	4,75	4,86	5,48
D16	Generationsskifte vid räntefördelning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
G4	Sjöfartsstöd	-	0,44	1,77	1,78	1,77	-	0,38	1,30	1,30	1,30
H2	Företagarföreningar m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
I1	Nedsättning med viss inriktning på mindre företag	8,02	8,26	8,41	8,85	9,09	5,88	6,04	6,17	6,48	6,69
J2	Ersättning skiljemannauppdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K15	Rumsuthyrning	1,07	1,14	1,19	1,23	1,29	0,78	0,83	0,87	0,90	0,95
K18	Tidpunkt för inbetalning i byggnads- och annan entreprenadverksamhet	0,35	0,37	0,43	0,42	0,50	0,26	0,27	0,32	0,31	0,37
L13	Bränsleförbrukning inom industrin	1,52	1,42	1,40	1,48	1,53	1,12	1,04	1,03	1,08	1,13
L15	Elförbrukning inom industrin	12,33	13,63	15,12	17,53	17,51	9,05	9,97	11,09	12,82	12,89
L18	Generell nedsättning av koldioxidskatt för industrin	2,91	4,20	4,87	6,08	6,18	2,14	3,07	3,57	4,45	4,55
L19	Särskild nedsättning av koldioxidskatt för industrin	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26	0,19	0,19	0,19	0,19	0,19

	Skatteavvikelse brutto MDKR					Skatteavvikelse netto MDKR					
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004	
M5	Fastighetsskatt på lokaler	-3,60	-4,00	-4,64	-4,80	-4,91	-2,64	-2,93	-3,40	-3,52	-3,61
N1	Näringsbidrag och EU-bidrag	-	-	-	-	-					
30. Generell skatteförmån											
A3	Sjöinkomstavdrag	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A6	Förmån av personaldator	2,75	2,62	2,51	2,56	2,57	1,53	1,50	1,47	1,48	1,49
A8	Stipendier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A10	Personalrabatter m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A11	EU-parlamentarikers rese- och kostnadsersättning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A12	Hittelön	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A13	Ersättning för blod m.m.	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04
A14	Intäkter vid försäljning av vilt växande bär	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A15	Kostnadsersättning i form av utlandstillägg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A16	Kostnadsersättning till statligt anställda vid utlandsstationering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A17	Tjänsteinkomsterförvärdade vid vistelse utomlands	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A22	Personalvård	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
A23	Personaloptioner	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B1	Avdrag för dubbel bosättning	1,26	1,31	1,26	1,31	1,35	0,70	0,75	0,74	0,76	0,78
B2	Avdrag för resor till och från arbetet	8,30	8,77	8,82	9,15	9,34	4,63	5,01	5,16	5,29	5,41
B3	Avdrag för hemresor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D2	Avdrag för kostnader för resor till och från arbetet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D3	Yrkesfiskaravdrag	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
D5	Matching-credit-klausuler i olika dubbelbeskattningsavtal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D7	Rabatter och liknande från ekonomiska föreningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D12	Skadeförsäkringsföretag	1,09	0,59	0,68	0,63	0,86	0,80	0,43	0,50	0,46	0,63
E2	Utdelning på aktier i onoterade bolag	3,79	3,89	3,99	4,08	4,15	2,66	2,72	2,79	2,86	2,91
E3	Utdelning av aktier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
E7	Kapitalvinst på aktier	-5,03	-12,06	-24,49	4,45	4,85	-5,03	-8,44	-17,14	3,11	3,40
E8	Avkastningsskatt på K-försäkringar	0,37	0,44	0,32	0,30	0,30	0,26	0,31	0,23	0,21	0,21
F1	Konsumtionskrediter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
F2	Kapitalförluster på marknadsnoterade aktier m.m.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
F3	Marknadsnoterade fordringar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
H6	Ägare av vissa fastigheter	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
K14	Livsmedel	20,49	21,52	22,46	23,28	23,85	15,04	15,74	16,47	17,03	17,56
M2	Begränsning av skattereduktion	-0,48	-0,50	-0,53	-0,62	-0,67	-0,34	-0,35	-0,37	-0,44	-0,47
N15	Skattefria pensioner	0,35	0,35	0,35	0,36	0,38					
N17	Övriga icke skattepliktiga transfereringar	0,18	0,18	0,18	0,17	0,17					

- 5 **Beskrivning av enskilda skatteavvikelser**
- 5.1 **Saldopåverkande skatteavvikelser**
- A. **Inkomst av tjänst**
- A1. *Kostnadsersättning till viss personal på SIPRI.* Ersättning avseende ökade levnadskostnader och skolavgifter för barn samt fri bostad är ej skattepliktig när ersättningen anvisats av styrelsen för SIPRI till vissa utländska forskare. Skattefriheten har motiverats med svårigheten att rekrytera forskare. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt för den del av ersättningen som överstiger merkostnaden.
- A2. *Sänkt skatt för utländska nyckelpersoner.* Den 1 januari 2001 trädde nya regler ikraft för utländska nyckelpersoner. Reglerna innebär vissa skattelättnader för utländska experter, forskare och andra nyckelpersoner som för ett tillfälligt arbete i Sverige vistas här under en begränsad tidsperiod. 25 procent av den lön som nyckelpersonen uppbär och vissa kostnadsersättningar undantas från skatt och socialavgifter under högst tre år.
- A3. *Sjöinkomstavdrag.* Avdrag och skattereduktion för sjöinkomst. Sjömän som haft s.k. sjöinkomst medges sjömansavdrag som uppgår till 36 000 kronor om fartyget går i fjärrfart, 35 000 kronor om det går i närfart. Om man inte arbetat ombord hela året skall avdrag medges med $(1/365) \cdot$ sjömansavdraget per dag. Därutöver får den som haft sjöinkomst skattereduktion med 14 000 kronor om fartyget går i fjärrfart och med 9 000 kronor om det går i närfart. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- A4. *Förmån av fri resa vid anställningsintervju.* Förmån av fri resa till eller från anställningsintervju eller kostnadsersättning för sådan resa är ej skattepliktig.
- A5. *Förmån av fri utbildning vid personalavveckling m.m.* Förmån av fri utbildning vid personalavveckling m.m. är ej skattepliktig. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A6. *Förmån av personaldator.* I de fall arbetstagaren hyr dator av arbetsgivaren enbart för privat bruk och hyran betalas i form av ett bruttolöneavdrag, utgår varken inkomstskatt eller särskild löneskatt. Eftersom dessa förmåner kan betraktas som ersättning för utfört arbete avser skatteavvikelsen inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A7. *Förmån av miljövänliga tjänstebilar.* Bilar som drivs med elektricitet får en nedsättning av förmånsvärdet till 60 procent av förmånsvärdet för närmast jämförbara bil utan sådan mer miljöanpassad teknik. Alkohol- och gasdrivna bilar, utom de som drivs med gasol, får en nedsättning av förmånsvärdet till 80 procent av förmånsvärdet för den jämförbara bilen. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A8. *Stipendier* som är avsedda för mottagarens utbildning m.m. och inte utgör ersättning för arbete är skattefria. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A9. *Ersättning till neurosedynskadade.* Ersättningen är ej skattepliktig. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- A10. *Personalrabatter m.m.* Personalrabatter beskattas inte. Fria resor för anställda inom flyg eller järnväg schablonbeskattas istället för att beskattas som andra förmåner. "Frequent flyer"-rabatter är numera ej undantagna från skatteplikt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A11. *EU-parlamentarikers rese- och kostnadsersättning.* EU-parlamentarikernas rese-

och kostnadsersättning från EU-parlamentet är ej skattepliktig. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.

- A12. *Hittelön* samt ersättning till den som i särskilt fall räddat person eller egendom i fara eller bidragit till avslöjande eller gripande av person som begått brott är skattefria men är i princip ersättning för prestation. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A13. *Ersättning för blod m.m.* Ersättning till den som lämnat organ, blod eller modersmjölk är skattefri, men är liksom hittelön i princip ersättning för prestation. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A14. *Intäkter vid försäljning av vilt växande bär.* Försäljning av vilt växande bär och svamp samt kottar är skattefri upp till en ersättning på 5 000 kr. Eftersom inkomsten utgör ersättning för arbete avser skatteavvikelsen inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A15. *Kostnadsersättning i form av utlandstillägg* och därmed likställda förmåner såsom fri bostad och bostadskostnadsersättning är ej skattepliktiga för utanför Sverige stationerad personal vid utrikesförvaltningen eller i svensk bistandsverksamhet. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt för den del av ersättningen som överstiger merkostnaden.
- A16. *Kostnadsersättning till statligt anställda vid utlandsstationering.* Vissa kostnadsersättningar och förmåner i samband med utlandsstationering till andra statligt anställda än anställda vid utrikesförvaltningen eller i bistandsverksamhet är inte skattepliktiga. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt för den del av ersättningen som överstiger merkostnaden.
- A17. *Tjänsteinkomster förvärvade vid vistelse utomlands.* Den s.k. ettårsregeln medger skattefrihet i Sverige, även om ingen beskattning skett utomlands. Om anställningen varat minst ett år i samma land och i allmänhet avsett anställning hos annan än svenska staten eller svensk kommun medges befrielse från skatt även om ingen beskattning skett i verksamhetslandet. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A18. *Tjänsteinkomster förvärvade på utländska fartyg.* Skattefrihet gäller för anställning ombord på utländskt fartyg om anställningen och vistelsen utomlands varat minst sex månader och avsett anställning hos arbetsgivare som är svensk juridisk person eller fysisk person bosatt i Sverige. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.
- A19. *Arbetsgivares kostnader för arbetstagares pension.* Arbetsgivarens kostnader skall inte tas upp till beskattning hos arbetstagaren om kostnaderna avser tryggnad av pension genom avsättning eller pensionsförsäkring inom vissa ramar. Eftersom avsättningen utgör ersättning för utfört arbete ligger ersättningen till grund för särskild löneskatt. Skatteavvikelsen vad gäller inkomstskatten beror på skillnaden i marginalskatter vid avsättning och utbetalning av pensionen.
- A20. *Ersättningar till offer för nationalsocialistisk förföljelse* från utlandet har undantagits från beskattning. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- A21. *Löneunderlaget i fåmansaktiebolag.* Genom reglerna för beskattning av aktiva delägare i fåmansaktiebolag och närstående till dessa, beskattas viss avkastning på arbetskraft i inkomstslaget kapital. Avkastning på arbete är lön, som bör beskattas i inkomstslaget tjänst. Avvikelsen består i skillnaden mellan tjänste- och kapitalinkomstbeskattningen.
- A22. *Personalvård.* Personalvårdsförmåner är skattefria. Med personalvårdsförmåner avses förmån av mindre värde som inte är en direkt ersättning för utfört arbete utan avser enklare åtgärder, vilka syftar till att skapa trivsel i arbetet eller liknande eller

som lämnas på grund av sedvänja inom det yrke eller den verksamhet som det är fråga om. Som personalvårdsförmån räknas inte rabatter, förmåner som inte riktar sig till hela personalen, eller andra förmåner som den anställde får utanför arbetsgivarens arbetsplatser genom kuponger eller något motsvarande betalningssystem.

A23 *Personaloptioner.* Beskattning av personaloptionsförmånen sker först när personaloptionen utnyttjas. För de personer som utnyttjar personaloptionen är räntan på denna skattekredit en avvikelse.

B. Kostnader i tjänst och allmänna avdrag

B1. *Avdrag för dubbel bosättning.* Avdrag för dubbel bosättning medges i vissa fall skattskyldig om dubbel bosättning är skälig på grund av makes eller sambos förvärvsverksamhet, svårighet att anskaffa fast bostad på verksamhetsorten eller annan särskild omständighet. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

B2. *Avdrag för resor till och från arbetet.* Kostnader som överstiger 7 000 kronor är avdragsgilla vid inkomsttaxeringen. Kostnaden är egentligen en privat levnadsomkostnad, varför avdraget utgör en skatteavvikelse avseende inkomstskatt.

B3. *Avdrag för hemresor.* Skattskyldig som har sitt arbete på annan ort än sin hemort äger i vissa fall rätt till avdrag för hemresor. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

B4. *Avdrag för pensionspremier.* Avdrag får göras för erlagda pensionspremier. Avdragen är begränsade beloppsmässigt. Om marginalskatten vid utbetalningen av pensionen är lägre än vid inbetalningen av premien uppstår en avvikelse. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

B5. *Avdrag för avgift till arbetslöshetskassa.* Avgiften till arbetslöshetskassa dras av till den del den tillsammans med övriga

kostnader överstiger 1 000 kronor. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt. Avvikelsen ersätts från och med inkomståret 2002 med en skattereduktion för avgift till arbetslöshetskassa.

B6. *Underskott i aktiv näringsverksamhet.* Underskott av aktiv näringsverksamhet får kvittas mot tjänsteinkomster under de fem första verksamhetsåren. För näringsverksamhet som uteslutande avser litterär, konstnärlig eller liknande verksamhet får avdrag för underskott göras utan denna tidsbegränsning. Avdragsrätten är belagd med olika restriktioner för att förhindra handel med avdragsrätt och att avdragsrätt för samma näringsverksamhet kan uppkomma för flera femårsperioder. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

B7. *Underskott i litterär verksamhet m.m.* Underskott i en förvärvskälla får normalt inte kvittas mot överskott i en annan. Underskott i förvärvskälla som avser aktiv näringsverksamhet avseende litterär, konstnärlig eller liknande verksamhet får dock kvittas mot inkomst av tjänst till den del underskottet avser samma år. Detta är en avvikelse i inkomstskatten. I den mån underskottet sparas för att kvittas mot framtida intäkter av litterär verksamhet är skatteavvikelsen en skattekredit inom näringsverksamhet.

C. Intäkter i näringsverksamhet

C1. *Uttag av bränsle.* Enligt huvudregeln är uttag ur näringsverksamhet skattepliktigt. Uttag av bränsle för uppvärmning är dock undantaget från skatteplikt om fastigheten är taxerad som lantbruksenhet. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.

C2. *Avverkningsrätt till skog mot betalning som skall erläggas under flera år.* Enligt god redovisningssed uppkommer intäkten när bindande avtal träffats. Enligt gällande lagstiftning tillämpas dock i detta fall kontantprincipen, vilket innebär

att beskattningen skjuts upp, varför en räntefri kredit uppstår i näringsverksamhet. Röntan på krediten borde utgöra underlag för särskild löneskatt.

C3. Avyttring av näringsfastighet och bostadsrätter i näringsverksamhet. Avyttring av näringsfastighet som inte utgör lagertillgång beräknas enligt kapitalvinstreglerna och redovisas av fysisk person i inkomstslaget kapital. Samtidigt skall återläggning göras i inkomstslaget näringsverksamhet av de värdeminskingsavdrag och - med vissa tidsmässiga begränsningar - avdrag för värdehöjande reparationer som har gjorts under innehavstiden. Enligt den övergångsregel som gällde t.o.m. den 31 december 1999 skulle återläggning inte göras för avdrag som medgetts före den 1 januari 1991. Värdeminskingsavdrag som gjorts före 1991 och som dragits av i inkomstslaget "annan fastighet" skulle i stället återläggas på ett sådant sätt att vinsten - som beskattades i inkomstslaget kapital - ökades. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och socialavgifter på de avdrag som gjorts före den 1 januari 1991.

D. Kostnader i näringsverksamhet

D1. Skogsavdrag. Vid avyttring av skog får fysisk person under innehavstiden avdrag med högst 50 procent av anskaffningsvärdet, medan avdraget för juridiska personer är begränsat till 25 procent. Vid taxeringen för ett visst beskattningsår får avdrag göras med högst halva den avdragsgrundande skogsintäkten. Syftet med avdragsrätten är att undanta rena kapitaluttag från beskattning. Å andra sidan saknas anledning att ge avdrag när värdeökningen på skogstillväxten överstiger gjorda uttag. Skatteavvikelsen uppkommer genom den schablon som är vald för beräkning av avdragets storlek och avser inkomstskatt och särskild löneskatt.

D2. Avdrag för kostnader för resor till och från arbetet. Se under kostnader i tjänst.

D3. Yrkesfiskaravdrag. Yrkesfiskare som under längre tidsperioder personligen bedrivit fiske har rätt till avdrag för den ökning av levnadskostnaderna som han har haft på grund av att han vistats utom sin vanliga hemort. Rätt till avdrag föreligger dock endast om resan varit förenad med övernattning utom den vanliga hemorten. Avdrag medges med ett schablonbelopp som för närvarande uppgår till 95 kronor per dag (utöver det generella avdraget om 190 kronor per dag för ökade levnadskostnader vid resor i näringsverksamhet). Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.

D4. Bidrag till regionala utvecklingsbolag. Avdrag får göras för bidrag som lämnas till regionalt utvecklingsbolag. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.

D5. Matching-credit-klausuler i olika dubbelbeskattningsavtal. I vissa fall kan en skattskyldig få avräkning för den skatt som skulle ha utgått i det andra avtalslandet även om sådan skatt inte har erlagts. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

D6. Koncernbidragsdispens. Regeringen kan i vissa fall medge att avdrag får göras för lämnade bidrag trots att reglerna för koncernbidrag ej är uppfyllda. Detta förutsätter dels att avdraget redovisas öppet, dels att den verksamhet som bedrivs av berörda företag skall vara av samhällsekonomiskt intresse. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

D7. Rabatter och liknande från ekonomiska föreningar. Ekonomiska föreningar får göra avdrag för rabatter, utdelningar m.m. trots att dessa inte är skattepliktiga hos mottagaren. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

D8. Avsättning till personalstiftelse. Arbetsgivare får göra avdrag för belopp som förts över till personalstiftelse för tryggnad av pensionsutfästelse. Stiftelsen är mer förmånligt beskattad än

näringsidkaren. Om marginals-katten vid utbetalningen av pensionen är lägre än vid inbetalningen av premien uppstår en avvikelse. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

- D9. Anläggning av ny skog m.m.* Utgifter för anläggning av ny skog och dikning som främjar skogsbruk skall omedelbart kostnadsföras. Utgifter för inköp av och plantering av träd och buskar för frukt- eller bärödling får dras av omedelbart. Skatteavvikelsen utgörs av ränteeffekten på den omedelbara avskrivningen.
- D10. Substansminskning.* Huvudregeln vad gäller avdrag för substansminskningar är ingen skatteavvikelse. Enligt en alternativregel får avdraget uppgå till högst 75 procent av täktmarkens allmänna saluvärde då utvinningen påbörjas. Skatteavvikelsen utgörs av ränteeffekten på den snabbare avskrivningen.
- D11. Nedskrivning av lager och pågående arbeten.* Enligt en alternativregel kan lager (gäller ej fastigheter och värdepapper) tas upp till 97 procent av det sammanlagda anskaffningsvärdet. Olika bestämmelser finns för pågående arbeten som utförs på löpande räkning och arbeten som utförs till fast pris. För arbeten på löpande räkning kan en motsvarande alternativregel som ovan användas. Skatteavvikelsen utgörs av ränteeffekten på den skattelättnad som lagernedskrivningen medför. Eftersom räntan på krediten inte är förmånsgrundande skall den utgöra underlag för särskild löneskatt.
- D12. Skadeförsäkringsföretag.* I vissa fall har skadeförsäkringsföretag möjlighet att göra extra avsättningar till s.k. säkerhetsreserv. Skatteavvikelsen utgörs av skillnaden på skattekrediten som det extra avdraget medför.
- D13. Skogs- och skogsskadekonto.* Det finns möjlighet att få göra avdrag för belopp som sätts in på skogskonto eller skogsskadekonto från intäkter som är hänförliga till skogsbruk. Insättningen begränsas i tid till 10 år på skogskonto
- och 20 år på skogsskadekonto. Skatteavvikelsen avser räntan på skattekrediten. Räntan på krediten borde utgöra underlag för inkomstskatt och särskild löneskatt.
- D14. Återföring av skatteutjämningsreserv.* Avsättning till skatteutjämningsreserv upphörde 1993 (1994 års taxering). 9/10 av beloppet skall återföras till beskattning i princip i lika delar under en period om sju år, varför skatteavvikelsen kvarstår t.o.m. 1999 (2000 för företag med brutet räkenskapsår). En definitiv skattelättnad avseende skatten på 10 procent av den totala avsättningen uppkommer därvid. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- D15. Överavskrivningar avseende inventarier.* Den planmässiga avskrivningstiden bestäms av tillgångens ekonomiska livslängd, medan den skattemässiga avskrivningstiden bestäms enligt lag. Detta innebär att planmässiga och skattemässiga avskrivningar endast undantagsvis överensstämmer. Lagstiftningen tillåter att en tillgång normalt skrivs av snabbare än vad som är ekonomiskt motiverat av förslitning. Därmed uppstår överavskrivningar som minskar underlaget för inkomstskatt under den skattemässiga avskrivningstiden vilket medför en skattekredit. Skattekrediten motsvarar inkomstskatten multiplicerad med överavskrivningen. Denna återförs till beskattning genom underavskrivningar under de år då de skattemässiga avskrivningarna är lägre än den verkliga förslitningen (de planmässiga avskrivningarna). Vid beräkning av skatteavvikelsen görs antagandet att överavskrivningar i genomsnitt återförs till beskattning (genom underavskrivningar) efter sex år. Skatteavvikelsen avser räntan på skattekrediten och beräknas som skillnaden mellan nuvärdet på skattekrediten vid överavskrivningstidpunkten och underavskrivningsperioden.
- D16. Periodiseringsfonder.* Periodiseringsfond är en vinstanknuten reserveringsmöjlighet där näringsidkaren/bolaget kan reservera medel under högst sex år (före

beskattningsåret 1999 var tiden fem år). Beskattningsåret 1998 medgavs avsättning med högst 25 procent för enskilda näringsidkare och för fysiska personer som är delägare i handelsbolag. Fr.o.m. beskattningsåret 2001 är maximal avsättning 25 procent för aktiebolag och övriga juridiska personer, och 30 procent för enskilda näringsidkare och fysiska personer som är delägare i handelsbolag. Reserveringsmöjligheten innebär att underlaget för inkomstskatt minskar, vilket ger upphov till en skattecredit. Avsättningen måste återföras till beskattning senast sex år efter avsättningstidpunkten. Skatteavvikelsen avser räntan på skattecrediten och beräknas som skillnaden mellan nuvärdet på skattecrediten vid tidpunkten för avsättningen och tidpunkten för återföringen.

D17. Generationsskifte vid räntefördelning. Förvärfas en näringsfastighet genom arv, testamente, bodelning med anledning av makes död eller äktenskapsskillnad eller genom gåva kan förvärfvaren undvika negativ räntefördelning till den del det negativa fördelningsunderlaget är hänförligt till förvärvet.

E. Intäkter i kapital

E1. Avkastning eget hem. Med eget hem avses småhus som inte upplåts med hyresrätt eller bostadsrätt. Den direkta avkastningen från eget hem beskattas inte inom ramen för inkomstbeskattningen. Däremot utgår fr.o.m. 2001 fastighets-skatt med 1,0 procent (1998-2000 var skattesatsen 1,5 procent) av taxeringsvärdet. Direktavkastningen förutsätts motsvara fastighetens marknadsvärde multiplicerat med statslåneräntan. Skatteavvikelsen utgörs av skillnaden mellan kapitalinkomstskatten (30 procent) på fastighetens reala direktavkastning och fastighetsskatten.

E2. Utdelning på aktier i onoterade bolag. Lättnadsreglerna för delägare i onoterade bolag medför en skatteförmån. En av-

kastning om 70 procent av statslåneräntan på ett speciellt definierat underlag undantas från beskattning i inkomstslaget kapital. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

E3. Utdelning av aktier. Beskattning av aktieutdelning i form av aktier skjuts i vissa fall upp tills dess att mottagaren säljer aktierna. Räntan på denna skattecredit är en skatteavvikelse. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

E4. Kapitalvinst på eget hem och bostadsrätt. Beskattning av värdeökning på eget hem eller bostadsrätt sker först vid realisationstillfället, dessutom ges möjlighet till ytterligare uppskov under vissa förutsättningar även då vinsten realiserats. Räntan på denna skattecredit är en avvikelse. Därutöver behöver endast två tredjedelar (hälften före 2001) av den kapitalvinst som realiserats vid försäljning tas upp till beskattning i inkomstslaget kapital. Den tredjedel som inte beskattas ger upphov till en skatteavvikelse som avser skatt på kapitalinkomst.

E5. Avkastningsskatt på pensionsmedel. Avkastningen på medel reserverade för pensionsändamål beskattas lägre än normen för kapitalinkomster. Skatten tas ut på en schablonberäknad avkastning och skattesatsen är nedsatt till 15 procent. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

E6. Begränsningsregel småhus. Från och med 2001 skall fastighetsskatteuttaget i princip begränsas till högst 5 procent av hushållets beskattningsbara inkomst. Denna begränsning utgör en skatteavvikelse.

E7. Kapitalvinst på aktier. Beskattning av värdeökning på aktier sker först vid realisationstillfället. Räntan på denna skattecredit är en skatteavvikelse.

E8. Avkastningsskatt på K-försäkringar. Avkastningsskatten på K-försäkringskapitalet är nedsatt till 27 procent.

Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

F. Kostnader i kapital

F1. Konsumtionskrediter. Enligt gällande regelsystem är samtliga ränteutgifter avdragsgilla. Enligt normen är endast ränteutgifter för lån till investeringar inklusive bostadsinvesteringar avdragsgilla, vilket innebär att ränteutgifter för lån till konsumtion är en skatteavvikelse. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

F2. Kapitalförluster på marknadsnoterade aktier m.m. Förluster vid avyttring av marknadsnoterade aktier m.m. får dras av från kapitalvinst på marknadsnoterad sådan tillgång utan den begränsning som i andra fall gäller avdrag för kapitalförluster. En motsvarande kvittningsrätt gäller för vinster och förluster på icke marknadsnoterade aktier o.d. Kapitalförluster på onoterade aktier får kvittas mot vinster på marknadsnoterade aktier. Fr.o.m. inkomståret 2000 får även förluster på marknadsnoterade aktier m.m. kvittas mot vinster på onoterade aktier. Avdragsbegränsningen för fysiska personer är i övrigt 70 procent av den faktiska kapitalförlusten. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

F3. Marknadsnoterade fordringar. Kapitalvinst och kapitalförlust behandlas i skattehänseende som ränteintäkt respektive ränteutgift. Detta innebär att de är kvittningsbara mot varandra till 100 procent. Dessa regler tillämpas inte på icke marknadsnoterade fordringar. Skatteavvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.

G. Skattereduktioner m.m.

G1. Anställningsstöd genom kreditering av skattekonto. Anställningsstöd vid anställning av långtidsarbetslösa utgår genom kreditering av skattekontot för arbetsgivaren. Stimulansen till anställning av

personer som har svårigheter att få ett reguljärt arbete ges i form av allmänt, förstärkt och särskilt anställningsstöd. Tiden med anställningsstöd och krediteringens storlek beror bland annat på den anställdes ålder och under hur lång tid arbetslösheten har pågått. Krediteringen utgör en skatteavvikelse.

G2. Skattereduktion för anslutning till bredband. Skattereduktion utgår för anslutning till bredband som tas i bruk under perioden 1 januari 2001 till 31 december 2003.

G3. Skattereduktion för avgiften till arbetslöshetskassa. Från och med inkomståret 2002 ersätts avdrag för avgiften till arbetslöshetskassa med en skattereduktion. Skattereduktionen uppgår till 40 procent av avgiften till arbetslöshetskassan under året. Reduktionen utgör en skatteavvikelse.

G4. Sjöfartsstöd. Sjöfartsstöd ges till last- och passagerarfartyg i internationell trafik. Stödet ges i form av att arbetsgivarens skattekonto krediteras ett belopp motsvarande skatteavdrag och arbetsgivaravgifter på sjöinkomst. Krediteringen utgör en skatteavvikelse.

G5. Tillfälligt stöd till kommuner och lands-ting. Under 2002 krediteras kommunerna med sammanlagt 2,2 mdkr i form av ett generellt stöd motsvarande en procentenhet av arbetsgivaravgifterna. Under 2003 krediteras de kommuner som ökar sin sysselsättning med sammanlagt 0,8 mdkr motsvarande arbetsgivaravgifterna för sysselsättningsökningen. I och med att kommunerna inte betalar någon skatt till staten och således inte skulle betala någon skatt på ett bidrag motsvarande stödet via intäktsidan blir brutto- och nettoavvikelsen densamma.

H. Skattskyldighet

H1-6. Akademier, allmänna undervisningsverk, studentnationer och samarbetsorgan för studentnationer, företagareföreningar,

erkända arbetslöshetskassor m.m., ideella föreningar, kyrkor, allmännyttiga stiftelser m.fl. samt ägare av fastigheter nämnda i 3 kap 2–4 §§ fastighetstaxeringslagen. Endast skatteplikt för inkomst av fastighet och vissa rörelseinkomster.

I. Socialavgifter

I1. Nedsättning med viss inriktning på mindre företag. Vid beräkning av arbetsgivaravgifter får en arbetsgivare göra ett avdrag med 5 procent av lönesumman upp till 852 000 kronor. För enskilda näringsidkare och delägare i handelsbolag gäller motsvarande avdrag för egenavgifter.

I2. Regional nedsättning. Vid beräkning av arbetsgivaravgifter får arbetsgivare med fast driftsställe i stödområde A göra ett avdrag med 10 procent av lönesumman upp till 852 000 kronor. Nedsättningen är en utvidgning av den generella nedsättningen av socialavgifterna på 5 procent. Nedsättningen gäller inte kommuner, landsting, statliga myndigheter, statliga affärsdrivande verk eller registrerade trossamfund.

J. Särskild löneskatt

J1. Utländska artister. Vid uppdrag i Sverige betalar utländska artister en speciell artistskatt. Däremot behöver varken sociala avgifter eller särskild löneskatt erläggas. Eftersom inkomsten inte är förmånsgrundande avser skatteavvikelsen särskild löneskatt.

J2. Ersättning skiljemannauppdrag. Ersättningen ingår inte i underlaget för socialavgifter om parterna är av utländsk nationalitet. Skatteavvikelsen avser särskild löneskatt.

J3. Ersättning till idrottsutövare. Ersättning som inte överstiger ett halvt basbelopp är undantagen från socialavgifter. Eftersom ersättningen inte är förmånsgrundande utgörs avvikelsen av särskild löneskatt.

K. Mervärdesskatt

Undantag från skatteplikt (avdragsrätt föreligger ej)

K1. Försäljning av tomtmark och byggnader. Vid försäljning av en- och flerbostadshus är ca 15 procent av värdet undantaget från mervärdesskatt. Undantaget gäller i huvudsak tomtmark, byggränta och vinst som enligt normen borde beskattas.

K2. Försäljning av bildkonst som ägs av upphovsmannen eller dennes dödsbo. Undantaget gäller om försäljningssumman understiger 300 000 kronor per år.

K3. Lotterier. All beskattning sker i form av punktskatt.

Skattesats 0%, 6% eller 12% (avdragsrätt föreligger)

K4. Läkemedel. Läkemedel som utlämnas enligt recept eller säljs till sjukhus är kvalificerat undantaget från mervärdesskatt. Däremot utgår mervärdesskatt vid försäljning av icke receptbelagda läkemedel.

K5. Internationell personbefordran. Som export räknas transport till eller från utlandet. Detta innebär att en resa från ort i Sverige till en ort i utlandet i sin helhet är frikallad från skatteplikt. Skattebefrielsen gäller både luft-, vatten- och landtransporter. Beloppen i tabellen avser inrikes del av utrikes buss- och tågtransporter.

K6. Personbefordran. Den 1 januari 2001 sänktes skattesatsen från 12 till 6 procent.

K7–

K12. Allmänna nyhetstidningar, böcker och tidskrifter, biografiföreställningar, entréavgiftsbelagda kulturevenemang, avgifter för idrottsutövning eller till idrottsevenemang som tillhandahålls kommersiellt, samt upphovsrätter. Skattesatsen för dessa grupper är 6 procent. För böcker och tidskrifter gäller detta från 1 januari 2002.

- K13. Entré djurparker.* Mervärdesskatt för tillträde till och förevisning av djurparker sänktes fr.o.m. den 1 januari 2001 från 25 till 6 procent.
- K14. Livsmedel.* För livsmedel är skattesatsen nedsatt till 12 procent. Som livsmedel räknas inte vatten från vattenverk, spritdrycker, vin och starköl samt tobaksvaror.
- K15. Rumsuthyrning.* Skattesatsen är 12 procent.
- 169. Transport i skidliftar.* Skattesatsen är 12 procent.
- Undantag från skattskyldighet*
- K17. Ideella föreningar (exkl. konserter, idrott och utbildning).* Omsättning av vara eller tjänst i en ideell verksamhet räknas inte som yrkesmässig verksamhet om föreningen är befriad från inkomstskatt för omsättningen ifråga.
- Redovisningsperiod*
- K18. Tidpunkt för redovisningsskyldighetens inträde i byggnads- och annan entreprenadverksamhet.* Redovisningsskyldigheten inträder två månader efter det att fastigheten tagits i bruk. Skatteavvikelsen avser räntan på skattekrediten.
- Avdrag för ingående skatt*
- K19. Ingående skatt på jordbruksarrende.* Avdragsrätten omfattar hela den ingående skatten på jordbruksarrende, även om värdet av bostad ingår i arrendet.
- L. Punktskatter
- Energiskatt*
- L1. Energiskatt på dieselbränsle i motordrivna fordon.* Skattesatsen för dieselolja i miljöklass 1 jämförs med skattesatsen för bensin i miljöklass 1, vilken utgör normen på hela transportområdet. I praktiken utgörs nästan all bensin- och dieselolje användning av miljöklass 1. 2003 är skattesatsen för bensin i den främsta miljöklassen 34 öre/kWh medan dieselolja i den främsta miljöklassen beskattas med 10 öre/kWh.
- L2. Energiskattebefrielse för elförbrukning vid bandrift.* Befrielsen gäller elförbrukning för järnväg och tunnelbana. Skatteavvikelsen uppgår till 34 öre/kWh.
- L3. Energiskattebefrielse för bränsleförbrukning vid bandrift.* Befrielsen gäller bränsleförbrukning i dieseldrivna järnvägsfordon. Skatteavvikelsen uppgår till 34 öre/kWh.
- L4. Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes yrkesmässig sjöfart.* Skatteavvikelsen uppgår till 34 öre/kWh.
- L5. Energiskattebefrielse på bränsle för inrikes luftfart.* Bränsle som används som flygbränsle beskattas inte. Detta gäller både privat och yrkesmässig förbrukning. Skatteavvikelsen uppgår till 34 öre/kWh.
- L6. Elförbrukning i vissa kommuner.* Normen för skatt på elektrisk kraft utgörs av den skattesats som merparten av de svenska hushållen betalar. Den uppgår till 22,7 öre/kWh år 2003. I Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län samt kommunerna Sollefteå, Ånge, Örnsköldsvik, Malung, Mora, Orsa, Älvdalen, Ljusdal och Torsby är dock skattesatsen nedsatt till 16,8 öre/kWh. Skatteavvikelsen uppgår till 5,9 öre/kWh.
- L7. Skatt på el som används för gas-, värme-, vatten- och elförsörjning.* Skattesatsen för denna förbrukning är med vissa undantag nedsatt till 20,2 öre/kWh i de län och kommuner som inte omfattas av den regionala nedsättningen på elförbrukning till 16,8 öre/kWh. Undantagen gäller el som förbrukas i elpannor (> 2MW) under perioden 1 november till 31 mars. I ovannämnda län och kommuner är nedsättningen begränsad till 19,2 öre/kWh för sådan förbrukning. I övriga delar av landet gäller i stället normalskattesatsen på 22,7 öre/kWh för sådan förbrukning.

Normen är som ovan, dvs. 22,7 öre/kWh.

- L8. Differentierat energiskatteuttag på fossila bränslen.* Skatteavvikelserna beräknas som skillnaden mellan skattesatserna på de olika energislagen och normalskattesatsen på elektrisk kraft. 2003 uppgår skatteavvikelserna för gasol till 21,6 öre/kWh, för naturgas - 20,3 öre/kWh, för kol 18,6 öre/kWh, för tung eldningsolja 16,0 öre/kWh samt för villaolja 15,4 öre/kWh. Två tredjedelar av den totala avvikelsen beräknas tillfalla hushållen medan resterande del tillfaller företagssektorn.
- L9. Energiskattebefrielse för biobränslen, torv m.m.* Ingen skatt utgår på biobränslen som används för uppvärmning, vilket innebär en avvikelse på 22,7 öre/kWh 2003.
- L10. Halvt avdrag för energiskatt på bränsle.* För bränsle som förbrukas vid samtidig produktion av värme och skattepliktig elektrisk kraft i en kraftvärmeanläggning medges avdrag med halva energiskatten.
- L11. Avdrag för energiskatt på egenproducerad el i kraftvärmeverk.* För el som har framställts i en kraftvärmeanläggning och förbrukats för el-, gas-, värme- eller vattenförsörjning i den egna verksamheten medges fullt avdrag för energiskatten på el.
- L12. Återbetalning av energiskatt för fjärrvärmeleveranser till industrin.* Fjärrvärme som levereras till industrin medges fullt avdrag för energiskatten på bränsle och el. Normen utgörs av full skattesats.
- L13. Bränsleförbrukning inom industrin.* Industrisektorn är energiskattebefriad för all användning av fossila bränslen. Normen utgörs av full skattesats på dessa bränslen.
- L14. Bränsleförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringarna.* Växthusnäringen är skattebefriad från energiskatt för all användning av fossila bränslen. Sedan den 1 juli 2000 är även övriga delar av jordbruksnäringen skattebefriad. Normen utgörs av full skattesats på dessa bränslen.
- L15. Elförbrukning inom industrin.* Industrisektorn är skattebefriad för all användning av elektrisk kraft. Normen utgörs av normalskattesatsen på el.
- L16. Elförbrukning inom växthus- och jordbruksnäringarna.* Växthusnäringen är skattebefriad för all användning av elektrisk kraft. Fr.o.m. den 1 juli 2000 är även övriga delar av jordbruksnäringen skattebefriad. Normen utgörs av normalskattesatsen på el.
- L17. Miljöbonus för el producerad i vindkraftverk.* Ett skatteavdrag motsvarande 18,1 öre/kWh får göras för vindkraftsel.
- Koldioxidskatt*
- L18. Generell nedsättning av koldioxidskatt som utgår på bränslen inom industrin.* För industrisektorn medges en nedsättning på 75 procent av koldioxidskattesatsen för all användning av fossila bränslen. Normen utgörs av full skattesats på dessa bränslen.
- L19. Särskild nedsättning av koldioxidskatt som utgår på bränslen inom industrin.* För företag i den energiintensiva sektorn medges ytterligare nedsättning om koldioxidskatten överstiger 0,8 procent av det enskilda företagets omsättning. För det överskjutande beloppet sätts skatten ned till 24 procent. Företag inom cement-, kalk-, glas- och stenindustri är dock befriade från den del av koldioxidskatten på kol och naturgas som överstiger 1,2 procent av omsättningen.
- L20. Generell nedsättning av koldioxidskatt som utgår på bränslen inom växthus- och jordbruksnäringen.* För bränslen som används inom växthus- och jordbruksnäringen medges en nedsättning på 75 procent av koldioxidskattesatsen för all användning av fossila bränslen.

- Normen utgörs av full skattesats på dessa bränslen.
- L21. Koldioxidskattebefrielse för bandrift.* Befrielsen gäller bränsleförbrukning för järnväg. Skattebefrielse föreligger för såväl energi- som koldioxidskatt.
- L22. Återbetalning av koldioxidskatt för fjärrvärmeleveranser till industrin.* Fjärrvärme som levereras till industrin medges fullt avdrag för energiskatten på bränsle. Normen utgörs av full skattesats.
- L23. Koldioxidskattebefrielse för produktion av elkraft.* För bränsle som åtgår vid produktion av elkraft utgår ingen koldioxidskatt. Skattebefrielse föreligger för såväl energi- som koldioxidskatt. Normen utgörs av full skattesats.
- L24. Koldioxidskattebefrielse för inrikes luftfart.* Skatt tas ej ut för flygbränsle. Detta gäller både privat och yrkesmässig förbrukning. Skattebefrielse föreligger för såväl energi- som koldioxidskatt.
- L25. Koldioxidskattebefrielse för inrikes yrkesmässig sjöfart.* Skattebefrielse föreligger för såväl energi- som kolioxidskatt.
- M. Skattesanktioner**
- Kostnader i kapital*
- M1. Ränteutgifter.* Enligt normen skall samtliga ränteutgifter vara avdragsgilla om lånet avser investeringar. Dock finns en begränsning i lagstiftningen som innebär att avdragseffekten är 21 procent i de fall nettoränteutgiften (kapitalinomster frändragna) överstiger 100 000 kronor.
- M2. Begränsning av skattereduktion.* I reglerna om skattereduktion för underskott av kapital finns en regel som begränsar reduktionen till summa andra skatter. Skatterestitution medges inte. Avvikelsen avser skatt på kapitalinkomst.
- M3. Ränteutgifter för bostadsrättsföreningar.* Avdragsrätten för räntor är begränsad och får ett givet år ej överstiga den intäkt på 3 procent av taxeringsvärdet som föreningen skall ta upp till beskattning. Uppkommer underskott får detta rullas framåt i tiden. Finns ett sådant underskott kvar när fastigheten avyttras får detta kvittas mot en eventuell kapitalvinst.
- M4–M6. Fastighetsskatt på konventionellt beskattade hyreshus och småhus, lokaler, industri- och elproduktionsenheter.* Skatten på dessa fastigheter är en objektskatt som enbart träffar fastighetskapital. Eftersom intäkterna beskattas som inkomst av näringsverksamhet utgör fastighets-skatten (som är avdragsgill mot intäkterna), till den del den inte reducerar inkomstskatten, en skatteavvikelse.
- M7. Avkastning på bostadsrättsfastighet.* Direktavkastningen från privatbostadsföretags (äka bostadsrättsföreningar) fastigheter beskattas inte konventionellt, utan genom en särskild schablonmetod. Enligt gällande regler skall föreningen årligen ta upp en intäkt om 3 procent av fastighetens taxeringsvärde till beskattning. Därutöver utgår fastighetsskatt på 0,5 procent av taxeringsvärdet för fastigheter som är taxerade som hyreshus och 1,0 procent för småhusfastigheter fr.o.m. 2001. Direktavkastningen förutsätts motsvara det sammanlagda marknadsvärdet av bostadsrätterna multiplicerat med statslåneräntan. Skatteavvikelsen utgörs av skillnaden mellan kapitalskatten (30 procent) på fastighetens reala direktavkastning och den skatt som betalas enligt gällande regler.
- Punktskatter*
- M8. Särskild skatt på termisk effekt i kärnkraftsreaktorer.* För elkraft som produceras i kärnkraftverk tas en skatt ut på den tillståndsgivna termiska effekten med 5 514 kronor per megawatt och månad. (Före den 1 juli 2000 baserades skatten på antalet kWh. Skatten uppgick

då till 2,7 öre per kWh.) Skatten kan likställas med en extra skatt som lagts på vissa företag och är därför att betrakta som en skattesanktion.

5.2 Icke saldpåverkande skatteavvikelser

N. Skattefria transfereringar

N1. Näringsbidrag och EU-bidrag. Med näringsstöd avses stöd som lämnas av stat eller kommun. Beroende på hur stödet hanteras i näringsverksamheten blir effekten olika. Om bidraget används för finansiering av en icke avdragsgill utgift är bidraget i sin helhet att betrakta som en avvikelse. Om bidraget däremot används för finansiering av en tillgång som enligt allmänna regler får skrivas av med årliga värdeminskningsskatt är avvikelsen enbart en skattekredit. Bidraget fungerar i dessa fall såsom en direktavskrivning. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N2. Avgångsvederlag till jordbrukare. I vissa fall är avgångsvederlag till jordbrukare inte skattepliktigt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt och särskild löneskatt.

N3. Bidrag från Sveriges författarfond och konstnärnämnden. Ersättningen finansieras med statliga medel och är pensionsgrundande. Eftersom ersättningen är pensionsgrundande bör den betraktas som ersättning för utfört arbete. Från och med inkomståret 1999 beläggs ersättningarna med statlig ålderspensionsavgift. Avvikelsen utgörs av särskild löneskatt med avdrag för den delen av pensionsavgiften som ej grundar förmån.

N4. Flyttningsbidrag som utgår p.g.a. att den anställda flyttar till ny bostadsort är i allmänhet skattefria, utom till den del ersättningen väsentligt överstiger belopp som gäller för befattningshavare i offentlig tjänst. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N5. Värnpliktigas förmåner i form av naturförmåner, dagersättning, befattningspremie, avgångsvederlag, utbildningspremie, familjebidrag m.m. är skattefria inkomst. Näringsbidrag utgör dock skattepliktig inkomst. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N6. Socialbidrag och annan hjälp enligt socialtjänstlagen. Socialbidrag, begravningshjälp samt underhåll som lämnats till intagen på kriminalvårdsanstalt eller patient på sjukhus är ej skattepliktiga, varför inkomstskatt ej utgår. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N7. Barnbidrag m.m. Barnbidrag och förlängt barnbidrag samt barnpension enligt lagen om allmän försäkring till den del pensionen efter avliden förälder ej överstiger 0,4 basbelopp är ej skattepliktiga. Skattefriheten för barnpension är begränsad till den garantinivå som gäller för bidragsförskott. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N8. Underhållsstöd är inte skattepliktigt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N9. Handikappersättning m.m. Handikappersättning, sådan del av vårdbidrag som utgör ersättning för merkostnader, merutgifter för resor, särskilt pensions-tillägg för långvarig vård av sjukt barn samt hemsjukvårdsbidrag och hemvårdsbidrag som utgår av kommunala eller landstingskommunala medel är skattefria. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N10. Bidrag till adoption. Bidrag vid adoption av utländska barn är skattefritt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

N11. Engångsbidrag i samband med arbetsplacering av flyktingar. Ersättningen betalas ut vid den första arbetsplaceringen och bidraget är anpassat till de normer som gäller inom socialtjänsten. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.

- N12. Bostadstillägg till pensionärer (BTP).* Ersättningen är skattefri. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N13. Bostadsbidrag.* Ersättningen är skattefri. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N14. Studiestöd.* Studiestöd enligt studie-stödslagen är inte skattepliktigt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N15. Skattefria pensioner.* Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N16. Äldreförsörjningsstöd.* Stödet är inte skattepliktigt. Skatteavvikelsen avser inkomstskatt.
- N17. Övriga icke skattepliktiga transfereringar som ej redovisas under punkterna N1-N15.* Skatteavvikelserna avser inkomstskatt.

Kostnader i tjänst, allmänna avdrag

- N18. Särskilt grundavdrag för pensionärer (SGA).* Grundavdraget för skattskyldiga med folkpension (förtidspension, änkepension m.m.) avviker från det grundavdrag som aktiva skattskyldiga är berättigade till. Det särskilda grundavdraget är lika med folkpension plus pensionstillskott och reduceras med ökad pensionsinkomst. Avdraget kan dock aldrig vara lägre än det avdrag som aktiva skattskyldiga erhåller. Avvikelsen avser inkomstskatt. Skatteavvikelsen upphör inkomståret 2004.

6 Appendix

6.1 Översyn av redovisningen inom punktskatteområdet

Sedan föregående år har en översyn av skatteavvikelse-redovisningen inom punktskatteområdet genomförts. Arbetet har syftat till att tydliggöra principerna för vilka skatter som ingår i redovisningen och även till att förtydliga och i viss mån revidera de normer som redovisningen bygger på. Som ett resultat av denna översyn har omfattningen av vissa enskilda avvikelser förändrats liksom antalet avvikelser inom punktskatteområdet.

Redan tidigare har uttalats att redovisningen enbart skall omfatta punktskatter med bred skattebas. Vad som ska menas med en skatt med bred bas behöver dock klargöras. Försättningsvis anses en skatt ha en bred bas om skatteintäkterna från en enhetligt utformad skatt uppgår till mer än 1 procent av de totala skatteintäkterna. Vidare krävs att man utifrån skattens syfte och utformning kan identifiera ett element utifrån vilket en norm kan definieras och enhetligheten i skatteuttaget bedömas. Av de skatter som tidigare ingått i redovisningen uppfyller energi- och koldioxidskatterna dessa kriterier. I energiskatten inkluderas även den särskilda skatten för kärnkraftsel. Svavelskatten är dock inte någon skatt med bred bas och ingår därför inte längre i redovisningen. Inte heller övriga punktskatter som alkohol-, tobaks- och fordonskatterna uppfyller ovannämnda kriterier och omfattas därför inte av redovisningen.

Givet att skatten ingår i redovisningen är alla avvikelser från en viss normalnivå att betrakta som en förmån eller sanktion. Detta gäller oavsett motivet till avvikelsen och innebär att även sådana undantag eller nedsättningar som syftar till att begränsa skattens snedvridande effekter på resursanvändningen betraktas som en avvikelse. Den lägre koldioxidskattesatsen för vissa delar av näringslivet betraktas således fortsättningsvis som en skatteförmån. Med undantag för 1997 års skatteavvikelse-redovisning har denna nedsättning tidigare inte redovisats som en avvikelse. Denna redovisning har tillämpats med hänvisning till motivet bakom nedsättningen - att förhindra att en generellt hög koldioxidskattenivå driver bränsleintensiv, kon-

kurrensutsatt produktion att flytta till andra länder med större utsläpp av koldioxid i omvärlden som följd. Alla skatteavvikelser är dock motiverade om än på olika grunder. För att få en så neutral redovisning av avvikelserna som möjligt är det viktigt att identifieringen av skatteavvikelserna görs utan hänsyn tagen till motiven. Det förhållandet att en slopad nedsättning inte skulle ge en inkomstförstärkning motsvarande nettoeffekten av avvikelsen är inte heller unikt för denna nedsättning. Allmänt gäller att skatteavvikelse-redovisningen inte beaktar de dynamiska effekter som ett slopande av avvikelserna skulle medföra.

En identifiering av avvikelserna förutsätter en avgränsning av det område eller de objekt som skall omfattas av en enhetlig punktskatt utan avvikelser. För varje punktskatt utgår denna avgränsning från det övergripande syftet med skatten. Energiskatten är t.ex. endast avsedd att träffa bränsle som används som drivmedel eller för uppvärmning, inte bränsle som används som råvara. Skattefrihet för bränsle som används som råvara betraktas därför inte som en skatteavvikelse utan som en följd av energiskattens art och funktion.

För att kunna definiera en norm krävs, som påpekats ovan, att man utifrån skattens syfte och utformning kan identifiera ett element utifrån vilket enhetligheten i skatteuttaget kan bedömas. Eftersom energiskatten tar sikte på energianvändningen är normen på detta område att all energiförbrukning belastas med samma skatt per kWh. En differentiering av skatteuttaget mellan å ena sidan drivmedelsenergi och, å den andra, el- och värmeenergi är dock förenlig med normen. Den högre normalnivån för energiskatten på drivmedel är ett uttryck för att drivmedelsskatten inte bara fyller övergripande fiskala syften utan också fångar upp vissa samhällsekonomiska kostnader för vägtrafiken såsom slitage på väg, bullerstörning och olyckor. För bränsle som används som drivmedel utgör skattesatsen för bensin i miljöklass 1 normen. För förbrukning av el- och värmeenergi motsvaras normen av normalskattesatsen på el.

Med nuvarande utformning av energibeskattningen beskattas förbrukning av värmeenergi endast indirekt via de bränslen som används i värmeproduktionen. Förbrukning av elenergi däremot beskattas endast i konsumentledet. Detta komplicerar bedömningen av om de energiskatter, som tas ut på bränslen som

används i värmeproduktion, motsvarar normen (normalskattesatsen på el). I princip förutsätter en sådan bedömning att skattesatserna för de olika bränslena räknas om till implicita skatter på den värmeenergi som produceras, med hänsyn tagen till de genomsnittliga omvandlingsförluster som uppstår. Eftersom dessa förluster i allmänhet är relativt små bortses de dock från i redovisningen. Istället beräknas avvikelserna utifrån skillnaden mellan normalskattesatsen på el och skattesatsen för respektive bränsle uttryckt i kronor per kWh oförädlad energi.

Normen för koldioxidskatten utgår från att skatten är avsedd att sätta ett pris på utsläpp av koldioxid. Enligt normen skall skatten därför vara proportionell mot koldioxidutsläppen från respektive bränsle. Implicit speglar skattenivån en monetär värdering av den skada som en enhet utsläppt koldioxid medför. Då denna skada är densamma oavsett varifrån utsläppen kommer sätts normen för koldioxidskatten lika med normalskattesatsen oberoende av om bränslet används för uppvärmning eller som drivmedel.

Bilaga 3

Fördelningspolitisk redogörelse

Bilaga 3

Fördelningspolitisk redogörelse

Innehållsförteckning

	Sammanfattning.....	7
	Inkomst- och lönefördelningen.....	7
	Vad är fattigdom?.....	7
1	Hushållens inkomster	8
1.1	Inkomstutveckling.....	8
1.1.1	Förändring av ekonomisk standard	9
1.1.2	Fördelningspolitiska nyckeltal	9
1.2	Fördelning av ekonomiska resurser 1991–2001	10
1.2.1	Lönespridning 1992–2001	10
1.2.2	Inkomstspridning.....	11
1.2.3	Ekonomiskt utsatta.....	12
1.2.4	Utveckling för olika grupper.....	12
	Ungdomar	13
	Barn.....	13
	Ålderspensionärer	13
2	Fattigdom.....	14
2.1	Fattigdom ett svårt begrepp.....	14
	Kapitlets uppläggning	14
2.1.1	Synen på fattigdom förr och nu	14
	Från överlevnad till att ta del i samhällslivet	14
	Indirekta skattningar väl etablerade.....	16
	Ökat intresse för direkta skattningar.....	16
2.2	Fattiga enligt olika mått 2000/01	16
2.2.1	Låga inkomster som mått på fattigdom.....	17
	Låg inkomst innebär inte nödvändigtvis låg standard	17
2.2.2	Brister i materiell standard som fattigdomsmått	18
	Många metodologiska frågor.....	18
	Brister i materiell standard i ULF	19
2.2.3	Socialbidragmottagande som fattigdomsmått	20
	Socialbidragmottagare i ULF.....	21
2.2.4	Stora skillnader beroende på val av mått.....	21
	Sällan samma individer som betraktas som fattiga.....	21
	Likartad bild av utveckling över tid	22
2.2.5	Olika fattigdomsmått ger delvis olika riskgrupper	22
	Familjetyp.....	22

	Ålder och kön	23
	Sysselsatta och utrikes födda	24
2.2.6	Kompleta mått på fattigdom saknas	24
2.3	Inkomströrlighet	25
	Vilka grupper är långvarigt fattiga?	26
2.4	Svensk fattigdom i ett internationellt perspektiv	27
	Inkomströrlighet i ett internationellt perspektiv	28
	Underbilaga 3	30
	Begrepp och definitioner	30
	Avsteg från den officiella inkomststatistiken.....	31
	Datamaterial	31

Tabellförteckning

1.1	Fördelningspolitiska nyckeltal 1991–2001.....	9
2.1	Andel fattiga enligt tre inkomstgränser	17
2.2	Antal fattiga individer samt fördelning på olika kategorier år 2000.....	18
2.3	Indikatorer på levnadsförhållanden.....	20
2.4	Indikatorer på levnadsförhållanden fördelat efter socialbidragstagande	21
2.5	Andel fattiga enligt olika mått.....	21
2.6	Parvis överlappning av fattiga enligt olika mått.....	21
2.7	Fattiga enligt ett eller flera mått	22
2.8	Relativ risk för fattigdom fördelat efter familjetyp.....	23
2.9	Relativ risk för fattigdom för kvinnor respektive män	23
2.10	Relativ risk för fattigdom fördelat efter ålder och kön.....	23
2.11	Relativ risk för fattigdom fördelat efter födelseland och sysselsättningsstatus.....	24
2.12	Andel personer som är kvar respektive flyttat mellan olika inkomstgrupper 1991–1995 och 1996–2000	26
2.13	Andel med svag ekonomi år 1991–95 och 1996–2000.....	26
2.14	Relativ risk för att bli långvarigt fattig fördelat efter familjetyp 1991–1995 och 1996–2000	26
2.15	Relativ risk för att bli långvarigt fattig fördelat på ålder och kön år 1991–1995 och 1996–2000	27
2.16	Andel långvarigt fattiga fördelat efter födelseland 1991–1995 och 1996–2000	27
2.17	Andel med låga inkomster	28
2.18	FN:s index över fattigdom.....	28
2.19	Andel fattiga som blir kvar i fattigdom under 1–6 år.....	29
	Underbilagetabell 3.1 Individernas disponibla inkomst justerad för försörjnings- börda 1991–2001 samt förändring 2001–2003. 2002 års priser. Medianer samt medelvärden för inkomstgrupper (deciler).....	32
	Underbilagetabell 3.2 Relativ risk för låg inkomst fördelat efter familjetyper, beräknat enligt två olika ekvivalensskalor.....	33
	Underbilagetabell 3.3 Andel med svag ekonomi enligt tre olika definitioner fördelat efter ålder och kön	33
	Underbilagetabell 3.4 Sen-index vid 1990-talets mitt.....	33

Diagramförteckning

1.1	Lönespridning 1992–2001	10
1.2	Kvinnors lön i relation till mäns lön 1992–2001	11
1.3	Spridning i justerad disponibel inkomst 1991–2001.....	11
1.4	Andel med svag ekonomi 1991–2001	12
1.5	Ekonomisk standard för barn, ungdomar och ålderspensionärer i förhållande till hela befolkningen 1991–2001.....	13
1.6	Andel barn (0–17 år) som lever i familjer med svag ekonomi 1991–2001.....	13
2.1	Fattiga enligt olika mått år 1986/87, 1994/95 och 2000/01.....	22
2.2	Andel med låg inkomst under 6 års tid samt andel med låg inkomst under minst 1 av 6 år.....	29

Sammanfattning

På riksdagens uppdrag lämnar regeringen fördelningspolitiska redogörelser i anslutning till budgetpropositionen och/eller vårpropositionen. Denna bilaga innehåller dels en redovisning av inkomstfördelningens utveckling över tiden, dels en fördjupad analys av hushåll med svag ekonomisk standard. Analyser av utsatthet och fattigdom är ofta behäftade med ett antal mätproblem. I denna bilaga redovisas därför en fördjupad analys av olika mätmetoder i syfte att förbättra de beslutsunderlag som ligger till grund för utformningen av fördelningspolitiken.

Inkomst- och lönefördelningen

Hushållens ekonomiska standard¹ ökade med 9 procent mellan 1991 och 2001. Ökningen är ungefär lika stor för kvinnor och män. Sammantaget har inkomstökningen varit högre än genomsnittet för den högsta inkomstgruppen, för ålderspensionärer och för samboende utan barn. Ungdomar och ensamstående med barn beräknas ha haft en svagare ökning av inkomststandarderna än genomsnittet. Under perioden 2001–2003 beräknas standarderna öka med ytterligare 4 procent.

Lönespridningen visar tydliga tecken på att öka genom att månadslönerna växer snabbare i den övre delen av fördelningen för både kvinnor och män. Månadslönen vid 9:e decilen är dubbelt så hög som vid 1:a decilen.

Lönerelationen mellan kvinnor och män är i stort sett oförändrad. Skillnaden ökar med stigande lön. Bland dem med lägst lön är kvoten 94 procent, dvs. kvinnors löner utgör 94 procent av männens löner år 2001. För medianlönen är kvoten cirka 87 procent och bland dem med högre löner är kvoten cirka 72 procent.

*Inkomstspridningen*² ökade med ca 12 procent mellan 1991 och 2001. Under den första delen av 1990-talet var inkomstspridningen i det närmaste oförändrad. Ökningen förklaras huvudsakligen av att hushåll med högst ekonomisk standard ökat sin inkomst mer än övriga efter 1995.

Andelen hushåll med svag ekonomi är drygt 4 procent och denna nivå har varit i stort sett oförändrad under hela 1990-talet. Sett i ett internationellt perspektiv är detta en låg nivå.

Vad är fattigdom?

För att på ett så effektivt sätt som möjligt kunna stötta de mest utsatta i samhället krävs goda kunskaper om omfattning av och bakgrund till utsatthet. Någon tydlig skiljelinje mellan fattiga och icke-fattiga människor finns inte. Det finns inte heller någon allmänt accepterad teoretisk definition av fattigdom. Varje försök att undersöka fattigdomen bygger oundvikligt på ett normativt ställningstagande om var gränsen går för vad som kan anses vara en acceptabel levnadsnivå.

Det är ytterst viktigt att, utöver ekonomisk utsatthet, undersöka andra former av välfärdsbrister som ohälsa, arbetslöshet, otrygghet och sociala relationer samt att ta fram indikatorer som speglar dessa förhållanden. Men det finns starka skäl att skilja mellan ekonomisk fattigdom och ofärd eller social exkludering. Beskrivningar av ofärd gör det dock möjligt att få en bättre förståelse för fattigdomens olika dimensioner.

I denna bilaga används en definition av fattigdom, där fattigdom ses som en låg konsumtion av varor och tjänster som beror på begränsade ekonomiska resurser. För att mäta fattigdom används tre alternativa mått; andel med årsinkomst under 60 procent av medianinkomsten, andel som har brister i sin materiella levnadsstandard och andel som fått socialbidrag någon gång under året.

Analysen visar att:

- Risken för *fattigdom under ett år* varierar mellan 4 procent (socialbidrag) och cirka 10 procent (låg inkomst). Risken för *långvarig fattigdom* mätt som låga inkomster under en femårsperiod är knappt 1 procent.
- Det är *delvis samma grupper* som i högre eller lägre grad riskerar fattigdom, oavsett vilket mått som väljs. Ensamstående löper större risk än samboende att ha en låg materiell standard eller att bli socialbidragstagare. Ensamstående med barn löper större risk att ha brister i materiell standard eller att motta socialbidrag, medan ensamstående utan barn löper störst risk att

¹ Medianvärdet för disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda.

² Inkomstspridningen mäts med GINI-koefficienten för justerad disponibel inkomst. Definition finns i underbilaga 3.

ha låg inkomst. Samboende med mer än två barn riskerar att i högre grad motta socialbidrag och att ha lägre inkomster. Yngre riskerar oftare än äldre att ha låg inkomst eller vara socialbidragstagare, medan de i lägre grad än de äldre riskerar brister i materiell standard.

- Hur *många* som är fattiga varierar, vilket i stort är en följd av att gränser ofta måste sättas normativt. Det blir egentligen fruktlöst att försöka jämföra skillnader i hur många som är fattiga enligt de olika måtten.
- Det är *ovanligt att samma individer* räknas som fattiga utifrån samtliga mått. Cirka 70 procent av dem som har låg inkomst, har varken fått socialbidrag eller upplever brister i materiell standard. Cirka 70 procent av dem som har brister i materiell standard har varken låg inkomst eller har fått socialbidrag. Socialbidragstagare är de som oftast är fattiga enligt övriga definitioner. Samtidigt är det viktigt att notera att drygt hälften av dessa varken har låg årsinkomst eller upplever brister i materiell standard.

Både direkta mått som mäter levnadsstandarden och indirekta mått som mäter ekonomiska resurser, har sina svagheter vad gäller att mäta fattigdom. Datamaterial och indikatorer på levnadsstandard behöver ses över så att de bättre fångar in situationen för de sämst ställda. En möjlig lösning skulle kunna vara att kombinera en låg inkomstgräns med ett mått på låg materiell standard. Ett sådant mått kan rättfärdigas teoretiskt då det tar hänsyn till att en fattig människa har en låg levnadsstandard som orsakats av bristande ekonomiska resurser. Med trovärdiga mått på fattigdom kan analyser av utsatta gruppers situation förbättras och de samhälleliga insatserna sättas in där de är som mest effektiva – både ur individens och samhällets synvinkel.

Historiskt har risken för fattigdom varit mest uttalad för barn, för småbarnsföräldrar samt vid alderdomen när man inte längre kunnat arbeta. Genom det generella välfärdssystemets utbyggnad har mönstren i stora delar förändrats. Nya riskgrupper är ungdomar och utrikes födda, framförallt som ett resultat av att de har svårt att komma in på arbetsmarknaden. För ungdomar är problemen av övergående karaktär. Men för utrikes födda kvarstår problemen.

Långvarig fattigdom är ovanlig, knappt en procent av befolkningen var fattig hela perioden 1996–2000. Särskilt utsatta är utrikes födda, ensamstående, unga kvinnor och de äldsta kvinnorna samt män i åldersgruppen 30–39 år.

En förklaring till de förändrade mönstren är att skatter och transfereringar nu i högre grad utjämnar människors inkomster över livet. Även offentliga tjänster som barnomsorg, skola och vård bidrar till detta. Internationella jämförelser visar att länder som har en utbyggd generell välfärd också tenderar att ha mindre fattigdom. Detta visar sig också i att Sverige – oavsett hur mätningarna görs – ligger på de absolut lägsta nivåerna beträffande fattigdomens utbredning.

1 Hushållens inkomster

1.1 Inkomstutveckling

Inkomstfördelningen följs regelbundet i SCB:s undersökning av hushållens ekonomi, HEK.³ Fördelningsanalyser av disponibla inkomster ger en god bild av hur den ekonomiska standarden varierar mellan hushåll. Bilden är emellertid ofullständig eftersom en stor del av hushållens resurser omfördelas genom offentlig konsumtion via utbildning, hälso- och sjukvård, äldreomsorg m.m. I föregående års fördelningspolitiska redogörelse gjordes en fördjupad fördelningsanalys, där värdet av offentlig konsumtion adderades till den disponibla inkomsten. Resultaten visade att den offentliga konsumtionen har en kraftigt utjämnande effekt på inkomstfördelningen.

Redovisningen av inkomstutvecklingen avser analys av årliga tvärsnitt, dvs. det är inkomstutvecklingen för olika grupper som studeras. Sammansättningen av dessa grupper förändras över tiden, dvs. det är inte nödvändigtvis samma individer som befinner sig i samma grupp vid olika tidpunkter. Enskilda individer förflyttar sig mellan inkomstgrupper, åldersgrupper etc. Hushållssammansättningen förändras och samboende med barn kan separera för att vid nästa mättillfälle ingå bland ensamstående med barn.

³ Tidigare Inkomstfördelningsundersökningen (HINK). Undersökningen bygger på kontrolluppgifter till taxeringen, myndigheters register och telefonintervjuer.

Tabell 1.1 Fördelningspolitiska nyckeltal 1991–2001

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Lönespridning (Decil9/Decil5)	-	1,40	1,43	1,45	1,44	1,46	1,46	1,52	1,55	1,55	1,59
Lön (D5kvinnor/D5män)	-	0,87	0,87	0,86	0,88	0,86	0,86	0,88	0,88	0,86	0,87
Inkomstspridning (Gini)	0,221	-	0,219	0,244	0,214	0,228	0,246	0,232	0,252	0,287	0,248
Gini exkl. kapitalvinster	0,203	0,207	0,211	0,210	0,205	0,210	0,214	0,217	0,220	0,235	0,232
Förmögenhetskoncentration 1%	-	19,5	-	-	-	-	20,3	-	29,8	26,1	25,8
Andel med svag ekonomi (%)	3,4	-	4,1	4,0	3,3	3,7	3,5	3,7	4,0	4,4	4,2
Andel barn (0–17 år) med svag ekonomi (%)	2,9	-	2,7	3,3	2,9	3,8	3,4	2,9	4,1	3,8	3,7
Barns relativa standard (%)	95,0	-	94,4	94,9	93,7	92,2	92,2	93,8	93,1	93,9	94,9
Regional spridning	1,18	1,16	1,16	1,17	1,14	1,16	1,17	1,19	1,17	1,21	1,18
Inkomströrlighet (M)	-	0,048	0,043	0,042	0,042	0,041	0,041	0,042	0,045	0,046	0,047
Marginal-effekt (%)	-	-	-	-	-	53,2	53,4	52,2	50,1	47,7	45,9
Ekonom. marginaliserade (%)	5,9	6,3	7,5	8,7	9,8	9,9	9,8	9,9	9,5	9,0	8,9

Anm. Förklaringar till nyckeltalen finns i underbilaga 3 samt i avsnitt 1.1.2 och 1.2.

Gruppen ålderspensionärer kompletteras med yngre personer samtidigt som äldre personer dör. En individ kan sälja sitt hus och göra en kapitalvinst och därmed tillfälligt hamna i den högsta inkomstklassen.

I underbilagetablell 3.1 redovisas utvecklingen för olika grupper under 1990-talet fram till 2001 samt en framskrivning till 2003 med hjälp av ekonomisk och demografisk utveckling samt ändrade regler i skatte- och transfererings-systemen.

Vid redovisning av vissa nyckeltal som inkomströrlighet och ekonomisk marginalisering följs enskilda individers rörlighet på inkomstskalan med hjälp av longitudinella uppgifter i SCB:s databas LINDA.

1.1.1 Förändring av ekonomisk standard

Den senaste statistiken visar att medianen för hushållens ekonomiska standard⁴ ökade med 9 procent mellan 1991 och 2001. Ökningen för kvinnor och män under perioden är ungefär lika stor. Ålderspensionärers medianinkomst ökade kraftigt (mellan 12 och 16 procent), medan utvecklingen för övriga åldersgrupper och hushållstyper var mer blandad. Svagast inkomstutveckling har ungdomsgruppen 18–24 år bland

annat som följd av att en större andel studerar allt längre.

Medelvärde för ekonomisk standard ökade med 12 procent i fasta priser. Alla inkomstgruppers medelvärden har ökat under perioden. Störst var ökningen i gruppen med de högsta inkomsterna, 23 procent, främst genom inverkan av stora kapitalvinster men även till följd av ökande löneinkomster. Ökningen är minst i den lägsta inkomstgruppen men där är inkomsten ofta svår att mäta.

Att medelvärdet ökar mer än medianvärdet beror på att fördelningen blir mer ojämn genom en större ökning i toppen av fördelningen.

Under perioden 2001–2003 beräknas hushållens reala disponibla inkomst öka med 4 procent i genomsnitt. Såväl ökade löner och företagarkinomster som sänkta skatter och ökade transfereringar bidrar till förändringen.

Sett över hela perioden 1991 till 2003 beräknas inkomstökningen vara högre än genomsnittet för den högsta inkomstgruppen, för ålderspensionärer och för sammanboende. Ungdomar och ensamstående med barn beräknas få en svagare ökning av inkomsten än genomsnittet.

1.1.2 Fördelningspolitiska nyckeltal

I tabell 1.1 redovisas utvecklingen av ett antal fördelningspolitiska nyckeltal under 1990-talet. Ungefär hälften av nyckeltalen analyseras mer noggrant i denna bilaga medan övriga endast kort kommenteras här.

⁴ Disponibel inkomst justerad för försörjningsbörda.

Förmögenhetskonzentrationen visar hur förmögenheten är fördelad men följs inte regelbundet. De observationer som finns visar ändå tydligt att förmögenhetsstocken har blivit betydligt mer ojämnt fördelad under 1990-talet.

Regional spridning: Skillnaderna i inkomstnivå mellan rika och fattiga regioner har varit i stort sett konstant under perioden. De regioner som studeras är lokala arbetsmarknadsregioner enligt NUTEK:s gruppering.

Inkomströrligheten minskade något i början av perioden men har vänt uppåt igen mot slutet.

Marginala effekter: Den genomsnittliga marginaleffekten i befolkningen har minskat från 53,2 procent 1996 till 45,9 procent 2001. Tendensen förväntas fortsätta genom lägre arbetslöshet, skattejusteringar och införandet av maxtaxa i barnomsorgen.

Ekonomiskt marginaliserade: Efter en kraftig ökning under 1990-talets krisår har trenden vänt och andelarna börjat avta. Fortfarande är det 9 procent för vilka mer än halva den disponibla inkomsten kommer från sjukförsäkring, förtidspension, arbetsmarknadsstöd, bostadsbidrag eller socialbidrag tre år i rad.

1.2 Fördelning av ekonomiska resurser 1991–2001

1.2.1 Lönespridning 1992–2001

I detta avsnitt redovisas spridningen av månadslön med uppgifter från SCB:s årliga lönestatistik.⁵ Med lön avses den överenskomna månadslönen vid heltidsarbete och både heltids- och deltidanställda ingår.

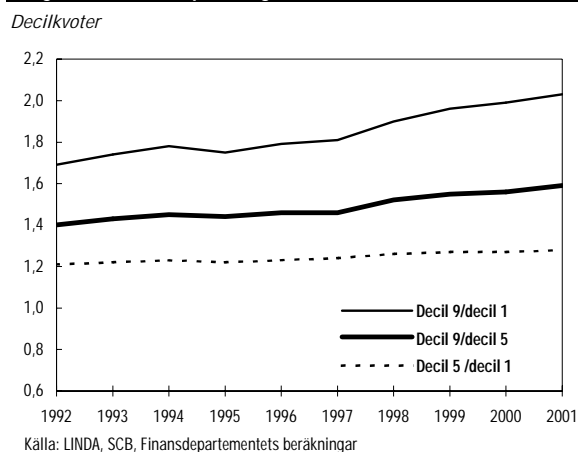
Individerna delas in i tio lika stora grupper (deciler) sorterade efter lön. Lönespridning beräknas sedan här som kvoten vid gränsen för den tiondel som har högst månadslön i relation till medianen (decilgrupp 5) och i förhållande till gränsen för tiondelen med lägst lön.

Som framgår av diagram 1.1 har kvoten mellan de med högst lön och medianen respektive de med lägst lön ökat i stort sett kontinuerligt

under de senaste tio åren. Även medianlönen ökar något jämfört med de med lägst lön. Medianlönen 2001 har beräknats till 18 900 kronor, den nionde decilen till 30 000 kronor och den första decilen till 14 800 kronor. Medelvärde på månadslönen ligger strax under 21 300 kronor.

Tendensen till ökad relativ lön i de högre löneskikten har blivit starkare efter 1998.

Diagram 1.1 Lönespridning 1992–2001

I diagram 1.2 jämförs kvinnors lön med mäns lön för olika decilgränser när lön för kvinnor respektive män har sorterats i två olika lönefördelningar. Relationerna har varit påfallande konstanta under tioårsperioden. Löneskillnaden är emellertid stor mellan könen, särskilt vid den högre lönegränsen där kvinnors månadslön endast uppgår till ca 72 procent av mäns lön. Vid den lägre lönegränsen är skillnaden mindre och kvinnors lön uppgår till ca 94 procent av mäns månadslön. Medianlönen för en kvinna är cirka 87 procent av mannens medianlön.

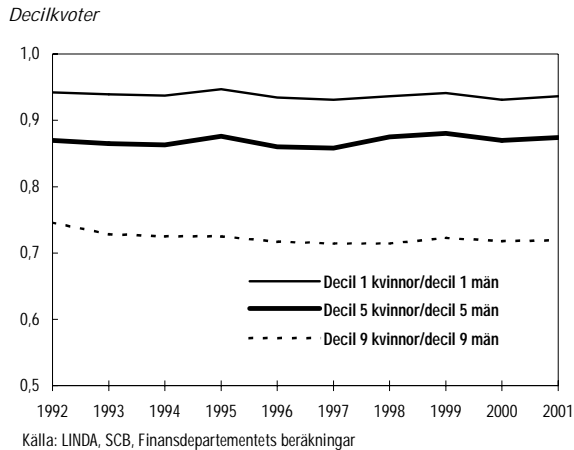
En del av förklaringen till dessa skillnader är att kvinnor och män har olika ålder, utbildning och befattning och arbetar inom olika yrken och sektorer. Efter standardvägning för ett antal av dessa faktorer har kvinnors lön som andel av mäns lön beräknats till 92 procent.⁶ Innan standardvägning är kvoten mellan kvinnors och mäns månadslön 82 procent. Den resterande skillnaden kan vara uttryck för olika sorters diskriminering, bl.a. för befattning och lön, men innehåller också olika typer av oförklarade restposter.

⁵ Lönestatistiken grundar sig på uppgifter från företagets personalredovisning och har från och med 1998 kompletterats av SCB med uppgifter för urvalspersoner i LINDA. Även den statistiska täckningen av branscher och personal i ledande befattningar har förbättrats avsevärt så att fler personer med höga månadslöner ingår i statistiken.

⁶ Lönestatistisk årsbok 2001, Medlingsinstitutet och SCB.

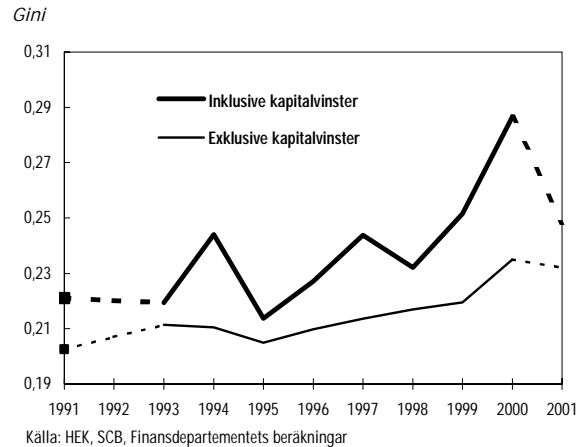
De lönerelationer som redovisas avser månadslöner vid arbete på heltid (deltidslön omräknad). Då väsentligt fler kvinnor än män arbetar deltid blir skillnaden i ekonomiska resurser större mellan könen än vad dessa relationer visar.

Diagram 1.2 Kvinnors lön i relation till mäns lön 1992–2001

ligt denna serie ökade Gini-koefficienten från 0,221 till 0,248 mellan 1991 och 2001. Ett högre värde betyder en mer ojämn inkomstfördelning. Ökningen med 0,027 enheter motsvarar drygt 12 procent. Detta mönster stämmer väl överens med vad som redovisas i offentlig statistik.

Diagram 1.3 Spridning i justerad disponibel inkomst 1991–2001

1.2.2 Inkomstspridning

När inkomstfördelning och dess utveckling över tiden ska analyseras måste ett antal val avseende metod och definitioner göras. Det gäller t.ex. hur inkomsten beräknas, om det är hushåll eller individer som ska analyseras och hur man ska jämföra hushåll med olika storlek och sammansättning.

Analyserna i denna redogörelse avviker från SCB:s officiella statistik. Syftet är att uppnå en mer rättvisande beskrivning av fördelningen av konsumtionsmöjligheter bland hushåll med olika försörjningssituation. Ytterligare ett syfte är att följa internationell praxis. De avsteg som gjorts från SCB:s metoder redovisas i detalj i underbilaga 3.

I diagram 1.3 visas hur inkomstspridningen, mätt som Gini-koefficienten (se underbilaga 3) för justerad disponibel inkomst, utvecklats under 1990-talet.⁷ Nivån varierar kraftigt mellan enskilda år. Inkomstspridningen ökar de år då hushållen väljer att realisera stora nominella värdeökningar i aktier och andra tillgångar. En-

Kapitalvinster⁸ stora genomslag på inkomstspridningen beror på att de är mycket skevt fördelade. År 1999 stod en procent av befolkningen för 70 procent av kapitalvinsterna och tio procent av befolkningen för 99 procent av desamma. Kapitalvinsternas omfattning har ökat trendmässigt under perioden men varierar kraftigt mellan åren, t.ex. uppgick de 1992 till 18,4 miljarder kronor jämfört med 130 miljarder kronor år 2000. Trenden bryts dock 2001 då kapitalvinsterna uppgick till 75 miljarder kronor och den nedåtgående trenden väntas fortsätta även 2002. När kapitalvinsterna exkluderas tydliggörs att fördelningen av övriga inkomster varit i stort sett oförändrad under perioden 1991–1995, därefter ökar ojämnheten. Denna ökning beror främst på att de med högst inkomst har ökat sin inkomst snabbare än övriga mot slutet av 1990-talet.⁹ Även denna trend bryts 2001, då inkomstspridningen minskar.

De förändringar i inkomstfördelningen som skett under 1990-talet kan alltså i stor utsträckning förklaras av kapitalvinster. Anmärknings-

⁷ Data avseende 2001 är preliminära och kommer att revideras. Kapitalvinsterna underskattas i det preliminära materialet. Prognosen för Gini-koefficienten inklusive kapitalvinster underskattas därför.

⁸ En kapitalvinst uppkommer då en tillgång som ökat i värde avyttras. Dessa vinster kallades tidigare realisations- eller reavinster.

⁹ SOU 2003:20, Fördelningens politikens mål och medel, Bilaga 8 till LU 2003.

värt är att inkomstfördelningen i stort tycks vara helt opåverkad av den ekonomiska krisen och den höga arbetslösheten i början av decenniet.

Att inkomstfördelningen var så stabil i början av 1990-talet betyder inte att enskilda hushåll och individer inte drabbades hårt av den ekonomiska nedgången och arbetslösheten under perioden. Det kan ske stora förändringar inom en given fördelning genom att hushåll "byter plats" med varandra, utan att fördelningens sammantagna utseende påverkas.

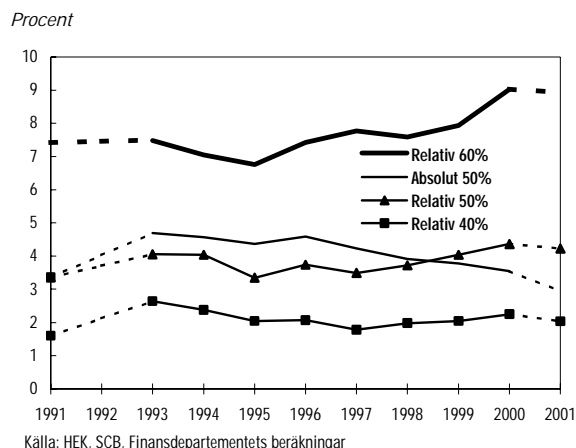
1.2.3 Ekonomiskt utsatta

Att utifrån inkomststatistik beräkna hur många personer som har en svag ekonomi är svårt. Det är på intet sätt självklart vilket eller vilka mått som är mest rättvisande och det finns en mängd felkällor i statistiken. Resultaten blir svårtolkade och måste bedömas med stor försiktighet. I kapitel 2 diskuteras mer ingående mätproblem samt för- och nackdelar med olika tänkbara mått på låg inkomst.

När omfattningen av låga inkomster ska beräknas utgår man vanligen från en inkomstgräns och betraktar alla individer eller hushåll vars inkomst understiger denna gräns som ekonomiskt utsatta. Inkomstgränsen kan vara absolut eller relativ. I SCB:s officiella statistik används två relativa mått på svag ekonomi: andelen hushåll som har en justerad disponibel inkomst som understiger 50 respektive 60 procent av medianinkomsten. De följande analyserna utgår från samma relativa mått som i den officiella statistiken, men med de korrigerade beräkningsmetoder som redovisas i underbilaga 3.

En egenskap hos dessa relativa mått är att inkomstgränsen varierar över tiden. I en lågkonjunktur sänks gränsen genom att medianinkomsten sjunker och resultatet kan då bli att andelen med svag ekonomi minskar i takt med att ekonomin i landet försämras. I en konjunkturuppgång kan resultatet bli det omvända, det ekonomiska uppsvinget leder till att fler hamnar under gränsen för svag ekonomi. Därför redovisas även ett absolut mått, andelen med inkomst under hälften av 1991 års medianinkomst. Istället för att beräkna en ny gräns varje år används 1991 års medianinkomst uppräknad med prisutvecklingen.

Diagram 1.4 Andel med svag ekonomi 1991-2001

De relativa måtten – 40, 50 och 60 procent av medianinkomsten¹⁰ – utvecklas i stort sett parallellt, men på olika nivåer, vilket framgår av diagram 1.4. Andelen med svag ekonomi minskade i början av 1990-talet när ekonomin var svag och arbetslösheten var hög. Mot slutet av perioden ökar andelen i takt med att ekonomin blir bättre. Med det absoluta måttet ökar tvärtom andelen i början och minskar i slutet av perioden. Sett över hela perioden har andelen med låg inkomst enligt det absoluta måttet minskat. Inkomsterna för gruppen med lägst inkomst har alltså ökat, men ökningen har varit mindre än ökningen i medianinkomst. Därför ökar andelen med inkomst under den relativa gränsen. Slutsatsen blir att den nedre delen av fördelningen har varit förhållandevis stabil trots den dramatiska ekonomiska utvecklingen. Det som styr utvecklingen av hur många som hamnar under gränsen för låg inkomst är istället den valda gränsen i sig.

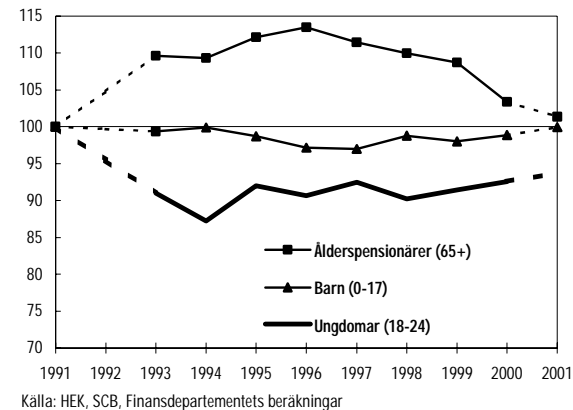
1.2.4 Utveckling för olika grupper

I diagram 1.5 redovisas hur barns, ålderspensionärers och ungdomars relativa inkomst varierat över tiden. Relativ inkomst definieras som medianen av justerad disponibel inkomst i gruppen i förhållande till motsvarande median för totalbefolkningen. För att underlätta jämförelser av utvecklingen har nivån år 1991 satts till 100 för samtliga grupper.

¹⁰ Den justerade disponibla medianinkomsten 2001 var 142 400 kronor, de tre gränserna var då 57 000, 71 200 respektive 85 400 kronor.

Diagram 1.5 Ekonomisk standard för barn, ungdomar och ålderspensionärer i förhållande till hela befolkningen 1991–2001

Index 1991=100

Ungdomar

Ungdomarnas (18–24 år) medianinkomst var 1991 på samma nivå som befolkningen i övrigt men därefter försämrades deras relativa position påtagligt. De drabbades särskilt hårt av den sjunkande sysselsättningen i början av 1990-talet och deras relativinkomster sjönk därför kraftigt fram till 1994. Därefter vände trenden uppåt men avstannade redan 1995 för att sedan ligga i stort sett still. Nivån är fortfarande lägre än 1991. Utbyggnaden av gymnasieskolan med ett tredje studieår i kombination med den svaga arbetsmarknaden har medfört att allt fler valt att studera, med en svagare inkomst som följd.

Barn

Barnfamiljernas ekonomiska situation försämrades fram till 1997. Detta kan till stor del förklaras av stigande arbetslöshet samt att de drabbades hårdare av saneringsprogrammet än andra grupper. Efter bottennoteringen 1997 har en återhämtning skett. Den förbättrade situationen på arbetsmarknaden gynnar dessa familjer och under de senaste åren har även insatser gjorts för att förbättra barnfamiljernas situation, bl.a. har barnbidragen höjts successivt åren 2000–2001 och år 2002 infördes en maxtaxa i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg.

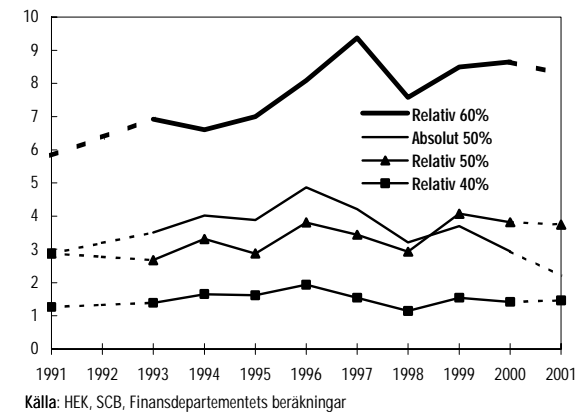
Andelen barn i familjer med svag ekonomi ökade fram till 1996 eller 1997 beroende på vilket mått som används. Ökningen är dock liten utom för 60-procentsmättet som ökar signifikant från 5,8 till 9,4 procent mellan 1991 och 1997.

Andelen med så låga inkomster att de understiger 40 eller 50 procent av medianen var stabil men andelen mellan 50 och 60 procent ökade alltså påtagligt.

Mot slutet av perioden är nivåerna stabila eller minskar beroende på studerat mått, tydligast är minskningen när det absoluta måttet används.

Diagram 1.6 Andel barn (0–17 år) som lever i familjer med svag ekonomi 1991–2001

Procent

Ålderspensionärer

Ålderspensionärers relativa ekonomiska standard förbättrades fram till 1996, därefter har deras relativa position återgått till 1991 års nivå. Sedan 1991 har gruppens medianinkomst ökat kontinuerligt varje år. Den snabba relativa förbättringen i början av perioden har flera förklaringar. För det första ersätts äldre pensionärer successivt med yngre pensionärer med högre ATP-pension. För det andra påverkas pensionärer inte direkt av situationen på arbetsmarknaden. Slutligen drabbade konsolideringen av de offentliga finanserna inte pensionärsgruppen i samma utsträckning som övriga grupper. När ekonomin vände uppåt i slutet av perioden så återvände pensionärerna till sin ursprungliga relativa position.

ATP-systemets konstruktion medför att pensionärernas inkomst inte varierar med den makroekonomiska utvecklingen på samma sätt som de förvärvsaktivas inkomst. Det är därför naturligt att deras relativa inkomstposition förbättrades i den inledande lågkonjunkturen och att positionen försämrades när ekonomin tog fart igen. I det reformerade pensionsystemet kommer även pensionärers inkomst att på ett tydligare sätt vara beroende av tillväxten i ekonomin.

2 Fattigdom

2.1 Fattigdom ett svårt begrepp

Att vidta åtgärder för de i samhället som har det sämst ställt kräver goda kunskaper och stor insikt kring omfattning av och orsaker till utsatthet.

I den aktuella debatten förekommer många och skiftande uppgifter om hur många som är fattiga. Media rapporterar om ökande nyfattigdom och bland barn uppges den vara alarmerande hög. Den bild som ges av SCB i den offentliga statistiken är inte lika mörk. Olika rapporter och mätmetoder förmedlar därmed vitt skilda bilder av förekomsten av utsatthet och fattigdom. Någon allmänt accepterad teoretisk definition av vad som menas med fattigdom finns inte. För att på ett så effektivt sätt som möjligt kanalisera samhällets resurser till de mest behövande krävs kunskaper om hur och varför dessa uppgifter varierar.

Ordet fattigdom är värdeladdat och förekomsten manar till att åtgärder bör vidtas. I Sverige är det i första hand en generell utjämnande välfärdspolitik som ska bidra till att minska förekomsten av ekonomisk utsatthet och därmed fattigdom. Åtgärder riktade mot särskilda grupper finns, men är inte lika centrala som i många andra länder.

Kapitel 2 syftar till att reda ut olika sätt att mäta och undersöka det som i olika sammanhang kallas fattigdom. Två motsatspar är centrala i denna diskussion: direkt-indirekt och absolut-relativt. *Direkta* mått bygger på observationer av hur människor har det, dvs. den faktiska levnadsstandard. *Indirekta* mått på fattigdom baseras på ekonomiska data. De hushåll och individer vars ekonomiska resurser faller under en given inkomstgräns betraktas som fattiga. *Absoluta* mått innebär att man har en på förhand bestämd norm/gräns som inte ändrar sig över tid (förutom efter prisnivå). *Relativt* betyder att normen ses i relation till inkomsten eller levnadsstandard i det samhälle man studerar och att denna norm/gräns förändras i takt med att samhället gör det.

Kapitlets uppläggning

En kort historisk genomgång får inledningsvis ge en bild av vilka idéer som ligger bakom de fortfarande motstridiga uppfattningarna om vad

fattigdom är och hur den på bästa sätt kan förstås och undersökas. Det följande avsnittet redogör mer detaljerat för olika mått på fattigdom och de praktiska svårigheter som är förknippade med att använda dem. Måtten används därefter för att jämföra hur andelen fattiga varierar beroende på vilket mått som används och om det är samma människor som betraktas som fattiga när man använder olika mått.

De avslutande avsnitten tar upp tidsperspektivet i fattigdom och den svenska fattigdomen i ett internationellt perspektiv. Frågan om människor är fattiga kortare tid eller om de fastnar i den situationen är viktig. Risker för problem på samhälleligt och individuellt plan ökar ju längre tid människor lever med knappa resurser.

I de empiriska avsnitten används begreppet fattigdom för att beskriva en situation där människor har en *låg konsumtion av varor och tjänster som följd av bristande ekonomiska resurser*.

2.1.1 Synen på fattigdom förr och nu

I de tidigaste undersökningarna från 1800-talets början likställdes fattigdom med att höra till arbetarklassen. Vid mitten av 1800-talet började man dock uppmärksamma att det fanns skillnader inom arbetarkollektivet och att inte alla arbetare kunde betraktas som fattiga. De tidigaste studierna byggde i huvudsak på direkta observationer av levnadsförhållanden.

Från överlevnad till att ta del i samhällslivet

Det första steget mot att främst använda brist på ekonomiska resurser som ett mått på fattigdom togs på 1880-talet. Lönearbetet hade fått en allt större betydelse för försörjningen.¹¹ Den första systematiska undersökningen av fattigdom gjordes i England år 1899. Som fattiga räknades de som hade inkomster under den gräns som motsvarade lägsta möjliga kostnad för mat, kläder, bränsle och bostad.¹² Studien syftade till att visa det orättfärdiga i de faktiska minimilöner

¹¹ Charles Booth.

¹² Seebom Rowntree. Metoden att direkt definiera fattigdom har stått modell för konstruktion av miniminormer inom socialpolitik i flera länder, däribland för den svenska socialbidragsnormen.

som betalades. Studien bidrog till att sociala reformer genomfördes.

Under efterkrigstiden förbättrades levnadsstandarderna kraftigt och forskningen om fattigdom kom lite i skymundan. På 1960-talet började det dock ifrågasättas om fattigdomen verkligen hade försvunnit och intresset för fattigdomsforskning tog fart igen. I USA beslutade man om politiska insatser för att minska fattigdomen. I samband med detta konstruerades den officiella fattigdomsgräns som fortfarande används i USA. Avsikten med gränsen är att avgöra när inkomsterna definitivt är för låga. Gränsen relaterar inte till en skäligen levnadsnivå. Beräkningen utgår från normer för ett minsta näringsintag. Gränsen har i princip endast räknats upp med inflationen och ingen hänsyn har tagits till att den allmänna levnadsstandarderna ökat under perioden. Den amerikanska fattigdomsgränsen är därmed en absolut fattigdomsgräns.

I Storbritannien kom synen på fattigdom som ett relativt fenomen att dominera. Man menar då att fattigdom måste förstås som en påtvingad avvikelse från den allmänna livsstilen. Med allmän livsstil menas inte bara konsumtion och boende utan även arbetsförhållanden, hälsa, fysisk miljö i bostadsområdet, utbildning och sociala relationer. När en person på flera punkter avviker från vad som är allmänt förekommande talar man om fattigdom. Med denna syn närmar man sig därmed ett direkt sätt att mäta fattigdomen via observationer av faktisk levnadsstandard.¹³

Det renodlat relativa sättet att se på fattigdom har ifrågasatts. Det finns kritiker som menar att fattigdom är något mer än att ha relativt mindre än andra.¹⁴ Enligt dem har fattigdom både absoluta och relativa inslag. De ser en fara i att ett rent relativt synsätt leder till att begreppet fattigdom mister sin betydelse och istället blir ett uttryck för jämlikhetssträvanden i stort.

¹³ Peter Townsend, som kritiserade både indirekta och absoluta sätt att definiera fattigdom, utgick från hur människors livsstil avvek från den allmänna livsstilen men använde detta för att komma fram till en inkomstgräns som sedan kunde användas för att skatta andelen fattiga i befolkningen. Undersökningen gjordes 1968/69 och rapporten publicerades 1979.

¹⁴ Nobelpristagaren Amartya Sen och professor Stein Ringen.

Faktaruta 1

Amartya Sens syn på fattigdom

Sen fick nobelpriset i ekonomi 1998 för sitt arbete kring fattigdom och välfärd. Fattigdom är enligt Sen att inte kunna tillgodose fysiska behov och att inte kunna uppfylla sociala konventioner som är nödvändiga för att inte känna skam. Han anser att det finns en absolut kärna i fattigdomen. Svälter man så är man fattig även om alla svälter. Men fattigdomen är också beroende av sociala konventioner, dvs. det finns ett relativt inslag. Är det skamligt att gå naken är man fattig om man saknar kläder, även om man inte fryser.

Sen skiljer på begreppen resurser, förmågor och behovstillfredsställelse. Med resurser menar han de materiella förutsättningar som behövs för att uppleva välbefinnande. Men det är inte tillräckligt med resurser, man måste även ha förmåga att kunna använda resurserna. Med sina resurser och sina förmågor uppnår människor vad Sen kallar behovstillfredsställelse. Avsaknad av behovstillfredsställelse betecknar han som fattigdom.

Om man uppnår behovstillfredsställelse eller inte är alltså beroende av vilka resurser och förmågor man besitter. Men individer behöver olika mycket materiella resurser för att uppnå välbefinnande, och dessutom varierar det hur mycket resurser som krävs för att uppnå välbefinnande mellan samhällen med olika konsumtionsmönster. Sen anser därför att fattigdomsgränser i inkomstfördelningen bör vara relativa.

Sen menar också att människors fria och medvetna val måste beaktas. En person som har både de resurser och förmågor som krävs för att uppnå ett visst mått av välbefinnande, men ändå väljer att avstå, ska inte betraktas som fattig.

Sen har bidragit till ökad tydlighet i hur man teoretiskt kan se på fattigdom. Det är dock svårt att tillämpa hans tankar i empiriska undersökningar. Man måste skatta resurser, förmågan att omsätta resurser till behovstillfredsställelse, behovstillfredsställelse i sig, samt avgöra om det observerade levnadssättet beror på fritt val eller tvång.

I Sverige har intresset främst varit riktat mot välfärdens fördelning. Det finns stora likheter

med t.ex. Sens tankegångar i den svenska välfärdsforskningstraditionen. Begreppet välfärd används som en samlingsbeteckning för olika levnadsförhållanden som hälsa, utbildning, arbete, trygghet, social förankring och politiska resurser. Dessa levnadsförhållanden ses som resurser av grundläggande betydelse för människor att styra sina liv. Huvudintresset ligger på ofärd, snarare än välfärd. Argumentet är att det är lättare att enas kring vad som inte är ett gott liv än vad som är ett gott liv. I Välfärdskommittén definieras välfärd ”med utgångspunkt i individuella resurser med vars hjälp medborgarna kan kontrollera och medvetet styra sina livsvillkor”.¹⁵

Det finns få svenska studier som explicit diskuterar fattigdom. Dessa har ofta likställt fattigdom med socialbidragstagande.¹⁶

Indirekta skattningar väl etablerade

De flesta torde hålla med om att fattigdom är ett tillstånd där levnadsstandarden är under en lägsta acceptabel nivå. Men denna definition innebär också betydande mätproblem. Hur ska levnadsstandarden mätas? Vad är en lägsta acceptabel levnadsstandard? Många empiriska undersökningar går förbi dessa frågor genom att definiera fattiga som människor med inkomst under en viss andel av medianinkomsten i samhället. Denna ansats har sina fördelar. Det finns data som beskriver hushållens och individernas ekonomi och det finns vedertagna definitioner av hur inkomster kan definieras och med vilka mått andelen med låg inkomst ska mätas. Det är möjligt att på ett tydligt och relativt enkelt sätt jämföra fattigdom i olika länder och över tid. Den relativa aspekten – att fattigdom måste ses relativt det samhälle som beskrivs – beaktas också med denna ansats. När medelinkomsten i ett samhälle ökar, höjs också gränsen som avgör vilken inkomst som krävs för att man inte ska betraktas som fattig. Detta är en *indirekt* ansats eftersom att man fokuserar på ekonomiska resurser, och inte direkt på levnadsstandarden.

¹⁵ SOU 2001:79, Välfärdsbokslut för 1990-talet, Kommittén Välfärdsbokslut.

¹⁶ Halleröd, B. (1991), Den svenska fattigdomen. En studie av fattigdom och socialbidragstagande. Studentlitteratur, Lund och Salonen, T. (1994), Välfärdens marginaler, Gotab Stockholm.

Ökat intresse för direkta skattningar

Intresset för att finna *direkta* indikatorer på fattigdom har ökat under en rad år. Med direkt menas att man försöker observera den faktiska levnadsstandarden. En förklaring till det ökade intresset är att ett flertal undersökningar i olika länder har visat att man inte helt kan identifiera människor med låg levnadsstandard genom att enbart beakta deras inkomster. Inom EU är social exkludering ett begrepp som kommit i fokus och som innebär en förskjutning från ekonomisk fattigdom till ett bredare synsätt.¹⁷ Under 1990-talet har forskningen kring direkta indikatorer på levnadsstandard medfört nya insikter. Jämfört med den indirekta ansatsen är metoden att utgå från direkta indikatorer fortfarande outvecklad. Det finns inga generellt accepterade lösningar på hur man ska gå till väga.

2.2 Fattiga enligt olika mått 2000/01

Syftet med detta avsnitt är att visa hur omfattning och sammansättning av dem som kan räknas som fattiga¹⁸ varierar beroende på vilket mått som väljs. Med hjälp av direkta och indirekta mått studeras om samma människor räknas som fattiga oberoende av mått. Om så är fallet kan begreppet fattigdom ses som relativt homogent och således fånga upp olika aspekter av utsatthet. Om olika mått däremot fångar upp olika individer kommer bilden av fattigdom att vara beroende av det valda måttet. Politiska åtgärder måste noga utformas efter omfattning och sammansättning av den aspekt på utsatthet som fångas upp i det mått som valts.

I avsnitt 2.2 beskrivs tre typer av relativa mått:

- låga inkomster (indirekt)
- brister i materiell standard (direkt)
- socialbidragstagande (indirekt)

Det datamaterial som används är SCB:s undersökning av människors levnadsförhållanden (ULF). Det är ett riksrepresentativt urval av

¹⁷ Martinez, R. och Ruiz-Huerta, J. (2000), Income, multiple deprivation and poverty : An empirical analysis using Spanish data, www.stat.gov.pl

¹⁸ Människor med en låg konsumtion av varor och tjänster som följd av bristande ekonomiska resurser.

befolkningen och omfattar 5 680 individer år 2000 och 5 804 individer 2001. Det finns mer tillförlitliga uppgifter om hushållens ekonomi i HEK-undersökningen, men det är bara ULF som har uppgifter om människors levnadsförhållanden. Dessa uppgifter behövs för att kunna ta fram direkta mått. För att kunna göra en relevant jämförelse mellan de olika måtten och studera överlappningen görs därför även analysen av de övriga måtten utifrån ULF.

I analyserna ingår vuxna 20–84 år. Det är viktigt att undersöka situationen även för barnen, men undersökningen omfattar inte barn upp till 15 år. Eftersom det ändå inte är möjligt att beskriva barnens situation har även 16–19-åringar exkluderats. Personer som är äldre än 84 år ingår inte heller i ULF.

2.2.1 Låga inkomster som mått på fattigdom

Indirekta skattningar av fattigdom baseras på ekonomiska data. De hushåll och individer vars ekonomiska resurser faller under en given inkomstgräns betraktas enligt detta mått som fattiga. Den valda inkomstgränsen kan vara absolut eller relativ. Små ekonomiska resurser antas leda till en relativt låg levnadsstandard. Huruvida detta antagande speglar faktiska levnadsförhållanden är emellertid svårtolkat.

I detta avsnitt används tre olika inkomstgränser för att klassificera andelen fattiga; socialbidragsnormen, halva medianinkomsten och 60 procent av medianinkomsten. Andel under halva medianen och 60 procent av medianen är fattigdomsmått som historiskt sett ofta har använts i internationella sammanhang. OECD redovisar regelbundet såväl 40, 50 som 60 procent av medianen som mått på fattigdom. I Sveriges officiella statistik används både halva medianen och 60 procent av medianen som inkomstgräns för att beräkna andel med svag ekonomi i samhället. Dessa mått är viktiga att relatera till socialbidragsnormen som är den av samhället fastställda inkomstnivån som ska möjliggöra en skälig levnadsstandard. Andelen personer som klassificerades som fattiga enligt något av dessa mått framgår av tabell 2.1. Socialbidragsnormen är det mått som genererar flest fattiga (12 procent) och halva medianen ger den lägsta andelen fattiga (5 procent).

Tabell 2.1 Andel fattiga enligt tre inkomstgränser

Procent/Kronor

	Andel fattiga	Inkomstgräns (årsinkomst)
Halva medianen	5	71 000
60 procent av median	11	85 200
Socialbidragsnormen	12	

Anm.: Andel med svag ekonomi (halv median) avviker från det som redovisas i kapitel 1 på grund av olika datakällor och hushållsbegrepp.

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Låg inkomst innebär inte nödvändigtvis låg standard

Även om dessa mått är internationellt vedertagna och vanligtvis används för att beskriva fattigdomens omfattning i samhället, bör de tolkas med försiktighet. Att försöka uppskatta förekomsten av personer och hushåll med svag ekonomi utifrån ekonomiska data medför en rad generella problem. Registrerade årsinkomster fångar exempelvis inte upp ekonomiska resurser i form av förmögenhet, arv och liknade överföringar inom familjen eller mellan olika hushåll, och inte heller inkomster från svart arbete. Detta kompliceras ytterligare av att en del personer frivilligt väljer att tillfälligt sänka sina inkomster i samband med studier, föräldraledighet eller resor i hopp om eller med vetskap om att högre inkomster väntar i framtiden.

En stor del av de människor med så låg registrerad inkomst att de klassificeras som fattiga hör till grupper där det är tveksamt om låg inkomst är likställt med svag ekonomisk standard eller ekonomisk utsatthet. Vissa individer har t.ex. inte sökt bostadsbidrag trots att deras inkomst indikerar att de skulle kunna vara berättigade till detta, vilket kan tyda på att de har tillgångar som inte registrerats. För många näringsidkare mäter inkomststatistiken inte den ekonomiska standarden särskilt effektivt. För ungdomar som bor hemma är den disponibla inkomsten i ULF en dålig mätare av ekonomisk standard. Enligt denna hushållsdefinition räknas de som egna hushåll från och med det år de fyller 18 även om de bor kvar hemma. Andra grupper med låg inkomst är studerande och frivilligt deltidarbetande som tillfälligt valt att sänka sin inkomst.

I tabell 2.2 framgår hur många som klassificeras som fattiga enligt respektive fattigdomsmått. I tabellen framgår också hur många av dessa som de ovan nämnda grupperna utgör. Avslutningsvis redovisas också hur stor del som

återstår bland de fattiga då individer med någon av dessa egenskaper räknats bort. Grupperna i tabellen är inte ömsesidigt uteslutande och beräkningen gör därför inte anspråk på att utgöra någon exakt beskrivning av hur antalet fattiga i samhället fördelar sig mellan de olika grupperna. Syftet är istället att peka på de fallor som finns i de vedertagna mått som normalt används vid beskrivningar av antalet fattiga i samhället. Bland de hushåll som räknats upp finns med all sannolikhet en hel del människor med svag ekonomi, t.ex. studerande som lever enkelt under studietiden eller personer som är i ett startskede av den egna rörelsen – båda i förhoppning om högre inkomst längre fram i livet. Kalkylen visar dock att då gruppen med riktigt låga registrerade inkomster närmare analyseras finns en hel del människor där låg registrerad inkomst inte nödvändigtvis är förknippat med låg ekonomisk standard. Av det ursprungliga antalet fattiga återstår ca 20–25 procent som inte tillhör någon av de tveksamma grupperna.

Tabell 2.2 Antal fattiga individer samt fördelning på olika kategorier år 2000

	Antal under halva medianen	Antal under 60 procent av median	Antal under norm
Totalt	352 500	684 900	747 000
<i>Av dessa:</i>			
Har inte bostads- bidrag	218 400	401 800	419 200
Förmögenhet	13 300	31 200	25 700
Näringsidkare	71 300	101 900	104 900
Hemmaboende ungdomar	72 900	91 900	98 000
Studerande/ Militärtjänst	97 000	167 100	192 000
Deltidsarbete (frivilligt)	32 400	59 200	65 800
Antal med minst en av ovanstående egenskaper	288 100	526 600	555 400
Återstår	64 400	158 300	191 600

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Slutsatsen är därför att det är förenat med stora svårigheter att mäta förekomsten av individer med låg ekonomisk standard och jämföra hur denna grupp utvecklas över tid. Om exempelvis fler börjar studera, arbeta i eget företag eller arbeta deltid osv. kan dessa mätmetoder generera en ökning av antalet fattiga hushåll. Samma gäller om normen för socialbidrag höjs. Detta kan

dock rimligtvis inte tolkas som att fler hushåll blivit ekonomiskt utsatta. Svårigheterna att på ett relevant sätt mäta ekonomisk utsatthet illustreras också av det faktum att det är en förhållandevis liten andel av alla hushåll med inkomst under socialbidragsnormen som faktiskt söker och beviljas socialbidrag.

2.2.2 Brister i materiell standard som fattigdomsmått

Svårigheterna med att identifiera vilka människor som är fattiga via deras registrerade årsinkomst är ett viktigt skäl till att man mäter levnadsstandarderna direkt. Många menar också att fattigdom har fler dimensioner än knappa ekonomiska resurser. Direkta mått på levnadsstandarderna bör därför ersätta eller komplettera de fattigdomsmått som enbart bygger på inkomst.

Ett centralt begrepp vid direkta studier av fattigdom är deprivation. Deprivation innebär att man saknar det som ingår i vad som allmänt uppfattas som en acceptabel levnadsstandard.¹⁹ Det är inte särskilt vanligt att människor har tillgång till allt som kan tänkas ingå i vad som ses som acceptabel levnadsstandard. Det förekommer naturligtvis att man saknar vissa saker utan att det beror på bristande resurser. Men grundtanken är att när samma individ upplever deprivation på flera punkter kan man tala om fattigdom.

Många metodologiska frågor

Det vanligaste sättet att hantera information om levnadsstandardens många dimensioner är att skapa ett deprivationsindex. Deprivationsindexet visar i vilken grad en människas levnadsstandard avviker från den allmänna levnadsstandard. Flera metodologiska problem och frågor måste dock hanteras (se faktaruta 2).

¹⁹ I vissa fall avses snarare det som ingår i allmän levnadsstandard.

Faktaruta: 2

Metodfrågor vid beräkning av deprivationsindex

Till att börja med måste man välja indikatorer. Hur detta val görs är i hög grad beroende av hur man ser på fattigdom. Ska indikatorerna avgränsas till materiella levnadsförhållanden eller ska också icke-materiella förhållanden som sociala relationer, situationen i arbetslivet, utbildning och hälsa ingå? Ska materiella indikatorer avse grundläggande behov eller ska man också ta med indikatorer på levnadsstandarden i stort?

En viktig fråga är när avsaknaden av en resurs (vara eller företeelse) verkligen är ett uttryck för deprivation. Individuella preferenser och val av livsstil kan påverka vilka resurser man väljer, givet de ekonomiska resurser man förfogar över. Människor med små anspråk kan mena att de inte behöver resurser som av flertalet uppfattas som nödvändiga. I andra fall kan människor också uppge att man inte har råd med nödvändiga varor men samtidigt ha tillgång till varor som inte bedöms vara nödvändiga. En vidare definition av levnadsstandard gör problemet med preferenser mindre.

Nästa problem uppstår när de enskilda indikatorerna ska vägas samman. Är alla resurser lika viktiga? Ett alternativ kan vara att ge indikatorerna en vikt proportionellt mot hur vanligt förekommande resurserna är i befolkningen, att ge indikatorerna en vikt efter hur stor andel av befolkningen som anser att indikatorn ingår i en skälig lägsta levnadsnivå eller att låta experter göra den bedömningen.

Ytterligare en fråga är om det är tillräckligt med ett index eller om det behövs flera. Aggregerar man flera dimensioner till ett index förlorar man det flerdimensionella perspektivet. Det är inte nödvändigtvis samma individer som upplever deprivation i varje dimension.

Slutligen, om syftet är att identifiera de fattiga måste man sätta en gräns, precis som när man använder inkomster. Inte heller här är det givet hur man ska gå tillväga.

bär dock flera begränsningar som sätter gränser för vad som är möjligt. De indikatorer som används utgår från de välfärdsindikatorer SCB presenterat sedan år 1980. Indikatorerna avser ekonomi, materiella tillgångar, boende och fritid. I tabell 2.3 framgår vilka de är (de indikatorer där andelen i befolkningen redovisas). Indikatorerna omfattar såväl grundläggande förhållanden (trångboddhet, frys) som sådana som kan ses som mindre nödvändiga (diskmaskin, fritidshus). Det finns ingen information om huruvida avsaknaden av resursen beror på bristande ekonomiska resurser.

När indikatorerna aggregeras till ett index används en vikt som är proportionell mot andelen i befolkningen som har tillgång till resursen. Det betyder att varje individ får "poäng" efter varje resurs som saknas. Den person som saknar bil får t.ex. 80 poäng då 80 procent av befolkningen har tillgång till bil. Högst möjliga poäng får en person som inte har tillgång till någon av resurserna som ingår i indexet. Vid jämförelser över tid får man med denna viktningsmetod en automatisk anpassning till utvecklingen av levnadsstandard.

Syftet är att hitta de som har de största materiella bristerna för att kunna jämföra med mått på svag ekonomi och socialbidragstagande. Gränsen för brister i materiell standard har därför satts där 10 procent av befolkningen i åldern 20–84 år hamnar under gränsen. Gränsen är satt med tanke att måttet ska ge ungefär lika många fattiga som inkomstgränsen under 60 procent av medianen.

ULF-data om levnadsstandarden har tidigare använts vid konstruktion av deprivationsindex. Av tabell 2.3 framgår vilka indikatorer som användes i två sådana studier. I en studie av SCB om invandrades välfärd används ett index för låg levnadsstandard. Den som har tillgång till högst tre av sex resurser anses ha låg levnadsstandard.²⁰ Alla indikatorer ges således samma vikt. Halleröds studie av fattigdom utnyttjar ett större antal indikatorer som vägs samman till ett index med vikter proportionella mot andelen i befolkningen som har tillgång till resursen.²¹ Två av resurserna ges dock större vikt.

Brister i materiell standard i ULF

Det deprivationsindex som används här bygger på synen att människor är fattiga när de har låg materiell levnadsstandard. Datamaterialet inne-

²⁰ SCB (2002), Integration till svensk välfärd? Om invandrades välfärd på 90-talet. Levnadsförhållanden Rapport nr 96.

²¹ Halleröd, B. (1999), Fattigdom i Sverige. Rapport från arbetsgruppen för ekonomisk trygghet till nationella folkhälsokommittén. Underlagsrapport 3.

Tabell 2.3 Indikatorer på levnadsförhållanden

Procent

	Andel i befolkningen 18-84 år	SCB	Halleröd
Har tv	98		
Har frys	97	x	x
Har video	81		
Har bil	80	x	x
Haft en veckas semester under senaste året	65	x	x
Har dator i hemmet	65		
Har diskmaskin	52		x
Har tillgång till fritidshus	47		
Saknar inte kontantmarginal	84		x
Har inte svårighet betala löpande utgifter	85	x	x
Är inte trångbodd SCB:s norm 3	86	x	x
Har daglig tidning i bostaden	- ¹	x	
Har båt	- ¹		x
Har husvagn	- ¹		x
Sparar ej	- ¹		x

¹ Används ej i bilagens deprivationsindex.

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Svårigheten att i praktiken jämföra deprivationsindex för flera år illustreras av att uppgifter om intervjupersonen sparar pengar eller har tillgång till båt eller husvagn inte finns i undersökningarna 2000 och 2001.

2.2.3 Socialbidragmottagande som fattigdomsmått

I svensk forskning kring fattigdom har socialbidragmottagare ofta betraktats som de fattiga.²² Syftet med utbetalning av socialbidrag är ju att se till att de som behöver får det ekonomiska tillskott som krävs för skälig levnadsstandard. Således har det gjorts en bedömning av att det finns behov och hur mycket resurser som behövs. Socialbidragens betydelse för hur stor andel som har svaga inkomster illustrerades i budgetpropositionen 2001/02:1. Ökningen i andel med inkomst under halva medianinkomsten beräknades öka från 6,4 till

8,7 procent om socialbidraget skulle tas bort.²³ Socialbidraget är därför snarast ett medel för att minska fattigdomen.

Regeringens mål att minska antalet socialbidragsberoende ska därför ses som ett rättvisemål.²⁴ Målet handlar om att öka människors ekonomiska självständighet och ge bättre möjlighet att få en större del av den samlade välfärden. Men syftet är också att minska den ekonomiska press som det ändå innebär att under lång tid klara sig på socialbidrag.

Det finns brister i att använda socialbidragstagande som mått på fattigdom. Är fattigdom detsamma som att ha låg årsinkomst borde socialbidraget gå till dem som har lägst inkomst. Så ser det dock inte ut. Det finns de som inte fått socialbidrag trots att de har en årsinkomst som ligger under socialbidragsnormen. Andra kan ha fått socialbidrag trots att de har en årsinkomst över normen. Det finns flera förklaringar till detta. En är naturligtvis att människor av olika skäl avstår från att söka socialbidrag. Tidigare i avsnittet visades att en del som har låg inkomst förmodligen inte är berättigade till socialbidrag. Ytterligare en förklaring är att flertalet socialbidragstagare endast tar emot bidrag några månader under året, medan årsinkomsten avser hela året. Faktum kvarstår dock, att det inte är detsamma att motta socialbidrag som att ha de lägsta årsinkomsterna i samhället.

Inte heller om man ser fattigdom som att ha den lägsta materiella levnadsstandarden, är socialbidragmottagande en bra indikator på fattigdom. Av tabell 2.4 framgår att socialbidragstagare i genomsnitt har sämre materiell levnadsstandard än de som inte erhållit socialbidrag. Bland socialbidragstagare upplever 46 procent brister i materiell standard jämfört med 9 procent av dem som inte tagit emot socialbidrag under året. Men 54 procent av socialbidragstagarna upplever inte brister i materiell standard. Samtidigt finns människor utan socialbidrag som upplever brister i levnadsstandarden. Socialbidragstagarna utgör endast 16 procent av alla de som upplevde brister i materiell standard år 2000/01.

²² Halleröd, B. (1991), Den svenska fattigdomen. En studie av fattigdom och socialbidragstagande. Studentlitteratur, Lund.

²³ Budgetproposition 2001/02:1, Bilaga 3. Beräkningen avser 1999 och är utförd med en statisk mikrosimuleringsmodell, FASIT som utnyttjar HEK-data.

²⁴ Budgetproposition 2001/02:1, Bilaga 3.

Tabell 2.4 Indikatorer på levnadsförhållanden fördelat efter socialbidragstagande

Procent

	Ej mottagit socialbidrag	Mottagit socialbidrag
Har tv	98	94
Har frys	97	93
Har video	81	75
Har bil	82	40
Haft en veckas semester under senaste året	66	44
Har dator i hemmet	65	48
Har diskmaskin	53	18
Har tillgång till fritidshus	48	19
Har kontantmarginal	86	29
Inte svårighet betala löpande utgifter	87	42
Är inte trångbodd enligt SCB:s norm 3	87	59
Brister i materiell standard	9	46

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Socialbidragstagare i ULF

I ULF-data finns uppgifter hämtade från socialbidragsregistren. Som socialbidragstagare räknas de som fått socialbidrag (där introduktionsersättning för flyktingar ingår) någon gång under året och de vars samboende make/maka fått socialbidrag.²⁵ År 2000/01 fick 4 procent av personerna i ULF socialbidrag.²⁶

2.2.4 Stora skillnader beroende på val av mått

De tidigare avsnitten har visat att hur många som räknas som fattiga i hög grad är beroende av vilket mått på fattigdom som väljs. De tre olika typer av mått som används är låg inkomst (under 60 procent av medianinkomsten), brister i materiell standard (gränsen satt så att 10 procent betraktas som fattiga) samt socialbidragstagare under året.

²⁵ Om intervjupersonen var registrerad som ensamstående vid tidpunkten för socialbidrag till den samboende räknas intervjupersonen inte som socialbidragstagare

²⁶ Det är färre än enligt Socialstyrelsens statistik (5 %). Underskattningen förklaras troligen av att bortfallet i ULF är större bland socialbidragstagare än bland övriga.

Tabell 2.5 Andel fattiga enligt olika mått

Procent

	Andel i befolkningen 20–84 år
Låg inkomst (under 60 % av medianinkomst)	11
Brister i materiell standard (gräns 10%)	10
Socialbidragsmottagande (någon gång under året)	4

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Sällan samma individer som betraktas som fattiga

Det är bara en mindre andel som samtidigt betraktas som fattig enligt två mått. Av dem som har låg inkomst eller upplever brister i materiell standard är det endast 12 procent som *både* har låg inkomst och upplever brister i materiell standard (tabell 2.6). Det motsvarar ungefär en procentenhet av befolkningen i åldern 20–84.

Tabell 2.6 Parvis överlappning av fattiga enligt olika mått

Procent

	Överlappning
Låg inkomst – Brister i materiell standard	12
Låg inkomst – Socialbidragsmottagande	12
Brister i materiell standard – Socialbidragsmottagande	14

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

I tabell 2.7 redovisas gruppen fattiga fördelade efter enligt vilka mått de kan betraktas som fattiga. Här framgår tydligt att människor påfallande ofta räknas som fattiga enligt endast ett mått. Av de med låg inkomst eller av dem som upplever brister i materiell standard är det 71 procent som inte är fattiga enligt något annat mått. Socialbidragsmottagare är den grupp som oftast betraktas som fattiga enligt de andra måtten. Samtidigt ska man ha klart för sig att färre än hälften av dem upplever brister i materiell standard och färre än hälften har inkomst under 60 procent av medianinkomsten.

Ska människor räknas som fattiga om de har låg registrerad inkomst *eller* om de har stor brist i materiell levnadsstandard *eller* om de fått socialbidrag någon gång under året är 20 procent av Sveriges befolkning i åldersgruppen 20–84 år fattiga. Ungefär 1 procent är fattiga enligt alla mått samtidigt. Överlappningen får alltså stora konsekvenser för bilden av hur omfattningen av fattigdom ser ut. Beroende på hur man väljer att använda måtten på individnivå kan andelen fattiga variera mellan 1 och 20 procent.

Tabell 2.7 Fattiga enligt ett eller flera mått

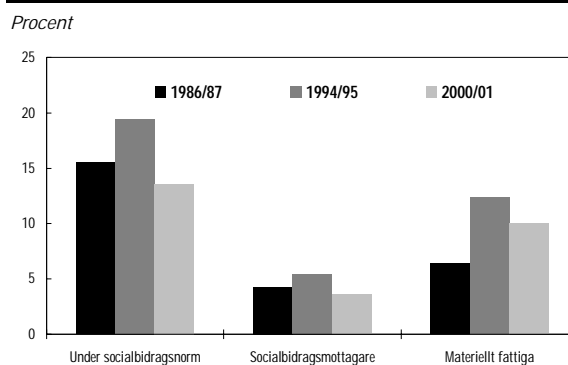
Procent		
Fattigdomsbegrepp	Fördelning inom gruppen	Andel i befolkningen 20–84 år
Låg inkomst, därav	100	11
enbart låg inkomst	71	
+ brister i materiell standard	14	
+ socialbidrag	7	
alla mått	7	
Brister i materiell standard, därav	100	10
enbart brister i materiell standard	69	
+ låg inkomst	15	
+ socialbidrag	9	
alla mått	7	
Socialbidragstagare, därav	100	4
enbart socialbidragstagare	32	
+ låg inkomst	21	
+ brister i materiell standard	26	
alla mått	20	

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Likartad bild av utveckling över tid

I en tidigare undersökning redovisades andel fattiga enligt olika mått för åren 1986/87 och 1994/95.²⁷ Här redovisas andel under socialbidragsnorm och andel socialbidragstagare beräknats på samma sätt för år 2000/01. Några uppgifter som skulle behövas för att beräkna andelen materiellt fattiga på samma sätt som i undersökningen samlas inte längre in. Därför har andel med brister i materiell standard beräknats med samma deprivationsindex som i denna bilaga.²⁸ Av diagram 2.1 framgår att de olika måtten i stort sett ger samma bild av utvecklingen över tid. Mellan 1986/87 och 1994/95 ökar andelen fattiga enligt alla mått och 2000/01 är andelen på en lägre nivå än den var 1986/87, med undantag av andelen med brister i materiell standard. I genomsnitt har fler tillgång till flertalet av de resurser som ingår i beräkningen av deprivationsindexet år 2000/01, dvs. färre saknar resur-

ser. Men det får också effekten att en person som fortfarande saknar en resurs får ett högre värde på deprivationsindexet och därför kan hamna under gränsen även om de egna resurserna är samma som tidigare.

Diagram 2.1 Fattiga enligt olika mått år 1986/87, 1994/95 och 2000/01

Källa: Halleröd, B. (1999), SCB, ULF 2000/01

2.2.5 Olika fattigdomsmått ger delvis olika riskgrupper

En viktig återstående fråga i denna analys är att närmare studera vilka de ekonomiskt utsatta i samhället är. I detta avsnitt används samma mått på fattigdom som i förra avsnittet och gruppens egenskaper analyseras utifrån bakgrundsfaktorer som ålder, kön, familjetyp, sysselsättning och födelse-land.

För att få en bild av hur stor risk respektive familjetyp löper att hamna i fattigdom kan familjetypernas fördelning hos de olika måtten jämföras med hur fördelningen ser ut i befolkningen (20–84 år) som helhet. I tabell 2.8 framgår hur vanligt förekommande respektive familjetyp är bland de fattiga i förhållande till sin andel av befolkningen. Ett värde som är större än ett anger att familjetypen är överrepresenterad bland de fattiga och ett värde under ett anger att den är underrepresenterad.

Familjetyp

Ensamstående har en hög risk för att ha en låg materiell standard eller att vara socialbidragstagare. Ensamstående utan barn är också överrepresenterade bland de med låg inkomst.

²⁷ Halleröd, B. (1999), Fattigdom i Sverige. Rapport från arbetsgruppen för ekonomisk trygghet till nationella folkhälsokommittén. Underlagsrapport 3. Avser befolkningen 18–84 år.

²⁸ Uppgift om tillgång till dator saknas dock 1986/87 varför denna ej ingår i indexet i denna jämförelse. Gränsen är densamma i alla beräkningar (satt till 10 % år 2000/01). Avser befolkningen 18–84 år.

Intressant är dock att ensamstående föräldrar inte löper högre risk för låg inkomst än samboende med barn.²⁹

För samboende finns en förhållandevis låg risk att bli fattig, oavsett vilket fattigdomsmått som används. Undantaget är samboende med fler än två barn där framförallt risken för att vara socialbidragstagare är hög. Risken för att ha en låg materiell standard är däremot låg för denna grupp, liksom för övriga samboende.

Resultaten från denna analys bör dock tolkas med en viss försiktighet då resultaten avseende grupper med låg inkomst är väldigt känslig för val av ekvivalensskala. I underbilagetabell 3.2 framgår att den relativa risken för låga inkomster kan variera kraftigt när den skala som används inte beaktar boendekostnader och där stordriftsfördelar i hushållet beaktas i lägre grad. Det gäller framförallt för ensamstående med barn och för samboende med fler än två barn.

Tabell 2.8 Relativ risk för fattigdom fördelat efter familjetyp

	Låg inkomst	Brister i materiell standard	Socialbidragstagare
Ensamstående utan barn	1,7	2,2	1,2
Ensamstående med 1 barn	0,7	2,5	3,9
Ensamstående med 2 eller fler barn	0,7	2,1	4,1
Samboende utan barn	0,6	0,4	0,4
Samboende med 1 barn	0,8	0,3	1,0
Samboende med 2 barn	0,7	0,3	0,9
Samboende med 3 eller fler barn	1,2	0,4	2,2

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Ålder och kön

Av tabell 2.9 framgår hur stor andel av de fattiga som kvinnor respektive män utgör i förhållande till sin andel av befolkningen. Används låg inkomst eller socialbidragstagande som fattigdomsmått fördelar sig andelen fattiga jämnt mellan könen. Används brister i materiell standard framstår emellertid kvinnor som överrepresenterade i förhållande till män.

Tabell 2.9 Relativ risk för fattigdom för kvinnor respektive män

	Låg inkomst	Brister i materiell standard	Socialbidragstagare
Kvinnor	1,0	1,3	0,9
Män	1,0	0,7	1,1

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Av underbilagetabell 3.3 framgår också en tydlig skillnad mellan de olika måtten då kvinnors och mäns fördelning mellan olika ålderskategorier studeras. Används måttet på brister i materiell standard fördelar sig kvinnor och män förhållandevis jämnt över åldersgrupperna. Används något av de andra fattigdomsmåtten framkommer en stor koncentration av såväl kvinnor som män till de yngre ålderskategorierna.

I tabell 2.10 analyseras olika ålderskategoriers risk för att hamna i fattigdom. Fattigdomsmåtten låg inkomst och socialbidragstagare uppvisar vissa likheter. Den yngsta ålderskategorin (20–29 år) löper enligt dessa mått en relativt stor risk för att vara fattig. För äldre kvinnor ger emellertid dessa mått olika bilder. Enligt måttet låg inkomst är äldre kvinnor överrepresenterade bland de fattiga medan de enligt måttet socialbidragstagare blir kraftigt underrepresenterade. Resultatet är dock inte så anmärkningsvärt då vi vet att andelen socialbidragstagare är relativt låg bland de äldre.³⁰

Tabell 2.10 Relativ risk för fattigdom fördelat efter ålder och kön

Procent

Ålder	20-29	30-39	40-49	50-64	65-74	75+
Låg inkomst						
Kvinnor	2,0	0,8	0,6	0,4	0,9	2,2
Män	2,0	0,9	0,8	0,6	0,8	1,0
Brister i materiell standard						
Kvinnor	0,9	0,7	0,5	0,6	1,4	3,0
Män	1,0	0,8	0,8	0,8	1,1	2,6
Socialbidragstagare						
Kvinnor	2,4	1,3	1,2	0,5	0,6	0,2
Män	1,7	1,4	1,2	0,6	0,3	0,3

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Med måttet på brister i materiell standard blir dock resultatet annorlunda. För de yngre ålderskategorierna motsvarar andelen fattiga ungefär

²⁹ Detta resultat framkommer även i Halleröd, B. (1991), Den svenska fattigdomen (1991), s. 116.

³⁰ Budgetpropositionen 2002/03:1, Bilaga 3.

samma andel som de gör i befolkningen som helhet. För medelålders är de underrepresenterade för att sedan bli kraftigt överrepresenterade bland den allra äldsta delen av befolkningen. Detta kan till viss del ha ett samband med måttets konstruktion, där exempelvis avsaknad av varor som videobandspelare och dator generar poäng i deprivationsindexet. Dessa varor kan antas vara mindre förekommande i den äldre delen av befolkningen och således bidra till att förklara att detta mått avviker från de övriga i detta avseende.

Sysselsatta och utrikes födda

Andra intressanta dimensioner på hur fattigdomen fördelas är i vilken utsträckning som utrikes födda förekommer bland de fattiga och hur stor andel som är sysselsatta. Omkring 80 procent av de fattiga är svenskfödda mätt enligt måtten låg inkomst och brister i materiell standard. Används socialbidragstagande som mått minskar andelen svenskfödda till lite drygt 50 procent. Av tabell 2.11 framgår att utrikes födda, oberoende av vilket mått på ekonomisk fattigdom som används, är kraftigt överrepresenterade bland de fattiga i förhållande till sin totala andel av befolkningen.

Av de fattiga är ca 50 procent sysselsatta om vi använder måtten låg inkomst eller brister i materiell standard. Bland socialbidragstagarna är det ca 65 procent som saknar sysselsättning. Oberoende av vilket av måtten som används är de som saknar sysselsättning kraftigt överrepresenterade bland de fattiga.

Tabell 2.11 Relativ risk för fattigdom fördelat efter födelse-land och sysselsättningsstatus

	Låg inkomst	Brister i materiell standard	Socialbidragstagare
Utrikes födda	1,9	1,9	4,3
Svenskfödda	0,9	0,9	0,6
Sysselsatt	0,6	0,6	0,4
Ej sysselsatt	2,8	2,6	3,4

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Man kan konstatera att ensamstående utan barn löper högre risk att hamna i fattigdom än sammanboende. Risken för brister i materiell standard är emellertid förhållandevis liten för samboende med barn. Yngre människor löper en

ökad risk för att hamna i ekonomisk fattigdom än äldre medan äldre löper större risk än yngre att ha brister i materiell standard. Någon tydlig koppling till den historiskt sett vanligt förekommande fattigdomscykeln, där framförallt barn, föräldrar med små barn samt gamla människor drabbades av fattigdom, går inte att se. En slutsats av detta är att skatter och transfereringar nu i högre grad utjämnar människor inkomster över livscykeln. Även offentliga tjänster som skola, vård och omsorg bidrar till detta.

2.2.6 Kompletta mått på fattigdom saknas

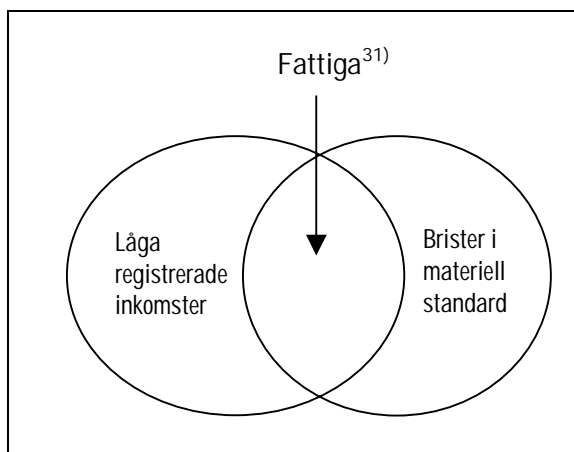
Sammanfattningsvis ger de olika måtten grovt sett *samma bild av utvecklingen* av fattigdom, åtminstone för åren 1985/86, 1994/95 och 2000/01. Det är *delvis samma grupper* som i högre eller lägre grad riskerar fattigdom, oavsett vilket mått som väljs. Men olika mått kan också peka ut skilda grupper som särskilt utsatta för fattigdom. Hur många som är fattiga varierar, vilket är en följd av att gränser måste sättas normativt eller pragmatiskt. Det blir egentligen *fruktlöst att försöka jämföra skillnader i hur många som är fattiga* enligt olika mått. Det är *sällan samma individer* som räknas som fattiga enligt de olika måtten.

Till stor del ligger förklaringen på brister i datamaterialen och hur måtten konstrueras. Den redovisade årsinkomsten speglar ibland den ekonomiska standarden dåligt. Det är väl känt att mätfele i de låga inkomsterna är mycket stora. När det gäller brister i materiella levnadsförhållanden vet man inte om de beror på otillräckliga ekonomiska resurser eller om de är en följd av olika preferenser. Syftet med SCB:s välfärdsindikatorer är att beskriva levnadsstandarderna i befolkningen. Indikatorerna är därför inte alltid optimalt utformade för att fånga situationen för dem som har det sämst. Man kan också diskutera om det finns ett behov av att ta hänsyn till kvalitetskillnader i de materiella resurserna. Slutligen omfattar socialbidragstagarna både de som fått socialbidrag en kortare tid och de som långvarigt försörjs av socialbidrag. Brister i måtten är således en del av förklaringen till att det är så vanligt att olika individer betraktas som fattiga. En annan förklaring är givetvis att fattigdom kan ha olika dimensioner.

Både de direkta och de indirekta måtten har sina svagheter. En lösning som har föreslagits är

att en låg inkomstgräns kombineras med mått på brister i materiell standard. Ett sådant mått kan rättfärdigas teoretiskt då det tar hänsyn till att en fattig människa ska ha en låg levnadsstandard och att bristande ekonomiska resurser är orsaken. Bristerna i det datamaterial som används i denna studie är dock för stora för att på detta sätt ge tillräckligt tillförlitliga mått på fattigdom. En studie som i flera avseenden hade färre brister i datamaterialet har emellertid visat att sådana mått förefaller vara robusta.³¹ Betydligt större andel människor befanns i studien ha både låga inkomster och brister i materiell standard än vad fallet är med de mått som används i denna bilaga. Det vill säga överlappningen mellan de två måtten var större.

Figur 2.1 Skiss över teoretiskt konsistent fattigdomsmått

Ett annat sätt att hantera den svaga överlappningen av olika fattigdomsmått är att som fattig räkna den som uppfyller minst ett av flera kriterier. Vilket mått man väljer att använda måste alltid motiveras av i vilket syfte analysen görs. Problemet med mätfel i låga inkomster hanteras dock inte på detta sätt.³²

³¹ Halleröd, B. (1995), The truly poor: Direct and indirect consensual measurement of poverty in Sweden, *Journal of European Social Policy* 1995 5 (2). Risken att vara fattig var större i de förväntade undergrupperna när de fattiga definierades enligt båda kriterierna samtidigt än när de definierades enbart efter låg inkomst. I studien, som bland annat kunde ta hänsyn till om brister i materiell standard berodde på avsaknad av ekonomiska resurser eller ej, befanns ungefär 9 procent av befolkningen i åldern 20–75 år vara fattiga år 1992.

³² Rädde Barnen (2002), Barns ekonomiska utsatthet. www.rb.se. Fattigdom mäts som att ha låga inkomster eller socialbidrag någon gång under året. Problemen med att låga inkomster ibland inte mäter låg ekonomisk standard torde i visst avseende vara något mindre när analysen

Med trovärdiga mått på fattigdom kan svar sökas kring frågor om vad som orsakar fattigdom när den allmänna levnadsnivån är hög och vilka åtgärder som är effektiva i bekämpandet av fattigdom.

2.3 Inkomströrlighet

Fördelningen av de ekonomiska resurserna under ett enskilt år ger ofta en ofullständig bild av hur den ekonomiska välfärden fördelas. Spridningen i hushållens disponibla inkomster och andelen hushåll med låg ekonomisk standard kan öka kraftigt till följd av tillfälligt höga kapitalvinster, att allt fler får möjlighet att studera, vid familjesplittringar eller arbetslöshet. Det faktum att den ekonomiska standarden är låg ett år behöver dock inte betyda att inkomstklyftorna är stora sett över en längre period. Det viktigaste skälet till att studera inkomströrlighet är därför att försöka bedöma om möjligheterna till att förbättra sin ekonomiska situation förändras över tiden. Framförallt är det angeläget att undersöka hur stor andel som fastnar i en situation med långvarigt låg ekonomisk standard och huruvida denna grupp har ökat eller minskat under det senaste decenniet.

Hur en stor rörlighet mellan inkomstskikten ska tolkas är emellertid inte helt oproblematiskt. Stora inkomstvariationer kan skapa otrygghet och svårighet att överblicka och planera sin ekonomi. Utifrån en annan utgångspunkt kan inkomstvariationen tolkas som något positivt, där individen i takt med ökat välstånd och sparande ges större frihet att fördela arbete och fritid över livscykeln efter sina egna preferenser. Rörligheten kan enligt detta synsätt vara ett uttryck för en dynamisk och väl fungerande samhällsekonomi.

Ett enkelt sätt att studera inkomströrlighet är att mäta andelen personer som rör sig mellan olika inkomstgrupper mellan olika mättillfällen. Eftersom syftet är att studera flödena till och från de allra lägsta inkomstskikten har halva medianinkomsten satts som den lägsta gräns. Mellangruppen består av de med inkomster som ligger över halva medianen men understiger medianen. Det som i analysen benämns som det högsta inkomstskiktet är därmed de med in-

endast omfattar barnfamiljer då dessa sällan omfattar kvarboende ungdomar och studenter/värnplikliga.

komster som överstiger medianinkomsten i samhället.

Beräkningen av sådana övergångsmatriser framgår av tabell 2.12 och visar att av dem som befann sig i det lägsta inkomstskiktet 1991 var 23 procent kvar år 1995. Omkring 60 procent hade rört sig till det mellersta inkomstintervallet och 17 procent hade rört sig till det högsta. Motsvarande analys för åren 1996–2000 visar att andelen ekonomiskt utsatta som var kvar i den lägsta inkomstnivån uppgick till 34 procent. Det är således en något större andel av de ekonomiskt utsatta som under denna femårsperiod är kvar i det lägsta inkomstskiktet. En slutsats som kan dras utifrån denna analys är således att en relativt stor andel, ca 65–75 procent, av de som ett enskilt år har inkomster under halva medianen, efter en femårsperiod har rört sig uppåt på inkomstskalan. Den största delen av de ekonomiskt fattiga utgörs således av individer som under tillfälliga skeden i livet har låga inkomster av en eller annan orsak. Det kan som tidigare nämnts handla om studier eller om ungdomar äldre än 18 år som fortfarande bor hos sina föräldrar.

Tabell 2.12 Andel personer som är kvar respektive flyttat mellan olika inkomstgrupper 1991–1995 och 1996–2000

Procent				
	Låg 1995	Medel 1995	Hög 1995	Totalt
Låg 1991	23	60	17	100
Medel 1991	3	68	29	100
Hög 1991	2	23	75	100
	Låg 2000	Medel 2000	Hög 2000	Totalt
Låg 1996	34	47	19	100
Medel 1996	5	70	25	100
Hög 1996	2	21	77	100

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Andelen långvarigt fattiga i relation till befolkningen illustreras i tabell 2.13. Här framgår att en relativt liten andel av den totala befolkningen har långvarigt låga inkomster. Andelen personer med låg ekonomisk standard under alla fem år understeg 1 procent både 1991–1995 och 1996–2000. Andelen som någon gång under denna femårsperiod har haft inkomster under halva medianen är dock betydligt större. För perioden 1991–1995 uppgick denna andel till ca 12 procent medan andelen under perioden 1996–2000 var ca 10 procent.

Tabell 2.13 Andel med svag ekonomi år 1991–95 och 1996–2000

Procent		
Andel med svag ekonomi	1991–1995	1996–2000
Minst 1 år	11,8	10,4
Minst 2 år	5,7	5,0
Minst 3 år	2,5	2,8
Minst 4 år	1,3	1,6
Alla år	0,7	0,9

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Vilka grupper är långvarigt fattiga?

De människor som under samtliga fem undersökningsår befunnit sig i det lägsta inkomstskiktet har brutits ner efter familjetyp, ålder, kön och födelseland. Tabellerna 2.14 och 2.15 visar hur vanligt förkommande olika grupper är bland de med långvarigt svag ekonomi, i förhållande till sin representation i befolkningen. Ett värde som är större än ett anger att gruppen är överrepresenterad bland de fattiga och ett värde som är mindre än ett anger att gruppen är underrepresenterad.

Av tabell 2.14 framgår att ensamstående generellt sett är överrepresenterade bland de långvarigt fattiga medan samboende är underrepresenterade. Ensamstående utan barn utgör antalsmässigt den största delen av de fattiga. I förhållande till sin andel av befolkningen är samboende utan barn underrepresenterade bland de långvarigt fattiga.

Tabell 2.14 Relativ risk för att bli långvarigt fattig fördelat efter familjetyp 1991–1995 och 1996–2000

	1991–1995	1996–2000
Ensamstående utan barn	1,7	1,7
Ensamstående med 1 barn	1,5	1,1
Ensamstående med 2 eller fler barn	1,6	1,2
Sammanboende utan barn	0,4	0,4
Sammanboende med 1 barn	0,6	0,6
Sammanboende med 2 barn	0,7	0,4
Sammanboende med 3 eller fler barn	0,8	0,7

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

En jämförelse mellan de två tidsperioderna visar stora likheter vad gäller vilka grupper som är över- respektive underrepresenterade bland de långvarigt fattiga. Ensamstående med barn är emellertid mindre överrepresenterade bland de ekonomiskt fattiga under tidsperioden 1996–

2000 än under 1991–1995. På motsvarande sätt har även samboende med två barn minskat bland de långvarigt fattiga.

Av tabell 2.15 framgår ett tydligt åldersmönster. För såväl kvinnor som män gäller att de yngre ålderskategorierna förekommer i större utsträckning bland de långvarigt fattiga än de äldre gör. Undantaget är dock kvinnor över 75 år som under perioden 1996–2000 var överrepresenterade bland de långvarigt fattiga i förhållande till sin andel av befolkningen. Att den yngsta ålderskategorin 20–29 är överrepresenterad bland de långvarigt fattiga kan ha en rimlig förklaring i det faktum att denna grupp i mindre utsträckning än andra hunnit få fotfäste på arbetsmarknaden och att många dessutom fortfarande befinner sig i utbildning.

Tabell 2.15 Relativ risk för att bli långvarigt fattig fördelat på ålder och kön år 1991–1995 och 1996–2000

	20–29	30–39	40–49	50–64	65–74	75–
1991–1995						
Kvinnor	1,5	1,4	0,8	0,7	0,6	0,8
Män	1,2	1,5	1,0	0,8	0,4	0,4
1996–2000						
Kvinnor	1,4	1,1	0,8	0,7	0,7	1,4
Män	1,1	1,3	1,2	0,7	0,7	0,8

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Av tabell 2.16 framgår att en stor del av de långvarigt fattiga är utrikes födda. Denna grupp är kraftigt överrepresenterad såväl under åren 1991–1995 som 1996–2000. Andelen utrikes födda av de långvarigt fattiga har mellan dessa två mättdpunkter ökat med ca 10 procentenheter och uppgick under den senare perioden till ca 35 procent av de långvarigt fattiga.

Tabell 2.16 Andel långvarigt fattiga fördelat efter födelseland 1991–1995 och 1996–2000

Procent

	1991–1995	1996–2000
Utrikes födda	26	35
Svenskfödda	74	65
Totalt	100	100

Källa: LINDA, SCB, Finansdepartementets beräkningar

2.4 Svensk fattigdom i ett internationellt perspektiv

Internationella jämförelser av fattigdom grundar sig oftast på förekomsten av låg inkomst. OECD redovisar andelen med inkomst under 40, 50 och 60 procent av medianinkomsten för hela befolkningen. Förutom dessa relativa fattigdomsnivåer använder OECD också absoluta fattigdomsnivåer och det s.k. Sen-indexet, som tar hänsyn till genomsnittsinkomst och inkomstfördelning bland dem under fattigdomstrecket. Enligt Världsbanken är en mycket fattig person en människa som har mindre än en dollar om dagen att leva på.

I tabell 2.17 redovisas andelen med en disponibel inkomst under halva medianinkomsten och andel under 60 procent av medianinkomsten för ett antal länder. Andelen med en inkomst under halva medianinkomsten varierar från ungefär 5 till 22 procent och andelen med inkomst under 60 procent av medianinkomsten mellan 10 och 28 procent. Sverige placerar sig bland de länder som har allra lägst andel med låg inkomst, trots att andelen överskattas till följd av brister i det svenska datamaterialet.³³ När värden på Sen-index jämförs för huvudsakligen samma länder blir resultatet att Sverige har lägst grad av fattigdom (se underbilagetabell 3.4).

FN har utvecklat ett index för graden av fattigdom som tar hänsyn till fler faktorer än enbart låg inkomst, Human poverty index, HPI. Indexet finns i två versioner, ett för utvecklingsländer, HPI-1, och HPI-2 för mer utvecklade länder. Sverige tillhör den andra gruppen och därför redovisas HPI-2 i tabell 2.18. Fattigdomsindexet i tabellen beaktar levnadslängd, läskunnighet, inkomstnivå och långtidsarbetslöshet.³⁴

³³ I de data som ligger till grund för tabellen betraktas hemmavarande ungdomar som medlemmar i föräldrarnas hushåll i alla länder utom Sverige. I det svenska datamaterialet är ungdomar över 18 år som bor kvar hos sina föräldrar klassade som egna hushåll. "Kvarboende" ungdomar har ofta inte någon inkomst alls utan försörjs av sina föräldrar, vilket inte syns i svenska data. Som en följd överskattas andelen fattiga i Sverige jämfört med övriga länder. Detta har betydelse framförallt när det lägre fattigdomstrecket används.

³⁴ Detta index har fyra delkomponenter; sannolikheten (vid födseln) att inte uppnå 60 års ålder, andel vuxna (16–65 år) som saknar grundläggande läs- och skrivförmåga, andel med justerad disponibel inkomst under halva medianen samt andel långtidsarbetslösa (minst 12 månader).

Tabell 2.17 Andel med låga inkomster

Procent

	År	Under halva medianinkomsten	Under 60 % av medianinkomsten
Sverige	1995	6,4	10,3
Finland	1995	4,9	10,8
Schweiz	1992	6,2	11,8
Danmark	1994	5,0	12,0
Belgien	1995	7,8	13,2
Nederländerna	1995	6,3	13,5
Frankrike	1994	7,5	13,5
Österrike	1993	7,4	13,7
Ungern	1997	7,3	13,9
Japan	1994	8,1	13,9
Norge	1995	8,0	14,6
Tyskland	1994	9,4	15,7
Kanada	1995	10,3	16,5
Australien	1994	9,3	18,8
Storbritannien	1995	10,9	19,5
Irland	1994	11,0	20,7
Grekland	1994	13,9	21,7
Italien	1993	14,2	21,9
Turkiet	1994	16,2	23,4
USA	1995	17,1	24,0
Mexiko	1994	21,9	27,7

Källa: Förster, M. (2000), "Trends and Driving Factors in Income Distribution and Poverty in the OECD Area", Labour Market and Social Policy Occasional Papers No. 42, OECD

När de fyra delkomponenterna vägs samman blir resultatet att Sverige, med detta sätt att mäta, är det land i världen som har lägst andel fattiga medborgare.

Fattigdom är ett svärfångat och mångdimensionellt begrepp. Även FN:s försök att beakta andra förhållanden än de rent ekonomiska är givetvis ett mycket grovt sätt att beskriva fattigdom eller deprivation. Slutsatsen av de jämförelser som ändå kan göras är att de svenska fattigdomsnivåerna internationellt sett är mycket låga.

Tabell 2.18 FN:s index över fattigdom

Procent

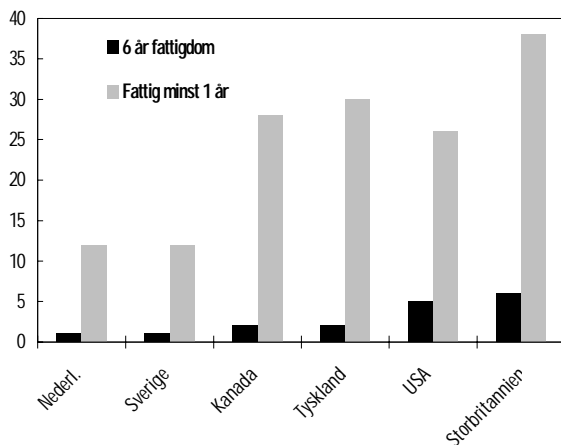
	Human poverty index (HPI-2)
Sverige	6,7
Norge	7,5
Nederländerna	8,5
Finland	8,8
Danmark	9,5
Tyskland	10,5
Luxemburg	10,8
Frankrike	11,1
Japan	11,2
Spanien	11,3
Italien	12,2
Kanada	12,3
Belgien	12,6
Australien	12,9
Storbritannien	15,1
Irland	15,3
USA	15,8

Källa: United Nations Development Program (2002), Human Development Report 2002

Inkomströrlighet i ett internationellt perspektiv

Internationella jämförelser av inkomströrlighet och speciellt rörligheten från och till de lägsta inkomstskikten är relativt ovanliga. Förklaringen är att relativt få länder har den typ av registerdata som gör det möjligt att följa enskilda individer över tiden och studera hur deras inkomster förändras från år till år. Denna brist på data börjar dock successivt att minska då allt fler länder, i framförallt Europa genom Eurostat European Community Household panel, börjat bygga upp longitudinella register. Det tidsperspektiv som dessa omfattar är emellertid fortfarande allt för begränsat för att på ett relevant sätt kunna fånga den dynamik som finns i individers inkomstförändringar över en längre tidsperiod.

Diagram 2.2 Andel med låg inkomst under 6 års tid samt andel med låg inkomst under minst 1 av 6 år

Källa: OECD, Economic studies No 30, 2000

OECD har i en studie från år 2000 studerat rörligheten in i och ut ur fattigdom för sex OECD-länder; Kanada, Tyskland, Nederländerna, Storbritannien, USA och Sverige. Som mått på fattigdom använder OECD inkomster som understiger halva medianen. Analysen har genomförts genom att dels studera hur stor andel av populationen som hade inkomster under halva medianen under alla sex inkomst-åren, dels hur många som var fattiga minst ett av dessa sex år. Av diagram 2.2 framgår att andelen som varit fattiga under samtliga sex undersökningsår uppgår till mellan 1 och 6 procent av befolkningen i respektive land.

Sverige har tillsammans med Nederländerna lägst andel fattiga. Storbritannien och USA är de länder som har störst andel. Med denna mätmetod är dock skillnaden mellan länderna inte så stor. Skillnaderna är däremot betydligt större vad gäller andelen fattiga under minst ett av de sex undersökningsåren. Sverige har även här tillsammans med Nederländerna lägst andel fattiga, med en andel som uppgår till drygt 10 procent. Högsta andel bland de undersökta länderna finns i Storbritannien där andelen fattiga under minst ett år uppgick till ca 40 procent. En viktig slutsats utifrån detta är att långvarig fattigdom är relativt ovanlig i de undersökta länderna. Däremot är fattigdom något som kortvarigt drabbar en förhållandevis stor andel av befolkningen, om än under en begränsad period.

Mot denna bakgrund visar tabell 2.19 hur den totala andelen fattiga fördelar sig över antalet år i fattigdom. I Tyskland, Nederländerna och Sverige var över 40 procent fattiga under enbart ett år, vilket är betydligt högre än i USA, Kanada och Storbritannien där motsvarande siffra upp-

gick till 26–36 procent beroende på vilket land man jämför med. För dem som varit fattiga under mer än fem år gäller det motsatta. Här är andelen högst i USA och Storbritannien (27–28 procent) vilket ska jämföras med en nivå mellan 10 och 15 procent i övriga länder.

Tabell 2.19 Andel fattiga som blir kvar i fattigdom under 1–6 år

Procent

	År	1 år	2 år	3 år	4 år	5+ år	Totalt
Kanada	1990–95	35,9	27,0	14,4	9,2	13,5	100
Tyskland	1991–96	45,6	19,4	12,0	7,6	15,5	100
Nederländerna	1991–96	48,1	20,6	11,9	7,7	11,6	100
Sverige	1991–96	41,1	21,9	13,0	8,7	15,3	100
Storbritannien	1991–96	26,0	19,3	13,6	13,2	27,9	100
USA	1989–93	33,0	18,5	11,2	10,1	27,3	100

Källa: OECD Economic studies No 30, 2000

Underbilaga 3

Begrepp och definitioner

Disponibel inkomst: Hushållets totala inkomst från arbete, kapital och transfereringar minus betald skatt, betalt underhållsbidrag, återbetalt studiemedel och återbetalt socialbidrag. Erhållet studiemedel betraktas som en transferering och ingår i disponibel inkomst.

Justering för försörjningsbörda: För att kunna jämföra den ekonomiska standarden mellan hushåll av olika storlek och med olika sammansättning måste den disponibla inkomsten justeras. För att göra detta används en *ekvivalensskala*. Denna baseras på konsumtionsvikter enligt norm för socialbidrag kompletterad med en schablonmässig boendekostnad enligt "trångboddhetsnorm 2". Denna norm har parameteriserats enligt följande formel:

$$\text{Hushållets vikt} = (\text{antal vuxna} + 0,7 * \text{antal barn})^{0,7}$$

Ekonomisk standard: Hushållets disponibla inkomst dividerad med ovan beskrivna ekvivalensskala.

Individens ekonomiska standard: Hushållets justerade disponibla inkomst påförs samtliga personer i hushållet. Redovisning sker sedan på individnivå.

Gini-koefficient: Det vanligaste måttet på ojämnheten i inkomstfördelningen. Gini-koefficienten antar värdet 0 när inkomsten är lika för alla och värdet 1 vid maximal ojämnhet, dvs. när en person får alla inkomster. Koefficienten är mest känslig för vad som händer i mitten av fördelningen.

Median: 50 procent av befolkningen har lägre inkomst än medianinkomsten.

Decilgrupp: Befolkningen delas in i tio lika stora grupper där de 10 procent med lägst standard hamnar i decilgrupp 1, de med näst lägst standard i decilgrupp 2 osv. ända upp till decilgrupp 10 med högst ekonomisk standard.

Kvintilgrupp: Motsvarande indelning med fem grupper som vardera omfattar 20 procent av befolkningen.

Decilkvot: Den disponibla inkomsten (vid övre decilgränsen) bland dem med högre ekonomisk standard dividerad med inkomsten för dem med lägre standard.

Familjetyper: E0= ensamboende utan barn, E+= ensamstående med barn, PE= ensamstående pensionär, EÖ= ensamstående med

hemmaboende vuxna barn, G0= gift/samboende utan barn, G+= gift/samboende med barn, PS= samboende pensionär, GÖ= övriga samboende hushåll – flergenerationsboende.

Inkomströrlighet (M): Inkomsternas stelhhet kan beräknas som kvoten mellan spridningen av den sammanlagda inkomsten under en flerårsperiod och det viktade medelvärdet av den årliga inkomstspridningen under samma period (R). Motsatsen, inkomsternas rörlighet eller mobilitet (M) definieras $M = 1 - R$. Mobilitet anger enligt denna definition i vilken grad inkomstspridningen utjämnas när undersökningsperioden förlängs. Ju närmare noll, desto högre mobilitet och större utjämnning över tiden.

Ekonomisk marginalisering: Med detta avses de personer som under tre år i rad har haft en disponibel inkomst som till mer än 50 procent utgörs av arbetsmarknadsstöd, sjukpenning, förtidspension (inkl. sjukbidrag), socialbidrag eller bostadsbidrag. Endast personer i åldern 20–64 år som har en disponibel inkomst över två basbelopp per år ingår i beräkningen.

Förmögenhetskoncentration: Andel av hela nettoförmögenhetssumman till marknadsvärde som ägs av de en procent rikaste hushållen.

Standardvägning: Statistiska resultat kan bli missvisande när de undersökta grupperna har olika sammansättning i något viktigt avseende. Antag att man finner att hälsotillståndet är mycket sämre för lågutbildade än för högutbildade. Under senare årtionden har andelen högutbildade ökat, vilket inte ännu syns i högre åldrar, där sjukdomar är vanligare. Det kan visa sig att den observerade hälsoskillnaden i själva verket beror på en åldersskillnad. Standardvägning är en metod, som kan eliminera sådana oönskade effekter. Man undersöker hur hälsotillståndet skulle vara med en gemensam ålderssammansättning (standardpopulation). Man ställer frågan: Hur skulle hälsotillståndet för de högutbildade vara om de haft samma ålderssammansättning som de lågutbildade. Med denna metod får man bort ålderseffekten.

Marginal-effekt: Beräkning av margina-effekter har utförts med hjälp av FASIT-modellen, som använder data från undersökningen av hushållens ekonomi. Efter en tänkt inkomstökning på 12 000 kronor och eventuellt minskat arbetsmarknadsstöd beräknas inkomstskatt, pensionsavgift, barnomsorgsavgift och transfereringar enligt reglerna för respektive år.

Inkomst under socialbidragsnorm: Normen för levnadsomkostnader bygger på tidigare rekommenderade utgiftsnivåer vid socialbidragsprövning. Den beräknas som summan av: a) konsumtionsvikt*basbeloppet b) boendekostnaden som genomsnittshyra (i någon av fyra regioner) om man inte skall vara trångbodd enligt norm 3 c) faktisk barnomsorgskostnad d) skattad kostnad för lokala resor. Disponibel inkomst modifieras genom att fastighetsskatt läggs till och skatteavdrag för räntekostnader för huslån dras bort. Syftet är att jämställa boende i äganderätt med boende i hyresrätt. Om disponibel modifierad inkomst är mindre än beräknad norm för levnadsomkostnader har hushållet en inkomst under socialbidragsnorm.

Brister i materiell standard: Uppgifter om vilka olika typer av resurser individerna har tillgång till används för att beräkna ett deprivationsindex. Resurserna är tv, frys, video, bil, en veckas semester under senaste året, dator i hemmet, diskmaskin, tillgång till fritidshus, kontantmarginal, inga svårigheter betala löpande utgifter samt att inte vara trångbodd enligt SCB:s norm 3. Varje resurs ger lika många poäng som andel i befolkningen som har resursen. Ju färre resurser en individ har tillgång till desto högre blir individens värde på indexet. De tio procent som har högst värde anses ha brister i materiell standard.

Avsteg från den officiella inkomststatistiken

I kapitel 1 redovisas hur hushållens inkomster och inkomstolikheterna har utvecklats sedan 1991. Det inkomstbegrepp som används är individernas ekonomiska standard men följande avsteg från SCB:s officiella statistik har gjorts.

Analysen avser *individernas ekonomiska välfärd*. Detta innebär ett normativt ställningstagande att samtliga personer, barn som vuxna, ensamboende som samboende, skall ges lika stor tyngd när fördelningen av ekonomiska resurser bedöms. Den justerade disponibla inkomsten påförs samtliga familjemedlemmar. I den officiella statistiken visas fördelningen bland hushåll. Detta innebär exempelvis att man där ger fem gånger större vikt till vad som händer en ensamboende person än vad som händer personerna i en familj med två vuxna och tre barn.

Den nya socialbidragsnormen med tillägg för boendekostnader används för att justera för olika hushålls storlek. Normen beaktar de ekonomiska

stordriftsfördelar som rimligen finns i större hushåll. Till normen har lagts en schabloniserad boendekostnad och antagna belopp för vård, möbler m.m., därefter har normen med hjälp av en statistisk analys givits en generell och enklare matematisk form (se ovan). SCB:s statistik baseras på en äldre norm utan hänsyn till boendekostnader och stordriftsfördelar. Den kan anses betydligt underskatta standarden i bl.a. barnfamiljer.

Eftersom inkomststatistiken baseras på deklara-tionsuppgifter till taxeringen mäts inte inkomst på ett i ekonomisk mening neutralt och symmetriskt sätt. Värdeökning i aktier och andra tillgångar registreras som inkomst först när de realiseras. Denna egenskap i skattereglerna innebär att inkomstfördelningen i den officiella statistiken kan vara svårbedömd. Kapitalvinster och därmed inkomstspredningen varierar kraftigt år från år. För att illustrera kapitalvinsternas betydelse *redovisas utvecklingen för två inkomstbegrepp, justerad disponibel inkomst med och utan kapitalvinster.* Om inget annat anges avser redovisningen justerad disponibel inkomst *inklusive* kapitalvinster.

Datamaterial

Huvuddelen av analysen i kapitel 1 baseras på SCB:s undersökning av hushållens ekonomi (HEK). Uppgifterna bygger på deklara-tionsuppgifter till taxeringen, olika register hos myndigheter samt intervjuer med hushållen. Undersökningen visar uppgifter med två års fördröjning. Vid analys av senare år än 2001 görs en framskrivning till detta års ekonomiska och demografiska förhållanden.

Kapitel 2 baseras huvudsakligen på analyser av SCB:s undersökning om levnadsförhållanden (ULF) 2000 och 2001. Undersökningarna har genomförts årligen sedan 1975, i huvudsak som besöksintervjuer med ett slumpmässigt urval om ca 7 500 personer av Sveriges vuxna befolkning i åldern 16–84 år.

Det underlag som används i analysen av lönespridning, inkomströrlighet, ekonomisk marginalisering och långvarig fattigdom kommer från databasen LINDA, vilken kompletterats med löneuppgifter från SCB:s strukturlönestatistik. Vid analys av lönespridning ingår både heltids- och deltidsanställda och det är den överenskomna månadslönen vid heltidsarbete som analyseras.

Underbilagetabell 3.1 Individernas disponibla inkomst justerad för försörjningsbörda 1991–2001 samt förändring 2001–2003. 2002 års priser. Medianer samt medelvärden för inkomstgrupper (deciler)

Kronor per år

	1991	1996	2001	1991/2001, %	2001/2003 ¹ , %	1991/2003 ¹ , %
Samtliga	133 400	122 600	145 400	9,0	4,1	13,5
Kön						
Kvinnor	129 900	120 200	141 300	8,8	4,0	13,1
Män	137 100	125 500	149 600	9,1	4,0	13,5
Ålder						
–17	126 700	113 100	138 000	8,9	3,6	12,8
18–24	134 000	111 600	136 800	2,1	4,9	7,1
25–34	133 800	122 100	150 900	12,8	3,9	17,1
35–44	140 000	125 500	149 600	6,9	4,0	11,1
45–54	166 500	150 200	173 800	4,4	4,0	8,6
55–64	159 500	152 100	177 500	11,3	4,3	16,1
65–75	116 200	119 500	130 000	11,9	4,9	17,4
75+	89 900	98 400	104 100	15,8	6,8	23,7
Hushållstyp						
Ensamboende utan barn	132 600	118 900	139 500	5,2	3,9	9,4
Ensamstående med barn	109 600	99 800	112 400	2,6	1,6	4,2
Ensamstående pensionär	92 900	97 800	101 200	8,9	7,2	16,8
Ensamstående övriga	139 900	120 300	143 400	2,5	3,2	5,7
Samboende utan barn	175 400	162 700	195 500	11,5	3,7	15,6
Samboende med barn	133 800	120 900	148 500	11,0	4,1	15,5
Samboende pensionär	117 100	117 800	128 300	9,6	4,5	14,5
Samboende övriga	173 100	159 100	186 200	7,6	3,4	11,2
Inkomstgrupper, deciler (medelvärden)						
1	65 400	58 700	68 000	4,0	4,9	9,1
2	92 900	85 400	97 800	5,3	4,5	10,0
3	106 100	97 400	112 200	5,7	3,8	9,7
4	117 500	107 200	125 900	7,1	3,8	11,2
5	127 900	117 200	139 000	8,7	4,0	13,0
6	139 400	128 300	152 500	9,4	4,0	13,8
7	152 700	140 400	167 700	9,8	4,1	14,3
8	169 000	156 300	187 100	10,7	3,8	15,0
9	192 200	179 200	217 400	13,1	3,5	17,1
10	286 900	270 100	352 500	22,9	-1,0	21,6
Samtliga (medelvärde)	145 000	134 000	162 000	11,7	2,8	14,9
Andel under halva medianen, %	3,4	3,7	4,2			
Andel av total inkomst						
1% högst standard	4,4	4,3	5,3			
10 % högst standard	19,8	20,2	21,8			

¹ Framskrivning.

Källa: HEK, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Underbilagetabell 3.2 Relativ risk för låg inkomst fördelat efter familjetyper, beräknat enligt två olika ekvivalensskalor

	SCB:s skala	PEL-skala
Ensamstående utan barn	1,3	1,7
Ensamstående med 1 barn	1,0	0,7
Ensamstående med 2 eller fler barn	2,3	0,7
Samboende utan barn	0,5	0,6
Samboende med 1 barn	0,8	0,8
Samboende med 2 barn	0,9	0,7
Samboende med 3 eller fler barn	2,7	1,2

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Underbilagetabell 3.3 Andel med svag ekonomi enligt tre olika definitioner fördelat efter ålder och kön

Procent

	20–29	30–39	40–49	50–64	65–74	75+	Totalt
Låg inkomst							
Kvinnor	28	16	11	10	11	24	100
Män	34	19	15	16	8	8	100
Brister i materiell standard							
Kvinnor	13	13	10	14	17	33	100
Män	17	16	14	21	12	20	100
Socialbidragstagare							
Kvinnor	33	25	21	12	7	2	100
Män	28	29	21	17	3	2	100
Befolkningen							
Kvinnor	14	19	18	26	12	11	100
Män	16	20	18	27	11	8	100

Källa: ULF, SCB, Finansdepartementets beräkningar

Underbilagetabell 3.4 Sen-index vid 1990-talets mitt

	Sen-index		Sen-index
Sverige	0,4	Kanada	4,4
Luxemburg	0,8	Nederländerna	4,4
Finland	1,2	Danmark	4,6
Taiwan	1,5	Storbritannien	4,6
Frankrike	2,0	Österrike	4,9
Norge	2,3	Australien	5,6
Belgien	2,4	Polen	6,0
Tyskland	2,7	Italien	6,4
Spanien	3,2	USA	6,9
Irland	3,7	Schweiz	7,2
Israel	4,3	Mexiko	11,2

Källa: Jesuit, D., Smeeding, T. (2002), Poverty levels in the developed world, Luxembourg income study working paper No. 321